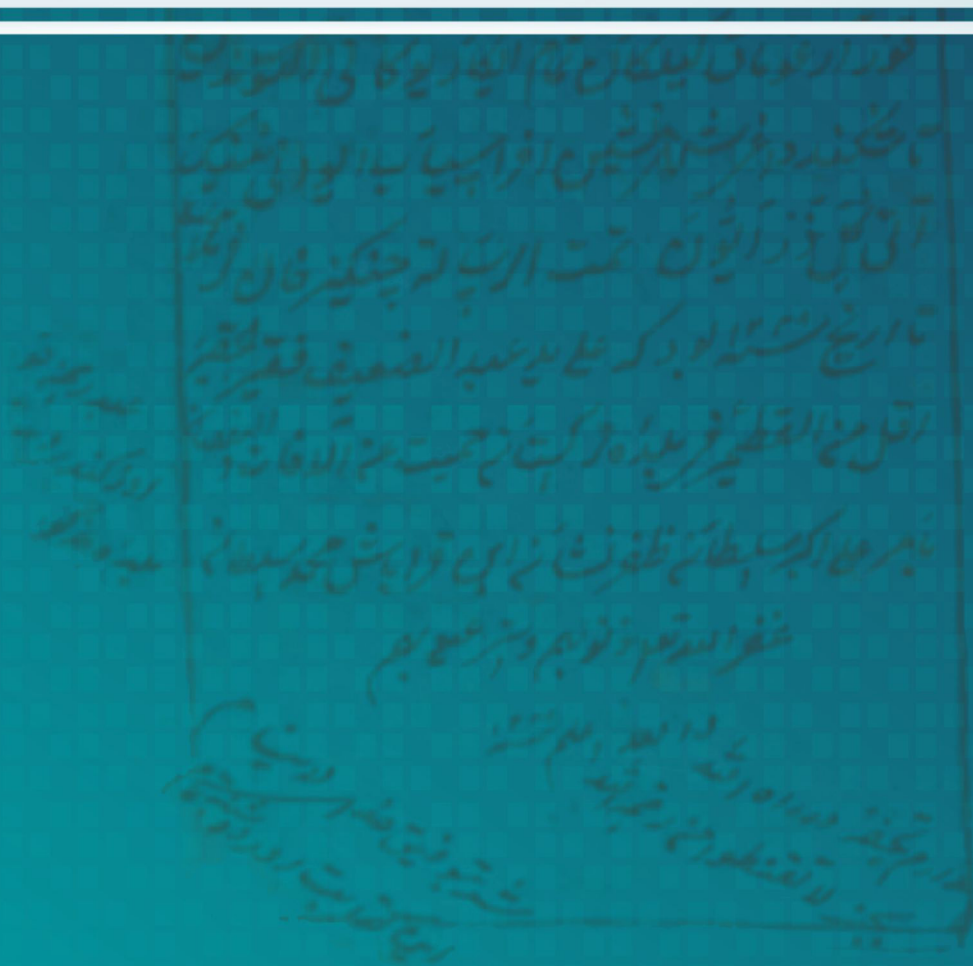

‘ABDURAḤMĀN ÖZKENDĪ

ḲIṢṢA-İ DĀSTĀN-İ ÇİNGİZ ḤĀN

HAẒRET-İ MİR TĒMÜR DĀSTĀNININ BEYĀNĪ
< DİL İNCELEMESİ >

Dr. SENBEK UTEBEKOV

‘ABDURAĦMĀN ÖZKENDĪ

Ķiřřa-i Dāstān-ı Ćingiz Ħān

~

Ħazret-i Mīr Tēmūr Dāstānının Beyānı

< Dil İncelemesi >

Dr. SENBEK UTEBEKOV

**“Kıssa-i Dāstān-ı Çingiz Hān” ve
“Hāzret-i Mīr Tēmūr Dāstānının Beyānı”**

ERI Books: 35

ISBN 978 601 7805 22 7

Editörler

Dr. Doç. Abdülkadir Öztürk

Dr. Doç. Kenan Koç

Elinizdeki çalışmada, Abdurahman Özkendi isimli Türkistanlı bir yazar tarafından kaleme alınmış “Kıssa-i Dāstān-ı Çingiz Hān” ve “Hāzret-i Mīr Tēmūr Dāstānının Beyānı” başlıklı iki bölümden oluşan eserin ses ve şekil özellikleri ile kelime varlığı ele alınmaktadır. Kitap, Türk dili, tarihi, kültürü ve etnolojisiyle ilgili araştırmalar ve dersler için başvurulacak kaynak olarak kullanılabilir.

Bu kitap Avrasya Araştırma Enstitüsü tarafından basılmıştır.

Almalı Avdani, Mametova 48, 050004, Almatı, Kazakistan

Tel: +7 (727) 279 97 94 Fax: +7 (727) 279 24 26

www.eurasian-research.org • e-mail: info@eurasian-research.org

© Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi Avrasya Araştırma Enstitüsü (ERI), 2023

Bu kitabın her türlü yayın hakkı Avrasya Araştırma Enstitüsü'ne aittir.

Enstitünün yazılı izni olmadan, tanıtım amaçlı kısa alıntılar hariç olmak üzere, hiçbir şekilde kitabın tümü veya bir kısmı çoğaltılamaz, kopyalanamaz veya elektronik ve mekanik olarak herhangi bir ortamda yayımlanamaz.

Ahmet Yesevi Üniversitesi senatosunun 31 Mart 2023 tarihli toplantısında alınan kararla eserin yayınlanması teklif edilmiştir. Kararla ilgili bilgiler Üniversite senatosunun 31 Mart 2023 tarihli 8 nolu protokolünde yer almaktadır.

Kitapta ifade edilen görüşler yazarın kendi görüşleri olup, Enstitünün yayın politikasını yansıtmamaktadır.

TAKDİM

Dünyanın çeşitli ülkelerinin kütüphane, müze ve bazı kişilerin özel kitaplıklarında bulunan binlerce metnin günümüze dek bilim dünyasına tanıtılmaması ve bazılarının bilim dünyasında adı bilinse bile üzerinde yeteri kadar çalışma yapılmaması Türkoloji alanının aktüel sorunlarının başında gelmektedir. Tabii ki bu metinlerin tamamının gün yüzüne çıkartılıp bilim alemine sunulması kolay değil ve kısa bir zaman içerisinde yapılabilecek bir iş de değildir. En azından bunların içinde Türkoloji araştırmalarına ışık tutacak nitelikteki en önemli eserleri yavaş yavaş yayına sunabilirsek de bilime büyük bir emek katmış olacağımızı düşünmekteyiz. Dolayısıyla elinizdeki Abdurahman Özkendi isimli Türkistanlı bir yazarın kaleme aldığı “Kıssa-i Dāstān-ı Çingiz Hān” ve “Hāzret-i Mīr Tēmūr Dāstānının Beyānı” başlıklı iki bölümden oluşan eserin üzerinde yapılan bu çalışmanın da Türkoloji için önemli kaynaklardan biri olacağı kanaatindeyiz.

Bildiğimiz üzere günümüze dek “Cengiz-Nāme” nüshalarından Ötemiş Hacı’nın eseri bilim dünyasında en tanınmış olanıdır. Türkçenin doğu kolunun XV. yüzyıldaki durumuyla ilgili önemli bilgiler sunan bu eserle ilgili tarihî, edebî, etnografik ve dil özellikleri açısından başta Radloff olmak üzere Kononov, Bartold, M. Avezov, R. R. Arat, İ. Mırgaliyev, A. İnan, İ. Kemaloğlu, B. Yücel, T. Gülensoy, B. Şişman ve N. Abdurazizov gibi bilim insanları tarafından çeşitli düzeylerde çalışmalar yapılmıştır.

Bu çalışmanın esasını oluşturan Abdurahman Özkendî’nin “Kıssa-i Dāstān-ı Çingiz Hān” ve “Hāzret-i Mīr Tēmūr Dāstānının Beyānı” adlı eseri üzerinde ise günümüze dek Muhtar Koja, Zikiriya Jandarbek, Zülfiya Muminova gibi araştırmacıların tarihî bakımdan ele aldığı bazı çalışmaları bulunsa da eser, dili, edebî özellikleri ve etnolojik bilgileri açısından incelenmemiştir. Aslında dünya tarihi açısından oldukça başarılı liderler olarak kabul edilen Cengiz ve Timur’un hayatı ve soy kütüğüyle ilgili mitolojiyle beslenmiş hikâyelerin yer aldığı bu kitap, hem “Cengiz-Nāme” hem de “Timur-Nāme” eserlerinin nüshaları değerindedir. Bu bakımdan eser, sadece bir edebî metin değildir, diğer “Cengiz-Nāme” ve “Timur-Nāme” nüshaları gibi Avrasya halklarının tarih araştırmaları için

de mühimdir. Bunun dışında eser, Türk ve Moğol halklarının etnolojisi ve yaşam tarzına dair geniş bir bilgi içermektedir. Bir yandan Türkçenin XIX. yüzyıldaki dil malzemesi olarak da değerlendirilebilir. Bu bakımdan Senbek Utebekov’un ele aldığı bu çalışması da Türkçenin tarih dönemlerinden ağatay Türkçesine ait bir metin olarak monografik düzeyde incelenmesi oldukça dikkate değerdir. Çalışmanın giriş bölümünde Cengiz Han ve Emr Timur’un hayatı ve yaptığı seferleri zerine, “Cengiz-Nme” ve “Timur-Nme” nüshalarına, onların dil özelliklerini inceleyen eserlere, dil özellikleri ile ilgili görüşlere, bununla birlikte çalışmanın esasını oluşturan eserin fizik durumu, tavsifi, anlatım üslubu, türü, edeb ve dil özellikleri hakkında geniş bir bilgi verilmektedir.

Eserin yazım, ses ve şekil özellikleri ile ilgili ana bölümde de yazar, dikronik (artzamanlı) ve sinkronik (eşzamanlı) yöntemlere başvurarak önemli sonuçlar elde etmiştir. Çeşitli morfemlerin gelişimi üzerinde geniş bir bilgi vermek ve eserin hangi lehçeye daha yakın olduğunu tespit etmek için T. Tekin, A. Caferoğlu, A. Akar, N. Hacıeminoğlu, M. Ergin, K. Eraslan, E. Gemalmaz, A. Ata, B. Yüce, A. von Gabain, J. Eckmann, M. Erdal ve ř. Tekin başta olmak üzere onlarca bilim insanının çalışmasından yararlanılmıştır.

Türk halklarının etnolojik, kültürel, meden, yaşam özelliklerine dair önemli ip uçları veren eserin kelime varlığı ise Dizin Sözlük ve zel Adlar Dizinini başlıkları altında incelenmiştir. Bu sözlüğün düzenlenmesi esnasında da yazar; eserin imlası ve gramer özellikleri bakımından ağatay Türkçesi dönemi metinleriyle benzerlik gösterse de kelime varlığı bakımında daha çok Kıpçak lehçelerinin özelliklerini taşımakta olduğunu, özellikle eserde geçen boy ve kişi adlarının, çeşitli gelenek ve göreneklerin daha çok Kıpçak Türklerine ve coğrafi adların da yine Kıpçakların yaşadığı topraklarda yer aldığını tespit etmiştir. Bu yüzden bundan sonraki araştırmalar için de kaynak bir eser olabilecek seviyedeki bu çalışmanın hazırlanması esnasında titizlikle alışan Dr. Senbek Utebekov’u tebrik eder, niversitem ve şahsım adına kendisine yürekte şükranlarımı sunar, başarılı çalışmalarının devamını dilerim.

Prof. Dr. Muhittin şİMşEK

*Ahmet Yesevi Üniversitesi
Mtevell Heyet Başkanı*

ÖN SÖZ

M.F. Köprülü, J. Ecmann gibi Türkologlar, aşağı yukarı 700 yıllık geçmişe sahip olan Çağatay Türkçesinin edebî dil hâline gelmesi, klasikleşmesi ve çöküşü gibi çeşitli aşamalarda incelenmesi gerektiğini belirtmiştir. Çünkü yüzlerce eser ve vesikaların vücuda getirildiği bu dönemdeki metinlerin genel olarak benzerlik oranı yüksekse de her yüzyılın kendine has dil özelliklerinin de olduğu bilim adamlarınca tespit edilmiştir.

‘Abdurahmân Özkendî tarafından H. 1228/1813’te kaleme alınan “*Kışsa-i Dâstân-ı Çingiz Han*” ve “*Hażret-i Mîr Têmür Dâstânının Beyânı*” adlı eser de Çağataycanın klasik dönem sonrası metinlerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Eserde, Cengiz Han ve Emîr Timur’un hayatı, karakteri, hareketleri, soy kütüğü işlenmektedir. Bu bakımından edebî literatürde Cengiz-Nâme ve Timur-Nâme şeklindeki genel ifadeyle söylenen “Defter-i Cingiznâme”, “Destân-ı Nesl-i Çingiz Han”, “Tarih-i Dost Sultan”, “Haza Kışsa-i Çingiz Han”, “Kışsa-yı Çingiz Han”, “Destan-ı Çingiz Han”, “Kara Tevârih”, “Şecere-yi Çingiz Hân”, “Cenk-Nâme”, “Emîr Timur Ceng-Nâmesi”, “Kışsa-i Emîr Timur”, “Kışsa-i Timur-Nâme”, “Âsar-ı Destan-ı Emîr Timur Küregen” gibi eserlerle benzerlik göstermektedir. Günümüze kadar hiçbir katalogda yer almayan eser Türkistan Eyaleti Ordabası İli Törearka köyünün sakini Janısbek Orazhanulı Fayzullayev’in kitaplığında bulunmaktadır. Sığır derisinden yapılmış kapağı dışında eksiksiz bir şekilde korunmuş olan eser, 38 yapraktan (76 sayfa) oluşmaktadır.

Bu kitapla ilgili Muhtar Qoja, Zikiriya Jandarbek, Zülfiya Muminova gibi bazı Kazak bilim adamları çalışma yapmıştır. Hatta 2020’de yayınladığı “‘Abdirahman Özgendi, Qissa-Dastan Şıngıs Han” adlı çalışmada bu üçlü yazar QDÇ/TDB’nin Kiril harfli transkripsiyonunu yapmış ve günümüz Kazak Türkçesine aktarmıştır. Bunun dışında aynı yazarların; eserin bulunuş tarihi, fiziki durumu, yazarı, yazıldığı dönemi, günümüze ulaştıran şahsiyetleri ve bu şahsiyetlerin soyağacı, eserde geçen şahsiyetlerin tarihteki rolü gibi çeşitli konuları irdeleyen “Şıngışhan men Qazaq Handarı Tuvralı Jaña Qoljazba” (2015), “Kissa Dastan Çingiz Han” – Novıy İstoçnik Po İstorii Kazahskih Hanstv” (2015) ve “Kissa Dastan Çingiz Han” (2019) adlı bazı makaleleri bulunmaktadır. Bahsi geçen çalışmalar, eserin bilim dünyasına tanıtılması ve tarihî açıdan incelenmesi bakımından çok önemlidir. Hatta metni okumamız esnasında da “‘Abdirahman Özgendi, Qissa-Dastan Şıngıs Han” adlı çalışmanın çok faydası dokunduğunu belirtmek gerekir. Fakat bu çalışmalarda eserin dil özellikleri üzerine bir cümle bile yer almadığı görülmektedir. Hatta Cengiz-Nâme ve Timur-Nâmelerin diğer nüshalarının dili özelliklerine dair Barthold, Muhtar Avezov, Reşit Rahmeti Arat, İlnur Mirgaliyev, İlyas Kemaloğlu, Nazira Abdurazizova, Abdülkadir İnan, Tuncer Gülensoy gibi bazı bilim adamlarının görüşleri söylenegelmişse de dil özellikleri üzerinde son dönemlere kadar özel ve ciddi bir çalışma

yapılmamıştır. Son dönemlerde CN'ler üzerine Bilal Yücel'in Cengizname Elyazmalarının Dili Üzerine (2018) adlı makalesi, Ömirbayev Erjan'ın Qazaq Handıǵı Kezeñderindeǵı Jazba Eskertkişterdiñ Leksika-Semantikalıq Jäne Sözjasamdıq Ereǵşelikteri (XV-XVII gg.) adlı monografisi, Özge Tan, Cengiznâme'de Olumsuzluk ve Yokluk Şekilleri (2019) ve İlknur Bozkır'ın Ötemiş Hacı'nın Çingiz Name'si ve Dil Hususiyetleri (2019) adlı yüksek lisans düzeyindeki tezleri yayınlanmıştır. TN'ler üzerinde Nilufar Muminova'nın "Timur-Nâme" Eserinde Kullanılan Farsça ve Tajikçe İsimler Varlığı (2021), Mustafa Uğurlu ve Kutlugzhon Sultanbekov'un Şaǵatay Tilinde Jazılǵan Temirnamanın Tildik Ereǵşelikteri (2021) adlı makaleleri ve Ayşe Kık'ın Zafer-Nâme-i Emir Temür, Muhammed Ali Bin Derviş Ali-yi Buharî (İnceleme-Metin-Dizin) (2014) adlı doktora tezi, Kutlugzhon Sultanbekov'un Āsār-ı Dāstān-ı Emīr Timūr Küregen (2018) başlıklı yüksek lisans tezi hazırlanmıştır. Gördüğümüz üzere CN ile TN'nin çeşitli yüzyıllarda yazılmış birçok nüshası olmasına rağmen dil özellikleri üzerinde çok az çalışma yapılmıştır.

Gramer ağırlıklı bu çalışmamızı ele almamızdaki esas amacımız da bu eksikliklerin yerini doldurmak ve KDC/TDB'nin Türkoloji sahasında tanınmasını sağlamaktır. Çalışmada eser, "Giriş", "Yazım Özellikleri", "Ses Özellikleri", "Şekil Özellikleri", "Çeviri Yazı", "Dizin Sözlük", "Özel Adlar Dizini" ve "Tıpkıbasım" gibi sekiz bölümde ele alınmaktadır.

Giriş kısmı, "Cengiz Han ve Emir Timur'la Kaynak Eserler", "Cengiz Han ve Emîr Temur İle İlgili Edebî Eserler", "Cengiz-Nâme ve Timur-Nâme Nüshaları Üzerinde Yapılan Çalışmalar" ve "Kışsa-i Dāstān-ı Çingiz Han ve Hazret-i Mîr Têmür Dāstânının Beyânı Kitabı" gibi bölümlerden oluşmaktadır. Aslında iki cihângerin hayatı ve onun faaliyetlerini ele alan daha kapsamlı ve özel çalışmalar yeterince bulunmaktadır. Bu yüzden başka kaynakları tekrarlamaktan başka bir şey olmayacağını düşünerek bu konu üzerinde durmayı doğru bulmadık. Bunun yerine Cengiz Han ve Emîr Temur'la ilgili bilimsel ve edebî eserler üzerinde kısaca bilgiler verildi. Bununla birlikte KDC/TDB'nin tavsifi, konusu, muhtevası, edebî ve dil özellikleri ve diğer nüshalardan farklılıkları üzerinde yapılan çalışmalar gibi çeşitli konulara da değinilmiştir.

Yazım Özellikleri bölümünde, ünlü ve ünsüzlerin kelimenin çeşitli pozisyonlardaki yazılışları, aynı sesin yan yana gelme esnasında yer alan tutarsızlıklar, bitişik şekilde yazılmış kelimeler ve heceye bölme esnasındaki kuralsızlıklar üzerinde durulmuştur.

Daha geniş bir şekilde ele alınan Ses ve Şekil Özellikleri bölümünde, eserin kendine has dil hususiyetlerini ortaya koymak amacıyla genellikle artzamanlı ve eşzamanlı metotlara başvurularak metnin dil özellikleriyle ilgili tüm konular irdelenmiştir. Bu aşamalarda özellikle Çağatay Türkçesi metinleri ve çağdaş Türk lehçeleri üzerine yapılan gramer eserleri esas alınmıştır.

Çeviri Yazı bölümünde 78 sayfadan oluşan metnin transkripsiyonuna yer verilmiştir. Bu bölümde yukarıda belirttiğimiz gibi büyük ölçüde Muhtar Qoja, Zikiriya Jandarbek ve Zülfiya Muminova tarafından hazırlanan “Âbdirahman Özgendi. Qissa-Dastan Şıngıs Han” adlı çalışmadan yararlandığımızı belirtmemiz yerinde olacaktır. Transkripsiyonda bazı kelime ve eklerin yazılışındaki farklılık, ses uyumundaki bazı tutarsızlıklar gibi yazım hatalarını ve bitişik yazılmış kelimelerle ayrı yazılmış ekleri belirtmek amacıyla sayfanın alt kısmına notlar düşülmüştür.

Eserin söz varlığı Dizin Sözlük bölümünde madde başları, kök, gövde, isim tamlamaları hâlinde yer almaktadır. Çalışmanın bu kısmının hazırlanması esnasında tarihî ve çağdaş Türk lehçelerinin, Arap ve Fars dillerinin çeşitli formattaki sözlükleri kullanılmıştır. Türkçe kökenli kelimelerin izahında genellikle Doğu Türkçesi için hazırlanan kaynaklardan faydalanılmıştır. Alıntı kelimelerin izahında ise ilgili dilin kaynaklarına yer verilmiş olup bazı sözcüklerin ses değişimleri gösterilmiştir.

Özel Adlar Dizini, ‘Kişi Adları’, ‘Millet ve Boy Adları’, ‘Coğrafi Adlar’ ve ‘Boylara Ait Uranlar (Özel Nidalar)’ olmak üzere dört bölümde ele alınmaktadır. Eserde peygamberler, hanlar, beyler, hatunlar, sultanlar, kadılar, kahramanlar, düşmanlar olmak üzere üç yüzden fazla kişi adı geçmektedir. Bunların bazılarının isimleri tarihî eserlerde yer alırken birçoğuna dair hiçbir bilgi bulunmamaktadır. Bu yüzden standart olması için eserde geçen kişi isimlerinin hiçbirine açıklama yapılmamıştır.

Bu çalışmam sırasında yardımlarını benden esirgemeyen bazı kişilere teşekkürlerimi arz etmek istiyorum. Öncelikle eserin fotokopisini istifademize sunan Ahmet Yesevi Üniversitesi Türkoloji Araştırmalar Enstitüsünün araştırma görevlisi Zülfiya Muminova’ya; neredeyse iki yıl süren çalışmamızın yazım aşamasında anlayış göstererek sabır ve desteklerini eksik etmeyen başta eşim olmak üzere sevgili aileme; ayrıca kitabın tamamını titizlikle gözden geçirerek hazır duruma gelmesinde çok büyük emeği geçen sayın dekanımız Abdulkadir Öztürk’e; Türk Filolojisi Bölümünün Başkanı Kenan Semiz’e; kitabın yayımlanmasında destek veren Ahmet Yesevi Üniversitesi Avrasya Araştırma Enstitüsü Müdürü Dr. Suat Beylur’a ve bütün emeği geçen personele şükranlarımı sunmayı bir vazife bilirim.

Söz sonunda Türk Dünyasına yararlı olacağını umduğumuz bu çalışmamızda ilgililerin tespit edebileceği kusur ya da eksikliklerin hoş karşılanacağını ümit etmekteyim.

Dr. Senbek UTEBEKOV

Türkistan, 2023

¹Düşmana saldırı esnasında askerleri cesaretlendirmek ve galeyana getirmek için söylenen nida.

İÇİNDEKİLER

TAKDİM	3
ÖN SÖZ	5
KISALTMALAR	11
İNCELEMEDE KULLANILAN İŞARETLER	12
ÇEVİRİ YAZIDA KULLANILAN HARFLER	13
I. GİRİŞ	14
1. Cengiz Han ve Emir Timur’la İlgili Kaynak Eserler.....	14
2. Cengiz Han ve Emîr Temur İle İlgili Edebî Eserler.....	15
3. Cengiz-Nâme ve Timur-Nâme Nüshaları Üzerinde Yapılan Çalışmalar.....	17
4. Kışsa-i Dâstân-ı Çingiz Han ve Hazret-i Mîr Têmür Dâstânının Beyânı Kitab.....	21
4.1. Tavsifi ve Fizikî Durumu.....	21
4.2. Tür ve Anlatım Üslubu.....	21
4.3. Muhtevası ve Diğer Nüshalarla Benzerlikleri.....	23
4.4. Dil Özellikleri.....	24
4.5. Eser Üzerinde Yapılan Bazı Çalışmalar.....	26
II. YAZIM ÖZELLİKLERİ	27
1. Ünlülerin Yazılışı.....	27
2. Ünsüzlerin Yazılışı.....	32
3. Çift Ünsüzlerin Yazılışları.....	37
4. Bitişik Yazılmış Kelimeler.....	37
5. Heceye Bölme.....	39
III. SES ÖZELLİKLERİ	40
1. ÜNLÜLER.....	40
1. 1. Ünlü Değişmeleri.....	40
1. 2. Ünlü Düşmesi.....	43
1. 3. Ünlü Uyumu.....	45

2. ÜNSÜZLER.....	54
2. 1. Ünsüz Değişmeleri.....	54
2. 2. Ünsüz Düşmesi.....	60
2. 3. Ünsüz Türemesi.....	61
2. 4. Ünsüzlerin Yer Değiştirmesi.....	62
2. 5. Ünsüz Uyumu.....	65
IV. ŞEKİL ÖZELLİKLERİ.....	64
1. İSİMLER.....	64
1. 1. İsim Yapım Ekleri.....	64
1. 2. İsim Çekim Ekleri.....	75
2. ZAMİRLER.....	80
2. 1. Şahıs Zamirleri.....	80
2. 2. İşaret Zamirleri.....	81
2. 3. Dönüşlülük Zamirleri.....	82
2. 4. Belirsizlik Zamirleri.....	82
2. 5. Soru Zamirleri.....	82
3. SIFATLAR.....	83
3. 1. Niteleme Sıfatları.....	83
3. 2. Belirtme Sıfatları.....	83
3. 3. Sayı Sıfatları.....	84
3. 4. Soru Sıfatları.....	85
3. 5. Belirsizlik Sıfatları.....	85
4. ZARFLAR.....	85
4. 1. Zaman Zarfları.....	85
4. 2. Yer ve Yön Zarfları.....	86
4. 3. Azlık-Çokluk (Miktar) Zarfları.....	86
4. 4. Durum ve Tarz Zarfları.....	86
4. 5. Soru Zarfları.....	87
5. EDATLAR.....	87
5. 1. Yalın Hâliyle Bağlanan Edatlar.....	87
5. 2. İlgi Hâliyle Bağlanan Edatlar.....	87
5. 3. Yönelme Hâliyle Bağlanan Edatlar.....	88
5. 4. Ayrılma Hâliyle Bağlanan Edatlar.....	88

6. BAĞLAÇLAR.....	88
6. 1. Sıralama Bağlaçları.....	88
6. 2. Karşılaştırma Bağlaçları.....	89
6. 3. Cümle Başı Bağlaçları.....	89
7. ÜNLEMLER.....	89
8. FİİLLER.....	90
8. 1. Fiil Yapım Ekleri.....	90
8. 2. Fiil Çekim Ekleri.....	95
8. 2. 1. Şahıs Ekleri.....	95
8. 2. 2. Şekil ve Zaman Ekleri.....	97
8. 3. Birleşik Çekim.....	102
8. 3. 1. Hikâye Birleşik Çekimi.....	102
8. 3. 2. Rivayet Birleşik Çekimi.....	104
8. 3. 3. Şart Birleşik Çekimi.....	105
8. 4. Ek-Fiil.....	105
8. 5. Birleşik Fiiller.....	106
8. 5. 1. Tasvirî Fiiller.....	106
8. 5. 2. İsim + Yardımcı Fiillerle Kurulan Birleşik Fiiller.....	108
8. 6. Fiilimsiler.....	109
V. ÇEVİRİ YAZI.....	115
VI. DİZİN SÖZLÜK.....	156
VII. ÖZEL ADLAR DİZİNİ.....	226
1. KİŞİ ADLARI.....	225
2. MİLLET VE BOY ADLARI.....	238
3. COĞRAFİ ADLAR.....	239
4. BOYLARA AİT URANLAR (ÖZEL NİDALAR).....	240
VIII. KAYNAKLAR.....	241
XIX. TIPKIBASIM.....	248

KISALTMALAR

a.g.e.	<i>adı geçen eser</i>
a.g.m.	<i>adı geçen makale</i>
ĀDETK	<i>Āṣār-ı Dāstān-ı Emīr Timūr Küregen</i>
Ar.	<i>Arapça</i>
bk.	<i>bakınız</i>
C.	<i>cilt</i>
CN	<i>Cengiz-Nâme</i>
Çağ.	<i>Çağatay Türkçesi</i>
ÇTL	<i>Çağdaş Türk Lehçeleri</i>
DLT	<i>Dîvânü Lugâtî't-Türk</i>
DT	<i>Doğu Türkçesi</i>
EAT	<i>Eski Anadolu Türkçesi</i>
EATE	<i>Eski Anadolu Türkçesinde Ekler (Gürer Gülsevin)</i>
ETG	<i>Eski Türkçenin Grameri (A. von Gabain).</i>
EUT	<i>Eski Uygur Türkçesi</i>
EUTG	<i>Eski Uygur Türkçesi Grameri (Eraslan, Kemal)</i>
Far.	<i>Farsça</i>
H.	<i>Hicrî</i>
HAOT	<i>Harezm-Alтын Ordu Türkçesi (Aysun Ata)</i>
HKÇH	<i>Haṣṣa-ı Çingiz Hān</i>
Hzm.	<i>Harezm Türkçesi</i>
Kar.	<i>Karahanlı Türkçesi</i>
KB	<i>Kutadgu Bilig</i>
KDÇ/TDB	<i>Kıssa-i Dāstān-ı Çingiz Hān ~ Hāzret Mīr Tēmūr Dāstānının Beyānı</i>
Kpç.	<i>Kıpçak Türkçesi</i>

krş.	<i>karşılaştırınız</i>
KTGr	<i>Karahanlı Türkçesi Grameri (Necmettin Hacıeminoğlu)</i>
M.	<i>Milâdî</i>
OTG	<i>Orhon Türkçesi Grameri (Talat Tekin)</i>
ÖT	<i>Özbek Türkçesi</i>
Sayı:	<i>dergi ve gazetelerin sayı numaraları</i>
ss.	<i>sayfa aralığı</i>
SÜK	<i>Semerkan Devlet Üniversitesi Kütüphanesi El yazmalar Bölümünün Listesi</i>
TDKY	<i>Türk Dil Kurumu Yayınları</i>
TN	<i>Timur-Nâme</i>
Trm.	<i>Türkmen Türkçesi</i>
TT	<i>Türkiye Türkçesi</i>
ZN	<i>Zafer-Nâme</i>
QSSRT	<i>Qazaq SSR Tarihi (1957).</i>

İNCELEMEDE KULLANILAN İŞARETLER

//	<i>sesbirim parantezi</i>
{ }	<i>biçimbirim parantezi</i>
*	<i>tanımlanmayan şekil</i>
<	<i>bu şekilden gelir</i>
>	<i>bu şekle gider</i>
+	<i>isim kökü</i>
-	<i>fiil kökü</i>
~	<i>değişken şekil</i>

ÇEVİRİ YAZIDA KULLANILAN HARFLER

ا, آ	a, ā, e, è, ī	ش	ş
ء	’	ص	ş
او	o, ō, ö, u, ū, ü	ض	ž
اي	è, i	ط	ţ
ب	b, p	ظ	ẓ
پ	p	غ	g
ت	t	ع	‘
ث	â	ف	f
ج	c, ç	ق	k
چ	ç	ك	k, g
ح	ḥ	نک	ŋ
خ	ḫ	ل	l
د	d	م	m
ذ	ẓ	ن	n
ر	r	و	v, o, ō, ö, u, ū, ü
ز	z	ه هـ	h, a, e
س	S	لا	lā, la, le

I. GİRİŞ

1. Cengiz Han ve Emir Timur'la İlgili Kaynak Eserler

Cengiz Han (d. 1153 – ö. 1227 yy.)² ve Emîr Timur (d. 1336 – ö. 1405 yy.)³, orta çağın bu iki cihângeri kadar dünya tarihini ve birçok halkın yaşam tarzını oldukça etkileyen, bazı halklara yaptığı savaşların sonuçları onlara karşı nefret uyandırsa da, savaş açtığı bütün toprakları ele geçirebilmesi ve hem kusursuz hem acımasız savaş taktikleriyle dünyayı hayran bırakan liderler görülmemiştir. Bu yüzden de Cengiz ile Timur'un ve onların torunlarının tarihi, idiolojisi, askerî stratejisi, devletlerinin temeli, dünya ve toplumlara etkisi hakkında asırlardır çeşitli eserler yazılmıştır. Onların olumlu ve olumsuz karakterlerini ve faaliyetlerini ele alan bilimsel araştırmaların da, edebî eserlerin de sayısı oldukça çoktur. Bu konudaki eserlerin ilki ve en önemlileri Cengiz ile Timur'un yaşadığı dönemlerde dahi yazılmaya başlanmıştır. Bu ilk eserler daha sonraki bilimsel araştırmalar için en önemli kaynaklar niteliğindedir. Örneğin, Plano Carpini'nin *Ystoria Mongalorum* (1245-1247 yy.), Wilhelm von Rubruck'un *Reise zu den Mongolen* (1253–1255 yy.), Marco Polo'nun *Seyahat-Nâme'si*, Muhammed b. Ahmed b. Nesevi'nin *Nefsetü'l-maşdür* (1234-1235 yy.), *Sîretü's-Sulţân Celâlıddin Mengüberti* (Mingburnî) (1241 y.), Alâeddin Atâ Melik Cüveynî'nin *Târih-i Cihângüşâ* (1252-1260 yy.), Reşîdüddin Fazlullâh-i Hemedânî'nin *Câmi'u't-tevârih* (1306-1310 yy.) gibi XIII.-XIV. yy. yazılmış kaynakları daha sonra V. Barthold⁴, L. Gumilev⁵, Z. V. Togan⁶, B. Vladimirstov⁷, R. Marshall⁸, R. Grousset⁹, G. Jenkins¹⁰, K. Sagaster¹¹, L. Harold¹², B. Spuler¹³, Hara-Davan¹⁴ gibi birçok araştırmacılar kullanarak ciddi çalışmalar yapmıştır.

Aynı şekilde Timur'un tarihçileri olan Giyasiddin Ali bin Cemal Yezdî'nin *Hindistan'ın Gazavatı Ruznamesi* (1399-1403), Nizamiddin Şamî'nin *Zafer-Nâme'si* (1404), Şerefeddin Ali Yezdî'nin *Zafer-Nâme'si* (1425-1426), bununla birlikte Topkapı Sarayı'nda, Nuruosmaniye Kütüphanesi'nde ve Özbekistan'ın Doğubilim Enstitüsünde bulunan *Zafer-Nâme'si* nin Türkçe çevirileri Timur Kağan ve onların dönemleri ile ilgili kaynak eser değerindedir (Seyhan, 2007).

² bk. A.Zeki Velidi Togan. *Çengiz Han*. (Ders notları), 1969-1970.

³ bk. Peter B. Golden. *Türk Halkları Tarihine Giriş*. (Çev: Osman Karatay). Karam Yayınları, Ankara, 2002.

⁴ bk. Vasily Barthold. *Turkestan v Epohu Mongolskogo Naşestviya. İzdatelstvo Vostochnoy Literaturi*, Moskova, 1963; Vasily Barthold "O obrazovanii Imperii Cingiz-Hana". *ZVORAO*, X. 1897. s. 105-119.

⁵ Lev Gumilev. *V Poyiskah bimişlennogo Tsarstvo, Tovarişestvo Klişnikov*, Moskova, 1992.

⁶ A.Zeki Velidi Togan. *Umumî Türk Tarihine Giriş*, Aksiseda Matbaası, İstanbul, 1981; A.Zeki Velidi Togan. "Moğollar Devrinde Anadolu'nun İktisâdî Vaziyeti". *Türk Hukuku ve İktisat Tarihi Mecmuası*, I. İstanbul, 1931. s. 1-42.

⁷ B.Vladimirstov. *Raboti po İstorii i Etnografii Mongolskih Narodov*, Vostochnaya Literatura RAN, Moskva, 2002.

⁸ Robert Marshall. *Doğudan Yükselen Güç: Moğollar*. Sabah Kitapları, İstanbul, 1996, s. 35

⁹ René Grousset. *L'empire Des Steppes: Attila, Gengis-Khan, Tamerlan*. Editions Payot, Paris, 1939.

¹⁰ G. Jenkins. "A Note on Climatic Cycles and the Rise of Chinggis Khan" *CAJ*, XVIII, 1974. s. 217-22.

¹¹ K. Sagaster. "Herrschaftsideologie und Friendensgedanke bei den Mongolen". *CAJ*, XVII/2-4, 1973. s. 223-242.

¹² Harold Lamb. *Genghis Khan: Emperor of All Men*. Garden City Publishing New York, 1927.

¹³ B. Spuler. *el-Âlemu'l-İslâmî fi'l-Asri'l-Moğolî*, (trc. Halid İsa Esad), Dımaşk, 1987.

¹⁴ E. Hara-Davan. *Çingis-Han Kak Polkovodets i Ego Naslediye. Kulturno-İstoriceskiy Oçerk Mongolskoy Imperii XII-XIV Veka*. Kalmitsoye Knijnaya İzdatelstvo, Elista, 1990.

Zahîrüdîn Mar'aşı ve Şerefeddîn Ali Yezdî'nin *Zafer-Nâme*'sinden istifade ederek yazdığı, yer yer diğer eserlerde rastlanılmayan orijinal bilgileri içeren 1475'te tamamlanmış *Müntahabü't-tevârih* adlı eseri de bu değerli kaynaklardan biridir (Yıldırım, 2016). 1403-1406 yılında yazılmış İspan seyyahı Ruy Gonsales de Klaviho'nun *Timur Saray'ına Seyahat Günlüğü* de Timur'un hayatı hakkında abartısız bir şekilde anlatılan önemli bir eser olarak karşımıza çıkmaktadır (Klaviho, 2007).

Bununla birlikte Timur'dan sonra gerek İslâm, gerek Hristiyan, gerekse Çin, Hind kaynaklarında Cengiz Han ile Timur'un isimleri birlikte zikredilmeye başlamıştır. Bir hayli eserde onlar karşılaştırılmış, hatta karıştırılmıştır. 1824'te yazılmış olan Baron Abraham Constantin d'Ohsson'un *Histoire des Mongols: depuis Tchinguiz-Khan jusqu'à Timour-Lang* (Cengiz Han'dan Timur'a Kadar Moğolların Tarihi) adlı eser bunlardan biridir. Buna 1939'da Fransız tarihçisi René Grousset tarafından yazılan *L'empire des steppes: Attila, Gengis-Khan, Tamerlan* başlıklı çalışmasını da dâhil edebiliriz.

2. Cengiz Han ve Emîr Temur İle İlgili Edebî Eserler

Cengiz Han ve Emir Timur'un karakter ve hareketleri edebî eserlere de yansımıştır. Özellikle Avrasya halklarının sözlü edebiyatında Cengiz Han ve Timur dönemini betimleyen efsanelerin sayısı oldukça fazladır. Bu efsaneler ile hikâyelerin çoğu iki kağıt üzerinde söylenen destanlarda, *Cengiz-Nâme* ve *Timur-Nâme* nüshalarında da yer almaktadır. Bunları genel olarak onların dünyaya gelmesi, haksız yere cezalandırılması, adaletli bir devlet kurmasıyla ilgili efsaneler ve onların acımasızlığıyla ilgili efsaneler olarak iki gruba ayırabiliriz. Aynı zamandaki gerçeklik payı daha yüksek hikâyeler ve mit, masal gibi hayalî, abartılı kullanımların daha fazla kullanıldığı folklor ürünleri olarak iki grupta incelenebilir. Birçok hikâyeler ile efsanelerde Cengiz Han ve Timur'u benzer şekilde, hatta birisi hakkındaki hikâyenin diğeri için de söylenmesi dikkat çekicidir. Özellikle sözlü edebiyattan tarihi metinlere de geçmiş olan onların avucunda kan pıhtısıyla doğması, gençken eşkiyalıkla tanınması üzerindeki efsanevi hikâyeler ikisi için de söylenegelmiştir. Onlarla ilgili halk arasında söylenegelen bazı hikâyeler yazılı edebiyata, hatta tarihî eserlere de geçmiştir. Örneğin bütün Avrasya halkları arasında tanınmış olan Cengiz ile Börte arasındaki olaylar, oğlu Cuci'nin ölümü, Timur'un ayağının aksak olmasının nedenleriyle ilgili efsaneler bazı sanatçılar ile tarihçilerin eserinde geçmektedir. XIX. yüzyılda yaşayan Kazak şairi Şâdi Jângirulı, Cengiz Han'ın menkıbevi hayatıyla ilgili birçok hikâyeyi *Tarih-Nâme* adlı destanında kullanmıştır. Hatta bir *CN* nüshası olarak değerlendirebileceğimiz Şâdi Jângirulı'nın bu eserinde “Moğollardan bereket giderek Arkikün dağına sığınması”, “Türk ve Moğol boylarının oluşumu”, “Kazakların üç cüze bölünmesi”, “Moğol hanlarının tarihi”, “Temuçin'in Kereylerin hanıyla savaşı”, “Naymanlar savaşı”, “Camuka'nın ölümü”, “Ügeday'ın Otırar'a saldırısı”, “Cuci'nin Cend'i kuşatması” vb. tarihî olaylar işlenmiştir.

Cengiz Han'ın hayatına dair, askeri sanatı, savaşları üzerinde günümüze ait yüzlerce edebî eser bulunmaktadır. Türk kökenli yazarlardan C.Aytmatov'un *Çingizhandın Ak Bulutu*, İ.Esenberlin'in *Köşpendiler*, M.Mağavin'in *Şıngışhan*, H.Âdibayev'in *Otırar Oyrarı*, Q.Begalin'in *Sübedey Bahadür*, Â. Kekilbayev'in *Hanşadarıya Hikayası*, T. Zâkenulı'nın *Kökbörilerdin Köz Jası*, R. Otarbayev'in *Şıngışhannın Köz Jası*, O. Tiryakioğlu'nun *Cengiz Han: Rüzgar ve Ateş İmparatorluğu*, M.Turhan Tan'ın *Cengiz Han*, Çağatay Aydın'ın *Cengiz Han* adlı romanlarda Cengiz Han'la ilgili çeşitli hikâye ve tarihî olaylar ele alınmıştır.

M.Şahanov'un *Jeñilgen Jeñimpaz Haqındağı Otırar Dastanı nemese Şıñğışhannıñ Qateliği, Jazager Jadı Kosmoformulası, Şıñğışhannıñ Pendelik Quptıyası* adlı şiirlerinde Cengiz Han'ın Otrar'a yaptığı istilasını eleştirmektedir. Aynı şekilde Cengiz Han'ın hayatı, şahsiyeti, savaşları, hareketleri hakkında sadece Türk ve Moğol kökenli yazarlar değil Avrupalı sanatçılar da eserler vermiştir. XX. yüzyılda Avrupa'da Pamela Sargent'in *Ruler Of The Sky: A Novel of Genghis Khan*, Vasiliy Yan'ın *Çingishan*, Konn İggulden'in *Genghis: Birth of an Empire*, Jhon Men'in *Çingishan*, Ralph Winston Fox'un *Cengiz Han*, İ. Kalaşnikov'un *Jestokiy Vek*, Jack Weatherford'un *Genghis Khan* adlı ünlü eserleri yazılmıştır.

Türk şairi Ali Şir Nevai'nin *Hayretü'l-ibrâr* eserinde "tört ulusun hanı Timur köregan", "Cihan hanı Timur köregan", *Ferhad ve Şirin* destanında "Timurhan", *Muhâkemetü'l-lugateyn*'de "Sultan-ı sahib-i kiran Timur köregan", *Münşe'at* ve *Nesâ'imü'l-mahabbe* tezkirelerinde Türk evliyalari Hoca Beyazıd ve Baba Sugu'nun zikirlerinde "Timurbek" (Davlatov, 2013; Ahmedov, 1996) adlarıyla saygıyla anılan Emir Timur'la ilgili XVI. yüzyıldaki Avrupa edebiyatında da bazı eserlerin yazıldığı görülmektedir. Örneğin Ghriatopher Marlowe'nin 1590 yılında yayımlanmış *Tamburlaine The Great* eseri bunlardan biridir. İki bölümden oluşan bu tiyatro eserinde "kimsenin bilmediği hayal ürünü olan üçüncü Timur'u yaratmıştır. Bu eserdeki Timur adeta Tanrı'yı inkar eden, Peygamber'e kafa tutan ve Milton'un *Pradise Lost*'undaki gibi Tanrı'ya isyan eden bir şeytan kılığındadır" (Türkmen, 2005: 5).

Fars edebiyatında da XVI. yüzyılda Hatifi'nin Timur'un savaşla geçmiş hayatını Fars dilinde destanlaştıran *Timur-Nâme* adlı bir destanı bulunmaktadır. Onun dışında Timur'un gençlik yılları, siyasi ve savaşla ilgili faaliyetlerine dair Özbek¹⁵ ve Fars dillerinde birkaç kıssa ve destanlar yazılmıştır. Bunun gibi edebî eserlerden birçoğu Özbekistan Fenler Akademisinin "El Yazmalar Enstitüsü'nde" bulunmaktadır. Bunlardan Farsça yazılmış olan on beşe yakın el yazma ve matbu şeklindeki eserler mevcuttur. Farça el yazma eserler içerisinde 1501, 2602, 4817, 4436, 5657, 3627, 4890, 1526, 699, 1502/11, 1502/1, 698/111, 7390 ve 2204 enventarda Mirza Rumuz'a atfedilen *Timur-Nâme* eseri ve onun birkaç nüshası yer almaktadır (Arslonov, 2020: 9).

Türk dünyasında Pirimkul Kadirov'un *Emir Timur Siması*, Buriboy Ahmedov'un *Amir Temur Haqida Hikoyalar* romanı, Abdulrauf Fitrat'ın *Timur Saganası* adlı tiyatro eseri, Abdulla Aripov'un *Sahipkıran* manzum draması, Töre Mirza'nın *Sahipkıran Timur* destanı, Şerali Jorayev'in *Sahipkıran* şiiri, Hurşid Devran'ın *Sahipkıran Emir Timur*, *Sohibqiron Nabirasi*, *Emir Timur'un Oğlunun Ölümü Hakkında Rivayet* vb. hikâyeleriMağjan Jumabayev'in *Aqsaq Temir Sözi* şiiri, M. Turhan Tan'ın *Timurlenk* (1936), Yunus Oğuz'un *Emir Timur*, Payan Ravşanov'un *Amir Temur Sulolasi*, Qalijan Bekqojin'in *Aqsaq Temir men Aqın* balladı, Äbiş Kekilbayev'in *Añızdın Aqırı*, Umut Berhan Şen'in *Sahipkıran Emir Timur*, Mim Kemal Öke'nin *Engel. Bir Emir Timur Hikayesi*, Ahmet Haldun'un Terzioğlu *Türk'ün Kamlı Kılıcı Emir Timur*, Yunus Oğuz'un *Kan ve Demir: Emir Timur* adlı roman ve hikâyelerinde Emir Timur çeşitli yönleriyle tasvir edilmiştir. Bu konuda yabancılardan Evgeniy Berezikov (*Velikiy Timur*, 1994), Aleksandr Segen (*Velikiye Vlastiteli Tamerlan*, 1996), Harold Lamb (*Tamerlane The Earth Shaker*, 1929) gibi yazarlar çeşitli eserler yazmıştır.

¹⁵ A.K. Arslonov, "Özbek" olarak yazmıştır (2020: 9).

3. Cengiz-Nâme ve Timur-Nâme Nüshaları Üzerinde Yapılan Çalışmalar

Türk ve Moğol halklarının orta dönemdeki tarihini açığa kavuşturma amacıyla tarihçiler *CN* ve *TN* nüshalarını da başlıca kaynaklardan biri olarak kullanmıştır. Özellikle, Altın Orda Devleti'nin tarihi ile ilgili yapılan bilimsel araştırmaların birçoğunda Ötemiş Hacı'nın *Cengiz-Nâme*'sine atıf yapılmıştır (Kemaloğlu, 2018: IX). Aynı şekilde yukarıda belirttiğimiz Timur ve Timurlularla ilgili bilimsel çalışmalarda da *Timur-Nâme*'lerden belli bir miktarda bilgi edinilmiştir. Fakat günümüze kadar söz konusu eserlerin nüshaları üzerinde yeterince inceleme yapılmış değildir. Örneğin elde ettiğimiz bilgilerden hareketle *Cengiz-Nâme* nüshalarının içinde sadece “Ötemiş Hacı eseri”, “Londra nüshası”, “Almatı nüshası”, “St. Petersburg Nüshalarının” çeşitli alanlarla ilgili olarak ele alınmış olduğunu söyleyebiliriz. Yapılan bu çalışmalarda da daha çok tarihî bilgileri inceleme söz konusu olmuştur. M.A.Usmanov *Tatarskiye İstoriçeskiye İstoçniki. XVII-XVIII vv.* (1972), Mustafa Kafalı'nın *Altın Orda Hanlığının Kuruluş ve Yükseliş Devirleri* (1979), *Ötemiş Hacı'ya Göre Cuci Ulusu'nun Tarihi* (2009), M.İvaniç'in *Daftar-i Çingiz-Name Kak İstoçnik Po İstorii Koçevih Obçestv* (2002) adlı eserlerinde de *CN*, tarihî bakımdan incelenmiştir.

Elimizde “Defter-i Cingiznâme”, “Destân-ı Nesl-i Çengiz Han”, “Kıssa-i destan-i Çingiz Han”, “Tarih-i Dost Sultan”, “Cengiz name Haza Kıssa-i Çingiz Han”, “Kıssa-yı Çingiz Han”, “Destan-ı Çingiz Han”, “Kara Tevârih”, “Şecere-yi Çingiz Hân” gibi çeşitli başlıklarla anılan *Cengiz-Nâme* nüshaları vardır. Bununla ilgili M.Fuat Köprülü “Bu destan bütün “Orta Türkler” arasında yaygın olup, “Cengiznâme” veya “Dâsitân-ı nesl-i Cengiz Han” adı altında muhtelif zaman ve mekânlarda zabt ve tesbit olunmuş birtakım nüshaları da mevcut ve hattâ bunlardan bazıları basılmıştır” diye izah ederek altı nüshadan haber vermektedir (Köprülü, 1982: 235-236). Yine Köprülü, Ebû'l Gâzi Bahadır Han “Şecere-i Türki”yi yazarken Cengiznâme'nin on yedi nüshasının kullandığını belirtmektedir (Köprülü, 1982: 235-236). Bekir Şişman'ın ise *Cengiz-Nâme*'nin uzun ve kısa benzer metinleri, Kafkasya'dan Sibiry'a kadar Türkçe konuşulan topluluklarda tespit edilebildiğini ve dünyada kırk civarında *CN* nüshasının olduğunu belirtmektedir (Şişman, 2009: 5).

Abdülkadir İnan'ın 1934 yılında yayımladığı *Destân-ı Nesl-i Çengiz Han Kitabı Hakkında* adlı makalesinde *CN*'nin el yazma ve matbu şeklindeki birçok nüshanın listesini yapmış ve bu nüshaların muhteva bakımından birbirine benzerlikleri ile farklılıkları hakkında yorum yapmıştır.

I. Matbu nüshaları (metin);

- a) Halfin tarafından 1822'de Kazan'da yayımlanmış nüshası
- b) Cihanşin tarafından 1882'de yayımlanmış nüshası
- c) Radloff'un (Proben) Kazak-Kırgız rivayeti olarak tespit ettiği nüsha
- ç) Vasilyef ve Balgambayoğlu tarafından 1907-1908'de Orenburg'da neşredilmiş Kazak-Kırgızca nüshası

II. Paris Millî Kütüphanesinde bulunan nüshası

III. Berlin Devlet Kütüphanesindeki hareketli nüshası

IV. British Museum, Ricu kataloğunda tavsif edilmiş nüshası

V. A. Rahim ve A. Aziz'in *Tatar Edebiyatı Tarihi* adlı eserinde tavsif edilen üç nüshası.

Bunlardan Âlimcân il-Bârûdî nüshası 1635'te Han Kirman'da yazılmıştır

VI. Katanoff ve Pokrovski'nin “Otrivok iz Odnoy Tatar Litopisi” adlı eserinde zikredilen nüshalar;

- a) Almatı'da neşiredilmiş Kazak-Kırgız lehçesinde yazılan Pantusof nüshası
- b) Simbirli Bahaâddîn nüshası (İnan, 1987: 199).

Yukarıda belirtildiği gibi incelenmiş nüshalarla ilgili kısaca bilgi vermek ve onlarla ilgili çalışmalar üzerinde durmak yerinde olacaktır:

Ötemiş Hacı eseri: XVI. yüzyılda Ötemiş Hacı adlı Harezmi bir tarihçi tarafından yazılan bu eserin şimdiye kadar “Taşkent nüshası” ve “Orenburg nüshası” olmak üzere iki nüshası bulunmuştur. 1903 yılında V.V. Bartold tarafından bulunan (Barthold, 1903: 226) Taşkent nüshası, Özbekistan'da Şarkiyat Ensitüsü'nde dinî içerikli diğer yedi eseri ile tek cilt hâlinde saklanmaktadır (Kemaloğlu, 2018: XVII). Eserin adı bazı kaynaklarda ara ara geçse de ilk defa 1992'de V.P. Yudin tarafından Kazakistan'da yayımlanan *Utemiş Hadji, “Çingiz-name” Faksimile, Perevod, Transkriptsiya, Tekstologičeskiye Primeçeniya İssledovaniye* adlı çalışmada faksimilesi tanıtılıp çeviri yazısı yapılmıştır. Bundan sonra Takushi Kawaguchi Japonya'da *Çingiz-Nâme. Ötâmiş Hâjî. Introduction\ Annotated Translation and Critical Text* (2008), İlyas Kemaloğlu *Çengiz-Nâme. Ötemiş Hacı* (2009) ve Tüncer Gülensoy *Ötemiş Hacı. Cengiznâme* (2009) Türkiye'de, İ.M. Mirgaleev Kazan'da *Utemiş-Hadji. Kara Tavarih. Faksimile* (2019) neşirini yapmıştır.

Ötemiş Hacı eseri Taşkent nüshasına göre daha hacimli olan diğer nüshası, 1913 yılında Zeki Velidi Togan tarafından Orenburg şehrinde bulunmuştur. Daha sonra Türkiye'ye getirilen bu nüsha günümüzde Z.V.Togan'ın kızı Prof. Dr. İsenbike Togan'ın özel kütüphanesinde bulundurulmaktadır (Kemaloğlu, 2018: X). Eserin cilt kapağında tahminlere göre daha sonra ilave edilmiş “Kara Tevârih” yazısı görülmektedir (Kafalı, 2009: 27-28). M. Kafalı 1979'da yayımladığı “Altın Orda Hanlığının Kuruluş ve Yükseliş Devirleri” adlı tarihi eserinde bu nüshayı kullanmakla beraber 2008'de *Ötemiş Hacı'ya Göre Cuci Ulusu'nun Tarihi* adlı çalışmasında Orenburg nüshasının çeviriyazısına yer verilmiştir.

Londra nüshası: Londra'daki Britsh Museum'de bulunan bu nüsha, Kültür Bakanlığı arşivindeki kayıtlara göre İbrahim Halfin (Ö.T.1244/1828) adlı kişi tarafından yazılmış olup daha sonra söz konusu kişinin eserinden istinsah edilmek suretiyle oluşturulmuştur (Şişman, 2009: 24). Hazâ Kıssa-i Çingiz Han başlığı taşıyan bu nüshanın tıpkıbasımı ile Latin harfli transkripsyonu 2009 yılında Bekir Şişman tarafından Türkiye'de yapılmıştır. Bu çalışmada nüsha halk bilimi açısından incelenerek ağaç, av, ışık, imtihan, intikam, kahramana ad verilmesi, kahramanın gurbete çıkması, kahramanın olağanüstü doğumu, kaleye kapatılan prenses, kurt, sandığa koyarak denize bırakma, sayı motiflerini ve mitolojik, destanî, masal, halk kültürü, inanç unsurları tespit edilmiştir (Şişman, 2009: 26-50).

St. Petersburg Nüshası: Yapraklardaki filigran sayesinde 1811-1815 yıllar arasında istinsah edildiği tahmin edilen bu nüsha, Ebu Bekir bin İbrahim Halfin tarafından yazılmıştır. Bazı bilgilere göre, bu nüsha XVIII. yüzyılın ortalarına giden diğer bir nüshadan çoğaltıldığı ve bu nüshanın 38. varacağının eksik olduğu bilinmektedir (Ivanics-USmanov, 2002: 19). Günümüzde St. Petersburg'deki Rusya Bilim Akademisinin Doğubilim Enstitüsünde B 344 numaralı kayıttaki bulunan söz konusu nüsha, 2002 yılında Macaristan'da Maria Ivanics ile A. Mirkasym Usmanov tarafından “Das Buch der Dschingis-Legende (Dâftâr-i Cingiz-nâmâ)” başlıklı çalışmasında tez konusu olmuştur. Özellikle bu çalışmada CN'nin St. Petersburg nüshasının diğer üç nüshayla edisyon kritiği yapılmıştır (Şişman, 2009: 24). Ondan sonra Erdoğan Altınkaya “Cengiznâme Hakkında Bazı Değerlendirmeler” (2007) adlı çalışmasında

bazı mitolojik motifleri, Türk destanları, halk hikâyeleri, masalları ve mitolojisi ile karşılaştırmıştır.

Almatı nüshası: Molla Şarafiddin Oğlu Salahiddin tarafından yazılıp 1906 yılında Kazan'da neşredilmiş bu nüsha diğer nüshalara göre farklı bir yöntemle yazılmıştır. Cengiz Han'ın soy kütüğü şema şeklinde verilerek kişi isimleri birbirleriyle çizgilerle bağlantılı çemberlere yazılmıştır. Eser, Almatı'daki "Gılım Ordası" Bilimsel eserler kütüphanesinde bulunmaktadır. Eseri buna benzer XVIII. yüzyıla ait *Hanlar Şeciresi*, *Cengiz Han ve onun Beyleri* gibi eserlerle birlikte 2015 yılında M.Şafiği, S.Sattarullı, G.M.Abikov vb. Kazak bilim adamları yayımlamış ve Kazak Türkçesine aktarmıştır. Araştırmacıların belirttiğine göre eser, muhtevası bakımından Ebul Gazi Bahadur'un *Şecire-i Türk* eserinin üslubuyla yazılmıştır (Şafiği, 2015: 11).

Biz burada CN nüshaları üzerinde yapılan önemli çalışmalarla ilgili bilgileri vermeye çalıştık. Bu çalışmalarda yukarıda bahsettiğimiz gibi eser daha çok tarihi bakımdan ele alınıp edebî ve dil özellikleri ise çok sınırlı sayıda eserlerde söz konusu olmuştur. Bekir Şişman, Tüncer Gülensoy ve Erdoğan Altınkaynak'ın çalışmalarında CN'lerin edebî özellikleri bir hayli ele alınmıştır. Aslında burada CN'yi halk bilimi açısından inceleyen daha eski bir zamanlarda yazılmış eseri gözardı etmememiz gerekir ki CN'deki bazı olay örgülerine ve motiflere Abdülkadir İnan da 1934 yılında Azerbaycan Yurt Bilgisi dergisinin 24 ve 28 numaralı sayılarında yayımladığı *Destan-ı Nesli Çengiz Han Kitabı Hakkında* başlıklı makalelerinde de dikkat çekmiştir (İnan, 1998: 198-206).

CN nüshalarının Türkçenin hangi lehçesiyle yazıldığına dair birçok görüş vardır.¹⁶ Fakat eserin dil özelliklerini ciddi bir şekilde inceleyen çalışma yok denecek kadar azdır. Bunlardan Tüncer Gülensoy'un yukarıda söz ettiğimiz yayınının "Önsöz" ve "Giriş" bölümlerinde (2009: 7) ve Bekir Şişman'ın çalışmasında incelediği CN nüshasının dili, söz varlığı, imlâsı, cümle yapısı ve imlâ özellikleri ile ilgili de bazı hususlara değinilmektedir (2009: 25-26).

CN nüshalarının dil özelliklerinin özel olarak ele alan sadece üç dört çalışma rastlanmaktadır. Bunlar, Bilal Yücel'in *Cengizname Elyazmalarının Dili Üzerine* (2018), Funda Toprak'ın *Defter-i Cengiz-Nâme'de Boy Nişanları ve Damgalar* (2011) adlı makaleleri, Ömirbayev Erjan'ın *Qazaq Handığı Kezeńderindegi Jazba Eskertkişterdiñ Leksika-Semantikalıq Jäne Sözjasamdıq Ereşelikleri* (XV-XVII gg.) adlı monografisi, diğer ikisi de Özge Tan *Cengizname'de Olumsuzluk ve Yokluk Şekilleri* (2019) ve İlknur Bozkır *Ötemiş Hacı'nın Çingiz Name'si ve Dil Hususiyetleri* (2019) tarafından yapılan yüksek lisan düzeyindeki tezlerdir.

Orta Asya el yazmaları arasında CN nüshalarında görüldüğü gibi Timur'un şeceresini, hayatını ve seferlerini anlatan birkaç *Timur-Nâme* veya *Cenk-Nâme* 'lere de rastlanmaktadır. Bunlardan kimilerine dair bazı çalışmalar bulunsun da birçoğu henüz bilimsel açıdan ele alınmamıştır. Kaynaklardan istifade ederek bunların bazılarını dair bilgi vermeye çalışalım:

Seyyid Muhammed Hoca bin Cafer Hoca tarafından yazılmış *Kıssa-i Emir Timur* adlı bir Timur-Nâme günümüze kadar ulaşmıştır. Halk diline çok yakın olan bu eserin Özbekistan Fenler Akademisi El yazmalar Enstitüsü'nde 6537 II, 5738, 7737, 5398/1, 9200/III, 4105/II, 6443 – II , 185-I, 3987, 290 numaralı kayıtlarla birkaç el yazma ve matbu nüshaları bulunmaktadır (Arslonov, 2020: 9).

¹⁶ Daha geniş bilgi için çalışmamızın "Dil Özellikleri" kısmına bakınız.

Özbekistan'ın Şehr-i Sebz şehrinin sakinlerinden biri Gulamhan Kattahon adlı birinin şahsi kitaplığında Molla Selahiddin bin Alaaddin Hoca Taşkendi'nin *Emir Timur Ceng-Nâmesi* adlı eseri bulunmaktadır. 1327/1908 yılında kaleme alınarak matbu şeklinde neşredilmiş bu nüshayı Özbek Türkçesine aktarmış ve 1991'de yayımladığı bu çalışmada yazar, *TN*'nin söz varlığını dikkate alarak kısa bir sözlük eklemiştir (Ravşanov, 1991). 2021 yılında Nilufar Muminova tarafından *Emir Timur Ceng-Nâmesi*'ni esas alarak “*Timur-Nâme*” *Eserinde Kullanılan Farsça ve Tajikçe İsimler Varlığı* adlı makale yayımlanmıştır.

TN'nin Üçler Bulduk'un Kırgızistan'da bulunan yine bir *TN* nüshası vardır. Hiçbir katalogda kayıtlı olmayan bu nüsha, 130 varaktan oluşmaktadır. Üçler Bulduk tarafından 2005'in 11-13 Kasım günleri Manisa'da gerçekleştirilen II. Uluslararası Türk Tarihi ve Edebiyatı Kongresi'nde *Ölümünün 600. yılında Bilinmeyen Bir Timurname* bildirisiyle bilim dünyasında tanıtılmış bu eserin ilk varağında “Hakan ibnü'l-hakan Ebu'l-mansur Seyyid Yad(i)gar Bahadır Han zamanında Emir Adil vaktlarıda”, “Seyyid Muhammed Hacı ibn Cafer Hacı” tarafından kaleme alındığı ve “Harezm” çevresine ait olduğu yazılmaktadır. Eserin başı ve sonu eksik olduğu için tam olarak ne zaman kaleme alındığı bilinmemektedir (Bulduk, 2015: 480).

Timur'la ilgili elyazmalardan biri *Kışsa-i Têmur-Nâme*'dir. 174 sayfadan ibaret olup her varağında 15 satır bulunmaktadır. Bu yazı Herat Turgundu'da bir Türkmen köylüsünden alınmıştır. Harezm çevresinde Çağatay Türkçesi ile yazılan bu eser bu eserin müstensihî ve ne zaman yazıldığına dair bilgi bulunmamaktadır (Şahin, 2017: 15).

Yine bir *TN*'nin önemli nüshası, Almatı şehrinin Bilimler Akademisi'nin (Gılım Ordası) Elyazmaları Bölümü'nün 367 numarasında kayıtlı olan nüshasıdır. 192 sayfadan oluşan nüsha deri kapaklı ve 15.7 x 25,8 cm. ebadındadır (Sultanbekov, 2018: 2; Uğurlu-Sultanbek, 2021: 28). *Âşâr-ı Dâstân-ı Emîr ʾi Timūr Küregen* başlıklı bu eserin ilk 76 sayfası üzerinde Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi'nde Prof. Dr. Mustafa Uğurlu'nun danışmanlığında Kutlugzhon Sultanbekov tarafından yüksek lisans tezi hazırlanmıştır (2018). Bu yüksek lisans tezinin çerçevesinde Mustafa Uğurlu ile Kutlugzhon Sultanbekov'un 2021 yılında Kazakistan'daki El-Farabi Üniversitesi'nin Habarşı'sı dergisinde *Şağatay Tilinde Jazılğan Temirnamanın Tildik Ereşelikleri* adlı makaleleri yayımlanmıştır. Günümüzde Kutlugzhon Sultanbekov tarafından, söz konusu çalışmayı genişletmek amacıyla Almatı'daki Bilim Akademisi'nde 2081 numaralı kayıta bulunan 286 sayfalı *Kışsa-i Emîr Timur* adlı yine bir *TN* nüshasını *ÂDETK* ile muhteva bakımından karşılaştırılarak edisyon kritiği yapıldığı bilgisine sahibiz.

Bunun dışında Nizamiddin Şamî ve Şerefeddin Ali Yezdi gibi Fars yazarlarının *ZN*'si üzerinde de bazı çalışmalar yapılmıştır. Özellikle daha önce birkaç kere tas baskıda çıkan ve Fransızcaya, İngilizceye ve bazı Türk lehçelerine çevrilen Şerefeddin Ali Yezdi'nin *ZN*'si birçok çalışmaya konu olmuştur (Kik, 2014: 13). Bu eserin tıpkıbasımı 1972'de A. Urubayev tarafından yapılmıştır. 2013 yılında eserin Topkapı Sarayı'ndaki nüshasının tıpkıbasımı Ahsen Batur tarafından yayımlanmıştır.

2014 yılında Marmara Üniversitesi'nde Ayşe Kik tarafından Şerafe'd-din 'Ali Yezdi'nin *ZN*'sinin Muhammed Ali Bin Derviş Ali-yi Buhari tarafından Türkçeye çevirilmiş nüshasının dili üzerinde doktora tezi yazılmıştır. Tezin konusunu oluşturan bu çeviri, XVI. yüzyılda yapılmış olup günümüzde Nuruosmaniye Kütüphanesi'nde bulunmaktadır (2014: 13).

4. “Kışa-i Dāstān-ı Çingiz Han” ve “Hāzret-i Mīr Tēmūr Dāstānının Beyānı” Kitabı

4.1. Tavsifi ve Fizikî Durumu

Kitap, H. 1228/1813'te Türkistan beldesinde Sultan Ali Ekbar'a ithafen (39a/11) 'Abdurahmān Özkendi tarafından kaleme alınmıştır (39a/ sol kenarında). Soyadından yola çıkarak Özkent¹⁷ adlı bir şehirden olduğunu anlayabilsek de yazarla ilgili çok fazla bilgi yoktur. Fakat tarihi bakımdan inceleyen Muhtar Koja ile Zikiriya Jandarbek'in verdiği bilgiye göre bu kitabın yazılmasını isteyen Sultan Ali Ekber, Cengiz Han soyundan gelen hanedanlardan biri olarak Türkistan civarında idari görevlerde bulunmuş ve bazı Rus kaynaklarında da ismi geçmektedir. 1858 yılında yerli halkların hanı olarak seçilen Ali Ekber, Kokandlılardan eziyet çeken Türkistan (Yesi) halkını kurtarmak için mücadele etmiştir (Koja-Jandarbek, 2020: 8-9).

- Hiçbir katalogta yer almayan eser Türkistan Eyaleti Ordabası İli Töre-Arak köyünün sakini Sultan Ali Ekber'in torunu olan Janısbek Orazhanulı Fayzullayev'in özel kitaplığında bulunmaktadır (Koja-Jandarbek, 2020: 6).

- Dana derisinden yapılmış fakat zaman içerisinde yıpranmış kapağının iç kısımlarında muhtemelen daha sonra ilave edilmiş olan Arap harfli çapraz ve düz şekilde yazılmış yazılar ve ortada damgalar bulunmaktadır.

- İyi ve eksiksiz bir şekilde korunmuş olan eser, 38 yapraktan ibarettir. Dolayısıyla arkalı önü (1b-39a) olarak toplam 76 sayfa bulunmaktadır.

- Her sayfanın sol kenarında 3,38 cm, sağ kenarında 1,85 cm, üst ve alt kenarında 3,25 cm boşluk bırakılmıştır. Bazı sayfalardaki sayfa takip kılavuzu (5b, 7b, 9b, 10b vb.) ve daha sonra ilave edilmiş işaretler dışında yazılar genellikle kareli çerçeve içerisine sığdırılmıştır.

- Sayfalardaki satırların sayısı genellikle 15, bazı sayfalarda 13, 14, 16 arasında değişim göstermektedir. Toplam 1135 satır bulunmaktadır.

- 24a'da İstanbul kalesinin şeması, 4b, 15a, 15b, 16a, 16b sayfalarında çeşitli Türk ve Moğol boylarının damga işaretleri yer almaktadır.

- Düzgün ve daha okunaklı bir şekilde yazılmış eserde sadece siyah renkli mürekkep kullanılmıştır. 34a sayfalarının biraz tahrir olması ve mürekkebin dağılması bazı kelimelerin okunulmasını zorlaştırmaktadır.

4. 2. Tür ve Anlatım Üslubu

Kitap, “Aksak Timur ve Cengiz Han isimleriyle ilgili soy kütüklerini ve tarihi olayları aşağı yukarı efsanevi biçimde sunan” (Kemper, 2008: 429) ve “eski Oğuz ve Uygur hükümdarlarının sülâlelerine dair Türk kavimleri arasında söylenen menkıbeleri, Moğol

¹⁷ İslâm tarihi kaynaklarında Yüzkent, bazen de Özent, *Dīvānū luġatī't-Türk*'te Özkent şeklinde geçen (Taşağıl, 2007: 129) bu yerleşim adıyla anılan birden fazla şehir olduğunu düşündüren kayıtlar bulunmaktadır. Bunlardan kaynaklarda daha çok geçmesiyle ve eski mimari eserleriyle dikkat çeken günümüz Kırgızistan'ın güneybatısındaki Karaderya'nın sağ tarafında bulunan eski Özgön (Üzgen, Üzent) kasabasıdır. Şehirle ilgili Kaşgarlı Mahmut “Özkent, Fergana kasabasının bir adıdır ve özümüzün şehri anlamına gelir” diye izah eder (DLT-I, 344). XVI. yüzyılda yaşamış Fars tarihçisi Fazlullah b. Rûzbihân ise Özkent Sirderya nehrinin kıyısında bulunan Arkuk kalesinin aşağı tarafında bulunan ve gelişen bir şehir olduğunu söyler (Baypakov, 2007: 369). Rus arkeologu ve doğubilimci Kallaur Vasiliiy Andreeviç'in belirttiğine göre “Özent ilk önce Sirderya'ya dökülen bir nehir adı; diğer yandan İski Özent (Sırgi Özent) ve Kırgı Özent olarak anılan iki ayrı kalenin adıdır, bunlardan ikincisi XIII. yüzyıldaki Özent şehridir” diyerek önemli bilgiler verir (Kallaur, 2011: 15). Bu bilgilerden hareketle Orta Asya'da Özkent adlı birden fazla şehir olduğunu düşünülebilir.

futühatından sonra Çengiz adı etrafında toplanan” (İnan, 1998: 204) diğer CN ve TN’ler gibi daha çok rivayetlere dayanmakla beraber birçok önemli bilgileri içermesi açısından tarihî bir hüviyete sahip olduğu düşünülebilir. Bu bakımdan hem edebî hem de tarihî bir eser olduğu şüphesizdir.

- *bu çingiz han peygâmbere muhammed muştafâ sallallahu vü selâmnıñ tārīhidin soñ mundağ turur kim beş yüz élig ékide anadın toğdı altı yüz yégirme törtde dünyâdın bardı tunguz élinde zı’l-ka’de ayında çingiz han anadın toğdı yetmiş éki yıl ‘ömr sürdi on üç yaşında hanlıkka¹⁸ olturdı élig toköz yıl hanlık kıldı yurtınıñ atı hatay érdi mubârek ramağan aynıñ on törtinde dünyâdın vefât boldı (18a/9),*
- *yéti yüz yılda zı’l-hiccenıñ yégirmeside érdi şehir bulğarnı aldılar (25b/6),*
- *altı yüz on beşde çingiz han leşker bî-nihâyet birle öz yurtınıñ aqlanıp otrar üstige keldi (38b/10) vb.*

Kitabın birinci bölümünün başlığında ‘destan’ ibaresi geçmesine rağmen eser genel olarak nesir tarzında yazılmıştır. Bununla birlikte eski Türk vezniyle yazılmış bazı beyitler kullanılmaktadır.

- *ey hanım béklerge şart va’dıñ öşer mü
neçe devlet yâr ölse argumaknı tüşer mü
temür égep taş atқан ‘isâ oğlı barı da (32b/13).*
- *él almağan él alsa ol unamas
māl kütmegen māl kütse kuva kuva otlatur
kuş coymağan kuş coysa qarğa birle kaz alduramın dër
töre kütmegen töre kütse kişi étin yermen dër
kün kün körse ötükni kiymen dër
māl tapmağan māl tapsa halknı közge ilmen dër (7a/5)*

Bununla birlikte metnin başında eser için “defter” (1b/2; 2b/2) sonuna doğru “risale” (39a/8) ifadesini kullanmaktadır.

Eserde diyaloglara çokça başvurulduğu için konuşma tarzına has özellikler çok fazladır. Dolayısıyla eserin dili oldukça sadedir. Buna rağmen sanatsal kullanımlarına da yoğun bir şekilde rastlanıldığını söyleyebiliriz. Çünkü eserde alegoriler, metaforik kullanımlar, teşbihler sık sık karşımıza çıkmaktadır. Bunun yanı sıra bazı deyimler ve atasözleri de eserin edebî gücünü daha da artırmaktadır. Örneğin: Almalık Körklüg’ün güzelliğini betimleme esnasında kullanılan *kim¹⁹ külse kuruğ yığaça yafraq biter érdi saçın tarasa yuncı tökülür érdi tağı yerge tüfkürse altun tökülür érdi dünyâda bir arığ toğmış hanım érdi (2a/8)* cümlesindeki metaforik kullanımlar, *tējiz dek köñül (14a/15)*, *köz üstide kaç dek kör- (17a/6)* gibi benzetmeler, *kulanğa eyergen çeçekke ağınar toñuzge eyergen lāyğa ağınar (4b/9)*, *māl kütmegen māl kütse kuva kuva otlatur kuş coymağan kuş coysa qarğa birle kaz alduramın dër töre kütmegen töre kütse*

¹⁸ خاتلیقه şeklinde tek /k/ ile yazılmıştır.

¹⁹ Metinde ایردیگیم şeklinde érdi ve kim kelimeleri bitişik yazılmıştır.

kışı etin yermen²⁰ dër kün kün körse ötüknî kıymen dër māl tapmağan māl tapsa halqnı közge ilmen dër (7a/6) gibi atasözleri bunlardan bazılarıdır.

4.3. Muhtevası ve Diğer Nüshalarla Benzerlikleri

Kıışa-i Dāstān-ı Çingiz Han ve *Hażret-i Mır Temür Dāstānının Beyānı* olmak üzere iki bölümden oluşan eserin birinci bölümü, muhteva bakımından Ötemiş Hacı'nın eserinden farklı olup *Hażā Kıışa-i Çingiz Hān*'a daha benzerlik göstermektedir. Bununla ilgili *HKÇH*'ı inceleyen Bekir Şişman "Ötemiş Hacı'nın eseri bizim incelemeye konu edindiğimiz *Cengiz-nāme*'de tamamen farklıdır. Bu eser tarihi nitelikte olup bir şecere özelliği göstermekte ve daha çok Cengiz'in ardılarını konu edinmektedir. Bizim incelediğimiz eser ise tamamen Cengiz Han'ın efsanevi-destanî hayatını anlatan edebî nitelikte bir eserdir" (Şişman, 2009: 18) diye izah etmektedir. Diğer *CN*'lere ortak olan Cengiz'in han olarak seçilmesi ve Cengiz Han'ın kendini destekleyen boy beylerini bir araya getirerek boyların herbirine alamet olarak uran, kuş, ağaç damga türlerini seçme motifi ve Reşidüddin ve Ebulgazi Bahadır Han'ın şeciresinde de verilen Ottrar gehrini talan etmesiyle ilgili tarihî olay KDC/TDB'de de yer almaktadır. Böylece incelemekte olduğumuz metnin, Cengiz Han ve Timur'un şeciresini oluşturan tarihî isimler listesi olmakla beraber birkaç yüzyıla uzanan zaman içerisinde meydana gelen tarihî olayları ve hikâyeleri barındıran eser olarak değerlendirebiliriz. Metinde aşağıda sıralayacağımız hikâye ve olaylar herhangi başlıklara ayrılmadan kesintisiz olarak devam etmektedir.

Kıışa-i Dāstān-ı Çingiz Han bölümü genel şecirelerde anlatıldığı gibi Cengiz Han'ı Nuh Peygamber ve onun oğlu Yafes'in soyundan geldiğini bildiren bir mitte başlar. Oğuz²¹ Kağan Cengiz'in sekizinci dedesi olarak yer almaktadır. Ondan sonra eser, Cengiz'in dünyaya gelmesinden ölmesine kadarki hayat serüvenini sergilemektedir:

- Almalığ Körklüg'ün güneşten gebe kalma hikâyesi (2b/1-4b/1)
- Almalığ Körklüg ile Tumavul'un evlatları Bödenetay ile Bilgütay'ın Kalmuk halkının hanı olarak göndermesi ve onları hanlık devri (4b/2-5a/13)
- Doyın beyân'ın ölmeden evvelki halkına verdiği vasiyet (5a/13)
- Budunçar, Kayınçar ve Salcut'un halkına eziyet etmesi ve onların anaları olan Alangu'yla tartışması (7b/1)
- Kocası Doyın Beyân'ın vefatından sonra Alangu'nun gebe kalması ve Cengiz'in dünyaya gelmesiyle ilgili hikâyeler (8a/1)
- Adil ve iyi bir han olarak övülen Cengiz'i kardeşleri Budunçar, Kayınçar ve Salcut'un kıskanması ve hasımlık yapmaya çalışması (9a/10)
- Birçok ünlü ve nüfuzlu beylerin bir araya gelip Cengiz Han'ı han seçmesi (10b/1)
- Cengiz Han ile Koçrat beyin kızı Börte Koçun'un tanışıp evlenmesi ve çocuklarının (Yuci, Caday, Kerey²², Töli) dünyaya gelmesiyle ilgili hikâyeler (14a/1)
- Cengiz Han'ın adaletli bir hükümdar olarak devlet yönetmesi ve kendisine bağlı beylere farklı farklı damga ve uranlar vermesi (14b/12)

²⁰ *کُشِ ایتین یَرمَن* şeklinde yazılmıştır.

²¹ Metinde Kıpçak Türkçesinde olduğu gibi "Uz" olarak yazılmaktadır (1b/3).

²² Tarihi kaynaklarda Cengiz Han'ın oğlu ve halifesi olan Ögeday/ Ügedey metinde "Kerey" olarak verilmiştir.

- Cengiz Han'ın dört oğluna sahip olduğu bütün toprakları paylaşması ve dünyadan göçüşü (17b/15)

Metnin yeni sayfasıyla devam eden *Ḥazret-i Mîr Têmur Dâstânının Beyânı* bölümü ise Cengiz Han'ın oğlu Çağatay²³'in Hindistan'ı hükmettiği bir tarihî olayla başlamaktadır. Devamında hikâyeler aşağıdaki sırayla devam etmektedir;

- Cengiz Han'ın oğlu Caday Han'ın rüya görmesi ve rüyasında kendisini öldüreceği işaret edilen Tarağay'ın henüz doğmamış çocuğunu öldürmek üzere hamile karısının karnını delmesi (18b/1)

- Timur'un topal olarak dünyaya gelmesi ve babasının ölümünden sonra Şimafi şehrine gidip çobanlık yapması (19b/1)

- Timur'un bir karınca sürüsünden ders alarak kendi arasında lider olmak için yarış düzenlemesi ve yarışma neticesinde liderliği kazanması (19b/15)

- Timur'un arkadaşlarıyla birlikte kervanlara soygun yaparak geçinmesi (21a/4)

- Timur'un Caday Han'ı hileyle yenerek Hindistan'ı işgal etmesi (21b/4)

- Timur'un İstanbul'u kuşatması (23b/1)

- Timur'un Şahmazı, Hacitarhan şehirlerini alıp Bulgar şehrini viran etmesi (25a/10)

- Timur'un Barac adlı bir halkın şehrini, Moskova, Aladimuz kalelerini, Buhara, Suyap, Yesi, Taşkent, Yarkend, Semerkand şehirlerini alması (26a/4-30b/3)

- Timur'un vefat etmesi ve adına görkemli bir türbe yapılması (31a/4)

- Canıbek Han'ın ava çıkmadan önceki hamile olan eşine "kız doğurursan öldür" emrini vermesi ve eşinin kız doğurmasıyla ilgili olan hikâye (30b/12)

- Hacitarhan'ın Hanı Temür Kutlu Han'ın Canıbek Han'ın torununu evlat edinmesi (34a)

vb.

4.4. Dil Özellikleri

"Cengiz-Nâme ve Timur-Nâme Nüshaları Üzerinde Yapılan Çalışmalar" başlıklı bölümde *Cengiz-Nâme* nüshalarının dil özelliklerini özel olarak ele alan çalışma oldukça sınırlı olmasına rağmen dil özellikleri hakkında araştırmacılar arasında çeşitli fikirler olduğunu dile getirmiştik. Bu arada bu bilim adamlarının fikirlerini sıralamanın daha doğru olacağı kanaatindeyiz.

Kazak bilim adamı Muhtar Avezov, 1957'de yayınlanmış Kazak SCB Tarihi adlı kitabın giriş kısmında CN'nin hangi lehçeyle yazıldığına dair net bilgi vermeden V.V. Bartold'un keşfettiği ve G. Balgımbaev'in Kazak Türkçesine çevirdiği nüshanın "Türkçe yazılmış" olduğunu ifade etmiştir (QSSRT, 1957: 218).

M.Kafalı ise *Ötemiş Hacı'ya Göre Cuci Ulusu'nun Tarihi* adlı çalışmasının önsözünde kullandığı Prof. Dr. Reşid Rahmeti Arat'la ilgili hatırasında şunları dile getirmektedir: "Elli yıl önce ilk defa metin üzerinde çalışmaya başladığım sırada yine rahmetli Prof. Dr. Reşid Rahmeti Arat hoca ile metin üzerinde çalışmıştık. Hoca, "Ötemiş Hacı Tarihi, Harezmi Kıpçak şivesiyle yazılmıştı. Ancak Harezmi bölgesinde kalabalık Türkmen nüfusu olduğu için Oğuz Türkçesinin yer yer görülen Kıpçak şivesidir" demişti (Kafalı, 2009: VII).

²³ Metinde 28 yerde geçen bu özel ad her yerde "Caday" şeklinde yazılmıştır (14b/8; 16b/7...).

Buna benzer ifade Başkurt bilim adamı İlnur Mırgaliyev’de de bulunmaktadır: Bildiğiniz üzere, Ötemiş Hacı’nın *Cengiznâme*’si XVI. yüzyılda Harezmi Hanlığında (Hive) Türkçe yazılmıştır (Mırgaliyev ve Sayfetdinova, 2019: 3).

Ötemiş Hacı eserinin dili hakkında İlyas Kemaloğlu, Ötemiş Hacı eserinin “Doğu Türk yazı diliyle (Çağatayca)” ele alınmış olduğunu söylemektedir (Kemaloğlu, 2018: IX).

Özbek bilim adamı Nazira Abdurazizova ise bu kitabı Özbekçe yazılmış ilk eser olarak değerlendirmektedir (Abdurazizova, 2012: 347).

Abdülkadir İnan ise *CN*’in çeşitli nüshalarını karşılaştırma neticesinde “‘Çengiznâme’ lisan ve üslup cihetine Ebülğazi ve Ötemiş Hacı lisanıdır. 19 uncu asır ortalarına kadar Kazan ilinde de halk içinde bu “edebî lisan” hâkim olduğu gibi, Başkurtistan’da, Sibiry ve Kazakistan sahalarında da bu lisan olmuştur” (İnan, 1987: 200) demektedir. Bununla birlikte Abdülkadir İnan, Profesör Barthold’un 1907-1908 yılında Orenburg’da yayımlanmış nüshasının dilinin “Çağatayca” olduğuna dair görüşüne “Halbuki, tercümede nakledilen parçalara ve bütün şahsî ve coğrafi isimlere nazaran, nüshanın Kazak-Kırgız lehçesinde yazıldığından şüphe yoktur. Fakat, münderecat itibarı ile Half’in nüshasının aynıdır (İnan, 1987: 198)” cevabını vermektedir.

Erjan Ömirbayev de Abdülkadir İnan’ın görüşüne benzer şekilde *Cengiz-Nâme*, ‘*Adil Sultan*’ destanı, *Cema’üt Tevarih* ve *Şecire-i Türk* eserlerinin söz varlığı Kıpçak Türkçesinin özelliğine sahip olduğu için bu kelimelerin Çağdaş Kazak Türkçesiyle aynı yapıda ve aynı anlamda kullanıldığını farketmemenin imkansız (Ömirbayev, 2019: 216) olduğunu ifade etmektedir.

Aslında *CN* nüshalarıyla aşağı yukarı aynı dönemlerde yazılan *TN*’in dil özellikleri hakkında dilciler tarafından söylenen çok fazla fikir bulunmamaktadır. Sadece Kutlugzhon Sultanbekov’un *ÂDETK*’nin ve Ayşe Kik’in *Zafer-Nâme-i Emir Temür* eserinin dil özellikleri hakkındaki görüşleri mevcuttur. Kutlugzhon Sultanbekov *ÂDETK*’nin dili esas itibarıyla Klâsik sonrası Çağatay Türkçesi döneminin özelliklerini göstermekte olduğunu (2018: i), Ayşe Kik ise incelediği *ZN*’nin genel anlamda Doğu Türkçesinde yazıldığını bildirmektedir (2014: VI).

Çalışmamızın esasını oluşturan eser ise yazım, ses ve biçim bilgisi bakımından Çağatay Türkçesinin özelliklerini taşımaktadır. Fakat Çağatay Türkçesinin son dönemlerinde kaleme alınmış bir metin olarak (1228/1813 yıl) Çağdaş Türk lehçelerinin özellikleri de sık sık karşımıza çıkmaktadır. Örneğin metinde geçen Kazak Türkçesinin karakteristik özelliklerini gösteren /ş/ < /ç/, /c/ < /y/, v/ < /f/, /y/ < /η/ gibi ses değişimleriyle ilgili örnekler dikkat çekicidir. *üş* “*üç*” (23a/7) < *üç*, *küş* “*güç*” (9b/15) < *küş*, *hanşa* “*kraliçe*” (31a/15; 32a/10) < *hança*, *kaşanda* “*her zaman, daima*” (9a/6) < *kaçan* “*ne zaman*”, *ciyen* “*yeğen*” (34b/1) < *yigen*, *ciren* “*kestane rengi at tonu*” (7a/4) < *yegren*, *kavir* “*kafir*” (28a/11; 28b/1) < *kâfir*, *köylekşe* “*gömlek*” (16b/10) < *köylek* vb. Aynı şekilde Abdülkadir İnan ve Erjan Ömirbayev gibi bazı bilim adamlarının belirttiği gibi eserde söz varlığı ve coğrafi açıdan daha çok Kıpçak Türkçesine ve Kıpçak boylarının özelliklerini anımsatan unsurlara çok fazla yer verildiği görülmektedir.

Çalışmamızın dizin bölümünde madde başı olarak verilen 1300’den fazla kelime bulunmaktadır. Genel bir değerlendirme yapılacak olursa; Türkçe kökenli 1000, Farsça 77, Arapça 225 kelime karşımıza çıkmaktadır. Bunlardan Türkçe eklerle genişletilmiş 17 Arapça (‘*aıklık*, ‘*aıksız*, ‘*bağâlaş*-, ‘*aydalık*, ‘*aydalıklık* vb.) ve 13 Farsça kelime (‘*cânlık*, ‘*cânsız*, ‘*hüşlaş*-, ‘*hüşla*-, ‘*şümlük* vb.) kullanılmıştır. Bunun dışında *nöker* “*hizmetçi, vezir, yaver*” (23a/6), ‘*şadağ* “*yay*” (21a/10), ‘*suyurğal* “*bağış, hediye*” (31b/8), ‘*suyurğa* “*bağışlamak*” (12b/10), ‘*yasa* “*yapmak, kurmak*” (12b/2), ‘*manlay* “*alın*” (3a/9) gibi birçok Moğolca kelimeler ve ‘*çapavul*

‘ulak, haberci’ (22b/15), *karavıl* “bekçi, korucu” (3a/9), *yelbegey* “elbiseyi giymeden, sırtına atarak, iliklemeden” (13b/2) kelimelerinde görülen ekler de yer almaktadır.

Bununla birlikte metnin söz varlığında hayvan ve bitki adlarının oldukça fazla yer alması dikkat çekmektedir. *itelgü* “ulu doğan kuşu” (15a/14), *ğara kuş* “çaylak, karakuş” (15a/5), *ğarga* “karga” (7a/7), *kavdır* (15b/8), *ğarçığa* “aladoğan kuşu” (15a/8), *tüñi kuş* “dudu, dudu kuşu” (3a/5), *akğuş* “akbaba” (17b/10), *aktoğan* “ak doğan, sungur” (11a/10), *artuş* “ardıç” (16b/1), *ğarağay* “çam ağacı” (4a/2), *ğara yığaç* “karağaç” (16a/15), *ğayın* “kayın ağacı” (6b/7), *ğırğıy* “atmaca” (16a/12), *ğeyik* “geyik” (16a/8), *ğoy* “koyun” (29a/13), *ğökerçin* “güvercin” (3a/4), *ğüçügen* “kara akbaba” (15b/4), *ğöküz* “öküz” (12b/14), *savışğan* “saksağan” (15b/15), *tëve* “deve” (22a/11), *buzağı* “buzacı” (20b/14), *it* “it, köpek” (29a/2), *toğan* “doğan” (31a/7), *toğuz* “domuz” (18a/12) vb.

Metinde kişi adları, coğrafi adlar ve boy adları karşımıza çok fazla çıkmaktadır. Özellikle üç yüzden fazla kişi adı kullanılmış olduğu görülmektedir. Bundan dolayı çalışmamızda ayrı bir bölümde dizinlediğimiz Cengiz Han ve Timur’un ecdatları, anaları, kardeşleri, çocukları, eşleri, torunları, beyleri, kahramanları, danışmanları, düşmanları, komşuları, İslâm ve diğer dinler için önemli olan kişiler, bununla birlikte birçok boyun beyleri ve kadınları olmak üzere bir sürü şahsiyetlerin isimleri gerek tarih incelemeleri bakımından gerekse dil araştırmaları için çok önemli materyaller niteliğinde olduğunu düşünmekteyiz. *Börte* (13a/12, 13a/14), *Budağ* (38a/4; 38a/5), *Budunçar* (13a/4, 13a/8), *Buraç* (15b/7), *Celâluddîn Rumî* (37b/9), *Cemşid* (35a/15, 35b/2), *Cocı* (1b/7, 34b/2), *Cürmat* (16b/12), *Esfendiyar* (38a/15), *Kerey* (14b/8), *Kereyt* (10b/4, 15a/15, 16b/12), *Keştasib* (35b/9), *Keykevs* (35b/6), *Keykubad* (35b/5, 35b/6), *Kiyemera* (35a/1, 35a/13), *Köçkünçi* (34b/4), *Köçkünçü* (38a/4, 38a/10), *Kürkevç* (2b/14), *Kurtka* (29b/6, 29b/9), *Ğuynuş* (28a/5), *Küçüm ğan* (1b/11), *Kürkevç* (2a/5, 3a/1), *Lahrasib* (35b/8) vb.

4.5. Eser Üzerinde Yapılan Bazı Çalışmalar

Kitap, şimdiye kadar da bazı bilim adamlarını dikkatinin çekmiştir. Özellikle eserin gün yüzüne çıkartılması ve bilim dünyasına tanıtılmasında önemli katkıda bulunan Muhtar Qoja, Zikiriya Jandarbek, Zülfiya Muminova gibi bazı Kazak bilim insanlarının bazı çalışmaları üzerinde çalışmakta olduğumuz eserle ilgili olmuştur. Bunlardan en önemlisi söz konusu üç araştırmacının birlikte ele aldığı “Âbdirahman Özgendi. Qissa-Dastan Şıngıs Han” (2020) adlı kitaptr. Çalışmamızda kullanılan faksimilenin yer aldığı bu kitapta eserin Kiril harfli transkripsiyonunu yapmış ve günümüz Kazak Türkçesine aktarmıştır.

Bu üç yazarın söz konusu kitabının dışında da bazı makaleleri mevcuttur. Bu makalelerde eseri bilim dünyasına tanıtmaya amaçlı yazıldığı için daha çok eserin bulunuş tarihi, fiziki durumu, yazarı, yazıldığı dönemi, günümüze ulaştıran şahsiyetler ve bu şahsiyetlerin soyağacı gibi konulara önem verilmiştir. Bununla birlikte eserde geçen şahsiyetlerin tarihteki rolü hakkında da mühim bilgiler bulunmaktadır.

- M.Qoja, Z.Jandarbek. “Şıngışhan men Qazaq Handarı Tuvralı Jaña Qoljazba”. *Türkologiya Dergisi*, Türkistan, 2015, S: 1, s. 63-71.
- Z.Jandarbek, M.Koja. “Kissa dastan Çingiz Han” – *Noviy İstoçnik Po İstorii Kazahskih Hanstv. Ot Tiuyrskogo Eliya k Kazahskomu Hanstvu*. Moskva, 2015, s. 39-41.
- Z.Jandarbek. “Kissa dastan Çingiz Han”. “*Türkistan – Ruhanıyat Besigi*” *Lingvo-Ölketanuv Entsiklopediyası*. Birinşi Kitap. Nursultan. 2019, s. 247

II. YAZIM ÖZELLİKLERİ

Kışsa-i Dāstān-ı Çingiz Han ve *Hazret Mîr Têmur Dāstānının Beyānı* eseri, yazım özellikleri bakımından Çağatay Türkçesi dönemi metnlerinin özelliklerini taşımaktadır. Dolayısıyla diğer Çağatay Türkçesi dönemi metnlerinde olduğu gibi hem Arap-Fars hem de Uygur yazım geleneği bir arada kullanılmıştır.

1. Ünlülerin Yazılışı

Eserin harekesiz olması ünlülerle ilgili bazı hususlardan bahsetmemize engel teşkil etmektedir. Eserde Arap alfabesiyle yazılmış diğer Türk metnlerinde olduğu gibi ünlüler için elif (l), medli elif (l̤), ye (y), vav (v), güzel h (h) olmak üzere 5 harf ve elif+ye (ly), elif+vav (lv) şeklindeki 2 digraf kullanılmaktadır. Bu işaretler eserdeki bazı ünlüleri ayırt etmek için yeterli değilse de Türkçenin en eski dönemlerinden beri gelişen fonetik sistemine dayanarak;

elif (l), medli elif (l̤) harfleri /a/ ve /e/ ünlülerini,

ye (y) harfi kelime içi ve sonunda gelen /ı/, /i/, /è/ ünlülerini,

vav (v) harfi kelime içi ve sonunda gelen /u/, /ü/, /o/, /ö/ ünlülerini,

güzel h (h) harfi kelime sonunda gelen /a/ ve /e/ ünlülerini,

elif+ye (ly) digrafı kelime başında bulunan /ı/, /i/, /è/ ünlülerini,

elif+vav (lv) digrafı kelime başında bulunan /u/, /ü/, /o/, /ö/ ünlülerini temsil etmekte olduğunu söyleyebiliriz.

/a/ ünlüsü

Kelime başında çoğunlukla elif (l) ile bazen de medli elif (l̤) ile yazılmıştır.

Elif (l) ile:

اغالاردین	<i>ağalarındın</i> (2a/2),	اطالارغه	<i>aqlarğa</i> (5b/14),
انداغ	<i>andağ</i> (3b/5),	ایانکلاشیب	<i>ayanlaşıp</i> (13a/10),
اتاسیدین	<i>atasıdın</i> (5a/12),	ارتینچه	<i>artınça</i> (13a/1).

Medli elif (l̤) ile:

آتی	<i>atı</i> (2a/5),	آچلیقدین	<i>açlıqdın</i> (6b/1),
آلتون	<i>altun</i> (2b/12)	آرتیغه	<i>artığa</i> (9a/5),
الدىلار	<i>aldılar</i> (5a/6),	آرابه	<i>araba</i> (12b/14).

Kelime içinde /a/ ünlüsü genellikle elif (l) ve medli elif (l̤) ile, bazen de güzel h (h) ile yazılmıştır. Bazı yerlerde ise söz konusu ses için herhangi bir işaret kullanılmamıştır. Bununla birlikte bir kelimenin bazen elifle bazen medli elifle yazılmış olduğu örnekler de görülmektedir.

Elif (l) ile:

اوغلاننى	<i>oğlanını</i> (14a/3),	تابان	<i>taban</i> (16a/8),
اقتیلاق	<i>aqtaylaq</i> (16a/6),	خانلیق	<i>hanlık</i> (18a/14).
باله	<i>bala</i> (8a/11),	ساریغ	<i>sarık</i> (24b/1),

Medli elif (İ) ile:

خَان	<i>han</i> (17b/1),	خَاتُونَنِيَك	<i>hatunnıy</i> (19a/9),
سَارِيغ	<i>sarığ</i> (24b/2),	بَاغَان	<i>barğan</i> (14b/12),
اَقْسَاق	<i>aqsak</i> (22a/1),	أَرَابَه	<i>araba</i> (12b/14).

Güzel h (ه) ile:

اَلْمَهْلِيَق	<i>almalıq</i> (4b/1)
---------------	-----------------------

İşaretsiz:

قَرَا قُوْش	<i>qara kuş</i> (16a/12),	قَيْدَا	<i>qayda</i> (8a/4; 27b/8),
جَدَايَغَه	<i>cadayğa</i> (18a/1),	شَبَاشَقُور	<i>şabashkur</i> (3a/9),
تَمَغَا	<i>tamğa</i> (14b/14),	يَحْشَى	<i>yahşı</i> (14b/9).

İkili yazım:

<i>māl</i>	مَال (7a/6; 9b/12)	~	مَال (7a/9; 8a/9),
<i>bala</i>	بَلَا (4b/6)	~	بَالَه (4b/15; 5a/3).

Kimi kelimelerin sonunda elif (l) kimilerinde ise medli elif (İ) kullanılmıştır. Birçok kelime de h (ه) ile yazılmıştır. Bazen aynı kelime bir yerde elifle yazılırken bir başka yerde h (ه) ile yazılmıştır.

Elif (l) ile:

اَرَا	<i>ara</i> (3b/8),	قَيْدَا	<i>qayda</i> (8a/4; 27b/8),
سُونَكْرَا	<i>sonra</i> (7b/1),	تُورَا	<i>tura</i> (13a/1; 28b/7),
اَرَاْسِيْنْدَا	<i>arasında</i> (7b/15),	تَمَغَا	<i>tamğa</i> (14b/14; 15a/1).

Medli elif (İ) ile:

قَيْيَا	<i>қыя</i> (3b/3; 3b/4),	أَمَّا	<i>ammā</i> (10a/15),
---------	--------------------------	--------	-----------------------

h (ه) ile:

قُولِيْنْدَه	<i>qolında</i> (2a/1),	قَارَغَه	<i>qarğa</i> (7a/7; 15a/10),
يَنَه	<i>yana</i> (33b/7),	اَرْتِيْنَجَه	<i>artınça</i> (13a/1),
طَاغِيْنَه	<i>tağına</i> (33a/5),	بَاشَقَه	<i>başqa</i> (2a/13; 33a/3).

İkili yazım:

<i>anda</i>	اَنْدَه (29a/12; 30a/5)	~	اَنْدَا (29a/15)
-------------	-------------------------	---	------------------

/e/ ünlüsü

Kelime başında açık /e/ ünlüsü elif (l) ile yazılmıştır. Fakat açık /e/ ünlüsü kelime başında çok az sayıda kelimeye karşımıza çıkmaktadır. Bunların birçoğu *eger* (3b/4), *erkân* (30a/13), *emr* (30b/4), *evvel* (35a/13) gibi alıntı kelimelerden ibaret olup Türkçe kökenli kelimelerden ancak *eski* (10a/11; 27b/15), *eyle-* (24b/6; 27b/14) sözcükleri dahil olmaktadır. Bunlarla birlikte dokuz yerde elif (l) ve ye (ي) harflerinin birlikte kullanıldığı (ي l) işaretiyle iki yerde elif (l) ile yazılmış olan *eşit-* “işitmek, duymak” (5a/11; 8a/2) kelimesinin elifle yazılmış şekillerini de

ekleyebiliriz. Diğeri ise *eşit-* olarak okunmuştur (*krş.* kapalı /e/ ünlüsünün yazılışıyla ilgili maddeye bakabilirsiniz).

Kelime içinde de genellikle elifle yazılmıştır. Medli elif (İ) çoğunlukla {-GEN} sıfat-fiil ekinde kullanılmakla beraber bazı köklerde de karşımıza çıkmaktadır.

Elif (İ) ile:

کوتارلار	<i>küterler</i> (8a/1),	کینکشیب	<i>kêşep</i> (9a/13),
ایماسلار	<i>êmesler</i> (5b/4),	اولاشمادیلار	<i>ûleşmediler</i> (9b/11),
تراک	<i>têrek</i> (15a/10),	بودانه طی	<i>bödenetay</i> (6a/14).

Medli elif (İ) ile:

دیکان	<i>dêgen</i> (2a/13),	کینکایتار	<i>kêneyter</i> (6b/14),
کیلکان	<i>kêlgen</i> (26b/4),	اورکاج	<i>örgeçlig</i> (7b/4),
اینارمن	<i>ênnermin</i> (5b/8),	کونکآچه	<i>küngeçe</i> (3b/13),
بیآرچی	<i>yiberdi</i> (24b/3),	ایکآج	<i>êgeç</i> (14a/11).

Birçok kelimenin birinci hecelerinde bulunan açık /e/ ünlüsü için herhangi işaret kullanılmamıştır.

برکلاندیلار	<i>berklendiler</i>	تتکیز	<i>tejiz</i> (2a/3; 14a/15),
(23b/15)		ترکشیب	<i>tergeşip</i> (12b/10),
بش	<i>beş</i> (13a/6; 30a/8),	برسنکیز	<i>bersenjiz</i> (6a/3).
مرکان	<i>mergen</i> (1b/4)		

İkili yazım:

<i>kêgeş</i>	کینکش (7a/14; 7a/14)	~	کینکش (7a/4; 10b/5; 26b/2).
--------------	----------------------	---	-----------------------------

Kelime sonunda açık /e/ ünlüsü için elif (İ), medli elif (İ) ve h (e) harfleri kullanılmıştır. Bunlardan daha çok h (e) harfinin kullanıldığı göze çarpmaktadır. Medli elif (İ) genellikle yönelme hâlinin ince ünlülü eklerinde ve bazı kelime köklerinde karşımıza çıkmaktadır.

h (e) ile:

دفترده	<i>defterde</i> (1b/2),	یکرمه	<i>yêgirme</i> (5a/12),
توفکورسه	<i>tüfkürse</i> (2a/9),	کاشانه	<i>kāşāne</i> (19a/15),
کیمه	<i>kême</i> (3a/3),	کنجه	<i>kence</i> (29a/12).
کونکآچه	<i>küngeçe</i> (3b/13),		

Elif (İ) ile:

برلا	<i>birle</i> (5b/1),	ایرتا	<i>êrte</i> (11a/9),
برکا	<i>birge</i> (5b/1),	یوکا	<i>yûke</i> (16a/15).
کیلا	<i>kêle</i> (5b/15),		

Medli elif (İ) ile:

کونکآ	<i>künge</i> (2a/6),	سرکآ	<i>serke</i> (15a/5),
ایلکآ	<i>elge</i> (5a/5),	کراوکآ	<i>kirevke</i> (17a/6).

/è/ ünlüsü

Çağatay Türkçesi dönemi metinlerinde /e/, /è/ ve /i/ ünlüleri aynı işaretle yazılmasına rağmen kapalı e sesini olduğunu düşündüğümüz için “Divân-ı Hikmet’in Kökşetav Nüshası” adlı kitabımızda daralma ve genişleme olaylarının birçoğunun kapalı e ünlüsüyle ilgili olduğunu örneklerle ispatladık (Utebekov, 2021: 100-103) tarihi ve çağdaş lehçelerinde olduğu gibi KDC/TDB’de de kapalı /e/ ünlüsü hep ön seslerde ve ilk hecede olmak üzere kelime köklerinde görülmektedir.

/è/ ünlüsü kelime başında elif+ye (ای) ile yazılmıştır. Metinde kapalı e ünlüsünün bulunduğu 57 kelime tespit edilmiştir. Bunların arasında bazen elifle yazıldığı için açık e’li, bazen de elif+ye (ای) çift işaretiyle yazılmış olduğu için kapalı e’li olarak değerlendirdiğimiz bazı kelimeler de bulunmaktadır. Örneğin, yukarıda açık /e/ ünlüsünün yazılışıyla ilgili maddede belirttiğimiz gibi iki yerde elifle yazılmış *eşit-* kelimesi dokuz yerde (ای) işaretiyle yazılmıştır. Dolayısıyla *eşit-* (9b/4; 11a/8; 12a/8; 12a/10; 13a/1; 21b/9) şeklinde okunmuştur.

ایرماک	<i>ermek</i> (2a/1),	ارتاکی	<i>erteke</i> (11a/2),
ایمدی	<i>emdi</i> (2a/1),	ایش	<i>eş</i> (11b/10),
ایکی	<i>eki</i> (2a/15; 38a/6),	ایکا	<i>ége</i> (12b/15; 27a/3),
ایسیکه	<i>esige</i> (2b/7),	ایکاج	<i>egeç</i> (14a/11),
ایل	<i>el</i> (3a/8; 34a/12),	ایرک	<i>erk</i> (14a/13; 27a/12),
ایماس	<i>emes</i> (35a/12),	ایمن	<i>emen</i> (15b/4),
اینماک	<i>enmek</i> (4a/8; 5b/8),	ایلیک	<i>elig</i> (18a/10; 35a/2),
ایارکان	<i>eyergen</i> (4b/9; 4b/9),	ایمکاک	<i>emgek</i> (19b/3),
ایچی	<i>elçi</i> (6b/7; 24b/2),	ایدیل	<i>edil</i> (27b/12),
ایتماک	<i>etmek</i> (23b/4),	ایکآب	<i>egemek</i> (32b/15),
ایت	<i>et-</i> (7a/8)	ایلماک	<i>eltmek</i> (12a/14),
اینس	<i>endi</i> (7b/12; 8b/9),	ایکار	<i>eger</i> (33b/4; 39a/6),
ایر	<i>er</i> (7b/13; 33b/5),	ایرلیکین	<i>erligin</i> (17b/1).
ایرکاشه	<i>ergeşe</i> (9a/9),		

Kelimenin sadece ilk hecesinde bulunan /è/ ünlüsü kelime içinde genellikle ye (ی) ile yazılmıştır. Bazı örneklerde /è/ ünlüsü için herhangi bir işaret kullanılmamıştır. Bazı kelimeler ise ikili yazılımla karşımıza çıkmaktadır.

Ye (ی) ile

بیک	<i>bek</i> (5b/12; 37b/12),	کیستی	<i>kěsmek</i> (22b/13),
بیلکیلک	<i>belgilük</i> (9b/6),	کیتماک	<i>kětmek</i> (11b/10),
دیماک	<i>demek</i> (2a/3; 16b/9)	کییک	<i>kěyik</i> (6a/13),
کیچ	<i>kêç</i> (26b/14),	سیو کاک	<i>sěvmek</i> (34a/8),
کچه	<i>kêçe</i> (3b/1; 21a/7),	سیوینچی	<i>sěvinçi</i> (31a/2),
کیلماک	<i>kělmek</i> (2b/14),	سیوینماک	<i>sěvinmek</i> (2b/8),
کیمه	<i>kème</i> (3a/13),	تیکاک	<i>těmek</i> (2b/4; 29a/11),
کینکایتماک	<i>kěneytmek</i> (6b/14),	تیکماک	<i>těgmek</i> (27b/9),

تیراک	<i>têrek</i> (16a/15),	ییتی	<i>yêti</i> (19b/13; 5b/15),
تیوه	<i>têve</i> (22a/12),	ییتیش	<i>yêtmiş</i> (18a/13),
ییدورماک	<i>yêdürmek</i> (20b/16),	کینکاش	<i>kêñeş</i> (7a/4; 26b/2).
ییتماک	<i>yêtmek</i> (19b/10),		

İşaretsiz:

یکرمه	<i>yêgirme</i> (35a/9),	یر	<i>yêr</i> (20a/12; 27b/13).
-------	-------------------------	----	------------------------------

İkili yazılım:

دیک	<i>dêk</i> (14a/15; 16b/4; 17a/7)	~ داک	<i>dek</i> (4a/2; 4b/10),
تینکیز	<i>têñiz</i> (3a/6)	~ تنکیز	<i>teniz</i> (2a/3; 14a/15),

/h/ ve /i/ ünlüleri

Bu ünlüler de kapalı e gibi kelime başında elif+ye (له) ile yazılmıştır.

اینی	<i>ini</i> (5b/11; 7a/10),	ایلکاری	<i>ilgeri</i> (22a/4; 22a/8)
ایش	<i>iş</i> (7b/6; 31b/4),	ایرغیماق	<i>ırğımak</i> (3b/6),
ایتالگو	<i>itelgü</i> (16a/12),	یسیغ	<i>ıstığ</i> (8a/9),
ایلزلاماک	<i>izlemek</i> (12a/3),	ینانماق	<i>ınanmak</i> (8b/3).

Kelime içinde ise bazen y (ی) ile yazılırken bazen de herhangi bir işaret kullanılmıştır.

کیلینکیز	<i>kêliniz</i> (11b/12),	کیردیلار	<i>kirdiler</i> (28b/8),
کیشی	<i>kîşi</i> (15a/7),	یخشیلیق	<i>yağışılık</i> (22b/10),
ایرلیکین	<i>êrligin</i> (17b/1).	قریشیب	<i>kırışıp</i> (23b/4).

Kelime sonunda y (ی) ile yazılmıştır.

یاوشتی	<i>yavıştı</i> (24b/3),	التی	<i>altı</i> (38b/9),
ایرتاکیسی	<i>êrtekisi</i> (27a/3),	اویلاری	<i>üyleri</i> (39a/1),
خانچینی	<i>hançanı</i> (32b/6),	بیأغی	<i>bayagı</i> (2b/9).

/o/, /ö/, /u/, /ü/ ünlüleri

Kelime başında /o/, /ö/, /u/, /ü/ ünlüleri elif (l) ve vav (و) harflerinin birlikte kullanılmasıyla yazılmıştır. استاد *ustād* (12b/1) gibi alıntı kelimeler de ise elif (l) ile yazılmıştır.

اولاشماک	<i>üleşmek</i> (9b/11)	اوغلی	<i>oğlu</i> (12b/9; 16b/6),
اوزره	<i>üzre</i> (12a/1; 27b/7),	اوتوز	<i>otuz</i> (5b/12; 30a/8),
اویانکو	<i>üyenkü</i> (16a/15),	اورده	<i>orda</i> (6b/14; 23b/9),
اورماق	<i>urmak</i> (2b/5; 20b/1),	اولماک	<i>ölmek</i> (2b/4; 5b/2;),
اوناماق	<i>unamak</i> (12a/4),	اوتماک	<i>ötmek</i> (30b/3).

Kelime içinde vav (و) ile yazılmış olan bu seslerden /u/, /ü/ ünlüleri kelimelerin tüm hecelerinde karşımıza çıkarken /o/, /ö/ ünlüleri Türkçe kökenli kelimelerde sadece ilk hecede görülmektedir.

بولونكىز	<i>bolduñızlar</i> (6a/8),	اوروشوب	<i>uruşup</i> (14b/10),
قوينىك	<i>koynıñ</i> (5b/4),	اوغوللوققه	<i>oğullukқа</i> (8a/8),
سوردیلار	<i>sordılar</i> (8b/10),	اولتورغوزوب	<i>olturğuzup</i> (33b/1),
يوروتور	<i>yürütür</i> (16a/3)	اوتونارمن	<i>ötünermin</i> (3a/14).
اوزون	<i>uzun</i> (13b/15),		

Kelime sonunda da vav (و) ile yazılmıştır.

بو	<i>bu</i> (1b/1),	بوزاغو	<i>buzagı</i> (21a/2),
سילו	<i>sılu</i> (2a/8),	كونو	<i>künü</i> (1b/5),
ايغو	<i>ayğu</i> (5b/1),	اوزو	<i>özü</i> (6a/5),
الانكغو	<i>alañgu</i> (8a/3),	توناكو	<i>tünekü</i> (8a/13),
بولدى	<i>boldu</i> (8a/14),	كوركلو	<i>körklü</i> (9a/5).

2. Ünsüzlerin Yazılışı

/p/ ünsüzünün yazılışı

Metinde çok nadir görülen /p/ ünsüzü pe (پ) harfiyle yazılmış olup kelime başında sadece alıntı kelimelerde karşımıza çıkmaktadır.

پغامبر	<i>peygāber</i> (14a/7),	پادشاه	<i>pādişāh</i> (23b/8),
پیدا	<i>peydā</i> (2b/10; 5b/6),	پیوز	<i>pervez</i> (37b/13),
پایلاب	<i>paylap</i> (11a/15),	پولاد	<i>polad</i> (38a/8),
پر	<i>pır</i> (12b/2),	پاره پاره	<i>para para</i> (14b/15).

Kelime içinde /p/ harfi pe (پ) ile yazılmıştır.

تاپ	<i>tapıp</i> (4a/5; 34a/3)	یاپینیب	<i>yapınıp</i> (13a/2),
چاپول	<i>çapavul</i> (22b/15),	قوپه	<i>kopa</i> (20a/8),
کوپوکین	<i>köpügin</i> (29b/1),	یاپوشتی	<i>yapuştı</i> (20a/5).
قوپاردیلار	<i>qopardılar</i> (30b/7),		

Bazı kelimelerin içinde /p/ harfi be (ب) ile yazılmıştır.

قېچاق	<i>kıbçaq</i> (8b/7),	تابماغان	<i>tabmağan</i> (7a/9).
تابشوردیلار	<i>tabşurdılar</i> (6b/4),		

Kelime sonunda be (ب) ile yazılmıştır. Fakat /b/ ünsüzü Türkçe kökenli kelimelerden sadece کوب *köp* (3a/3; 14b/10) örneğinde karşımıza çıkmaktadır. Bununla birlikte Çağatay Türkçesi metinlerinde olduğu gibi {-I)p} zarf-fiil ekinin ünsüzü hep be (ب) işareti ile yazılmıştır.

آلیب	<i>alıp</i> (3b/12),	یولوقوب	<i>yolukup</i> (6a/1),
اقوزوب	<i>akuzup</i> (3a/6),	ییغلاشیب	<i>yıglaşıp</i> (11a/9),
قایریب	<i>qayırip</i> (4a/3),	تولدوروب	<i>toldurup</i> (3b/6).

/b/ ünsüzünün yazılışı

Kelime başında /b/ ünsüzü be (ب) ile yazılmıştır.

باشیدین	<i>başıdın</i> (2a/2),	بو غاژ	<i>bugaz</i> (8a/9),
بیşوردی	<i>bişürdi</i> (21a/16),	بورکلی	<i>börkli</i> (11a/5),
بوزارغه	<i>buzarğa</i> (3b/1),	بیکلار	<i>bekler</i> (11b/5).
بوتینی	<i>bütini</i> (6a/14),		

Kelime içinde de be (ب) ile yazılmıştır

شبابشکور	<i>şabaşkur</i> (3b/2),	کی	<i>kebi</i> (10b/1),
ییارکیل	<i>yıbergil</i> (5a/1),	آرایهنی	<i>arabanı</i> (12b/4),
قبأغیدین	<i>qabağıdın</i> (10a/12),	طبقة	<i>tabakka</i> (13b/9).

Kelime sonunda be (ب) çoğunlukla alıntı kelimelerde görülmektedir.

جواب	<i>cevāb</i> (2b/6; 13a/14),	خراب	<i>ḥarāb</i> (23b/9),
غایب	<i>gāyib</i> (11a/8),	نصیب	<i>naşīb</i> (30b/12),
عخایب	<i>‘acāyib</i> (17b/1),	لقب	<i>laqab</i> (38b/6),
باب	<i>bab</i> (20a/12),	صواب	<i>şevab</i> (39a/3).

/c/ ünsüzünün yazılışı

Metinde /c/ ünsüzü kelime başında çoğunlukla *cāy* (1b/13), *cümle* (2b/12), *cüft* (14b/5), *cem* (16a/10), *cān* (16b/3), *ceng* (25b/8), *cenābet* (30a/9), *cemāl* (32b/12) gibi alıntı kelimelerde, *coci* (1b/7), *caday* (14b/8), *cemşid* (15a/15), *cihāngır* (35a/7), *cā’fer* (36b/12), *celāluddīn* (37b/9) gibi kişi isimlerinde ve bazı Türkçe kelimelerde görülmektedir.

جایی	<i>cabı</i> (14b/11),	جویغالی	<i>coyğalı</i> (30b/14),
جار	<i>car</i> (29b/4),	جیان	<i>ciyen</i> (34b/1) vb.

/ç/ ünsüzünün yazılışı

Kelime başında /ç/ler çim (چ) ile yazılmıştır.

چنگیز	<i>çingiz</i> (1b/1),	چقب	<i>çıkıp</i> (2a/13; 3a/8),
-------	-----------------------	-----	-----------------------------

چادر	çadır (3b/12),	چیکماک	çekmek (8b/13),
چچاک	çiçek (4b/9),	چاقرماق	çağırmaq (10b/16),
چیداماق	çıdamak (6a/9;),	چارلاماق	çarladılar (11a/11).

Kelime içinde çim (چ) ile yazılmıştır.

سأچن	saçın (2a/9),	کچه	kêçe (3b/12),
اوچون	üçün (3a/2),	اچامای	açamay (4a/13),
کوکارچین	kökerçin (3b/10),	کچیگ	kiçig (6b/15),
یچی	içi (3a/14),	ایلچی	elçi (6b/7),
برچهسین	barçasın (3b/10),	قچان	kaçan (7b/15).

Kelime sonunda çim (چ) ile yazılmıştır.

قولاچ	kulaç (2a/7),	یغاچ	yığaç (16a/15),
اوچ	uç (3b/6),	کچ	kêç (26b/14),
کویراج	küyreç (15b/12),	یچ	iç (27b/12).

Metinde /c/ ile /ç/ ünsüzlerinin yazılışıyla ilgili karışıklık söz konusudur. Çünkü /ç/ olması beklenen bazı yerlerde cim (ج) kullanılmıştır.

اینگوچی	aytgüçi (7a/3),	ایکآج	êgeç (14a/11),
ایشنکآج	eşitkeç (11a/4),	ارتینجه	artinça (13a/1).

Bazı kelimelerde ise bazen cim bazen de çim yazılmıştır.

üç	اوچ (5a/8; 6a/5)	~	اوج (9b/4)
kumgaç	قومغاچ (16b/13)	~	اومغاچ (17a/5)
küç	کوج (14a/5; 26a/7)	~	کوج (6a/9; 6b/10; 30a/9)

/g/ ve /ğ/ ünsüzlerinin yazılışı

Türkçe kelimelerin başında yer almayan /g/ ve /ğ/ ünsüzleri genellikle bazı istisnalar dışında ince ünlülü hecelerde kef (ك) ile, kalın ünlülü hecelerde ise gayın (غ) ile yazılmıştır. Kelime başında gelen kef (ك) harfini Doğu Türkçesini esas alarak /k/ şeklinde okumayı tercih ediyoruz. Dolayısıyla /g/ ve /ğ/ ünsüzlerinin kelime başında sadece alıntı kelimelerde görüldüğünü söyleyebiliriz.

کمان	gümān (4b/5),	غایب	ğāyib (10b/1),
کوحر	gevhēr (9b/9),	غیر	ğayr (16a/3),
کدی	gedi (19a/4),	غسل	ğusl (30a/9),
کناهییم	günāh (24b/4),	غازی	ğāzī (37b/13).

Kelime içinde de /g/ ünsüzü kef (ك) ile /ğ/ ünsüzü gayın (غ) ile yazılmıştır.

مرکآن	<i>mergen</i> (1b/6),	قراغه	<i>qarğa</i> (10b/16),
يوکان	<i>yügen</i> (39a/6),	يغلاماق	<i>yığlamak</i> (11a/16),
بيلکوطى	<i>bilgütay</i> (4b/4),	اغير	<i>ağır</i> (11b/11).

Kelime sonunda da aynı şekilde /g/ ünsüzü kef (ك) ile; /ğ/ ünsüzü gayın (غ) ile yazılmıştır.

کورکلوک	<i>körüklüg</i> (2b/3),	اولوغ	<i>uluğ</i> (7a/3),
نتاک	<i>neteg</i> (4b/14),	تاغ	<i>tag</i> (10b/14),
کيچيک	<i>kiçig</i> (7a/3),	آيغ	<i>ayığ</i> (11a/3).
ترک	<i>tirig</i> (7a/3),		

/h/, /ħ/ ve /h/ ünsüzlerinin yazılışı

Daha çok alıntı kelimelerde görülen h (ه), ħ (ح) ve h (خ) harfleri *meşhūr* (7b/15), *havā* (8b/8), *helāk* (13a/7), *şāh* (23b/10), *hāzır* (23b/10), *hîle* (24a/5), *raḥīm* (6a/6), *iḥsān* (27b/11), *nikāh* (14b/6), *hudā* (4a/9), *tahta* (3b/6), *tārīḥ* (35a/1), *şeyḥ* (35a/6) gibi bir sürü alıntı kelimelerle birlikte aşağıda sıraladığımız hem Türk hem de Moğol dillerinin kelime varlığında görülen kelimelerde de karşınıza çıkmaktadır.

بحادر	<i>bahadır</i> (13a/6),	توخته باى	<i>tohtabay</i> (1b/9),
خان	<i>han</i> (33a/6; 34b/1),	يخشى	<i>yahşı</i> (6b/5; 14b/9),
خانچه	<i>hança</i> (2a/5; 32b/6),	اوخشاماق	<i>oḥşamak</i> (9a/15).

/k/ ve /q/ ünsüzlerinin yazılışı

Arap harfli metinlerde kaf (ق), kef (ك), kalın ve ince sıradan kelimeleri ayırt etmede esas alınan en önemli harflerdir. Yani genellikle /k/ ünsüzünü temsil eden kef (ك) ince sıradan gelen kelimelerde, /q/ ünsüzünü temsil eden kaf (ق) ise kalın sıradan gelen kelimelerde kullanılmıştır.

کورکوزماک	<i>körküzmek</i> (2a/7),	قالماق	<i>qalmaq</i> (5a/2).
کوناک	<i>könek</i> (29b/8),	قورساق	<i>qursaq</i> (3b/15),
کراک	<i>kerek</i> (31a/12),	قرق	<i>qırq</i> (2a/7).

/ŋ/ ünsüzünün yazılışı

Metinde nun-kef (نک) harfleri birlikte yazılarak /ŋ/ (nazal n) sesini karşılamaktadır. Nazal n ilk harflerde görülmez.

کونکلى	<i>köŋli</i> (4b/5),	سونک	<i>soŋ</i> (11b/16),
کينکايتماک	<i>kēŋeyter</i> (6b/14),	تانک	<i>taŋ</i> (13a/15),
کينکاش	<i>kēŋeş</i> (10b/5),	کاشانه نينک	<i>kāşāneniŋ</i> (19b/15).

/s/ ünsüzünün yazılışı

Metinde /s/ ünsüzünü karşılayan sad (ص), se (ث) ve sin (س) harfleri mevcuttur. Sad (ص) ve se (ث) harfleri şavut صوت “zırh” (16b/10), şandılar صندیلار (25b/3), şadak صدق “yay” (9b/10) kelimeleri dışında sadece Arapça ve Farsça kökenli kelimelerde kullanılmıştır.

صندوق	şanduk (3a/12),	باعث	ba ‘â (4a/11),
اصل	aşl (1b/1),	بحث	bahâ (20b/5),
نصيب	naşîb (3b/7),	عثمان	‘oâman (36a/14).
صبر	şabr (4a/4),		

Türkçe kelimelerde ise genellikle sin (س) harfiyle yazılmıştır.

سیلو	sılu (20a/8),	قایسی	ķaysı (21a/15),
سسکانیب	seskenip (18b/5),	اوروس	orus (2a/1),
اوسوک	öksüg (19b/12),	ایماس	êmes (4b/12).

/t/ ve /t̤/ ünsüzlerin yazılışı

Metinde /t/ ünsüzünü karşılamak için te (ت) ve tı (ط) harfleri kullanılmıştır. Metinde tı (ط) harfi, sulţân (1b/12), şeyţân (3a/2), tūţî (3a/5), tākāt (7b/9), temaşa (14b/5), tavāf (30a/10), tıllā (15b/8), haţar (18b/7), haţ (24b/6) gibi birçok alıntı kelimelerde ve aşağıda sıraladığımız Türkçe kökenli kelimelerde karışımına çıkmaktadır. Tespit ettiğimiz örneklerdeki tı (ط) harfi kalın sıradan kelimelerde görülmektedir.

طون	ton (9a/6),	انط	anţ (33b/13),
طبق	tabaķ (13b/9),	اٹ	aţ “at” (5b/14),
طورنه	ţurna (15b/3),	اٹ	aţ “ad” (19b/4),
طاغ	tağ “dağ” (5b/14),	اٹلانماق	aţlanmaķ (38b/10).
طى	ţay (28b/8; 28b/10),		

Bununla birlikte bazı özel isimlerde /t/ ünsüzünü tı (ط) harfi karşılamaktadır.

اقتیلاق	aķtaylaķ (16a/6),	بودانه طى	bödenetaş (4b/4),
قراطار	ķaraţav (16b/6),	بیلکو طى	bilgütaş (4b/4).
مانکیطی	manķıtaş (6b/1),		

Metinde birçok kalın sıradan kelimelerde tı (ط) harfinin yazılmasına rağmen te (ت) harfi daha yaygın kullanılmış olup Uygur yazı geleneğine göre hem kalın hem de ince sıradan gelen kelimelerde görülmektedir.

تابشوماق	tabşurmaķ (6b/4),	یورت	yurt (26a/10),
ترك	tirig (7a/3),	قریت	ķarıt (32a/5),
اتاسی	atası (19b/8),	ارتاکی	êrte (27a/3).

/z/, /z̤/, /z̥/ ve /ž/ ünsüzlerinin yazılışları

Metinde /z/ sesi zâ (ز), zâl (ذ), za (ظ), zâd (ض) harfleriyle karşılanmaktadır. Ancak /z/ ünsüzü metinde ايزرليق *ayzarlık* (9a/4), قضان *każan* (7a/12), قاضى *każ* (16a/12; 17b/11) gibi bazı Türkçe kelimeler dışında genellikle ze (ز) harfiyle yazılmıştır.

کورکوزماک	<i>körküzmek</i> (2a/7),	ازدورماق	<i>azdurmak</i> (7a/11),
بوغاز	<i>buğaz</i> (4a/10),	اوزکا	<i>özge</i> (9b/15),
توقوز	<i>toğuz</i> (5a/13),	ایزلانکیز	<i>izleniz</i> (10a/8).

3. Çift Ünsüzlerin Yazılışları

QDÇ/TDB’de yan yana gelen aynı cinsten olan ünsüzlerin yazılışlarıyla ilgili düzenli bir kural mevcut değildir. Bazen aynı harf için tekrarlama sistemi kullanılırken bazen de tekrarlanan sesler şeddeyle gösterilmiştir. Bazı kelimelerde ise çift ünsüzlerin sadece biri yazılmıştır.

Harf tekrarı:

خلاقه	<i>halā’iḳka</i> (5b/9),	خاننى	<i>hanñı</i> (1a/2),
اوغوللوقه	<i>oğulluḳka</i> (8a/8),	خاتوننى	<i>hatūñnı</i> (19a/8),
نصبيليكه	<i>naşīblikke</i> (3a/7),	ماللى	<i>māllı</i> (7a/10),
كوچماكه	<i>köçmekke</i> (27b/11)	كونكىلاریده	<i>könjileride</i> (9b/5),
تاشکندداغى	<i>taşkenddağı</i> (39a/7),	قوللارينكىز	<i>qollarıñız</i> (20b/5),
خاننىك	<i>hanñıñ</i> (1b/1),	ا افسقال ليق	<i>ksaḳallıḳ</i> (20b/6).

Şedde:

اما	<i>ammā</i> (12a/4),	اوددى	<i>öddi</i> (28b/9).
-----	----------------------	-------	----------------------

Bazı alıntı kelimelerde yan yana gelen aynı ünsüzlerin sadece biri yazılarak Arap-Fars imla geleneğine göre yazılmıştır.

منجملارنى	<i>münaccimlerni</i> (18b/5),	طیلا	<i>ṭillā</i> (15b/8),
صديق	<i>şıddıḳ</i> (36a/13),	عفان	<i>‘affan</i> (36a/14),
توكل	<i>tevekkül</i> (28a/7),	سید	<i>seyyid</i> (1b/13) vb.

Kelime sonundaki ünsüzle ek başındaki ünsüz aynı olması durumunda genellikle aynı cinsten olan çift harfin sadece biri yazılmıştır.

آتى	<i>attı</i> (3b/6),	چىقان	<i>çıḳḳanda</i> (33a/5),
قائتى	<i>qayttılar</i> (5b/15),	توقان	<i>toḳḳan</i> (34a/15),
اشيتيلار	<i>eşittiler</i> (8a/2),	باقوم	<i>baḳḳum</i> (4a/1),
ياغه	<i>yagğa</i> (3b/6),	قالماقه	<i>ḳalmakḳa</i> (5a/1),
توغان	<i>toğgan</i> (5b/3),	اوغلانى	<i>oğlanñı</i> (34a/3).

4. Bitişik Yazılmış Kelimeler

QDÇ/TDB’de bazen *kim*, *dek* ~ *dék*, *tur* ~ *dur*, *déb*, *zamān* gibi bazı kelimeler kendinden önce gelen kelimeyle bitişik yazılmıştır.

kim			
ايرديکيم	<i>èrdi-kim</i> (2a/8),	هچکيم	<i>hiç-kim</i> (5a/15).
tur ~ dur			
بولوتور	<i>bolub-tur</i> (2b/12),	يورتور	<i>yurt-dur</i> (18a/2),
يوقتور	<i>yok-tur</i> (26b/9),	مونونکتور	<i>munuñ-dur</i> (20b/11).
dek ~ dèk			
ديکانداک	<i>dègen-dek</i> (4b/10),	قراغايڭاڭ	<i>ķarağay-dek</i> (4a/2),
اوزيداڭ	<i>özi-dek</i> (19b/12),	ز عفرانڭ	<i>za 'ferān-dèk</i> (24b/3).
dèp			
آلسونديپ	<i>alsun dèp</i> (30b/9),	بولماسونديپ	<i>bolmasun dèp</i> (12b/7),
قچقور مسونديپ	<i>kaçqurmasun dèp</i> (31b/2),	بولديپ	<i>bol dèp</i> (6b/4).
zamān			
شولزمان	<i>şol zamān</i> (25a/15),	اولزمانده	<i>ol zamānda</i> (25a/14).

Metinde aşğıdaki örnekler sadece bir yerde bitişik yazılmışlardır.

ايخانيم	<i>ey hanım</i> (14a/12),
سنهم	<i>sen hem</i> (14a/12).

5. Heceye Bölme

Günümüz yazım kurallarına göre satıra sığmayan kelimeleri sonraki satırda devam ettirirken “Türkçede satır sonunda kelimeler bölünebilir fakat heceler bölünemez”, “Ayrımda satır sonunda ve satır başında tek harf bırakılmaz” şeklindeki bazı kurallara uyulması gerekmektedir²⁴. KDC/TDB’nin birçok yerinde bu kurallara uymadığı görülmektedir. Yani bazı yerlerde satıra sığmayan kelimeleri bölme esnasında heceler parçalanmıştır.

(4) oşal uluğ kırğında ağaları budunçar kağınçar salcut ko-

(5) ırat beyni öltürdiler hiç amān bërmediler ammā ol vaktıda koırat (13a),

(5) ni talayık mālın alalık tedi érse anda bu oğlanlar hōş bo-

(6) lğay tédiler anda aksak tèmur aydı emdi sizniñ şay (21a),

(10) dèp šāh sulṭān ḥan eştip uluğ leşkerin yıgıp hāzır kılıp yarağla-

(11) ndı aksak tèmurnıñ çerigige bu hem leşkerin ötrü çıkardı ekisini (23b),

(3) birevi ḥatūnın maqtadı aşnı aşadılar kèşeş bo-

(4) lmadı ḥalk oğlı tarḳadı anda kence dègen bir kişi yığlap (29a),

(12) taḳdīr-i allāh boyun sunmaḳ kèrek dèp şehirmi dervāzelerin açıp ko-

(13) ydılar uruşmadılar aksak tèmur tamām çerigi bilen şehirge kirdiler ḥalkını (26b) vb.

Bazı yerlerde de hem hece parçalanmış hem de satır sonunda tek ünlü bırakılmıştır.

(5) yaḥşı kılıpsız dèp maqtadılar andın soñ çingiz ḥan arabada o-

(6) lturdılar ammā bu barğan békler araba tartıp söddediler üyşün (12b),

(3) leşkeri birlen hindüstān şehridin tebrediler tağ taşılar a-

(4) şıp yürüdiler her şehrige yakın éttiler uruşup kırışıp (23b),

Bazen kişi isimleri de satıra sığmadığı için heceye bölünmüştür:

(10) hüsrev ibn feyrüz peygāmberğa ĩmān keltürdi andın pādīšāh yazda-

(11) cir āḥir mülük ‘acem andın soñ pādīšāh zıkr ḥilāfet ḥazret (36a),

(14) andın soñ ḥilāfet el-müşfir billāh andın soñ ḥilāfet el-naşr-

(15) eddin billāh andın soñ ḥilāfet el- ḳāhir billāh andın soñ (37a) vb.

²⁴Hece Yapısı ve Satır Sonunda Kelimelerin Bölünmesi: [www.tdk.gov.tr/icerik/yazim-kurallari/hece-yapisi-ve-satir-sonunda-kelimelerin-bolunmesi/#:~:text=Türkçede%20satır%20sonunda%20kelimeler%20bölünebilir,sonuna%20kısa%20çizgi%20\(-\)%20konur](http://www.tdk.gov.tr/icerik/yazim-kurallari/hece-yapisi-ve-satir-sonunda-kelimelerin-bolunmesi/#:~:text=Türkçede%20satır%20sonunda%20kelimeler%20bölünebilir,sonuna%20kısa%20çizgi%20(-)%20konur). (Erişim Tarihi: 08.11.2022).

III. SES ÖZELLİKLERİ

1. ÜNLÜLER

Çalışmamızın “Yazım Özellikleri” bölümünde belirttiğimiz üzere kullanılan alfabenin yetersizliği ve fonetik imlâya sahip olmayışı *Kışşa-i Dāstān-ı Çingiz Han* ve *Hażret Mīr Tēmūr Dāstānının Beyānı* eserindeki ünlü harflerin çeşitlerini tespit etmemizi ve onlarla ilgili bazı hususlardan bahsetmemizi zorlaştırmaktadır. Bu yüzden Türkçenin en eski dönemlerinden beri gelişen fonetik sistemine ve eserin yazıldığı dönemin ses bilgisine dayanarak eserde /a/, /e/, /è/, /ı/, /i/, /o/, /ö/, /u/ ve /ü/ olmak üzere 9 ünlünün bulunduğunu söyleyebiliriz.

1. 1. Ünlü Değişmeleri

1. 1. 1. Düzleşme

Türkçenin tarihî dönemlerinde rastlanan ünlü düzleşmesi olayı, klasik Çağatay Türkçesi döneminde daha da gelişmiştir. Aynı şekilde KDC/TDB’de de bazı kelimelerde yuvarlak ünlülerin düz bir ünlüye dönüştüğü karşımıza çıkmaktadır.

/a/ < /o/ değişmesi

oşal “şu, iş bu” (10a/3; 13a/4) < *uş+ol*,
maskav “Moskova” (1b/15; 18a/6) < *Moskva*.

/a/ < /u/ değişmesi

tura “doğru, düz” (3b/3; 3b/4) < *toğru ~ toğrı* (Caferoğlu, 2011: 243)
uyatsız “utanmaz” (2b/15) < *ubut* (Tekin, 2016: 312),

/e/ < /ü/ değişmesi

köter- “kaldırmak” (7a/13; 35a/3) < *kötür-* (Tekin, 2016: 304),
bölek “bölüm” (17a/3) < *bölük* (Caferoğlu, 2011: 50).

/ı/ < /u/ değişmesi

kuyrığ “kuyruk” (33b/2) < *kudruk* (Tekin, 2016: 304)
kırgıy “atmaca” (16a/12) < *kırgıy* (Atalay, 1986: 318),
ordı “saray, merkez” (19b/7) < *ordu* (Ergin, 2011: 107) vb.

/i/ < /ü/ değişmesi

bit- “bitmek; sona ermek” (2a/8) < *büt-* (Tekin, 2016: 298),
tülki “tilki” (5a/7; 13a/3) < *tilkü* (Tekin, 2016: 310),
köñil “gönül” (4a/5) < *köñül* (Tekin, 2016: 304) vb.

1. 1. 2. Yuvarlaklaşma

Çağatay Türkçesinde yuvarlaklaşma olayı, Harezmi, Altın Ordu ve Eski Anadolu Türkçelerinde olduğu kadar yaygın değildir (Karaağaç, 1997: XXIX-XXXX). KDC/TDB’de ise yuvarlaklaşma olayının şu tipleri karşımıza çıkmaktadır.

/ü/ < /e/ değişmesi

<i>ötük</i> “çizme” (7a/8)	< <i>etük</i> (Eckmann, 2017: 37),
<i>üy</i> “ev” (30b/14)	< <i>eb</i> (Tekin, 2016: 298),
<i>süy</i> - “sevmek” (4a/12)	< <i>seb</i> - (Tekin, 2016: 308).

/u/ < /ı/ değişmesi

<i>boyun</i> “boyun; ense” (19a/4)	< <i>boyın</i> (Caferoğlu, 2011: 49),
<i>oku</i> - “okumak” (24b/9)	< <i>okı</i> - (Tekin, 2016: 306),
<i>akuz</i> - “akıtmak” (3a/6)	< <i>akız</i> - (Tekin, 2016: 293),
<i>karşu</i> “karşı” (22a/1)	< <i>karşı</i> (Tekin, 2016: 302),
<i>korğunç</i> “korku” (28b/11)	< <i>korkınç</i> (Tekin, 2016: 63),
<i>satuğçı</i> “satıcı; hain” (21b/1)	< <i>satığçı</i> (Tekin, 2016: 308; Caferoğlu, 2011: 198),
<i>tavuk</i> “tavuk” (8a/10)	< <i>takiğu</i> (Tekin, 2016: 293) ~ <i>takiğ</i> (Bekjan, 1995: 151) vb.

/ü/ < /i/ değişmesi

<i>tüz</i> - “dizmek” (25b/3; 29b/12)	< <i>tiz</i> - (Caferoğlu, 2011: 242),
<i>tülki</i> “tilki” (5a/7; 13a/3)	< <i>tilkü</i> (Caferoğlu, 2011: 239),
<i>küçüg</i> “” (37b/15)	< <i>kiçig</i> (Tekin, 2016: 303),
<i>yétür</i> - “ulaştırmak” (20b/14)	< <i>yetir</i> -,
<i>témur</i> “demir” (20b/1)	< <i>temir</i> (Caferoğlu, 2011: 233),
<i>yürü</i> - “yürümek” (19b/9; 19b/12)	< <i>yori</i> - (Tekin, 2016: 316) vb.

1. 1. 3. Daralma

Metinde daralma olaylarına dair birçok örnek tespit edilmiştir. Bu örneklerden birçoğu açık e’nin kapalı e ünlüsüne dönüşmesiyle ilgilidir. Bununla birlikte alıntı kelimelerde bulunan uzun a (ā) ünlüsünün ve Eski Türkçedeki /a/nın /ı/ya ve /e/nin /i/ ünlüsüne dönüşmesiyle ilgili bazı örnekler de mevcuttur.

/i/ < /ā/ değişmesi

<i>gedi</i> “dilenci, yoksul” (19a/4)	< <i>gedā</i> (Devellioğlu, 1986: 338).
---------------------------------------	---

/i/ < /e/ değişmesi

<i>kiy</i> - “giymek” (13b/2) < <i>kid</i> -	< <i>ked</i> - (Tekin, 2016: 302).
--	------------------------------------

/è/ < /e/ değişmesi

<i>dék</i> “gibi, benzer” (16b/4)	< <i>teg</i> (Tekin, 2016: 309),
<i>éki</i> “iki” (18a/13)	< <i>teg</i> (Tekin, 2016: 300),
<i>él</i> “memleket, il” (20a/9)	< <i>el</i> (Tekin, 2016: 300),
<i>ér</i> “erkek” (31a/1)	< <i>er</i> (Caferoğlu, 2011: 73),
<i>ér-</i> “olmak” (21a/8)	< <i>er-</i> (Tekin, 2016: 301),
<i>érk</i> (14a/13; 27a/12)	< <i>erk</i> (Tekin, 2016: 300),
<i>érte</i> “erken” (11a/9)	< <i>erte</i> (Caferoğlu, 2011: 75),
<i>éş</i> “eş” (11b/10)	< <i>eş</i> (Tekin, 2016: 300),
<i>tég-</i> “değmek” (27b/9)	< <i>teg-</i> (Ergin, 2011: 113),
<i>yét-</i> “ulaşmak” (29b/1)	< <i>yet-</i> (Tekin, 2016: 315),
<i>yétmiş</i> “yetmiş” (18a/13)	< <i>yemiş</i> (Tekin, 2016: 315) vb.

1. 1. 4. Genişleme

Metnimizde bazı kelimelerin sonundaki /i/ ünlüsü /e/ye bazılarında ise kapalı e’ye dönüşmüştür. Fakat metinde kapalı e (è) ile /i/ ünlülerinin yazılış şekillerinin aynı olması söz konusu ünlülerle ilgili bazı ses olaylarından da söz etmemizi zorlaştırmakta ve bunun için günümüz Türk lehçelerindeki telaffüzünü dikkate almamızı gerektirmektedir.

/e/ < /i/ değişmesi

<i>yégirme</i> “yirmi” (35a/9)	< <i>yegirmi</i> (Tekin, 2016: 315),
<i>tëve</i> “deve” (22a/11)	< <i>tebi</i> (Ergin, 2011: 113) vb.

/è/ < /i/ değişmesi

<i>ésik</i> (2b/7)	< <i>işik</i> (Caferoğlu, 2011: 100),
<i>kêçe</i> “gece” (27b/1)	< <i>kiçe</i> (Tekin, 2016: 303),
<i>kêşe-</i> “istişare etmek” (9a/13)	< <i>kingeş-</i> (Caferoğlu, 2011: 110),
<i>kêt-</i> “gitmek” (28a/1)	< <i>kit-</i> (Tekin, 2016: 304) vb.

1. 1. 5. Kalınlaşma ve İncelme

Metnimizde kullanılan alfabenin ünlüleri kalınlık ve incelik bakımından ayırmaya yeterli değildir. Bu yüzden kalınlaşma ve incelme olaylarına dair sınırlı örneklerle yetinmemizi ve bu örneklerden bazılarının günümüz Türk lehçelerindeki kullanımlarının göz önünde bulundurulması araştırmanın tamamlanması sağlanmıştır.

/i/ < /ı/ değişmesi

<i>it</i> “it, köpek” (29a/2; 29a/9)	< <i>ut</i> (Tekin, 2016: 95),
<i>til</i> “dil” (38b/12)	< <i>tıl</i> (Tekin, 2016: 310) vb.

/è/ < /a/ değişmesi

èmdi “şimdi” (2a/1) ~ *èndi* (8b/9) < *amtu* (Bekjan, 2015: 335).

1. 2. Ünlü Düşmesi

Ünlü düşmesi, metnimizde genellikle kök ve gövdelerde bazen de kelime grubu şeklinde kullanılan iki kelime arasında görülmektedir. Özellikle ünsüzlerle biten kelimelere ek getirildiğinde kelimenin orta hecesinde bulunan vurgusuz dar ünlülerin (i, i, u, ü) düştüğü sık sık karşımıza çıkmaktadır.

Söyleyişi kolaylaştırmak için meydana gelen ünlü düşmesinin birçoğuna, türeme eklerinin yardımıyla meydana gelen kalıplaşmış kelimelerde rastlanmaktadır.

<i>avna-</i> “ağnamak” (8a/10)	< <i>ağına-</i> (Caferoğlu, 2011: 7),
<i>ayrıl-</i> “ayrılmak” (22a/9)	< <i>adırıl-</i> (Tekin, 2016: 62),
<i>ayt-</i> “söylemek” (25a/3)	< <i>ayıt-</i> ,
<i>buyruğı</i> “buyruğu” (23a/10)	< <i>buyuruk</i> ,
<i>èlt-</i> “yanında götürmek” (12a/14)	< <i>elit-</i> (Tekin, 2016: 63),
<i>karşu</i> “karşı” (33b/3)	< <i>karışı</i> ,
<i>kayt-</i> “dönmek” (9a/2)	< <i>kadı-</i> (Atalay, 1986: 246),
<i>korkunç</i> “korku” (28b/11)	< <i>korkınç</i> (Tekin, 2016: 63),
<i>körklü</i> “güzel, görekemli” (9a/5)	< <i>körüklük</i> (Tekin, 2016: 304),
<i>oğlan</i> “çocuk, oğlan” (8a/8)	< <i>ogulan</i> ,
<i>oğrı</i> “hırsız” (13b/12)	< <i>oğırı</i> ,
<i>oyna-</i> “oynamak” (32a/10)	< <i>oyuna-</i> ,
<i>ötrü</i> “karşı” (22/10)	< <i>ötürü</i> (Eraslan, 2012: 597),
<i>ötrük</i> “yalan” (8a/7)	< <i>ötürük</i> ,
<i>uyku</i> “uyku” (18b/4)	< <i>uyuku</i> ,
<i>yorğa</i> “rahvan” (7b/5)	< <i>yorığa</i> ,
<i>yügrük</i> “yürük” (17b/14)	< <i>yügürük</i> (Caferoğlu, 2011: 306), vb.

Ünlü düşmesi olayı, bazen iki kelimenin birleşmesi esnasında karşımıza çıkmaktadır. Bunların bazıları kalıplaşmış kelime olarak günümüzde de Türkçenin çeşitli lehçelerinde kullanılmaktadır.

<i>andağ</i> “öyle” (33b/6)	< <i>anı teg</i> (Tekin, 2016: 62),
<i>birbiri</i> “birbiri” (23b/12)	< <i>bir-i biri</i> ,
<i>bul</i> “bu” (5b/3; 11b/8)	< <i>bu+ol</i> ,
<i>neçün</i> “niçin” (4b/7)	< <i>ne+üçün</i> ,
<i>netersiz</i> “ne edersiniz” (34a/14)	< <i>ne+et-</i> ,
<i>şol</i> “şu” (25a/15)	< <i>şu+ol</i> ,
<i>uşbu</i> “işbu” (6a/7)	< <i>uş+bu</i> ,

yalğuz “yalnız” (19b/10) < *yalğuz* < *yalıy+us* (Tekin, 2016: 314),
yiber- “göndermek”(33a/4) < *iyiber-* < *ıdı ber-* vb.

Tespit ettiğimiz birçok örnekte bazı ünlülerin geçici olarak düştüğü görülmektedir. Bu tür ünlü düşmesi olayı, genellikle iyelik eki ve zarf-fiil eki, bazı örneklerde de çatı ekleri getirildiğinde görülmektedir.

<i>könlü</i> “gönlü” (4a/4)	< <i>könül-i</i> ,
<i>ağzı</i> “ağız” (28b/11)	< <i>ağız-ı</i> ,
<i>ornı</i> “yeri” (4a/10)	< <i>orın-ı</i>
<i>oğlı</i> ²⁵ “oğlu” (8a/15)	< <i>oğul-i</i> ,
<i>êştip</i> “ışitmek” (18b/12)	< <i>êşit-</i> ,
<i>yığlıp</i> “yığılmak”(34a/7)	< <i>yıgıl-ıp</i> ,
<i>yügürşüp</i> “koşuşmak” (11a/4)	< <i>yügürüş-üp</i> ,
<i>ğayğurşup</i> “birlikte kaygılanmak” (11a/9)	< <i>ğayğuruş-up</i> ,
<i>sévnüp</i> “sevinerek” (12a/8)	< <i>sévin -üp</i> ,
<i>sévnüştiler</i> ²⁶ “birlikte sevinmek” (11a/13)	< <i>sévinüş-</i> ,
<i>ékev</i> (27b/10; 32b/9)	< <i>éki-ev</i> vb.

Bununla birlikte yer yer tasviri fiille esas fiil arasında bulunan ünlülerin birbiriyle kaynaşması sonucunda ünlülerden birisinin düştüğü görülmektedir. Yani *soya almadı* (20b/15), *ala almadılar* (24a/2), *kıla almadılar* (24a/5), *yüre almasın* (12b/7) gibi örneklerde korunmuş olan esas ünlüdeki {-a} zarf-fiil ekinin bazı örneklerde *al-* tasviri fiilinin tesiriyle yutulmuş olduğunu görüyoruz.

<i>beralma-</i> “verememek” (20a/15)	< <i>bere alma-</i> ,
<i>kétalma-</i> “gidememek” (33b/1)	< <i>kête alma-</i> ,
<i>köralma-</i> “görememek” (9b/10)	< <i>köre alma-</i> ,
<i>yatalma-</i> “yatamadı” (17a/12)	< <i>yata alma-</i> vb.

Bazı kökler ve gövdelerin sonundaki dar ünlüler, /g/ sesinden gelişen /v/ sesinin tesiriyle düştüştür.

<i>birev</i> “biri” (29b/8)	< <i>biregü</i> (Eraslan, 2011: 197; Taş, 2015: 24),
<i>ékev</i> “ikişer” (27b/10; 32b/9)	< <i>ikegü</i> (Tekin, 2016: 123; Eraslan, 2011: 197),
<i>buzav</i> “buzağı” (19b/12)	< <i>buzagu</i> (Caferoğlu, 2011:56),
<i>tavuk</i> “tavuk” (8a/10)	< <i>takıgu</i> (Tekin, 2016: 293),
<i>yav</i> “düşman” (25b/13; 29b/2)	< <i>yagı</i> (Tekin, 2016: 313) vb.

²⁵ Krş. *oğulın* (5a/2) örneğinde ise orta hecedeki dar ünlü korunmuştur.

²⁶ Krş. *sévindiler* (2b/8) örneğinde de /i/ ünlüsü korunmuştur.

Metinde Eski Türkçedeki *yori-* “yürümek; ilerlemek” kelimesinin sonundaki dar ünlü 13 yerde *yürü-* (19b/9; 19b/12) korunurken 13 yerde de düşmüş durumdadır.

yür- “yürümek” (33b/3; 38b/12) < *yori-* (Tekin, 2016: 316).

1. 3. Ünlü Uyumu

1. 3. 1. Dil Uyumu (Kalınlık-İncelik Uyumu)

Türkçenin en eski dönemlerinden beri düzenli ve sağlam olan kalınlık-incelik uyumu, Çağatay Dönemi’nin yazılı eserlerinden itibaren epeyce bozulmaya başlamıştır. KDC/TDB’de ise diğer Çağatay Dönemi metinlerine göre dil uyumunun dışından kalan eklerin sayısı daha azdır.

{+IIK} isimden isim yapma eki:

Metinde geçen *naşiblik* “nasiplilik” (3a/7), *karakçılık* “eşkıyalık” (20a/13), *hanlık* “hanlık, yöneticilik” (20b/7), *şümlük* “uğursuzluk” (24b/4) vb. örneklerde gördüğümüz gibi bu ek dil uyumuna uymaktadır. Bunun yanında kalın olması gereken yerlerde ince sıradan ve ince olması gereken yerlerde kalın sıradan bir sesin getirildiği örnekler de mevcuttur.

zālimlik “zalimlik” (6a/9),

şıfatlig “gibi, benzer” (13b/11),

oñmaslik “yaramazlık” (29a/1),

almalig “kişi ismi” (2a/6) vb.

{+Çİ} aitlek eki:

Metinde *koldağı* (10b/6), *başındağı* (70b/7), *burunğı* (4b/8), *tünekü* (8a/13) vb. örneklerde dil uyumuna uyan bu ek bazı örneklerde uyum dışı kalmaktadır.

kökdağı “gökyüzündeki” (4a/2),

özükü “kendi, kendisinin” (3a/5),

evvelgi “evvelki” (1b/2),

burunğı “eskide” (4b/8) vb.

{+KA} yönelme hâli eki:

Çağatay Türkçesi metinlerinde sık sık dil uyumu dışında kalmış olan bu ek, KDC/TDB’de genel olarak dil uyumuna uymuş; bazı kısımlarda da uyum dışında kalmıştır.

boyunızge “boyunuza” (4a/3),

tarafge “tarafa” (27b/15),

barğange “gidene” (21b/13),

ekisiğa “ikisine” (5a/2),

nökerğa “nökere” (6b/15),

kāşāneegā “türbeye” (20b/5) vb.

{-mAḲ} mastar eki:

Metnimizde *kılmaḡ* “kılmak, yapmak” (4b/14), *izlemekke* “aramaya” (10b/9), *süymegim* “sevdiğim” (4a/12), *almaḡa* “almaya” (34a/3) gibi örneklerde olduğu gibi her yerde dil uyumuna uyan bu ek; *kılmek* “kılmak, yapmak” (19a/6) örneğinde dil uyumunun dışında kalmaktadır. Bununla ilgili Kemal Eraslan, *bolmak* “olmak” fiili بولماق ve بولماك olarak iki şekilde yazılırsa telâffuz meselesi değil, istinsah meselesi olduğunu izah eder (1970: 113).

1. 3. 2. Dudak Uyumu (Düzlük-Yuvarlaklık Uyumu)

Kelimelerde düzlük-yuvarlaklık uyumu

Metnimizde Eski Türkçeden beri kullanılagelen birçok kelimede dudak uyumu korunmuştur.

<i>müñüz</i> “boynuz” (17b/8)	< <i>müñüz</i> (Caferoğlu, 2011: 290),
<i>üçün</i> “için” (3a/2)	< <i>üçün</i> (Tekin, 2016: 313),
<i>uzun</i> “uzun” (13b/15)	< <i>uzun</i> (Tekin, 2016: 313),
<i>burun</i> “burun” (14a/3)	< <i>burun</i> (Caferoğlu, 2011: 54),
<i>otuz</i> “otuz” (22a/4)	< <i>otuz</i> (Aydarov, 1995: 150),
<i>ötrü</i> “ötrü” (22a/12)	< <i>ötrü</i> (Tekin, 2016: 307),
<i>yügür-</i> “koşmak” (32a/5)	< <i>yügür-</i> (Tekin, 2016: 316),
<i>yügrük</i> “yürük” (17b/14)	< <i>yügrük</i> (Caferoğlu, 2011: 306), vb.

Eski Türkçede ünlü uyumunun dışında kalan bazı örnekler, metnimizde dudak uyumuna girmiştir.

<i>korḡunç</i> “korku” (28b/11)	< <i>korḡunç</i> (Tekin, 2016: 63),
<i>yürü-</i> “yürümek” (19b/9; 19b/12)	< <i>yori-</i> (Tekin, 2016: 316) vb.

Bununla birlikte birçok örneğin düzlük-yuvarlık uymunun dışında kaldığı görülmektedir. Bu örneklerden bazıları Eski Türkçede de düzlük-yuvarlık uymuna uymadığı karşımıza çıkmaktadır.

<i>yaşur-</i> “gizlemek, saklamak” (13a/7)	< <i>yaşur-</i> (Caferoğlu, 2011: 290),
<i>artuḡ</i> “fazla, artık” (13b/7)	< <i>artuḡ</i> (Tekin, 2016: 294),
<i>ḡatün</i> “kadın” (5b/1)	< <i>ḡatün</i> (Caferoğlu, 2011: 82),
<i>altun</i> “altın” (13b/9)	< <i>altun</i> (Tekin, 2016: 293),
<i>böri</i> “kurt” (8b/14)	< <i>böri</i> (Tekin, 2016: 297),
<i>ḡayḡu</i> “kaygı, keder” (2b/13)	< <i>ḡadḡu</i> (Eraslan, 2012: 575) vb.

Eski Türkçedeki *uluḡ* “ulu, büyük” kelimesi 11 yerde eskisi gibi (6b/12; 6b/15; 23a/14...) 2 yerde ise ikinci hecedeki yuvarlak ünlü düzleşerek ünlü uyumu bozulmuştur. Bunun gibi 32 yerde geçen Eski Türkçedeki *oḡul* “oḡul” (5b/3) kelimesi, 2 yerde ünlü uyumunun dışında kalmıştır.

<i>uliḡ</i> “ulu” (14b/7; 17b/14)	< <i>uluḡ</i> (Tekin, 2016: 312),
<i>oḡul</i> “oḡul” (13b/12; 33a/14)	< <i>oḡul</i> (Tekin, 2016: 306).

Şu örneklerde ise bazı ünlülerin düzleşmesi, bazılarının da yuvarlaklaşması ünlü uyumunun bozulmasına sebep olmuştur.

<i>akuzup</i> “akıtmak” (3a/6)	< <i>aķız</i> - (Tekin, 2016: 293),
<i>bölek</i> “bölüm” (17b/3)	< <i>bölük</i> (Caferoğlu, 2011: 50),
<i>karşu</i> “karşı” (22a/2)	< <i>ķarşı</i> (Tekin, 2016: 302),
<i>köñil</i> “gönül” (4a/5)	< <i>köñül</i> (Tekin, 2016: 304)
<i>kötergen</i> “kaldırmak” (7a/13)	< <i>kötür</i> - (Caferoğlu, 2011: 50: 118)
<i>ķuyırğ</i> “kuyruk” (33b/2)	< <i>kudruk</i> (Tekin, 2016: 304)
<i>oşal</i> “şu” (3b/12)	< <i>uş+ol</i> ,
<i>tavuk</i> “tavuk” (8a/10)	< <i>takığ</i> (Bekjan, 1995: 151)
<i>uyatsız</i> “utanmaz” (2b/15)	< <i>ubut</i> (Tekin, 2016: 312),
<i>yuncı</i> “inci, mücevher” (2a/9)	< <i>yinçü</i> (Caferoğlu, 2011: 297) vb.

Eklere düzlük-yuvarlaklık uyumu

{+çI} isimden isim yapma eki:

Metinde, bu ekin sadece düz ünlülü şekilleri bulunmaktadır. Bundan ötürü bazı yuvarlak ünlülü fiillere getirildiğinde dudak uyumu bozulmaktadır.

<i>ulukçı</i> “kişi ismi” (18b/8),	<i>satuççı</i> “satıcı, tüccar” (21a/12) vb.
<i>tonçı</i> “kişi ismi” (18b/8),	

{+IUk/ +IIk} isimden isim yapma eki:

Metinde *naşiblik* “nasiplilik” (3a/7), *ķarakçılık* “eşkıyalık” (20a/13), *hanlık* “hanlık” (20b/7), *bülüglüg* “karışıklık, kargaşa” (27a/1), *ķörklüg* “görklü” (2a/6), *yüklüg* “hamile” (19a/2), *şümlük* “uğursuzluk” (24b/4) vb. örneklerde gördüğümüz gibi bu ekin düz ve yuvarlak ünlülü şekilleri mevcuttur. Bu yüzden genellikle ünlü uyumuna uyan bu ekin bazı örneklerde ünlü uyumunun dışında kaldığı görülmektedir.

<i>belgilük</i> “belli” (9b/6),	<i>ugurlık</i> “uğurlu” (21a/6).
---------------------------------	----------------------------------

{+II/ +IU} isimden isim yapma eki:

Karşılaştığımız *ķörklü* böri (9a/5), *yağırılı* yüz (9a/5), *şadaķlı* ér (11a/5), *ķurmetli* biy (15a/13), *orazlı* ér (4a/11), vb. örneklerden de anlaşılacağı gibi bu ekin hem düz hem de yuvarlak şekli bulunmaktadır. Buna rağmen metinde bu ekin dudak uyumunun dışında kaldığı örneklerle rastlamak mümkündür.

<i>börkli</i> aşı kişi (11a/5),	<i>ķuth</i> han (34a/2).
---------------------------------	--------------------------

{+(U)ñI} isimden isim yapma eki:

Ekin sadece düz ünlülü şekilleri vardır. Bu yüzden bazı yuvarlak ünlülü sayı isimlerine getirildiğinde ünlü uyumu bozulmaktadır.

üçünçi “üçüncü” (5a/9; 10b/3),
törtünçi “dördüncü” (10b/3),

toğuzunçı “dokuzuncu” (10b/4),
onunçı “onuncu” (10b/5) vb.

{-İÜğ/ -İİK} isimden isim yapma eki:

Metinde *türlüg* hünerler (34a/10), *yüklüg* hatun (18b/16), *tikenlig* yaçası (10a/1), *ağsağallık* *karı* kişi (20b/6), *bürlüglüg* işler (27a/11) vb. örneklerde gördüğümüz üzere ekin hem düz hem de yuvarlak şekli karşımıza çıkmakta ve genellikle dudak uyumu korunmaktadır. Buna rağmen bu ekin dudak uyumunun dışında kaldığı örnekler de karşımıza çıkmaktadır.

ağ atlık kök tonluk körklü *yüzlig* altun şadahlık cebraîl ‘aleyküm selâm (10a/15),
altunlık gevherlik bir şadağ (9b/9) vb.

{-vUI/ -vII} fiilden isim yapma eki:

Metinde *ج* ve *ج* şekillerinde yazılmış bu ek, *karavıl* “bekçi, güvenlik görevlisi” (3a/9), *tumavıl* “kişi ismi” (3a/7) örneklerinde dudak uyumuna uyarken şu örnekte de ünlü uyumunun dışında kalmıştır.

çapavıl “ulak, haberci” (22b/15).

{-(U)ğ/ -(İ)ğ / -(İ)k/ -(U)k} fiilden isim yapma eki:

Metinde *açığ* “öfke” (30a/11), *katığ* “sert; şiddetli” (25b/1), *ağırık* “ağrı, rahatsızlık” (24b/14), *ısığ* “sıcak” (8a/9), *çirig* “çürük” (16a/1), *buyruğ* “emir, buyruk” (23a/12), *kabuğ* “kapı” (25a/4) gibi örneklerde karşımıza çıkan bu ekin hem düz hem de yuvarlak ünlülü şekilleri bulunmaktadır. Bu yüzden genellikle dudak uyumuna uymaktadır. Bir örnekte de ünlü uyumunun dışında kalmaktadır.

satuğ “satış” (22b/4).

{-In/ -Un} fiilden isim yapma eki:

Metinde *uzun* “uzun” (13b/15), *yakın* “yakın” (17a/11) gibi kalıplaşmış kelimelerde görülen bu ek, bir örnekte dudak uyumunun dışında kalmaktadır.

bütün “bütün, tüm” (6a/14).

{-ĞU} fiilden isim yapma eki:

Metinde *sevgi* “sevme duygusu” (4a/7) örneğinde dudak uyumuna uyan bu ek, şu iki örnekte uyum dışı kalmaktadır.

bêlgü “işaret, iz” (10b/12),

kaygu “tasa, dert” (2b/13).

{-ĞUÇI} fiilden isim yapma eki:

Eski Türkçede de aynı şekilde kullanılan bu ek, Türkçenin çeşitli dönemlerinde olduğu gibi düz ünlülü fiillere getirildiğinde dudak uyumunun dışında kalmaktadır.

aytgüçi “söyleyici” (7a/3).

{-KUr-} fiilden fiil yapma eki:

Metinde Eski Türkçede olduğu gibi sadece yuvarlak şekli bulunan bu ek de düz ünlülü fiillere getirildiğinde ünlü uyumunun bozulmasına sebep olmaktadır.

yêtkür- “yetiştirmek, iletmek” (12b/12).

{-DUR-} fiilden fiil yapma eki:

Eski Türkçede de sadece yuvarlak ünlülü şekli bulunan bu ek, düz ünlülü fiillere getirildiğinde ünlü uyumunun dışında kalmaktadır.

kêltür- “getirmek” (6b/3),

baqtur- “baktırmak” (14b/11),

azdur- “azdırmak” (7a/11),

yarıştur- “yarıştırmak” (17a/12) vb.

bildür- “bildirmek” (8b/6),

{-Ur-} fiilden fiil yapma eki:

Eski Türkçe metinlerinde de olduğu gibi bu ekin dudak uyumunun dışında kaldığı örnekleri sık sık karşımıza çıkmaktadır.

yêtür- “getirmek” (20b/14),

açur- “kabuğunu soyamak” (25a/4),

bişür- “pişirmek” (20b/16),

aşur- “aşımak, geçirmek” (17a/12),

kaçur- “kaçırarak” (23b/13),

tabşur- “teslim etmek” (6b/4), vb.

{-ş-} fiilden fiil yapma eki:

Metinde *yığlaş-* “ağlaşmak” (2b/7; 11a/9; 27b/4), *üleş-* “paylaşmak” (9b/2), *yügürş-* “koşuşmak” (11a/4), *kayğurş-* “birlikte kaygılanmak” (11a/9), *uruş-* “vuruşmak, savaşmak” (14b/10), *ulaş-* “devam etmek” (18a/7), *körüş-* “görüşmek, buluşmak” (25a/5) gibi birçok örnekte karşımıza çıkan bu ek, ünsüzle biten fiile eklendiğinde bir kaynaştırma sesine ihtiyaç duyar ve bu kaynaştırma sesi genellikle dudak uyumuna uyar. Fakat bu kaynaştırma sesinin dudak uyumunun dışında kaldığı örneklerle de karşılaşmak mümkündür.

yêtüş- “ulaşmak, yetmek” (21b/4),

sêvnüş- “birlikte sevinmek” (11a/13).

{+(I)m} I. tekil şahıs iyelik eki:

Bu ekin *hanım* “hanım” (31a/13), *kızım* “kızım” (2b/12), *inilerim* “kardeşlerim” (6b/8), *hatünüm* “eşim, karım” (5b/1) örneklerinde gördüğümüz üzere düz ünlülü şeklinin yanında yuvarlak ünlülü şekli de vardır. Buna rağmen bir örnekte ünlü uyumunun dışında kalmıştır.

ömrüm “hayatım, ömrüm” (4a/8).

{+I} ve {+sI} III. tekil şahıs iyelik eki:

Eski Türkçede olduğu gibi bu ekin ünlüsü düzdür. Bundan dolayı düz ünlülü isimlere eklenme sırasında dudak uyumuna aykırılık göstermektedir.

uruğı “aynı boydan olanı” (5a/10),

otı “ateşi” (30a/1),

yaruğı “ışığı” (2b/5),

oğlu “oğlu” (1b/12),

küni “günü” (2b/11),

köñli “gönlü” (4a/4),

buyruğı “buyruğu” (23a/10),

kaygısı “kaygısı” (2b/13) vb.

{+(I)ŋIz} II. çoğul şahıs iyelik eki:

Bu ek, ünsüzle biten fiile eklendiğinde bir kaynaştırma sesine ihtiyaç duymaktadır. Zikrettiğimiz bu ses *işiniz* “işiniz” (21a/7), *turanızdan* “Tura’nızdan” (6a/8), *kadriğinizni* “kıymetinizi” (7b/10), *artunuzdan* “arkanızdan, ardınızdan” (12a/6) vb. örneklerde gördüğümüz gibi genellikle dudak uyumuna uyar. Bazen de uyum dışında kalmaktadır.

küçünüz “gücünüz” (30a/9),

boyunuzge “boyunuza” (4a/3),

sözünüzni “sözünüzü” (8a/5),

kolunuz “eliniziz” (12a/7) vb.

{+(I)mIz} I. çoğul şahıs iyelik eki:

Metinde *ekimiz* “ikimiz” (2b/14), *yengemiz* “yengemiz” (6b/11), *takatımız* “takatımız, direncimiz” (7b/8), *anamız* “anamız, annemiz” (9b/13) gibi bütün örneklerde düz ünlülü şekliyle karşımıza çıkan bu ek, yuvarlak ünlülü kelimelere getirildiğinde kaynaştırma sesiyle birlikte dudak uyumunun dışında kalmaktadır.

öküşümüzni “çoğumuzu” (9a/2),

şümlüğümüz “uğursuzluğumuz” (27a/5),

uluğımız “reisimiz” (26b/5),

üçümüz “üçümüz” (6a/6) vb.

{+GI} aitlik eki:

Hem düz hem de yuvarlak ünlülü şekli bulunan bu ek, *koladağı* “eldeki” (10b/6), *başındağı* “ilk baştaki” (70b/7), *evvelgi* “evvelki” (1b/2) vb. örneklerde gördüğümüz gibi ünlü uyumuna uymaktadır. Fakat bazı örneklerde dudak uyumunun bozulduğu görülmektedir.

burunğı “eski, evvelki” (4b/8),

tünekü “geçen gün” (8a/13) vb.

özüki “kendisi” (3a/5),

{+nIŋ} ve {+nIŋ} ilgi hâli ekleri:

Metinde *hatunıŋ* “kadının” (18b/16), *munıŋ* “bunun” (13b/15) gibi bazı kelimeler dışında hep düz ünlülü şekliyle karşımıza çıkan bu ek, bazı kelimelerde dudak uyumunun dışında kalmıştır.

koyınıŋ “koyunun” (6b/2),

kuşınıŋ “kuşun” (10a/4),

yurtınıŋ “halkın” (7a/2),

özünüŋ “kendisinin” (16a/1),

alaŋgınıŋ “Alangu’nun” (9a/3),

sıluŋı “güzeli” (4b/5),

sunıŋ “suyun” (10a/3),

témurnı “Timur’u” (23b/13) vb.

{+In} ve {+nI} yükleme hâli ekleri:

Metinde hep düz ünlülü şekliyle karşımıza çıkan bu ek, yuvarlak ünlülü isimlere getirildiğinde dudak uyumu bozulmaktadır.

oğulın “oğlunu” (5a/1),

börkin “börkünün” (29b/9),

yurtın “halkını” (23a/8),

yoruğın “yolunu, çaresini” (3b/1),

hatünün “kadınını” (29a/9),

köŋlümni “gönlümü” (14b/12),

ötükni “çizmeyi” (7a/8),

şavutnı “zırhı” (16b/11) vb.

{+dIn} ayrılma hâli eki:

Ek, her yerde düz ünlüdür. Bu yüzden yuvarlak ünlü taşıyan heceden sonra getirildiğinde dudak uyumu bozulmaktadır.

kündin “günden” (2b/9),

sözümdin “sözümünden” (11b/10),

alusdın “uzaktan” (10b/7),

ölümdin “ölümünden” (14b/1),

alangudın “Alangu’dan” (10b/6),

müñüzdin “boynuzdan” (17b/5) vb.

{-mIn}, {-sIn}, {-mIz}, {-sIz} şahıs ekleri:

Metinde hep düz ünlülü sıradan olan bu ekler, yuvarlak ünlülü heceden sonra (özellikle geniş zaman ekinden sonra) getirildiğinde dudak uyumunun dışında kalmaktadır.

kayğururmin “kaygılanırım” (4b/8),

öltürürmin “öldürürüm” (31b/3),

körürsin “görürsün” (2a/13),

kayğurursın “kaygılanırsın” (4b/7),

kayturmız “döneriz” (32b/8),

yürürmiz “yürürüz” (11b/2),

aytursız “söylersiniz” (2b/10),

bilürsüz “bilirsiniz” (26a/15),

barursızlar “gidersiniz” (8a/4),

kélürsüzler “gelirsiniz” (6a/2) vb.

{-dUr} bildirme eki:

Türkçenin çeşitli lehçelerinde olduğu gibi metinde de bu ek, hep yuvarlak ünlüden oluşmaktadır. Bu yüzden düz ünlülü hecelerden sonra getirildiğinde dudak uyumu bozulmaktadır.

oşşaydur “benzerdir” (9a/15)

êmesdür “değildir” (3b/14),

kêledur “gelir” (23b/9),

işşdur “iştir” (29a/6) vb.

babasıdur “babasıdır” (1b/3),

{-DI} bilinen geçmiş zaman eki:

Ek, ünlüsünün her yerde düz olması nedeniyle son hecesinde yuvarlak ünlü bulunan fiillere getirildiğinde dudak uyumunun bozulduğu görülmektedir.

koydılar “koydular” (2a/7),

öldi “öldü” (25a/1),

kördiler “gördüler” (3b/1),

koştılar “koştular, dahil ettiler” (5a/3),

yürüdi “yürüdü” (19b/11),

olturdi “oturdu” (28b/10) vb.

{-DUK} III. çoğul bilinen geçmiş zaman eki:

Sadece *körmedik* “görmedik” (10a/5), *kêldik* “geldik” (8a/5) örneklerinde düz ünlülü şekli bulunan bu ek, genellikle yuvarlak ünlülü şekliyle karşımıza çıkmaktadır. Bu yüzden bu ek, son hecesinde düz ünlü bulunan fiillere eklendiğinde dudak uyumu bozulmaktadır.

kılduk “kıldık” (20b/9),

çıdamaduk “dayanamadık” (6a/9),

alduk “aldık” (35a/11),

körmedük “görmedik” (22a/6) vb.

{-DUŋIz} II. tekil ve çoğul bilinen geçmiş zaman eki:

Ekin hem düz hem de yuvarlak ünlülü şekilleri olmasına rağmen bazı örneklerde dudak uyumuna aykırı düşmektedir.

bosduŋız “mecburluktan evinizi ve mal
mülkünüzü terk ettiniz” (6a/8),

bolduŋız “oldunuz” (6a/8),
kördiŋiz “gördünüz” (10a/5) vb.

{-mIş} öğrenilen geçmiş zaman eki:

Ekin ünlüsü her yerde düz olduğu için yuvarlak ünlülü bazı fiillerden sonra geldiğinde dudak uyumunun dışında kalmaktadır.

toğmıŋ “doğmuş” (2a/10),
bolmıŋ “olmuş” (13b/8),

körmıŋı “gördükleri” (13b/3) vb.

{-Ur/ -Ar} geniş zaman eki:

Metinde bu ekin hem düz hem de yuvarlak şekillerine rastlanmaktadır. Bu yüzden genellikle dudak uyumu korunmaktadır. Bazen de düz sıradan ünlü taşıyan fiillere bu ekin yuvarlak ünlülü şekli, bazen yuvarlak sıradan ünlü taşıyan fiillere düz şekli getirilerek ünlü uyumunun bozulduğu görülmektedir.

körermın “görürüm” (3a/13),
ölermin “ölürüm” (5b/1),
tutarsın “tutarsın” (21b/7),
ötünermın “isterim” (3a/14),

alıp yaturmın “alıyorum” (4a/1),
aytursın “söylersin” (4b/14),
kêlür “gelir” (7b/15),
berürmız “veririz” (2b/6) vb.

{-KŪ} geniş zaman eki:

Metinde iki örneği tespit edilmiş olan bu ek *kutulğusı* yok êrmiş ‘kurtulmak istemiyormuş’ (5a/15) örneğinde dudak uyumuna uyarken şu örnekte de uyum dışı kalmaktadır.

bağkum yok “bakasım yok, bakmak istemiyorum” (4a/1).

{-ĠIn} II. tekil şahıs emir-istek kipi:

olturğın “oturur, otursanız” (27a/2),

{-KIİ/ +KUI} I. tekil emir-istek kipi:

körküzgil “gösterin, gösteresin” (2b/2).

{-IUŖ} I. çoğul emir-istek kipi:

Ekin *olturalık* “oturalım” (11b/12), *alalık* “alalım” (21a/5), *köçelik* “göç edelim” (29a/15) örneklerinde gördüğümüz düz ünlülü şekilleri bulunmasına rağmen bazı örneklerde düz ünlülü fiillere, ekin yuvarlak ünlülü şekilleri getirilmiştir. Bu sebeple bazı örneklerde dudak uyumu bozulmuştur.

kılaluk “kılalım, edelim” (26a/5),

bilelük “bilelim, öğrenelim” (27a/12).

{-(A)nUŋ} I. çoğul istek kipi:

kılanuŋ “kılalım, edelim” (26a/15).

{-(U)ŋ(lAr)} I. tekil ve çoğul emir-istek kipi:

Sadece *öltürüŋ* “öldürelim” (19a/9), *körüŋler* “görünüz” (9a/11), *keltürüŋler* “getiriniz” (12a/14), örneğinde yuvarlak ünlülü şekli kullanılan bu ek, diğer örneklerde düz ünlülüdür. Bu yüzden bu ek, yuvarlak ünlülü fiillere getirildiğinde dudak uyumu bozulması meydana gelmiştir.

buzıŋ “bozun, kırın” (3b/5).

{-(l)ŋIz(lAr)} II. tekil ve çoğul emir-istek kipi:

Bu ekin *biliŋizler* “biliniz, öğreniniz” (5b/9), *kutkarıŋızlar* “kurtarınız” (30a/1), *alıŋızlar* “alınız” (9b/3) vb. örneklerde olduğu gibi ünsüzle biten fiillere getirildiğinde kullanılan /l/ kaynaştırma ünlüsü, bir örnekte fiilin ünlüsüne uyarak /u/ şeklini almıştır. Bu durumda düz ünlülü şeklini korumuş olan bu ek, dudak uyumunun bozulmasına neden olmuştur.

baŋıp turuŋızlar “bakınız” (10a/2).

{-sUn(lAr)} III. tekil ve çoğul emir-istek kipi:

Metinde *bolsun* “olsun” (3a/14), *açulsun* “açılsın” (6a/11), *bağlağaysın* “bağlayasın” (32a/15), *kaŋkaysın* “kapsın” (32a/15) vb. örneklerde gördüğümüz üzere ekin hem düz hem de yuvarlak ünlülü şekilleri mevcuttur. Buna rağmen bu ekin eklendiği bazı örneklerde ünlü uyumunun bozulmuş olduğu görülmektedir.

kelsünler “gelsinler” (22b/15).

{-(U)p} zarf-fiil eki:

Metinde *ozup* “herkesi arkasında bırakarak” (23b/5), *uruşup* “savaşarak” (23b/4), *konup* “geceleyip” (23b/12), *toldurup* “doldurup” (3b/6), *minip* “binerek” (5b/14), *kıdırup* “gezerek” (10b/12) vb. örneklerinden hareketle bu ekin genellikle ünlü uyumuna uyduğunu söyleyebiliriz. Yani metinde ekin hem düz hem yuvarlak ünlülü şekli bulunmaktadır. Buna karşın bazı örneklerde bu ek, dudak uyumunun dışında kalmıştır.

kayğusu bilen turıp “kaygıyla” (2b/13),

toğıp “doğurarak, doğurup” (33a/14),

kurıp “kurarak” (3b/12; 4a/5),

sevnüp “sevinerek, sevinip” (7b/14).

{-(y)U} zarf-fiil eki:

Çağatay Türkçesinin diğer metinlerinde de olduğu gibi incelediğimiz metinde bulunan bu ekin ünlüsü, hep yuvarlaktır. Bundan dolayı düz ünlülü fiillere getirildiğinde ünlü uyumu bozulmaktadır.

avlayu “avlayıp” (11a/13),

kılu “yaparak, ederek” (30b/2).

tayyu “kayarak” (11b/2),

2. ÜNSÜZLER

Metnimizde Türkçe kelimelerde kullanılan 31 ünsüz harf bulunmaktadır.

b (ب),	f (ف),	h (ح),	k (ك),	ŋ (نك),	ş (ص),	t (ط),	z (ظ),
c (ج),	g (گ),	h (خ),	l (ل),	p (پ),	â (ث),	v (و),	z (ض),
ç (چ),	ğ (غ),	j (ج),	m (م),	r (ر),	ş (ش),	y (ی),	z (ذ),
d (د),	h (ه),	k (ك),	n (ن),	s (س),	t (ت),	z (ز),	

Bunlardan c (ج), ê (ذ), h (ه), h (ح), h (خ), j (ج), â (ث), z (ض), z (ظ), z (ذ) gibi birkaç harf dışında hepsi Türkçe kökenli kelimelerde karşımıza çıkmaktadır.

2. 1. Ünsüz Değişimleri

2. 1. 1. Tonlulaşma

Kelime başında tonlulaşma olayına dair oldukça çok az örneği bulunan Çağatay Türkçesi metinlerinden olan KDC/TDB'de /d/ < /t/ değişmesiyle ilgili üç örnek dışında hep kelime içinde ve sonunda tonlulaşma olayı meydana gelmiştir.

/ğ/ < /k/ değişmesi

yarağ “savaş aleti, silah” (16b/4)	< yarak (Aydarov, 1995: 154),
yavug “yaklaşmak” (2a/11)	< yağuk (Tekin, 2016: 314),
dağı “dahi, daha” (33a/3)	< takı (Tekin, 2016: 309).

/k/ ünsüzünün bazen iki ünlü arasında kaldığında tonlulaşmaktadır. Genellikle bu durum ünlüyle başlayan ek getirildiğinde karşımıza çıkmaktadır.

yarugı (2b/5)	< yaruğ ‘parlak, aydınlık’ (Tekin, 2016: 314),
ayağı (7b/5)	< ayak < adağ ‘ayak’ (Tekin, 2016: 293),
kabağı (10a/12)	< kabak ‘göz kapağı’ (Caferoğlu, 2011: 159).

Fakat aynı durumda kelime sonundaki /k/ tonsuzunun tonlulaşmadığı örnekler de karşımıza çıkmaktadır.

kursakımda (3b/14)	< kursak “karın; rahim”,
ayağım (12b/7; 12b/9)	< ayak “ayak”.

Bazı ekler uyum gereği tonlulaşmıştır.

burunğı “önceki, evvelki” (26a/5)	< burun-ki,
başındağı “ilk baştaki” (3b/7)	< başında-ki,
kökdağı “gökyüzündeki” (4a/2)	< kökda-ki,
evvelğı “evvelki” (1b/2)	< evvel-ki.

/d/ < /t/ değişmesi

<i>daya</i> “hizmetçi” (31a/7)	< <i>tağāi</i> (Caferoğlu, 2011: 219) ~ <i>tağay</i> (Atalay, 1986: 561),
<i>dēk</i> “gibi, kadar” (14a/15; 17a/7)	< <i>tāg</i> (Tekin, 2016: 309),
<i>dağı</i> “dahi, daha” (33a/3)	< <i>taḡı</i> (Tekin, 2016: 309).

Bazı kelimeler, hem eskisi gibi /t/li hem de tonlulaşmış şekliyle karşımıza çıkmaktadır.
dē- (31b/1; 33a/6) ~ *tē-* “söylemek, demek” (2b/4; 8a/6) < *te-* (Tekin, 2016: 310).

Eski Türkçedeki kelime içi ve sonunda bulunan /t/ ünsüzü metnimizde bazı örneklerde /d/ye dönüşmüştür.

<i>kündüz</i> “gündüz” (10a/12)	< <i>küntüz</i> (Tekin, 2016: 305),
<i>anda</i> “orada” (2a/14; 5b/6)	< <i>anta</i> (Tekin, 2016: 294),
<i>ḡayda</i> “nerede” (10a/1)	< <i>ḡanta</i> (Tekin, 2016: 302)
<i>mundaḡ</i> “böyle” (2b/15)	< <i>muntaḡ</i> (Eraslan, 2012: 589),
<i>ēmdi</i> (2a/1) ~ <i>ēndi</i> “şimdi” (8b/9)	< <i>amtı</i> (Bekjan, 2015: 335).

/z/ < /s/ değişmesi

<i>yalḡuz</i> “yalnız” (19b/10)	< <i>yalıḡ+us</i> (Tekin, 2016: 314).
---------------------------------	---------------------------------------

2. 1. 2. Tonsuzlaşma

Çağatay Türkçesi döneminin diğer metinlerinde olduğu gibi KDC/TDB’de de tonsuzlaşma olayı ara ara karşımıza çıkmaktadır. Özellikle düşmeye müsait olan /ḡ/ sesinin /ḡ/ye dönüşmesi daha çok karşımıza çıkmaktadır.

/ḡ/ < /ḡ/ değişmesi

<i>ḡuruḡ</i> “kuru, kurumuş” (2a/8)	< <i>ḡuruḡ</i> (Eraslan, 2012: 586),
<i>uluḡ</i> “ulu, büyük” (12a/2, 13a/3)	< <i>uluḡ</i> (Tekin, 2016: 312),
<i>uruḡ</i> “boy, tayfa” (12a/2, 13a/3)	< <i>uruḡ</i> (Caferoğlu, 2011: 266),
<i>sarıḡ</i> “sarı” (24b/1)	< <i>sarıḡ</i> (Tekin, 2016: 312),
<i>savıḡan</i> “saksağan” (15b/15)	< <i>savıḡan</i> (Eraslan, 2012: 586),
<i>ḡumursḡa</i> “karınca” (20a/1)	< <i>ḡumursḡa</i> (Eraslan, 2012: 97),
<i>yumurtḡa</i> “yumurta” (8a/10)	< <i>yumurtḡa</i> (Atalay, 1986: 813),
<i>ḡurtḡa</i> “özel isim” (29b/5, 29b/6)	< <i>ḡurtḡa</i> (Caferoğlu, 2011: 188),
<i>andaḡ</i> “öyle”(2a/8)	< <i>andaḡ</i> (Tekin, 2016: 294),
<i>aḡrıḡ</i> “ağrı; hastalık” (24b/14)	< <i>aḡrıḡ</i> (Caferoğlu, 2011: 8),
<i>tirik</i> “diri, canlı” (6a/2)	< <i>tirig</i> (Taş, 2015: 125),
<i>oḡundaḡ</i> “şöyle” (3b/8)	< <i>oḡundaḡ</i> ,

çakırğandağ “çağırılmış gibi” (11b/16) < *çakırğandağ*,
tok- “doğmak” 34a/14, 34a/15) < *toğ-* (Ergin, 2011: 115),
tağ “dağ” (10b/13) < *tağ* vb.

KDÇ/TDB’de de şu örneklerde sıfat görevinde kullanılan kelimeler türeten {+IIĞ} eki, tonsuzlaşarak {+IIĞ} şeklini almıştır.

canlık “canlı” (3b/4) < *can-lığ*,
ayzarlık “perçemli” (9a/4) < *ayzar-lığ*,
faydalık “faydalı” (9a/8) < *faydalığ*,
altunlık “altınlı” (9b/9) < *altunluğ*,
gevherlik “cevherli” (9b/9) < *gevherlig*.

/s/ < /z/ değişmesi

savışkan ‘saksığan’ (15b/15) < *sağızgan* (Eraslan, 2012: 598),
bos- “bozguna uğramak” (6a/8) < *boz-*.

Eski Türkçedeki {-mAz} geniş-şimdiki zaman ekinin olumsuz şeklinin sonunda bulunan /z/ ünsüzü tonsuzlaşarak /s/ye dönüşmüştür.

tınlamaslar “dinlemezler” (6b/10) < *tınlamaz-lar*,
çıldalmaz “katlanılmaz” (7b/7) < *çıldalmaz*,
êmes “değil” (4b/12) < *êr-mez*,
bêrmesimiz “vermeyiz” (6a/10) < *bêr-mez-miz*.

2. 1. 3. Süreklileşme

2. 1. 3. 1. Akıcılaşma

/m/ < /b/ değişmesi

min- “binmek” (10b/13; 32a/1) < *bin-* (Tekin, 2016: 130),
miñ “bin” (17b/7) < *biñ* (Tekin, 2016: 297),
maña “bana” (4a/8) < *baña* (Tekin, 2016: 296),
men “ben” (4b/8) < *ben* (Tekin, 2016: 296).

/m/ < /b/ < /p/ değişmesi

ğama- “kuşatmak, etrafını çevirmek” (23b/15; 24a/1) < *ğapa-* < *kapıgamak*.²⁷

²⁷ Kubbealtı Lugati - KAPAMAK kelimesi anlamı, KAPAMAK nedir? (lugatim.com) (Erişim Tarihi: 25.04.2022)

/ʃ/ < /ç/ değişmesi

Günümüz Kazak, Karakalpak ve Nogay üçlüsünün en önemli ortak karakteristik özelliklerinden olan (Doğan, 2015: 218), Karay Türkçesinin Haliç ağzında da bazı kelimelerde görülen (Öztürk, 2018b: 103) bu ses olayı, metnimizde şu örneklerde karşımıza çıkmaktadır.

<i>üş</i> “üş” (23a/7)	< <i>üç</i> (Tekin, 2016: 313),
<i>küş</i> “güç” (9b/15)	< <i>güç</i> ,
<i>hanşa</i> “kraliçe” (31a/15; 32a/10)	< <i>hança</i> ,
<i>kaşanda</i> “her zaman, daima” (9a/6)	< <i>kaçan</i> “ne zaman”.

/y/ < /g/ değişmesi

<i>daya</i> “hizmetçi” (31a/7)	< <i>tagāi</i> (Caferoğlu, 2011: 219),
<i>biyle</i> “idare etmek” (4b/15)	< <i>beglemek</i> (Atalay, 1986: 79),
<i>biy</i> “bey; kadı” (15b/15)	< <i>beg</i> (Tekin, 2016: 296),
<i>têy-</i> “değmek” (20b/11)	< <i>teg-</i> (Tekin, 2016: 309),
<i>yoyul-</i> “yok olmak” (27a/3)	< <i>yoğul-</i>
<i>ciyen</i> “yeğen” (34b/1)	< <i>yegen ~ yigen</i> vb.

/y/ < /b/ değişmesi

<i>süy-</i> “sevmek” (4a/12)	< <i>seb-</i> (Tekin, 2017: 60),
<i>üy</i> “ev, çadır” (15b/12)	< <i>eb</i> (Tekin, 2016: 298),
<i>uyatsız</i> “utanmaz, arsız” (2b/15)	< <i>ubut</i> (Tekin, 2016: 312), vb.

/y/ < /d/ < /d/ değişmesi

ÇDÇ/TDB’de kelime içindeki /d/ ünsüzü *södrep* (12b/6) kelimesinde korunmuş olup birçok kelimeye dönüşmüştür.

<i>ayığ</i> “ayı” (11a/3)	< <i>adıg</i> (Tekin, 2016: 293),
<i>kuyrığın</i> “kuyruk” (3b/2)	< <i>kudruk</i> (Tekin, 2016: 293),
<i>ayak</i> “ayak” (12a/1; 12b/7)	< <i>adağ</i> (Ergin, 2011: 82),
<i>kayğu</i> “kaygı, acı” (2b/13)	< <i>kağgu</i> (Caferoğlu, 2011: 160),
<i>toy-</i> “doymak” (4b/11)	< <i>tod-</i> (Bekjan, 2016: 349),
<i>koy-</i> “bırakmak” (2a/7)	< <i>kod-</i> (Tekin, 2016: 304) vb.

/y/ < /z/ değişmesi

söyle- “söylemek” (10b/16)	< <i>sözle-</i> .
----------------------------	-------------------

2. 1. 4. Sürekli ünsüzler arasındaki ses değişimleri

/n/ < /m/ değişmesi

emdi (2a/1) ~ *endi* (7b/12; 8b/9) < *emdi* < *amdı* < *amtı* (Bekjan, 2015: 335; Tekin, 2016: 294).

/n/ < /ŋ/ değişmesi

on “sağ” (13a/1) < *oŋ* (Eraslan, 2011: 592),
yün “yün, tüy” (10a/4, 10a/10) < *yüŋ* (Caferoğlu, 2011: 307),
azğma “azıcık” (10b/14) < *azkıŋa* (Tekin, 2016: 81).

/n/ > /l/ değişmesi

ilandur- “inandırmak” (19b/10) < *inan-* (Atalay, 1986: 217).

/y/ < /n/ değişmesi

kayda “nerede” (10a/1) < *kanta* “nerede” (Tekin, 2016: 302),
kuyuş “güneş” (4a/6) < *küneş* “güneşli yer” (Tekin, 2016: 305).

/y/ < /ŋ/ değişmesi

Metinde geçen *müŋüz* “boynuz” (17b/8) kelimesinde /ŋ/ ünsüzü korunmuşken şu iki örnekte de /y/ye değişmiştir.

köylekşe “gömlük” (16b/10) < *köŋlek* (Atalay, 1986: 361),
koy “koyun” (29a/13; 33b/2) < *koŋ* (Tekin, 2016: 304).

2. 1. 5. Sızıcılışma

Çağatay Türkçesinin önemli özelliklerini gösteren sızıcılışma olayı, KDC/TDB’de de sık sık karşımıza çıkmaktadır.

/v/ < /b/ değişimi

tëve “deve” (22a/11) < *tebe/ tebi* (Tekin, 2016: 309),
sêv- “sevmek” (31a/2) < *seb-* (Tekin, 2016: 308),
av “av” (31a/1; 32a/2) < *ab* (Tekin, 2016: 293),
sêvin- “sevinmek” (2b/8) < *seb-* (Tekin, 2016: 308),
yavış- “yapışmak” (24b/3) < *yapış-* (Caferoğlu, 2011: 285).

/v/ < /w/ < /ğ/ değişmesi

yavuş “yaklaşmak” (2a/11) < *yağuş* (Tekin, 2016: 314),

<i>tavuk</i> “tavuk” (8a/10)	< <i>takıgu</i> (Tekin, 2016: 293) ~ <i>takıg</i> (Bekjan, 1995: 151)
<i>avna-</i> “ağnamak” (8a/10)	< <i>ağına-</i> (Caferoğlu, 2011: 7),
<i>savışkan</i> “saksığan” (15b/15)	< <i>sağızgan</i> (Eraslan, 2012: 586),
<i>buzav</i> “buzağı” (19b/12)	< <i>buzagu</i> (Caferoğlu, 2011:56),
<i>yav</i> “düşman” (25b/13; 29b/2)	< <i>yağı</i> (Tekin, 2016: 313).

/h/ < /k/ değişmesi

<i>yaşşı</i> “iyi” (6b/5; 14b/9; 31b/11)	< <i>yaqşı</i> (Caferoğlu, 2011: 281),
<i>oşşamak</i> “benzemek” (9a/15)	< <i>oqşa-</i> (Caferoğlu, 2011: 140).

/f/ < /p/ değişmesi

<i>yafrak</i> “yaprak” (2a/8)	< <i>yapırğak</i> (Caferoğlu, 2011: 285),
<i>kaş-</i> “kapmak” (32a/15)	< <i>kap-</i> (Caferoğlu, 2011: 166),
<i>köfük</i> “köpük” (8a/11)	< <i>köpük</i> (Tekin, 2016: 304).

2. 1. 6. Süreksizleşme

/c/ < /y/ değişmesi

<i>çıyen</i> “yeğen” (34b/1)	< <i>yigen</i> (Caferoğlu, 2011: 295),
<i>ciren</i> “kestane rengi at tonu” (7a/4)	< <i>yegren</i> (Tekin, 2016: 79),
<i>cabı</i> “cins olmayan at” (14b/11)	< <i>yabı</i> (Sevortyan, 1998: 48).

Burada /c/ ve /y/ ünsüzlerinin arasında nöbetleşme olayının gerçekleştiğini de görebilmekteyiz.

<i>yar</i> “ilân, duyuru, haber” (9a/14) ~ <i>car</i> (29b/4),
<i>yucı</i> “Cengiz Han’ın büyük oğlu” (14b/7; 17b/15) ~ <i>coci</i> (1b/7, 16b/6, 34b/2),
<i>yüke</i> “ıhlamur” (15a/15) ~ <i>cüke</i> (15a/15).

/g/ < /d/ değişmesi

<i>äge</i> “sahip” (21a/2)	< <i>idi</i> (Tekin, 2016: 300).
----------------------------	----------------------------------

/k/ < /h/ değişmesi

<i>aşsaş</i> “aksak, topal” (26a/14)	< <i>aşsaş</i> (Atalay, 1986: 14).
--------------------------------------	------------------------------------

/v/ < /f/ değişmesi

<i>kavir</i> “kafir” (28a/11; 28b/1)	< <i>kāfir</i> (Devellioğlu, 1986: 576).
--------------------------------------	--

/v/ < /f/ değişmesi

alaba “maaş” (17b/1, 17b/14, 17b/6) < ‘*alefe* ~ ‘*ulûfe* Ar. (Devellioğlu, 1986: 1349)

2. 2. Ünsüz Düşmesi

/b/ > /-v/ > /ğ/ > /ø/

su “su” (8a/9) < *sub* (Tekin, 2016: 308).

/ğ/ > /ø/

yafraq “yaprak” (2a/8) < *yapırğak* (Caferoğlu, 2011: 285),
kerek “gerek, lazım” (12b/3; 19a/6) < *kergek* (Caferoğlu, 2011: 106),
tura “doğru, düz” (3b/3; 3b/4) < *toğru* ~ *toğrı* (Caferoğlu, 2011: 243),
uz “Oğuz” (1b/3) < *oğuz* (Tekin, 2016: 306; Caferoğlu, 2011: 140),
caday “Çağatay, Cengiz Han’ın ikinci oğlu” (18a/1) < *Çağatay*,
ciren “kestane rengi at tonu” (7a/4) < *yegren* (Tekin, 2016: 79)

KDÇ/TDB’de *tirig* “diri, canlı” (7a/3), *ayığ* “ayı” (11a/3) gibi kelimelerde gördüğümüz üzere genellikle kelime sonundaki /g/ ünsüzü korunmuştur. Bazı örneklerde ise Oğuz ve Kıpçak Türkçesinde olduğu gibi /g/ sesinin düştüğü görülmektedir.

mâlli “varlıklı” (7a/10) < *mâl-lığ*,
körklü “güzel, görekemli” (9a/5) < *körk-lüg*,
yağırlı “kürek kemiği gibi yayvan” (9a/5) < *yağır-lığ*.

Metnimizde ek başındaki bazı /ğ/ sesinin düştüğü görülmektedir. Özellikle yönelme hâli eki, II. teklik iyelik ekinden sonra geldiğinde /ğ/ sesi /η/ sesiyle birleşerek erime olayı meydana gelmektedir.

yüzüñe “senin yüzüne” (2b/13) < *yüzüñ-ge*,
ëriñe “senin erine” (32a/13) < *eriñ-ge*,
hanlığıña “senin hanlığına” (14a/5) < *hanlığı-ğa*,
saña “sana” (2b/12) < *sen-ge* vb.

KDÇ/TDB’de bazen I. teklik iyelik ekinden sonra geldiğinde Oğuz Türkçesinde olduğu gibi yönelme hâli ekindeki /g, ğ/ sesleri düşmektedir.

özme “kendime” (33b/13) < *özim-ge*,
tağıña “dağına” (5b/14) < *tağın-ğa*.

/n/ > /ø/

KDÇ/TDB’de Çağatay ve Karluk lehçelerinde olduğu gibi zamir /n/ si düşmektedir.

ağalarından “ağabeylerinden” (2a/2) < *ağaları-n-dın*,
aralarında “aralarında” (3a/9) < *araları-n-da*,
atasından “dedesinden” (5a/12) < *atası-n-dın*,
kabağında “gözünde” (11b/15) < *kabağı-n-da*,
közleridin “gözlerinden” (11a/8) < *közleri-n-din*,
yarımında “yarımından” (21a/9) < *yarımı-n-da*, vb.

Birçok örnekte ise zamir /n/si bulunmaktadır.

oğlundın “oğlundan” (7a/4), *kolında* “eline” (2a/1) vb.
arasında “arasında” (7b/15), *yağrısında* “omuzunda” (9a/4) vb.

/n/ sesini erimesi olayı bazı alıntı kelimelerde de görülmektedir:

nāvay (7a/12) < *nānva* Far. “fırıncı, ekmekçi” (Jabbari, 2021: 126).

/r/ > /ø/

Türkçenin çeşitli dönemlerinde görülen kelime içindeki /r/ akıcı ünsüzünün düşmesi olayı, KDC/TDB’de de karşımıza çıkmaktadır.

bilen ‘birlikte, ile’ (14b/9) < *birle* (Tekin, 2016: 296) ~ *birlen* (Caferoğlu, 2011: 44),
ê- “imek fiili” (4b/12; 7a/15; 33b/13) < *ir-* (Tekin, 2016: 301),
ajdaha “ejderha” (26a/6; 26a/8) < *ejderhā* (Devellioğlu, 1986: 250).

/h/ > /ø/

Türkçenin karakteristik özelliklerinden olan alıntı kelimelerdeki /h/ sesinin düşmesi olayı, metnimizde de karşımıza çıkmaktadır.

pādşālıgına “padişahına” (17a/8) < *pādşāh* (Devellioğlu, 1986: 1019),
cangir “kişi adı” (34b/10) < *cihān-gir* (Devellioğlu, 1986: 172).

2. 3. Ünsüz Türemesi

/y/ < /ø/

yığaç “ağaç” (2a/8; 10a/9; 16a/14) < *ığaç* (Ergin, 2011: 91),
yırağ “ırak, uzak” (3a/10) < *ırağ* (Ergin, 2011: 91),
ḥudāy (14a/7) < *ḥudā* Far. “Allah” (Devellioğlu, 1986: 451),
nāvay (7a/12) < *nānva* Far. “fırıncı, ekmekçi”.

/ğ/ < /y/ < /ø/

yag “yay” (3b/6) ~ *yay* (8b/12, 8b/13) < *yā* (Caferoğlu, 2011: 278)

/n/ < /ø/

derençe (2b/4)

< *deriçe* Far. “küçük kapı” (Devellioğlu, 1986: 209).

2. 4. Ünsüzlerin Yer Değiştirmesi

örgetti “öğretti” (11b/4)

< *ögret-* (Caferoğlu, 2011: 148),

kaḳpa “büyük kapı” (26b/14)

< *kaḳpa* (Caferoğlu, 2011: 148),

ürze “üzre” (26b/6)

< *üzre*.

2. 5. Ünsüz Uyumu

KDÇ/TDB’de ünsüz uyumu vardır. Fakat metinde tonsuz karşılığı bulunmayan bazı ekler tonsuz bir ünsüzle biten kelimelerden sonra geldiğinde ünsüz uyumu bozulmaktadır.

{+dA} bulunma hâli eki:

vaḳtda “vakitte” (12b/5; 26a/9; 34a/1),

pirimkentde “Pirimkentte” (35a/6),

törtde “dörtte” (18a/11; 35a/4),

altmıḣda “altmıḣta” (38a/2).

{+dIn} ayrılma hâli eki:

taḅgutdın “Tangut’tan” (6b/6),

sırḅaḳdın “Sırgak’tan” (25a/6),

salcutdın “Salcut’tan” (5a/11),

ḳorkunḳdın “korkudan” (19a/14),

artdın “arkadan” (12b/13),

ḳuyaḣdın “güneḣten” (4a/6),

yıraḳdın “ıraktan” (3a/10),

taḣdın “taştan” (30b/7),

ḳalmaḳdın “Kalmuk’tan” (6a/4),

aluḣdın “uzaktan” (33a/11).

Bazı ekler tonsuz karşılığı olmasına rağmen bazı yerlerde ünsüz uyumunun dışında kaldığı görülmektedir.

{+GA} yönelme hâli eki:

Metinde geçen *yurtḳa* “halka” (3a/1), *salcutḳa* “Salcut’a” (9a/1), *ḳonḅratḳa* “Kongrat’a” (16b/8) gibi örneklerde gördüğümüz üzere ünsüz uyumuna uyan bu ek, bir örnekte ünsüz uyumuna aykırı düşmüştür.

ḣatḅa “mektuba” (35a/3; 35a/12),

{+DI} bilinen geçmiş zaman eki:

Bu ek, *ḳettiiler* “gittiler” (19a/14), *ḳayttılar* “döndüler” (9a/2), *ḳaḳtı* “kaḳtı” (31b/3), *arttı* “arttı” (33b/10) vb. örneklerde gördüğümüz gibi birçok örnekte ünsüz uyumunun dışında kaldığı tespit edilmiştir.

yıḳdılar “yıkttılar” (17a/13),

ötidi “geḳti” (28b/7),

tutdılar “tuttular(5a/4),
yétdim “yettim” (20b/2; 20b/3),
kağdı “kopardı” (32b/1),

yatdılar “yattılar” (21a/12),
bosduñız “mecburluktan evinizi ve mal
mülkünüzü terk ettiniz” (6a/8),
ösdi “büyüdü” (9a/7).

{+DUR} fiilden fiil yapma eki:

azdur- “azdırmak” (7a/11), *bildür-*
“bildirmek” (8b/6), *bağtur-* “baktırmak”
(14b/11), *yariştur-* “yariştirmek” (17a/12)
örneklerinde ünsüz uyumuna uyan bu ek, bir
örnekte uyum dışında kalmaktadır.

IV. ŞEKİL ÖZELLİKLERİ

1. İSİMLER

1. 1. İsim Yapım Ekleri

1. 1. 1. İsimden İsim Yapma Ekleri

{+An} eki

ET’de eklendiği kelimeye “sadakat”, “kuvvetlendirme” ve “çokluk” anlamları katan (Gabain, 2007: 44) bu ek, KDC/TDB’de bazı kalıplaşmış kelimelerde karşımıza çıkmaktadır.

<i>oğlan</i> “oğlan, oğul” (8b/2)	< <i>oğul</i> + <i>an</i> (Gabain, 2007: 44),
<i>ciren</i> “kestance rengi at tonu” (7a/4)	< <i>yegren</i> < <i>yegir</i> + <i>en</i> (Tekin, 2016: 79)

{+çA/ +şA} eki

Farsçadan geçmiş olduğu düşünülen (Argunşah, 2013: 102) ve “küçültme”, “kuvvetlendirme”, “benzerlik”, “eşitlik” ifadesi katan bu ek (Gabain, 2007: 41; Ecmann, 2017: 47; Öner, 1998: 46), metnimizde bazı kelimelerde karşımıza çıkmaktadır.

<i>hança</i> “kraliçe” (2a/5; 32b/6)	< <i>han</i> + <i>ça</i> ,
<i>ança</i> “öyle, o kadar” (6b/8)	< <i>an</i> + <i>ça</i> ,
<i>munça</i> “böyle, bu kadar” (10b/15)	< <i>mun</i> + <i>ça</i> ,
<i>barça</i> “bütün, hep, tamamen” (3b/10)	< <i>bar</i> + <i>ça</i> ,
<i>neçe</i> “kaç, ne kadar” (19a/15)	< <i>ne</i> + <i>çe</i> vb.

Ayrıca çalışmamızın “Ses Özellikleri” kısmında belirttiğimiz üzere bazı kelimelerde {+çA} ekinin başındaki /ç/ sesi Kazak, Karakalpak ve Nogay Türkçelerinde olduğu gibi akıcılaşarak /ş/ye değiştiği görülmektedir.

<i>hanşa</i> “Kraliçe” (31a/15; 32a/10)	< <i>han</i> + <i>ça</i> ,
<i>köylekşe</i> (16b/10)	< <i>köylek</i> + <i>çe</i> < <i>könlek</i> (Atalay, 1986: 361) vb.

{+dAş} eki

Eklendiği kelimeye “beraberlik”, “ortaklık”, “bağlılık” ve “yoldaşlık” ifadelerini katan bu ek (Eraslan, 2012: 97; Gabain, 2007: 47; Toparlı, 1992: 78), Türkçenin değişik dönemlerine ait metinlerinde görüldüğü gibi KDC/TDB’de de iki örnekte karşımıza çıkmaktadır.

<i>yoldaş</i> “yoldaş, arkadaş” (21a/2)	< <i>yol</i> + <i>daş</i> ,
<i>karındaş</i> “kız kardeş” (27b/7)	< <i>karın</i> + <i>daş</i> .

{+KA} eki

ET'den beri bazı hayvan isimlerinde görülen bu ek, Türkçenin değişik dönemlerinde olduğu gibi incelemekte olduğumuz metinde de bazı kalıplaşmış kelimelerde görülmektedir.

<i>kumurska</i> “karınca” (20a/1)	< <i>kumurs</i> + <i>ga</i> (Eraslan, 2012: 97),
<i>yumurtka</i> “yumurta” (8a/10)	< <i>yumurt</i> + <i>ga</i> (Atalay, 1986: 813),
<i>kurtka</i> “kişi ismi”	< <i>kurt</i> + <i>ga</i> “kocakarı” (Caferoğlu, 2011: 188),

{+KA} eki

Bazı görüşlere göre “aslında yönelme durumu eki olan” (Ş.Tekin, 1976: 15) bu ek, günümüz Türk lehçelerinde olduğu gibi KDC/TDB’de de bazı kalıplaşmış kelimelerde karşımıza çıkmaktadır.

<i>birge</i> “birlikte, beraber” (5b/1)	< <i>bir</i> + <i>ge</i> ,
<i>özge</i> “başka, özge” (21a/7)	< <i>öz</i> + <i>ge</i> ,
<i>başka</i> “başka” (33a/3)	< <i>baş</i> + <i>ka</i> ,
<i>arğa</i> “arka; sırt” (20a/1)	< * <i>ar</i> (Gülensoy, 2007: 78) vb.

{+ş} eki

Küçültme görevinde isimler türeten ve ET başta olmak üzere Türkçenin değişik dönemlerinde²⁸ görülen bu ek, KDC/TDB’de sadece bir örnekte karşımıza çıkmaktadır.

<i>ülüş</i> “pay, hisse” (9b/11)	< <i>ül</i> (Gülensoy, 2007: 78).
----------------------------------	-----------------------------------

{+TA} eki

Aslında bulunma hâli eki olan bu ek, kalıplaşmış bu kelimelerde karşımıza çıkmaktadır.

<i>kayda</i> “nerede” (10a/1)	< * <i>kan</i> “nerede” (Tekin, 2016: 108),
<i>erte</i> “erken” (11a/9)	< * <i>ér</i> “erken” (Taş, 2015: 84; Gülensoy, 2007: 338),

{+ĠInA} eki

Orhon Türkçesinde {+kInA}, Eski Uygurcanın /n/ ağzında {+kInA}, /y/ ağzında ise {+kIyA} ve günümüz Türk lehçelerinin bazılarında ‘küçültme’ ve ‘sevgi’ anlamı bildiren bir edat²⁹ görevinde kullanılan bu ek, KDC/TDB’de bazı örneklerde görülmektedir.

²⁸ bk. Tekin, 2016: 83; Gabain, 2007: 45; Eraslan, 2012: 102; Taş, 2015: 82-83 vb.

²⁹ bk. İsqaqov, 1991: 377; Alkaya, 2008: 424; Kasapoğlu, 2005: 348; Öner, 1998: 245 vb.

<i>azğına</i> “azıcık” (10b/14)	< <i>az</i> + <i>ğına</i>	< <i>azkıña</i> (Tekin, 2016: 81),
<i>birazğına</i> “çok az” (11b/13)	< <i>biraz</i> + <i>ğına</i> ,	
<i>kiçigine</i> “küçücük” (32b/7)	< <i>küçüg</i> + <i>gine</i> ,	
<i>yurduğına</i> “sadece halkı” (22a/8)	< <i>yurt</i> + <i>ğına</i> vb.	

{+sUk} eki

ET’de eklendiği kelimeye ‘nitelik’ ifadesi katan bu ek KDC/TDB’de sadece *öksüg* “öksüz, yetim” (19b/12) < *ög* “anne” (Tekin, 2016: 307) ve *tañsuk* “acayıp, şaşılması” (22b/6) < *tañ* “garip” gibi iki örnekte karşımıza çıkmaktadır. Fakat KDC/TDB’de tespit ettiğimiz *özi dek öksüg yetimlerini yıgıp* (19b/12) örneğinde *öksüg* sözcüğü daha çok olumsuzluk anlamı, yani “anası ya da hem anası hem de babası ölmüş olan (kimse)” anlamını taşımakta olduğunu farketmekteyiz. Ancak Türkçenin gerek eski gerekse günümüz lehçelerinde {+slG} veya {+slG} gibi olumsuzluk anlamı taşıyan bir ekle karşılaşmadığımız için bazı tereddütlere yol açmaktadır³⁰.

{+lAk} eki

ET’de soyut isimlerle, yer ve hayvan isimleri türeten (Eraslan, 2012: 99) bu ek, KDC/TDB’de de karşımıza çıkmaktadır.

<i>taylak</i> “bir yaşındaki deve yavrusu” (15a/14)	< <i>tay</i> “yavru” (DLT-I, 206/20),
<i>avlak</i> “av yeri” (22a/9)	< <i>av</i> < <i>ab</i> (Tekin, 2016: 293).

{+mAn} eki

Eklendiği kelimeye “küçültme” ve “benzerlik” ifadeleri katmasıyla ET’de (Tekin, 2016: 82; Eraslan, 2012: 100) de kullanılan bu ek, bazı kişi isimlerinde görülmektedir.

<i>salçıman</i> “kişi adı” (34a/12),	<i>toyçıman</i> “kişi adı” (34a/13).
--------------------------------------	--------------------------------------

{+ĠAn} eki

Marcel Erdal’ın belirttiği gibi hayvan ve bitki adlarında geçen (1991: 244) bu ek, KDC/TDB’deki bazı kelimelerde de karşımıza çıkmaktadır.

<i>aktoğan</i> ‘akdoğan’ (14b/5),
<i>kuyuşkan</i> ‘kuskun’ (18b/3),
<i>çağan</i> ‘çiçekli dişbudak ağacı’ (15b/5),
<i>küçügen</i> ‘kara akbaba’ (15b/4),
<i>savışkan</i> “saksağan” (15b/5) vb.

³⁰ *krş.* ET başta olmak üzere Türkçenin çeşitli dönemlerinde bu eke benzer iki ek bulunmaktadır. 1. benzerlik sıfatları türeten {+slG} eki: *kulsig*, *begsig* (Gabain, 2007: 48), 2. nitelik bildiren {+sUk} eki: *bağarsık*, *tañsuk* (Eraslan, 2012: 102).

{+Tay} eki

Moğolca ve bazı Çağdaş Türk lehçelerinde (Alkaya, 2008: 221; Kasapoğlu Çengel, 2005: 120) “küçültme” ve “saygı” anlamı katmakla birlikte kişi isimlerinde sık görülen bu ek, KDC/TDB’de kişi isimlerinde de geçmektedir.

turımtay “kişi adı” (1b/5),

caday “Çağatay Han” (1b/7).

{+ĠAy} eki

Başta ET olmak üzere Türkçenin değişik dönemlerinde ve lehçeleri ile ağızlarında kendini gösteren bu ek, eklendiği isimlere “nitelik”, “sevgi”, “karşılaştırma”, “benzetme”, “küçültme”, “azımsama” gibi çeşitli anlamlar katmaktadır. Bununla birlikte Moğolca’da aynı biçimde ve aynı görevlerde kullanılan bu ek, kişi ve akraba adlarında geçmesi dikkat çekicidir (Tektiğül, 2012: 153-159). N.Z. Gadjiyev ve B.A. Serebrennikov bu ekin “-q ve -ay morfemlerinin birleşmesinden meydana geldiğini” vurgulamaktadır (1974: 36). KDC/TDB’de bu ek şu kelimelerde karşımıza çıkmaktadır.

yelbegey “elbiseyi giymeden, sırtına atarak, iliklemeden” (13b/2)

{+Ilk} eki

Eklendiği isimlerden soyut adlar, yer adları, bağlılık ifade eden hem geçici ve hem de kalıcı kelimeler yapan bu ek, ET başta olmak üzere günümüze dek işlek bir şekilde kullanılmasıyla dikkat çekmektedir (Tekin, 2016: 83; Eraslan, 2012: 97; Gabain, 2007: 44; Hacıeminoğlu, 1996: 14; Taş, 2015: 57-66; Karamanlıoğlu, 1994: 29; Akar, 2018: 130; Gülsevin, 2017: 127). KDC/TDB’de de hem Türkçe kökenli hem alıntı kelimelerde kullanılmıştır.

hanlık “hanlık, beylik” (4b/4)

< *han* “han, hükümdar”,

bülüglüg “karışıklık, kargaşa” (27a/1)

< *bülüg* “isyan; bozgun”,

beklik “beylik, yöneticilik” (11b/8)

< *bek* “bey, efendi”,

zâlimlik “zalimlik” (6a/9)

< *zâlim* “zulüm yapan (kimse)”,

açlık “açlık, kıtlık, yoksulluk” (6b/1)

< *aç* “aç, yemek yememiş olan”,

rüşenlik “aydınlık” (2a/15)

< *rüşen* “parlak, aydın”,

dermânsızlık “çaresizlik” (6b/1)

< *dermân* “çare, çıkış yolu” vb.

{+HUG}/ {+IU} eki

ET’den beri işlek olarak kullanılagelen ve eklendiği kelimeye “bulunma”, “aitlik”, “mensubiyet” ve “ilgi” anlamları katan (Gabain, 2007: 44; Eraslan, 2012: 99-100; Ercilasun, 2007: 167; Taş, 2015: 48-57; Argunşah, 2013: 105; Eckmann, 2017: 50) bu ek, KDC/TDB’de de görülmektedir.

tikenlig yağa “dik yaka” (10a/1),
mührliḡ yüzük “mühürlü yüzük” (10a/11),
yüklüḡ hatun “hamile kadın” (18b/16) vb.

Bununla birlikte Çağatay Türkçesi döneminin metinlerinde (Argunşah, 2013: 104; Eckmann, 2017: 49-50) gördüğümüz gibi ekin sonundaki ünsüzün tonsuzlaşmış şekilleri de vardır.

cānliḡ nemerse “canlı şey” (3b/4),
aḡsaḡallıḡ ıarı kişi “aksakallı yaşlı kişi” (20b/6) vb.

Metinde ekin Oğuz ve Kıpçak lehçelerinin karakteristik özelliklerinden biri olarak görülen sonundaki /G/ sesinin düşme olayının görüldüğü {+II} şekli de karşımıza çıkmaktadır (Akar, 2018: 130; Gülsevin, 2017: 127-128; Kalsın, 2004: 110; Toparlı, 1992: 79; Karamanlıoğlu 1994: 31; Yavuz, 2002: 216).

körklü böri (9a/5),
altun *bēşikli* kümüş *börkli* aşı kiřiniḡ balası (34a/3),
kök *aḡlı* altun *börkli* altun *şadaḡlı* ır cebrāīl ‘aleyküm selām (11a/5) vb.

{+çAḠ} eki

“Küçültme” ve “sevgi” ifadesi veren bu eke başta ET olmak üzere Türkçenin çeşitli dönemlerinde rastlanmaktadır (Eraslan, 2012: 95; Akar, 2018: 128; Taş, 2015: 28; Karamanoğlu, 1994: 23-24; Argunşah, 2013: 102). KDC/TDB’de de bir örnekte karşımıza çıkmaktadır.

*tobuḡaḡ*³¹ “uzun yola dayanıklı at cinsi” (5b/14) < **tobu*.

{+çI} eki

Türkçenin bütün dönemlerinde yaygın bir şekilde kullanıldığı bilinen bu eke KDC/TDB’de de rastlanmaktadır. Bunlardan bazıları meslek ve uğraş adlarıdır.

ḡaraḡçı “eşkıya” (18b/8; 21a/4) < * *ḡaraḡ*,
elçi “elçi” (21b/5) < *el* “halk; devlet” vb.

Bazıları da kişi özellikleri ve karakterini niteleyen kelimeler olarak karşımıza çıkmaktadır.

satuḡçı “satan, satıcı; hain” (21a/12) < *satuḡ* < *sat-* ‘satmak’,
aslamçı “kibirli, kendini beğenmiş” (21a/13) < *aslam* < *as-* ‘aşmak, taşmak’.

Bununla birlikte {+çI} eki bazı kişi isimlerinde geçmektedir. Ancak bu kişi isimlerinin aslında bir meslek ve uğraş anlamı bildirdiğini söyleyebiliriz.

ḡazançı “kişi adı” (18b/7) < *ḡazan* ‘kazan, büyük tencere’,

³¹ Kazak Türkçesinde *tobişaḡ* olarak kullanılmaktadır (Qazaḡ ädebi tiliniḡ sözdigi. XV ciltli. C. XIV. Almatı: A.Baytursınv atındaḡı Til Bilimi İnstitutı, 2011: 194).

ulukçı “kişi adı” (18b/8) < *uluk* < *uluğ* ‘büyük, ulu; yönetici’,
tonçı “kişi adı” (18b/8) < *ton* ‘kürk’ vb.

{+çİk} eki

Türkçenin çeşitli dönemlerinde eklendiği kelimeye “küçültme”, “acıma”, “pekiştirme” gibi ifadeleri katmasıyla karşımıza çıkan (Akar, 2018: 128; Taş, 2015: 33-34; Karamanoğlu, 2014: 25; Argunşah, 2013: 103) bu ek KDC/TDB’de de bir örnekte karşımıza çıkmaktadır.

kuyurçık “kuyruk sokumu; bir zırh türü” (17a/5) < **kuyur* < *kıdruğ*.

{+sİz} eki

Eklendiği kelimeye “yokluk”, “bulunmama”, “eksiklik” gibi anlamları katan bu ek de Türkçenin bütün dönemlerinde yaygın olarak kullanılmıştır. Dolayısıyla metnimizde de ekin geçtiği birçok kelime karşımıza çıkmaktadır.

ayaksız közsiz “ayağı ve gözü olmayan” (20a/7),
cānsız “casus, ajan, ispiyon” (22a/5),
uyatsız “utanmayı, çekinmeyi bilmeyen (kimse)” (2b/15)
dermānsız “güçsüz; çaresiz” (6b/1)
mālsızlar “yoksul, fakir; mal mülkü olmayan” (7a/10),
bēlgūsiz “belirsiz, belli olmayan” (34a/13),
sansız “çok, kalabalık, sayısız” (23b/2).

{+(İ)nçİ} eki

Sıra sayı sıfatları türeten bu ek, Türkçenin bütün dönemlerinde karşımıza çıkmaktadır. KDC/TDB’de de ek işlek olarak kullanılmaktadır.

ēkinçi “ikinci” (10b/3), *yētinçi* “yedinci” (10b/4),
ūçünçi “üçüncü” (10b/3), *sēkizinçi* “sekizinci” (10b/4),
tōrtünçi “dördüncü” (10b/3), *toğuzunçi* “dokuzuncu” (10b/4),
bēşinçi “beşinci” (10b/3), *onunçi* “onuncu” (10b/5) vb.
altınçi “altıncı” (10b/4),

{+dAḲ} eki

ET’deki “benzetme”, “karşılaştırma”, “gibilik” vb. anlamlarda kullanılan *teg* edatından gelişen bu ek, KDC/TDB’de daha çok zamirlerden sonra ve bazı örneklerde de sıfat-fiil ekinden sonra getirilmektedir.

andağ kişiler (7a/11),

karğa çakırğandağ kişi *sözlegendeğ*
karap yürüp *bağtılar* (10b/16),

mundağ zevk (17b/7),

oşundağ hîle (24a/5),

lâyğa ağınar *dêgendeğ* (4b/10),
ğâyib bolğan *dekdür* (10b/1 vb).

{+rAğ} eki

İsim, sıfat, zarf yerinde kullanılan kelimelere getirilerek eklendiği kelimeye “üstünlük”, “kuvvetlendirme” ve “karşılaştırma” ifadeleri katan bu ek Türkçenin değişik dönemlerinde karşımıza çıkmaktadır. Ötemiş Hacı’nın eserinde bu ek *köpreğ* “daha çok”, *ulugrağ* “daha büyük” gibi bazı örneklerde geçmektedir (Ömirbayev, 2020: 97). Metnimizde de bazı kelimelerde kullanılmıştır.

<i>berkrağ</i> “daha sağlam” (6a/8)	< <i>berk</i> ,
<i>lâyıkrağ</i> “daha uygun” (9a/15)	< <i>lâyık</i> ,
<i>fağdalıkrağ</i> “daha yararlı” (9b/1)	< <i>fağdalık</i> ,
<i>küçlügenağ</i> “daha güçlü” (26a/14)	< <i>küçlügen</i> .

{+Av} eki

ET’de topluluk sayılarında kullanılan {+AgU} ekinden (Tekin, 2016: 123) gelişmiş olan bu ek, Kıpçak, Çağatay metinlerinde ve günümüz Türk lehçelerinin birçoğunda görülmektedir. Sayı adlarından “birliktelik”, “ortaklık” anlamlarını bildiren isimler türeten bu ek, KDC/TDB’de iki örnekte karşımıza çıkmaktadır.

<i>êkev</i> “iki tane” (27b/10; 32b/9),
<i>birev</i> “bir tane” (29a/2; 29a/9) vb.

{+Ar} eki

Gerek tarihî metinlerde gerekse çağdaş Türk lehçelerinde karşımıza çıkan ve üleştirme sayılarında kullanılan bu ek KDC/TDB’de sadece bir örnekte geçmektedir.

birer “birer” (16b/5).

{+IASI} eki

ET’deki sayı sıfatlarına gelerek katlama yapan {+IAyU} ekinden gelişen (Eraslan, 2012: 199) bu ek, KDC/TDB’de sadece bir örnekte karşımıza çıkmaktadır.

êkelesi “ikinci, ikinci defa, tekrar” (14b/5).

1. 1. 2. Fiilden İsim Yapma Ekleri

{-A} eki

ET’de (Tekin, 2016: 86; Taş, 2015: 115) daha işlek olup günümüzde artık bazı kalıplaşmış kelimelerin bünyesinde yer alan bu ek, KDC/TDB’de şu kelimelerde geçmektedir.

<i>yağa</i> “giysi yakası” (17a/14)	< <i>yağ-</i> “yaklaşmak” (Taş, 2015: 116),
<i>yana</i> “yine, gene” (11a/9; 14b/1)	< <i>yan-</i> “geri dönmek” (Taş, 2015: 116),

{-(U)k, -(I)k } eki

Eylemin sonucunu bildiren isimler ve nitelikler türeten bu ek, Türkçenin bütün dönemlerinde işlek olarak kullanılmıştır (Tekin, 2016: 88; Eraslan, 2012: 106; Hacıeminoğlu, 1996: 20-21; Kalsın, 2004: 131-132; Akar, 2018: 133-134; Karamanlioğlu, 1994: 41; Taş, 2015: 153; Argunşah, 2013: 108). Aynı şekilde bu ekten KDC/TDB’de de birçok kelime yapıldığı görülmektedir.

<i>aksak</i> “topal, aksak” (19a/2)	< <i>ağsa-</i> “aksamak” (DLT-I, 276/18),
<i>artuk</i> “fazla, ziyade” (4a/7)	< <i>art-</i> “artmak, fazlalaşmak”,
<i>bölek</i> “bölüm” (17b/3)	< <i>böl-</i> “bölmek, parçalamak”,
<i>buyruk</i> “buyruk” (23a/10)	< <i>buyur-</i> “emretmek”,
<i>buzuk</i> “bozuk, kırık, yıkık” (21a/8)	< <i>buz-</i> “bozmak, yıkmak”,
<i>çürük</i> “çürük, çürümüş” (15b/15)	< <i>çürü-</i> “çürümek”,
<i>kılık</i> “kılık, huy, tavır, kıyafet” (14b/9)	< <i>kıl-</i> “etmek, yapmak” (Eraslan, 2012: 106; Taş, 2015: 147),
<i>köfük</i> (8a/11) ~ <i>köpük</i> “köpük” (29b/1)	< <i>köp-</i> “şişmek; köpürmek” (Tekin, 2016: 88),
<i>kurug</i> “atları yakalamakta kullanılan, ucuna ip bağlanmış uzun sırık” (29b/8),	< <i>kur-</i> “kurmak; tutmak”,
<i>yarağ</i> “silah” (16b/4)	< <i>yar-</i> “yarmak, bölmek”,
<i>yaruğı</i> “aydınlık, parlaklık” (2b/5)	< <i>yaruğ</i> < <i>yaru-</i> “ışımak, aydınlanmak” (Tekin, 2016: 88),
<i>yavug</i> “yakın” (2a/11)	< <i>yağü-</i> “yaklaşmak” (Eraslan, 2012: 106),
<i>yırağ</i> “uzak, ırak” (3a/10)	< <i>yıra-</i> “uzaklaşmak” (Taş, 2015: 88),
<i>yorug</i> “sefer, akın; yol, çare; < <i>yoruğ</i> usul, yöntem” (3b/1)	< <i>yori-</i> “yürümek, ilerlemek” (Tekin, 2016: 316),
<i>yügrük</i> “yürük, hızlı koşan” (17b/4)	< <i>yügür-</i> “koşmak” (Tekin, 2016: 316),

{-(U)ğ/ -(I)ğ } eki

Başta ET olmak üzere Türkçenin bütün dönemlerinde yaygın bir şekilde kullanılan (Tekin, 2016: 87; Eraslan, 2012: 105; Hacıeminoğlu, 1996: 18-19; Kalsın, 2004: 124) bu ek, KDC/TDB’de de sık sık karşımıza çıkmaktadır. Ekin sonundaki /ğ/ ünsüzünün düşürülmüş olduğu örnekler bulunmamaktadır. Fakat çalışmamızın “Ses Özellikleri”

bölümünde de değindiğimiz üzere bu ekin sonundaki /ğ/ sesi bazı örneklerde tonsuzlaşmıştır.

<i>ağrık</i> “ağrı, hastalık” (24b/14)	< <i>ağrık</i> < <i>ağrı</i> - “ağrımak” (Tekin, 2016: 293),
<i>açığ</i> “acı; hiddet, öfke” (31b/11)	< <i>açı</i> - “acımak” (Caferoğlu, 2011: 2),
<i>arığ</i> “temiz, pak; iyice” (2a/10)	< <i>arı</i> - “temizlemek” (DLT-III, 252/21),
<i>ısığ</i> “sıcaklık, ısı, hararet” (8a/9)	< <i>isi</i> - “ısınmak” (Taş, 2015: 120),
<i>katığ</i> “katı, sert” (25b/1)	< <i>kat</i> - “sertleşmek” (Caferoğlu, 2011: 171),
<i>kuruk</i> “kuru” (2a/8)	< <i>kuru</i> - “kurumak” (Caferoğlu, 2011: 188),
<i>küyüg</i> “yanık; kaygı, der” (5b/13)	< <i>küy</i> - “yanmak” (Caferoğlu, 2011: 124),
<i>sarığ</i> (24b/2) ~ <i>sarık</i> “sarı; öd” (24b/1)	< * <i>sarı</i> - (Taş, 2015: 123),
<i>satuğ</i> “satış, satım, ticaret” (22b/4)	< <i>sat</i> - “satmak” (Caferoğlu, 2011: 198),
<i>tirik</i> “diri, canlı” (6a/2)	< <i>tirig</i> < <i>tir</i> - “yaşamak” (Taş, 2015: 125) vb.

{-ĞAĞ/-AĞ} eki

ET’de {-ĞAĞ}, daha sonraki dönemlerde {-AĞ} olarak gelişen bu ek, araç gereç adları türetmektedir (Akar, 2018: 132). Metnimizde bazı kelimelerde {-ĞAĞ} şekli korunmuşken bazı kelimelerde ekin başındaki /ğ/ ünsüzünün düşmüş olduğu görülmektedir.

<i>tarak</i> “tarak” (16a/1)	< <i>tarğak</i> < <i>tar</i> - “taramak” (DLT-I, 14/9-10),
<i>sırğak</i> “dönek, sebatsız” (24b/1)	< <i>sıyır</i> - < <i>sıdır</i> - “sıyırmak” (DLT-I, 517/11).

{-ĞAn} eki

Aslında bir sıfat-fiil görevinde kullanılan bu ek, Türkçenin çeşitli dönemlerinde gördüğümüz üzere (Tekin, 2016: 87; Kalsın, 2004: 127-128; Taş, 2015: 130; Karamanhoğlu, 1994: 37-38; Akar, 2018: 132-133; Argunşah, 2013: 107) KDC/TDB’de de bazı kelimelerde karşımıza çıkmaktadır.

<i>aldurğan</i> kuş “avcı kuş” (17b/12)	< <i>aldur</i> - < <i>al</i> - “almak; yakalamak”,
<i>tiken</i> “diken” (10a/8)	< * <i>tikken</i> < <i>tik</i> - “dikmek, saplamak”,
<i>yalğan</i> “yalan, sahte” (8a/6)	< * <i>yal</i> - < * <i>yal</i> - “suçlamak”.

{-ĞU} eki

Metnimizde, ET’den bu yana işlek bir şekilde kullanılagelen ve genellikle araç gereç, alet adları türeten bu ekle ilgili (Tekin, 2016: 81; Akar, 2018: 133; Taş, 2015: 134; Argunşah, 2013: 107) “karakter özelliği belirten” ve bazı soyut isimler türeten birkaç örnek bulunmaktadır.

<i>bêlgü</i> “işaret, nişan” (8b/4)	< <i>bêl</i> - “belli olmak” (Hacıeminoğlu, 1996: 19),
<i>kaygu</i> “tasa, der” (2b/13)	< <i>kadgu</i> < <i>kad</i> - (Argunşah, 2013: 107).
<i>sêvgi</i> “sevme duygusu” (4a/7)	< <i>sêv</i> - < <i>seb</i> - “sevmek” (Tekin, 2016: 308).

{-Ar} eki

Aslında bir sıfat-fiil eki olan bu ek, metnimizde sıfat görevinde kullanılan *yaşar* “yaşındaki, yaşında olan” kelimesinde geçmektedir.

yėti *yaşar* bala “yedi yaşındaki çocuk” (5a/3),

üç *yaşar* tay “üç yaşındaki at yavrusu” (27b/7)

biri yėti *yaşar* êrdi “biri yedi yaşındaydı” (25b/14) vb.

{-KUn} eki

Türkçede eskiden beri işlek olan (Tekin, 2016: 89; Eraslan, 2012: 106; Hacıeminoğlu, 1996: 20; Kalsın, 2004: 110; Karamanlıoğlu, 1994: 41; Akar, 2018: 133; Argunşah, 2013: 108) ve sıfat görevli kelimeler yapan bu ekle ilgili Ötemiş Hacı Cengiz-Nâme’inde *kuvgın*, *şavgın*, *tutkun* gibi kelimeler karşımıza çıkmaktadır (Ömirbayev, 2020: 102). Metnimizde ise iki kelime tespit edilmiştir.

kırğın “yağma” (13a/4; 14a/13) < *kır*- “kökünden kazımak” (DLT-II, 7/28),

köçkünçü “kişi adı” (38a/4) < *köçkün* “göç eden” < *köç*- “göçmek, taşınmak”.

{-ĞUçI} eki

Bir eylemi yerine getireni bildirmede kullanılan bu birleşik ekin bünyesinde yer alan /ğ/ sesi Karahanlı, Harezm, Çağatay Türkçeleri dönemi metinlerinde (Tekin, 2016: 87-88; Gabain, 2007: 52-53; Taş, 2015: 136-140; Kalsın, 2004: 110; Argunşah, 2013: 133) ET’de olduğu gibi korunmuşken Kıpçak ve Eski Anadolu Türkçelerinde /Ğ/ sesi düşürülmüştür (Akar, 2018: 133; Karamanoğlu, 1994: 39). Ötemiş Hacı’nın eserinde *atguçı* (Ömirbayev, 2020: 107) örneğinde geçen bu KDC/TDB’de tek örnekte karşımıza çıkmaktadır.

aytgüçi “söyleyen” (7a/3) < *ayıt*- < *ay*- “söylemek” (Tekin, 2016: 295),

{-ş} eki

ET’den beri Türkçenin hemen hemen bütün dönemlerinde görülen bu ek, bir eylemin sonucunu ifade eden isimler türetmektedir. Metnimizde de bu ekin geçtiği birkaç kelime tespit edilmiştir.

kêşeş “meclis, danışma” (7a/4) < *kêşe*- “danışmak” (DLT-III, 396/18),

oynaş “oynaş, metres” (8a/14) < *oyna*- “oynamak, eğlenmek”,

uruş “vuruş, savaş” (16b/4) < *ur*- “vurmak, dövmek”,

buruş “köşe” (23a/7) < *bur*- “burmak, döndürmek” vb.

{-ç} eki

Genellikle dönüşlülük eki ile birlikte kullanılarak soyut isimler türeten bu eke işlek olmasa da Türkçenin çeşitli dönemlerinde rastlamak mümkündür. Eylem adları türeten bu ek KDC/TDB’de de bazı kelimelerde karşımıza çıkmaktadır.

korkunç “korkunç” (28b/11) < *kork-* “korkmak”,
sévinç “sevinç” (34b/5) < *sévin-* < *sebin-* < *seb-* “sevmek” (Tekin, 2016: 308)

{-nçI} eki

{-ç} eki gibi genellikle dönüşlülük ekinden sonra gelen bu ek ET’den beri çok yaygın olmadığı bilinmektedir. Metinde de sadece bir örnekte geçmektedir.

sévinçi “müjde” (31a/2) < *sévin-* < *sebin-* < *seb-* “sevmek” (Tekin, 2016: 308).

{-m} eki

Türkçede oldukça işlek eklerden biri olan bu yapım eki genellikle eklendiği fiilin anlamına yakın isimler türetir. KDC/TDB’de ise söz konusu ekten hem soyut hem de somut isimler yapılmıştır.

çaķırım “kilometre” (28b/9) < *çaķır-* “çaķırmak”,
ölüm “ölüm” (5a/15) < *öl-* “ölmek”,
yarım “yarım, buçuk” (21a/9) < *yar-* “yarmak” (Taş, 2015: 156) vb.

{-ĠA} eki

kısķa “kısa” (12b/7) < *kıs-* “kısaltmak” (Tekin, 2016: 87),
tamġa “damga, mühür” (14b/14) < *tam-* “yanmak” (Tekin, 2016: 87),
yorġa “rahvan, yorga” (7b/5) < *yorġa* < *yorı-* “yürümek” (Tekin, 2016: 316),

{-mA} eki

Aslında fiillerin hareket adlarını bildiren bir mastar eki olan {-mA} ekinden bazı kelimeler türetilmiştir. Türkçede genellikle sıfat görevli kelimeler türeten bu ekle ilgili KDC/TDB’de sadece tek örnek tespit edilmiştir.

térme “desenli dokuma” (29a/5) < *tér-* “derlemek” (Caferoğlu, 2011: 240).

{-mAIİ} eki

Fiillerin hareket adlarını bildiren {-mA} ve sıfat görevli kelimeler türeten {-II} eklerinin birleşmesinden meydana gelen bu ek, KDC/TDB’de bir örnekte karşımıza çıkmaktadır. İşlev bakımından “fiilin gösterdiği işi üzerinde nitelik olarak taşıyan” anlamında sıfatlar türetmektedir (Korkmaz, 2009: 97).

köçmeli “göçebe, göçer konar” (28b/13) < *köç-* “göçmek, taşınmak”.

{-(A)vII/ -(A)vUI} eki

Moğolcada yaygın olarak kullanılan bu ek (Eckmann, 2017: 53-54), hem tarihi dönem metinlerinde hem günümüz Türk lehçelerinde kullanılmakta olan kalıplaşmış bazı kelimelerde karşımıza çıkmaktadır.

çapavul “ulak, haberci” (22b/15)

< *çap-* “vurmak, çarpmak”,

karavıl “bekçi, korucu” (3a/9)

< *kara-* “bakmak, gözetmek” vb.

{-I} eki eki

Moğolcada da kullanılan bu ek (Eckmann, 2017: 53-54), metinde bazı kelimelerde karşımıza çıkmaktadır.

tükel “bütün, hep” (19a/12)

< *tüke-* “tükenmek, bitmek”,

suyurgal “bağış, hediye” (31b/8)

< *suyurga-* “bağışlamak” (12b/10).

1. 2. İsim Çekim Ekleri

1. 2. 1. Çokluk Ekleri

ҚДҶ/ТДБ’де çokluk eki olarak Uyğur çağы sonrasında yaygınlaşarak ölçünlü hâle gelen {-IAr} eki kullanılmaktadır (Akar, 2018: 136).

oğlanlar (8b/2),

şehirler (28b/2),

balalar (8b/14),

üyeler (39a/1),

babalar (27b/15),

sözler (3a/3) vb.

1. 2. 2. İyelik Ekleri

Nesnenin kime veya neye ait olduğunu bildiren, sahiplik gösteren ve adlar ile adlar arasında bağlantı kuran iyelik ekleri (Korkmaz, 2009: 259), ҚДҶ/ТДБ’de genel Türkçede olduğu gibidir.

1. Teklik Kişi İyelik Eki: {+(I)m}, {+(U)m}

ömrüm (4a/8),

hatünüm (5b/1),

yığaçım (4a/12),

inilerim (6b/8),

anam (2b/10),

tenim (24b/3) vb.

2. Teklik Kişi İyelik Eki: {+(I)ñ}, {+(U)ñ}

yüzüñ (2b/13),

oğluñ (4b/15),

kırsağıñ (3b/14),

érkiñ (14a/13),

yurtuñ (4b/14),

şükranıñ (12a/11) vb.

3. Teklik Kişi İyelik Eki: {+I}, {+sI}

çerāğı (3a/5),

halqı (27a/7),

yügeni (39a/6),
babasıdur (1b/3),

kayğusı (2b/13),
taşkarısı (3a/14) vb.

1. Çokluk Kişi İyelik Eki: {+mIz}

kızımızğa (2b/15),
ağamız (5b/11),
turalarımız (6a/9),

oğlumuz (6a/12),
öküşimizni (9a/2),
yeñgemiz (6b/11) vb.

2. Çokluk Kişi İyelik Eki: {+(I)η}, {+(I)ηIz}

işiniz (21a/7),
sözünüz (8a/5),
boyunuz (4a/3),

turanız (6a/8),
kadruınız (7b/10),
artunuz (12a/6) vb.

3. Çokluk Kişi İyelik Eki: {+lArI}

barları (2b/6),
oğlanları (8a/8),
atları (10a/2),

békleri (5a/14),
nökerleri (5b/12),
ësleri (8b/9) vb.

1. 2. 3. Aitlik Ekleri

ΚΔÇ/TDB’de de eklendiği kelimeye “aitlik”, “bulunma”, “bağlılık” ve “ilişkinlik” gibi anlamlar katan aitlik eki olarak {+ GI} kullanılmaktadır.

kökdağı “gökyüzündeki” (4a/2),
evvelgi “evvelki” (1b/2),
özükü “kendî, kendisinin” (3a/5),
tünekü “geçen gün” (8a/13),
sizinki “sizinki olan” (14a/4),

mênki ‘benimki’ (14b/13),
êrteki “erkenki” (27a/3)
burunğı “eski, eskisi” (4b/8),
sê/ni/ηki (3a/14) vb.

1. 2. 4. Hâl Ekleri

1. 2. 4. 1. İlgî Hâli

ΚΔÇ/TDB’de isimleri birbirine bağlaması ve böylelikle isim tamlamasının oluşturulmasında önemli görevler yapmasıyla diğer hâllerden ayrılan ilgi hâlinin Çağatay Türkçesi dönemi metinlerinde olduğu gibi üç şekli bulunmaktadır. Bunların birçoğunda ilgi bağı herhangi ek almadan oluşturulmuştur.

arşlan balası (4b/12),
édil yakasında (33a/5),

yığaç butağı (33b/1),
tün tēñizi (3a/6) vb.

{+nIn} eki

ꞐDÇ/TDB’de ilgi hâli, Türk lehçelerinde daha çok yaygın bir şekilde kullanılan {+nIn} ekiyle sağlanmaktadır.

hanın aşı (1b/1),

hançanın kaşı (2b/14),

kemenin uç tahtası (3b/6),

kemenin uç tahtası (3b/6),

atasının ornu (4b/2),

halhının uruğı (5a/11) vb.

{+nI} eki

Gelişim süreci {+nIn} > {+nIn} > {+nI} şeklinde olan ve Çağatay Türkçesi dönemi metinlerinde sıkça karşımıza çıkan (Utebekov, 2021: 133-135; Utebekov, 2022) ve belirtme hâli ekiyle çok karıştırılan ilgi hâli ekinin bu şekli ꞐDÇ/TDB’de de {+nIn} gibi işlek bir kullanıma sahiptir.

anı egesi (12b/15),

hançanı karıtnı (32b/6),

cānvārları erkek tışısı (14a/4),

mīr tēmurni şehirlerni (28b/2) vb.

hançanı atı (2a/4),

1. 2. 4. 2. Belirtme Hâli

ꞐDÇ/TDB’de işten veya eylemden etkilenen kişi ya da nesneyi bildiren belirtme hâli eki olarak {+nI}, {+In}, {+I} ekleri kullanılmaktadır. Bunlardan {+nI} eki isim ve iyelik eki almış kelimelere, {+In} eki 3. şahıs iyelik eklerinden sonra, {+I} eki ise kişi zamirlerinden sonra getirilmektedir.

{+nI} eki

köhlümni kaldurmağı (14b/2),

uruqnı öltürmey (27a/5),

elçini kaytardı (21b/10),

bizni sorsağız (6a/2),

cānsızni kördiler (22a/5),

oğulnı keltürüp (6a/2) vb.

{+n} eki

yüzün körgen (9a/5),

hanların yokaltıp (23a/4),

bahāsın tapmadılar (9a/10),

elçi ekenin bildürdi (24b/7),

kişisin öltürdi (21b/8),

börkin alıp (29b/10) vb.

{+I} eki

mēni ayadıñ tēdi (14a/4),

ol mēni öltürür ēmiş (19a/12),

sêni ayap oğrı boldum (14a/3),
sêni kördim tedi (4a/10),

anı kütkeysiz tedi (5b/7),
anı öltürelî dediler (9a/12) vb.

1. 2. 4. 3. Yönelme Hâli

KDÇ/TDB’de eylemin yönünü, istikametini ifade etmek için isimleri fiillere bağlayan yönelme hâli ekinin {+ĠA} ve {+A} şeklinde iki türü vardır. Bunlardan esas yönelme hâli eki {+ĠA} yapısıyken daha çok Oğuz Türkçesinde yaygın olan {+A} eki 1., 2. ve 3. kişi iyelik eklerinden sonra getirilmektedir.

{+ĠA} eki

ayğa (2a/6),
balğa (4a/1),
özige (2a/10),

yurtğa (3a/1),
tağğa (10b/13),
işke (27a/3) vb.

{+A} eki

özime “kendime” (33b/13)
têñizine “denizine” (3a/6)
ısığına “sıcağın” (8a/9)
yüzüñe “senin yüzüne” (2b/13)
hanlığıña “senin hanlığına” (14a/5)

< *özim-ge*,
< *têñizin-ge*,
< *ısığın-ğa*,
< *yüzüñ-ge*,
< *hanlığıñ-ğa* vb.

1. 2. 4. 4. Bulunma Hâli

KDÇ/TDB’de eylemin gerçekleştiği, meydana geldiği yeri bildirmek için isimleri fiillere bağlayan belirtme hâli eki olarak {+dA} kullanılmaktadır. Çalışmamızın ünsüz uyumuyla ilgili kısmında bahsettiğimiz gibi söz konusu ekin metinde tonsuz karşılığı bulunmadığı için tonsuzla biten bir kelimedenden sonra geldiğinde ünsüz uyumu bozulmasına neden olmaktadır.

maskavda (1b/13),
yakasıda (33a/5),
dünyâda (12a/10),
elimde (34a/12),

inilerinde (12a/4),
vağtda (12b/5; 26a/9; 34a/1),
törtde (18a/11; 35a/4),
pirimkentde (35a/6) vb.

1. 2. 4. 5. Ayrılma Hâli

KDÇ/TDB’de nesnenin bir yerden veya diğer bir nesneden uzaklaşması, ayrılması, kopması gibi çeşitli durumları bildirmek için isimleri fiillere bağlayan ayrılma hâli eki olarak başta Eski Uygur Türkçesi olmak üzere Karahanlı, Harezmi, Çağatay dönemi metinlerinde yaygın şekilde kullanılan, Memlûk Türkçesinin bazı eserlerinde (Öztürk,

2018c: 192), Kuman Türkçesinde birkaç, Ermeni Harfli Kıpçak ve Karay Türkçelerinde ise daha çok örnekte kullanıldığı tespit edilen {+dIn} eki (Öztürk, 2019: 96) ve ancak Kıpçak ve Oğuz Türkçelerinde görülen {+dAn} eki kullanılmaktadır. Bu eklerin de tonsuz karşılığı bulunmadığından ünsüz uyumunun bozulmasına sebep olmaktadır. Ancak metinde {+dIn} eki daha yaygın kullanıma sahip olurken {+dAn} ekine dair çok sınırlı örnek bulunmaktadır.

{+dIn} eki

başıdın (2a/2),
hançadın (2a/5),
sarāydın (2a/12),

tağıdın (3a/5) vb.
ormandın (6a/1),
toğmasıdın (19a/3),

{+dAn} eki

işlerimden (24b/4),
sizden (3a/13),

havādan (8b/8).

1. 2. 4. 6. Eşitlik Hâli Eki

İDÇ/TDB’de isme gelerek eylemin oluş ve yapılaş tarzını bildiren eşitlik hâli ekleri olarak Türkçenin gerek tarihi gerekse çağdaş lehçelerinde yaygın bir kullanıma sahip olan {+ÇA} ve ET’deki *teg* edatının gramerleşmesi neticesinde bir ek hâlini almış {+dAğ} eki kullanılmaktadır. Bu ekler genellikle yer, yön, zaman, miktar, durum-tarz bildiren zarflardan sonra gelerek nesneler arasındaki “eşitlik”, “benzerlik”, “hacimlik”, “süreklilik” gibi özellikleri bakımından karşılaştırmada önemli görevler almaktadır.

andağ körklüg kişini “onun gibi kişini” (8a/3),
mundağ zevk “bunun kedar zevk” (17b/7),
oşundağ hîle kıldılar “bu kadar hile ettiler” (24a/5; 3b/8),
kağğa çağırgandağ “karga sesi gibi” (10b/15)
bir ança künlerdin soñ “birkaç günden sonra” (12b/11),
munça turdıla “bir süre kaldılar” (10b/15),
neçe uruğ halk bilen “nice halkla birlikte” (3b/13),
kiyametkaça “kıyamete kadar” (30b/8),
köp yılğaça “yıllar boyunca, çok yıllara kadar” (39a/3),
bir neçe küngeçe “birkaç güne kadar” (3b/13),
artunça “hemen arkandan” (11b/2),
halk köziñçe “halkın önünde” (31b/10) vb.

1. 2. 4. 8. Araç Hâli (Instrumental)

Metinde eylemin gerçekleşmesinde aracılık yapan nesneyi veya eylemin gerçekleştiği zamanı bildirmek için araç hâli olarak *birle*, *birlen*, *bilen*, *ile*, *ilen* edatları ve {+IA} eki kullanılmaktadır.

‘birle’ edatı

anıñ *birle* (2b/1),
börki *birle* (20b/1),
kişileri *birle* (22b/6),

ëki oğlu *birle* (27b/2),
emri *birle* (30b/4),
kılıç *birle* (32b/3) vb.

‘bilen’ edatı

kayğusı *bilen* (12b/13),
kızını kırkını *bilen* (3a/4),
halk *bilen* (12a/1),

kılık *bilen* (14b/9),
laçın kuşu *bilen* (17b/10),
otuz kişi *bilen* (21b/10) vb.

‘birlen’ edatı

oğlanları *birlen* (20a/10),
kökerçin *birlen* (3a/4),
altun qurı *birlen* (3b/10),

halkımız *birlen* (12a/7),
êrkek tışısı *birlen* (14a/9),
otuz kişi *birlen* (22a/4) vb.

‘ile’ edatı

yol *ile* bara turğanda (28b/13).

‘ilen’ edatı

âhîri birbiri *ilen* koşulup katıg uruş boldı (25b/2).

{+IA} eki

tañla (3a/15).

2. ZAMİRLER

2. 1. Şahıs Zamirleri

KDÇ/TDB’de şahıs zamirleri Türkçenin çeşitli dönemlerinde olduğu gibi *mên, sên, siz* (kibar), *ol, biz, sizler, olar, anlar* şeklindedir.

I. teklik:

mên ölermin (5a/2),
mênîñ süymegim nişanı (4a/12),
mêni ayadıñ tedi (14a/4),

maña yamanlık kılursın (22b/10),
mêndin ayamağıl (14b/2),
taşkarısı *mêniki* bolsun (3a/14) vb.

II. teklik:

*sên anı körseñ ölersin (2b/3),
sêninî kolıñızız tédiler (12a/7),
sêninki (3a/14)
sêni anadın tutayın (32a/3),
saña kêlip ne kördim (4b/13),
sêndin ötenermin (24b/4) vb.*

*siz êr kişisiz (14a/3),
sizniñ qadırñızın (7b/10),
sizni izley kêlgen (12a/3),
sizge öltürgeli bêrmesimiz (9a/1),
ihtiyâr sizdedur (26a/1),
sizdin suyuğal bolsa (31b/8) vb.*

III. teklik:

*bu şadaqnı ol alsun (9b/11),
bu anki bolsun (9b/13),
anı kördiler (10a/4),*

*anıñ oğlı karaqçı (18b/8),
andın soñ kêñeştiler (19a/6) vb.*

I. çokluk:

*biz ol tarafıge köçelik (29a/15),
bizni saña buyurgandır (3b/13),
bizniñ bir oğlımız (6a/12),*

*bizge kèyik bérseñiz (6a/13),
kümüş bolsa bizdin alsun (21b/14),
hazinesidin bizniki köptur (21b/14) vb.*

II. çokluk:

*sizler ne kişilersiz (22a/14),
ey halâ'ık sizlerge vaşıyyetim (5a/2),
sizlerniñ söziñiz mü tedi (8b/1),*

*sizlerni kollarıñız yetkünçe (20b/4),
sizlerdin burun mên yetdim (20b/2).*

III. çokluk:

*olarıdın burun (5a/13),
anlar kêle turğanda (5b/15),*

anlardın bês hişşe artuğ êrdi (13b/6).

2. 2. İşaret Zamirleri

ҚДÇ/ТДБ’де nesne veya mekânın bulunduğu mesafeyi göz önünde bulundurarak işaret yoluyla göstermek için kullanılan *mu ~ bu ~ bul, şol ~ oşal ~ uşbu* gibi işaret zamirleri mevcuttur. Bunlar isim gibi görev yapmakta ve isimler gibi çekimlenmektedir.

*bu oğlannı yaşurdum (14a/3)
bular aydı (20b/8),
bularğa yıraqdın sözleştı (22a/13),
bularnı birbir turup öltürdiler (22b/8)
bularnıñ qaşığa keldi (22b/1),
munda keliñler (20a/11),
mundın sordılar (22a/5),*

*munı afrasıyâb öltürgen (35b/4),
munuñdakni (32a/10),
munuñdur (20b/11),
oşal kumurskanı kördi (20a/3),
şol keme (3a/14),
uşbu ayılğan beklerniñ (16a/2) vb.*

2. 3. Dönüşlülük Zamirleri

QDÇ/TDB’de yapılan “işin, öznenin kendi üzerine dönüşünü bildiren dönüşlülük zamiri” (Akar, 2018: 145) olarak Türkçenin değişik dönemlerinde karşımıza çıkan *öz* “kendi” kelimesi kullanılmaktadır. Bu kelime cümle içerisinde bir isim gibi kullanılarak isim çekim ekleriyle çekimlenmektedir.

<i>öz</i> anasın yamanlağan (9b/15),	<i>özün</i> bilip (27b/5),
<i>özün</i> uranı cān kaba êrdi (16a/1),	<i>özidin</i> bilgeni üçün (27b/9)
<i>özige</i> ilandurdı (19b/13),	<i>özlerige</i> yoldaş kıldılar (21b/8),
<i>özini</i> sarık sırğağ kıldı (24b/1),	<i>özleri</i> caday hanını tuttu (22b/9) vb.

2. 4. Belirsizlik Zamirleri

Bazen belirsiz olan kişi veya nesneleri dile getirmek için genel bir anlama sahip olan kelimeler kullanılır. Belirsizlik zamirleri adı verilen bu tür kelimelerin sayısı QDÇ/TDB’de sınırlıdır. Tespit edilen belirsizlik zamirlerinin *barça*, *qayı*, *birevi*, *neçe*, *tükel* gibi bazıları dışında daha çoğu *bir neçe*, *bir neme*, *hiç kim*, *hiç neme*, *hiç birisi*, *hiç neme*, *her bir*, *her kim*, *her kıysısı*, *her kıyda* gibi kelime gruplarından oluşmaktadır.

<i>barçası</i> müslimān boldılar (30a/11),	<i>hiç birisi</i> yatalmadı (17a/12),
<i>barçasın</i> tumavıl mergen aldı (3b/10),	<i>hiç neme</i> körmedük (22a/15),
<i>bir neçe</i> küngeçe şabr kılsañ (3b/13),	<i>her biri</i> uranları birle çağırdılar (11a/11),
<i>bir neçe</i> qavm kişiler çıktılar (6a/1),	<i>her kim</i> birle sözleşip (34a/10),
<i>bir neme</i> bërseñiz (6a/11),	<i>her kıysısı</i> okın yakın kězlep (17a/11),
<i>bir neme</i> nişān bolmadı (11b/5),	<i>her kıyda</i> yürseñ yürgeysin (27b/8),
<i>hanlık qayı</i> birimizge teger (27b/7),	<i>neçe</i> kündin soñ (4b/1),
<i>birevi</i> atın maqtadı (29a/2),	balası <i>tükel</i> anası hem öldi (19a/12).
<i>hiç kim</i> qutulğusu yok êrmiş (5a/15),	
<i>hiç neme</i> körmedik (10a/15),	

2. 5. Soru Zamirleri

QDÇ/TDB’de *kim*, *ne* köklerinden ve **ka* şeklindeki bir yapıdan gelişen birkaç soru zamirleri karşımıza çıkmaktadır.

kim soru zamiri metinde çok kullanılmasına rağmen bundan türemiş veya çeşitli isim çekim ekleriyle çekimlenmiş şeklinin sayısı oldukça azdır.

<i>kimge</i> buyursa (9b/11),	munda këlürge <i>kim</i> örgetti (11b/13), bu
sizler <i>kimsizler</i> (11a/14),	kişileri yağurğan <i>kimdur</i> (13a/11).

ne’den gelişen *ne üçün* ~ *neçün* ‘niçin’, *neçe* ‘kaç’, *neteg* ‘ne, nasıl’ gibi bazı soru zamirleri de vardır.

<i>ne üçün</i> maña oğrı boldıñ (14a/11),	<i>neçe</i> devlet yar ölse (32b/14),
siz <i>ne</i> deseñiz (20b/9),	<i>neçün</i> kayğurursın (4b/7),
<i>ne</i> buyursalar (29b/2),	<i>neteg</i> kılmak (4b/14) vb.

**ka* yapısından meydana gelen *kayda* “nerede”, *kamı* “hani, nerede”, *kayu* “nasıl, hangi”, *kaçan* “ne zaman”, *kaydın* “nereden” gibi bir takım soru zamirleri karşımıza çıkmaktadır.

kamı mēniṅ anamnıṅ niṣānı (11b/5),

sizler *kayda* barursızlar (8a/4),

ḥanlıḡ *kayu* birimizge tēger (20b/7),

sizlerge *kaydın* peydā boldı (27a/8) vb.

dünyāge *kaçan* kēlür ēken dēp (7b/15),

3. SIFATLAR

3. 1. Niteleme Sıfatları

QDÇ/TDB’de varlık ve kavramları renk, şekil, biçim, hacim, mesafe, yetenek, beceri, alışkanlık, karakter gibi çeşitli özellikleri bakımından tasvir etmek için kök hâlinde olan ve yapım eklerinden türemiş olan birçok niteleme sıfatı kullanılmıştır.

Kök hâlinde olan niteleme sıfatlarının bazıları şunlardır:

aķ şunḡar (3a/2),

kızıl baş (33a/3),

altun kēme (3a/6),

kök kökerçin (3a/4),

ķara tülki bōrk (13b/2),

ķiçig pādişāḡlar (35a/11),

ķarı ķişi (20b/6),

yaman ḡaber (6b/7) vb.

kēṅ cihān (1a/14),

Yapım eklerinin yardımıyla yapılmış niteleme sıfatlarının bazıları ise şunlardır:

ayaķsız közsiz ķumursķa (20a/7),

yüklüg ḡatun (18b/16) vb.

körklü böri (9a/5),

cānlıḡ nemerse (3b/4),

tikenlig yaķa (10a/1),

yēti yaşar bala (5a/3) vb.

müḡrlig yüzük (10a/11),

Bununla birlikte isimden isim yapma eki olarak gösterdiğimiz {-rAķ} ekinin yardımıyla varlık ve kavramların özellik derecelerini niteleyen birçok örnek bulunmaktadır.

berkraķ (6a/8),

küçlüḡkraķ (26a/14),

ḡaydalıkraķ (9b/1),

lāyıkraķ (9a/15) vb.

3. 2. Belirtme Sıfatları

3. 2. 1. İşaret Sıfatları

QDÇ/TDB’de varlık ve kavramları uzaklık-yakınlık derecelerine göre işaret yoluyla belirten işaret zamirleri olarak aslında birer zamir olan *bu*, *ol*, *oşal*, *şol*, *uşbu* vb. gibi kelimeleri gösterebiliriz.

bu sarāy (2a/12), *bu* yurt (4b/10), *bu* şavut (17a/3) vb.

ol vaķt (13a/5), *ol* oḡlanlar (13b/4), *ol* ķuşlar (16a/9) vb.

oşal yērgē (10a/9), *oşal* bala (3b/14), *oşal* ķişi (13b/14) vb.

şol kême (3a/14), *şol zamān* (25b/5), *şol kız* (32a/4) vb.
uşbu këyik (6a/7), *uşbu békler* (14b/14), *uşbu şehir* (24a/5) vb.

3. 3. Sayı Sıfatları

3. 3. 1. Asıl Sayı Sıfatları

KDÇ/TDB’de asıl sayı adlarının birlik, onluk, yüzlük gibi çeşitli aşamalarındaki şekilleri mevcuttur.

<i>bêş altı</i> yıl (25a/11),	<i>sêkiz</i> kat (24a/2),
<i>bêş</i> yıl (24a/1)	<i>seksen</i> miltık <i>seksen</i> kılıç (39a/5) vb.
<i>bir</i> sa’at (32b/1),	<i>tört</i> uruk (13a/3),
<i>êki</i> nemerse (2a/15),	<i>üç</i> oğul (5a/15),
<i>kırk</i> kulaç taş sarây (2a/7),	<i>yégirme</i> yıl (5a/12),
<i>on toğuz</i> yıl (5a/13),	<i>yêti</i> yıl (25b/5),
<i>otuz</i> tève (22a/11),	<i>yüz miş</i> ölüm (14b/1) vb.

3. 3. 2. Sıra Sayı Sıfatları

KDÇ/TDB’de ikiden ona kadarki asıl sayı sıfatlarına {+(I)nçI} ekinin getirilmesiyle yapılan birkaç sıra sayı sıfatları kullanılmıştır.

<i>êkinçi</i> haldar biy (10b/3),	<i>yêtinçi</i> burtak biy (10b/4),
<i>üçünçi</i> ordaş biy (10b/3),	<i>sêkizinçi</i> timurkuli biy (10b/4),
<i>törtünçi</i> kıbçak biy (10b/3),	<i>toğuzunçi</i> Moytan biy (10b/4),
<i>bêşinçi</i> kıyat biy (10b/3),	<i>onunçi</i> tağıt biy (10b/5) vb.

Bununla birlikte asıl sayı sıfatlarına ET’deki {+IAsI} < {+IAyU} şeklindeki bir ekin getirilmesiyle yapılmış bazı sıra sayı sıfatları karşımıza çıkmaktadır.

êkelesi “ikinci, ikinci defa, tekrar” (14b/5) vb.

3. 3. 3. Topluluk Sayı Sıfatları

KDÇ/TDB’de topluluk sayı sıfatları asıl sayı sıfatlarına ET’deki {+AgU} ekinden gelişen {+Av} ekinin ve getirilmesiyle yapılmaktadır.

<i>êkev</i> ‘iki tane’ (27b/10; 32b/9),	<i>birev</i> ‘bir tane’ (29a/2; 29a/9) vb.
---	--

3. 3. 4. Üleştirme Sayı Sıfatları

KDÇ/TDB’de ET’den beri kullanılagelen {+Ar} şeklindeki üleştirme ekinden yapılmış sadece bir örnek tespit edilmiştir.

birer ‘birer tane’ (16b/5).

3. 4. Soru Sıfatları

ꞐDÇ/TDB’de varlık ve kavrmaları soru yoluyla niteleyen *ne, neçe, kayu, kanı* gibi bazı soru sıfatları kullanılmıştır.

<i>ne</i> kişiler (11a/7),	<i>neçe</i> devlet (32b/14),
<i>ne</i> küç bolur (14a/6),	<i>kayu</i> birimiz (22b/7),
<i>ne</i> iş kıldım (13b/13),	<i>kayu</i> tarafı (28b/15),
<i>neçe</i> uruğ (12a/1),	<i>kanı</i> mēniğ anam (11b/5) vb.
<i>neçe</i> kün (19a/15),	

3. 5. Belirsizlik Sıfatları

ꞐDÇ/TDB’de varlık ve nesneleri sayı, miktar ve görünüş gibi özelliklerini belirsiz bir şekilde niteleyen *bir neçe, her, köp, özge, yana* vb. belirsizlik sıfatları karşımıza çıkmaktadır.

<i>bir neçe</i> küngeçe (3b/13),	<i>köp</i> filler (23b/1),
<i>bir neçe</i> kavm kişiler (6a/1),	<i>köp</i> halā’ik (25b/11),
<i>bir neçe</i> atlı kişiler (3a/11),	<i>özge</i> yurt (6b/13),
<i>her</i> cānvārlar (14a/9),	<i>özge</i> bēk (10b/6),
<i>her</i> yēr (17b/2),	<i>özge</i> argūmağı (33b/7),
<i>her</i> yaḥşı yaman (22a/9),	<i>yana</i> bir şehriçe (26a/2),
<i>köp</i> āvāzlar (3a/3),	<i>yana</i> argūmak (33b/10) vb.

4. ZARFLAR

4. 1. Zaman Zarfları

ꞐDÇ/TDB’de *bugün, keçe, kündüz, taḥ, tün, tün yarımı, tüş, emdi ~ endi, erte, erteki, erteki kün, burunğı zamān* gibi birçok zaman zarfları, eylemi zaman açısından tanımlamada önemli görevler yapmaktadır.

<i>bugündin</i> soḡ tamām (27b/6),	<i>emdi</i> ḥaṅğa ne cevāb bērürmiz (2b/6),
<i>keçe</i> bolgaç şāf bolup (20a/12),	<i>endi</i> kēlür vaḳtı bolğandır (7b/12),
<i>kündüz</i> taşıp kabağdın aşar (10a/12),	andın yana <i>erte</i> boldı (11a/9),
<i>taḥ</i> mahali bolğanda (8b/8),	<i>erteki kün</i> ayıḡ aykırdı (10a/2),
ol <i>keçe taḥ</i> attı (27b/1),	çingiz ḥan <i>ertekisi kün</i> (10a/2),
<i>tün yarımı</i> da kēlip (21a/9),	<i>ertekisi kün</i> ol sözni aytken (27a/7),
bir <i>tün</i> bolğandın soḡ (2b/7),	<i>burunğı zamān</i> da tūp yurtı olturğan (26a/5) vb.
<i>tüş</i> vaḳtıda kēlür tēdi (3a/15),	

4. 2. Yer ve Yön Zarfları

Metinde *ald, ara, arka, ast, içi, ilgeri, karşı, orta, taşkırı, üst, yakın, yan, tuş* gibi eylemi yer ve yön açısından tanımlayan birçok zarflar karşımıza çıkmaktadır.

hanın *aldığa* keltürdi (7b/6),
halk *arasıda* meşhür kaldı (30b/9),
aralarında bir karavıl bar êrdi (3a/9),
halk *ara* oşundağ êrdi (3b/8),
avlavçın alav *astığa* kirdi (33b/11),
orman *içige* kirdi (8b/15),
hacıtarkân *içide* karakçı bola başladı (34a/5),
otuz kişi birlen *ilgeri* kêlür (22a/4),
aksak tîmur *karşı* cânsız yiberdi (22a/1),
her kıysı *tuş tuşdın* kêlip (20a/15)

ortada bir kara tağ kâbat turur (3a/12),
taş minâresin *orta* ozup (28b/9),
taşkarını kôrürsin (22a/13),
taşkarısı mêniki bolsun (3a/14),
taşkırı kênj cihân (2a/14),
kavir *üstine* heybet olturdu (28b/10),
atlanıp otrar *üstige* kêldi (38b/10),
her şehrige *yakın* êttiler (23b/4),
yanıdaki barları aydılar (2b/6),
on *yanıda* olturdu (13a/1),
yanığa aldurdu (27b/2) vb.

4. 3. Azlık-Çokluk (Miktar) Zarfları

KDÇ/TDB’de eylemleri ölçü, miktar, derece açısından tanımlayan *az, birazğına, köp* gibi bazı miktar zarfları karşımıza çıkmaktadır.

ol tağnın kabağıda *az* munça turdılar (11b/15),

birazğına anda (11b/13),
buğara yurtı *köp* yılğaça (39a/2) vb.

4. 4. Durum ve Tarz Zarfları

KDÇ/TDB’de eylemleri durum, sebep, sınır, nitelik, vasıta, sonuç açısından tanımlayan *andağ, mundağ, oşundağ, ança, munça, katığ, berkrak, küçlüğrak, hergiz, hîç, yahşı, yaman, artuğ, ağır* vb. gibi birçok zarf kullanılmıştır. Bunların arasında zarf olarak kullanılan alıntı kelimeler de bulunmaktadır.

tâl’ içinde *andağ* kôrünür (18b/6),
çerigin birbirige *andağ* uruştılar (23b/12),
hatûnün *mundağ* kıldı (32b/7),
selâmınun târihidin soñ *mundağ* turur (18a/10),
ol tağnın kabağıda *az munça* turdılar (10a/5),
oşundağ hîle kıldılar (24a/5),

koşulup *katığ* uruş boldı (25b/2),
berkrak aç bolduñız (6a/8),
baracdın aksak tîmur *küçlüğrak* kêldi (26a/14),
hergiz kôrmedük (22a/6),
satuğ kılurğa *yahşı* bolur êrdi (22b/4),
bahil eylesen *yahşı* bolğay êrdi (24b/6),

köŋli *yaman* boldı (31b/4),
küyügidin kayğura kayğura *yaman*
bolup tur (5b/13),

nikahsız özüm *artuğ* tokkanmın
(34a/13),
köŋlünizge katığ *ağır* almanlar
(11b/11) vb.

4. 5. Soru Zarfları

QDÇ/TDB’de eylemleri soru bildiren kelimelerin aracılığıyla niteleyen *ne için*, *neçün*, *qaydın*, *qayda*, *qaçan*, *qanı* gibi bazı zarflar kullanılmıştır.

munda *ne için* keldiñiz (11b/1),
neçün kayğurursın (14b/7),
qaydın keldürsizler (6a/2),
sizler *qayda* barursızlar (8a/4),

qayda barğanın bilmedi (33a/7),
dünyāge *qaçan* keldür eken (7b/15),
qaçan kim aqsak erdi (20a/15),
qanı mēniñ anamnıñ nişanı (11b/5).

5. EDATLAR

QDÇ/TDB’de kendi başlarına manası olmayıp ilişki kurduğı yalın hâl olmak üzere diğerk hâl ekleriyle çekimlenmiş isim soylu kelimelerle birlikte çeşitli anlamlar ifade eden birçok edat karşımıza çıkmaktadır.

5. 1. Yalın Hâliyle Bağlanan Edatlar

QDÇ/TDB’de yalın biçimindeki isimlerden sonra gelen *bile*, *bilen*, *birle*, *birlen*, *dék*, *kebi*, *mingizlig*, *şıfatlig*, *üçün*, *üzre* gibi birçok edat kullanılmıştır.

kılıç sırtı *bile* (32b/4),
kıznı kırkını *bilen* (3a/4),
han ok *birle* attı (31a/11),
erkek tışısı *birlen* (14a/9),
sēniñ teniz *dék* (14a/15),
‘aleyküm selām *kebi* (10a/16),

‘aleyküm selām *mingizlig* çingizni
(11a/5),
sēn bu *şıfatlig* kişisin (13b/10),
körmek ü bilmek *üçün* (24b/11),
bular ayak *üzre* (12a/1) vb.

5. 2. İlgi Hâliyle Bağlanan Edatlar

Metnimizde *bile*, *bilen*, *birle*, *ile*, *üçün* gibi yalın durumundaki isimlere bağlanan bazı edatlar bazı kişi ve işaret zamirlerinden sonra geldiğinde ilgi hâli ekini istemektedir.

bizniñ *bile* (32a/11),
anıñ *bilen* (28a/1),
sēn anıñ *birle* (132a/14),
yol *ile* (28b/13).

rüşenlikı anıñ *birle* (2b/),
mēn sēniñ *üçün* (14a/2),
anıñ *üçün* (14a/6) vb.

5. 3. Yönelme Hâliyle Bağlanan Edatlar

QDÇ/TDB’de ilgi hâli eki getirilmiş isimlerden sonra gelen *karşu*, *ötrü* gibi sadece iki adet edat tespit edilmiştir.

teñri te’âlâğa uruşka *karşu* yürdiler
(33b/2),

hangâ *ötrü* yürüdiler (22a/12) vb.

5. 4. Ayrılma Hâliyle Bağlanan Edatlar

QDÇ/TDB’de ayrılma hâli eki getirilmiş isimlerden sonra gelen *burun*, *özge*, *soñ*, *artuq* gibi bazı edatlara rastlanmaktadır.

têmur kêlmesdin *burun* (27a/14),

harâb kılğandın *soñ* (26a/1),

toğmasıdın *burun* (19a/3),

bugündin *soñ* (27b/6),

bu sözümdin *özge* (11b/10),

mundın *artuq* êmes (7a/15) vb.

allâh te’âlâdın *özge* bilmes (25a/13),

6. BAĞLAÇLAR

6. 1. Sıralama Bağlaçları

QDÇ/TDB’de kelimeleri, kelime gruplarını ve cümleleri birbirine düzenli bir şekilde bağlamak için kullanılan *hem*, *tağı* ~ *dağı*, *yana*, *hem*, *u/ ü/ vu/ vü yana*, *u/ ü/ vu/ vü tağı*, *u/ ü/ vu/ vü*, *da* gibi daha çok alıntı kelimelerin görüldüğü sıralama bağlaçları kullanılmıştır.

aq sarây kördiler *yana* azğına yol bêrdiler (10b/13),

atasın *hem* sanğa sanamadılar (7b/2),

ağların *hem* âzâd kıla yiberdiler (12a/12),

‘ayş ü ‘işret kılar (17a/7),

bâdir kılmadılar *u tağı* kêneş bir kılp (25a/9),

beyân atadılar *u yana* neçe kündin soñ (4b/1),

bu fikirni saldı *tağı* oğlanları birlen oynar êrdi (20a/10),

kiçiglerin hizmetke buyururlar *yana* biliñler kim oñmas yurtñıñ bêlgüsü oldur (7a/1),

ol *dağı* bêrmedi (33a/3),

şandal çirig ü *yana* (16b/1),

tamğa *vü* kuş *u* yığaçın bêrdi (14b/14),

vü yana künlerde (17b/2),

anı izlemek kaçdı *da* boldılar (10b/6) vb.

6. 2. Karşılaştırma Bağlaçları

QDÇ/TDB’de en az iki ögeyi birbiriyle karşılaştırma yoluyla birbirine bağlayan *hem... hem..., birev... birev..., birevi... birevi..., kıysı... kıysı..., ya, ü ya* şeklindeki bazı bağlaçları görmek mümkündür.

birev atın maқтаdı *birev* itin maқтаdı *birev* hatünün maқтаdı (29a/8),

birevi atın maқтаdı *birevi* itin maқтаdı *birevi* hatünün maқтаdı (29a/3),

bu sarāy mu *ya* başka mu (2a/3),

caday han kélürin rāst ü *ya* yalğan mu dēp (22a/2),

keltürdi aña *hem* alaba bērdi *hem* künde mundaķ zevķ ‘işret kılrur ērdi (17b/6),

oğlanların *kıysı* on bir yaşar *kıysı* on ēki yaşar *kıysı* on üç yaşar *kıysı* on dört yaşar ērdi (13b/4),

tura atayın mu *ya* kıya atayın mu (3b/3) vb.

6. 3. Cümle Başı Bağlaçları

QDÇ/TDB’de birden fazla cümleyi anlamları bakımından birbirine bağlayan *eger, ol sebebđin, lākin, andın soñ, meger* gibi bazı cümle başı bağlaçları kullanılmıştır.

andın soñ hāzret mīr tēmur uruşmay kıyttılar (28b/11),

eger tura atsañ içinde canlıķ nemerse bolsa tēger (3b/4),

lākin ğāyet iltimās kıldı (25a/2),

meġer kıuşnıñ yūñini kördük (10a/6),

ol sebebđin kıyat hāķķı açamay tamġam dēp ayturlar (4a/13) vb.

7. ÜNLEMLER

QDÇ/TDB’de konuşanın çeşitli duygularını karşılayan *eyā, ey, āh* gibi Arap ve Fars dillerinden alıntı olan bazı ünlemler kullanılmıştır.

hey turañızdın ne üçün bosduñız
(6a/7),

hey sizler ne kişilersiz tēdi (22b/1),

ey hanım ne nemerse kördiñ (2b/8),

ey mergen maña ēner müsın (4a/8),

āh ey balalarım öz yurtın
yamanlağan (9b/14),

āh hālā’ iķlar inanmassızlar (8b/3).

8. FİİLLER

8. 1. Fiil Yapım Ekleri

8. 1. 1. Fiilden Fiil Yapma Ekleri

{-AIA-} eki

Eklendiği fiile kısa bir aralıklarla sürekli olarak tekrarlanma anlamı katan bu ek, Türkçenin çeşitli dönemlerinde seyrek de olsa karşımıza çıkmaktadır. KDC/TDB’de de bir örnekte görülmektedir.

kuvala- “kovalamak” (23b/15) < *kuv-* “kovalamak”.

{-DUR} eki

Ettirgen veya oldurgan fiiller türeten bu ek, Türkçenin gerek tarihî gerekse günümüz lehçelerinde yaygın bir şekilde kullanılmaktadır. KDC/TDB’de de ekin geçtiği birkaç kelime karşımıza çıkmaktadır. Çalışmamızın düzlük-yuvarlaklık uyumuyla ilgili bölümünde belirttiğimiz gibi ekin yalnızca yuvarlak ünlülü şekli bulunmaktadır.

toldur- “doldurmak” (3b/6) < *tol-* “dolmak”,
keltür- “getirmek, alıp gelmek” (6b/3) < *kêl-* “gelmek”,
azdur- “doğru yoldan saptırmak” (7a/11) < *az-* “yoldan çıkmak”,
bildür- “bilmesine müsaade etmemek” (8b/6) < *bil-* “bilmek, öğrenmek”,
öltür- “öldürmek” (9a/14) < *öl-* “ölmek, vefat etmek”,
bahtur- “bağimli etmek” (14b/11) < *bağ-* “bakmak; tabi olmak”,
yarıştur- “yarıştırmak” (17a/12) < *yariş-* “yarışmak” vb.

{-(I)r-/ -(U)r-}, {-Ar-} eki

Ettirgenlik çatılı fiiller türeten bu ek de Türkçenin en eski metinlerden günümüze kadar işlek olarak kullanılmıştır. İncelediğimiz metinde de bu eki birçok kelime de görebilmekteyiz.

çıkar- “çıkarmak, baş köşeye oturtmak” (6b/15) < *çık-* “çıkarmak”,
kaytar- “iade etmek, geri vermek” (21b/10) < *kayt-* “çıkarmak”,
yétür- “getirmek, alıp gelmek” (20b/14) < *yét-* “yetmek, ulaşmak”,
bişür- “pişirmek” (20b/16) < *piş-* “pişirmek”,
kaçur- “kaçırmak” (23b/13) < *kaç-* “kaçmak”,
açur- “kabuğunu sıkmak, soymak” (25a/4) < *aç-* “açmak”,
aşur- “aşırarak” (17a/12) < *aş-* “aşmak”,
tapşur- “ulaştırmak; teslim etmek” (6b/4) < *tapuş-* “kavuşmak, ulaşmak” vb.

{-Iz-/ -Uz-} eki

Ettirgenlik çatılı fiiller türeten bu ek, Türkçenin tarihî dönemlerinde de günümüzde de nadir görülmektedir. KDC/TDB’de sadece bir örneği tespit edilmiştir.

aķuz- “akıtmak, damıtmak” (3a/6) < *aķ-* “akmak”.

{-ķ-} eki

Eklendiği fiile hem pekiştirme hem de dönüşlülük anlamı katan bu ek, ET’den beri karşımıza çıkmaktadır. KDC/TDB’de iki örneği bulunmaktadır.

yulķ- “hırpalamak, silkelemek” (10a/10) < *yul-* “koparmak”,
aşuķ- “acele etmek” (4a/11) < *aş-* “aşmak”,

{-kUz-} eki

Eklendiği fiile ettirgenlik anlamı katan bu ekin Türkçenin tarihî dönemlerinde Kıpçak, Çağatay (Karamanoğlu, 1994: 50; Eckmann, 2017: 60) ve günümüz Kırgız (Kasapoğlu Çengel, 2005: 158), Tatar (Alkaya, 2008: 237), Kazak (Koç-Doğan, 2013) vb. lehçelerde bazı örnekleri karşımıza çıkmaktadır. Metnimizde ise bu ekin kullanıldığı tek örnek tespit edilmiştir.

körküz- “göstermek” (2a/7) < *kör-* “görmek”.

{-KUr} eki

Ettirgenlik çatılı fiiller türeten bu ek, ET’den beri kullanılmasına rağmen işlek değildir. KDC/TDB’de de bu ek, sadece iki örnekte karşımıza çıkmaktadır.

yêtķür- “yetiştirmek” (12b/12) < *yêt-* “yetmek; ulaşmak”,
kaçķur- “kaçırmak” (31b/2) < *kaç-* “kaçmak”.

{-ş-} eki

Eklendiği fiile işteşlik anlamı katan bu ek, Türkçenin bütün dönemlerinde işlek olarak kullanıldığı görülmektedir. Metnimizde de söz konusu ekten türemiş birkaç fiil bulunmaktadır.

yıĝlaş- “birlikte ağlamak” (2b/7; 11a/9; 27b/4) < *yıĝla-* “ağlamak”,
yügürş- “birlikte koşmak” (11a/4) < *yügür-* “koşmak”,
ķayĝurş- “birlikte kaygılanmak” (11a/9) < *ķayĝur-* “kaygılanmak”,
sévnüş- “birlikte sevinmek” (11a/13) < *sévin-* “sevinmek”,
uruş- “savaşmak, vuruşmak” (14b/10) < *ur-* “vurmak”,
körüş- “görüşmek, buluşmak” (25a/5) < *kör-* “görmek”,
tırmaş- “tırmanmak” (19b/2) < *tarma-* “tırmalamak”,
yapuş- “yapışmak” (20b/2) < *yap-* “örtmek, kapatmak” vb.

{-t-} eki

Eklendiği fiile ettirgenlik anlamı katan bu ek de ET'den bu yana yaygın olarak kullanılmaktadır. Eke KĐÇ/TDB'de de sık sık rastlanmaktadır.

<i>karat-</i> “baktırmak” (18b/5)	< <i>kara-</i> “görmek”,
<i>ayt-</i> “söylemek” (26a/1)	< <i>ay-</i> “söylemek”,
<i>yarat-</i> “hoşuna gitmek, beğenmek” (27b/14)	< <i>yara-</i> “işe yaramak, uygun gelmek”,
<i>köpel-</i> “çoğaltmak” (6b/14)	< <i>köpel-</i> “çoğalmak”,
<i>kêneyt-</i> “genişletmek” (6b/14)	< <i>kêney-</i> “genişlemek”,
<i>yokalt-</i> “kaybetmek” (23a/4)	< <i>yokal-</i> “kaybolmak”,
<i>otlat-</i> “hayvanı otlamaya bırakmak” (7a/6)	< <i>otla-</i> “otlamak” vb.

{-(U)l-}/ {-(I)l-} eki

Eklendiği fiile bazen edilgenlik bazen de dönüşlülük anlamı katan bu ek, Türkçenin bütün dönemlerinde ve günümüz Türk lehçelerinin hemen hemen hepsinde karşımıza çıkmaktadır. KĐÇ/TDB'de de bu ekten birkaç kelime yapılmıştır.

<i>yıgıl-</i> “yığılmak, toplanmak” (9a/13)	< <i>yığ-</i> “toplamak, yığmak”,
<i>yıkıl-</i> “düşmek, yıkılmak” (20a/3)	< <i>yık-</i> “yıkma, düşürmek”,
<i>koşul-</i> “katılmak, karışmak” (21a/15; 25a/2)	< <i>koş-</i> “katmak”,
<i>kesil-</i> “kesilmek, kopmak” (21b/3)	< <i>kês-</i> “kesmek, biçmek, koparmak”,
<i>êşitil-</i> “iştirilmek, duyulmak” (21b/9)	< <i>êşit-</i> “duymak, iştirilmek”, vb.

{-(U)n-}/ {-(I)n-} eki

Eklendiği fiile bazen edilgenlik bazen de dönüşlülük anlamı katmasıyla {-(U)n-}/ {- (I)n-} ekine benzerlik gösteren bu ek, ET'den beri yaygın bir şekilde kullanılmaktadır. KĐÇ/TDB'de de sık kullanılan çatı eklerinden biridir.

<i>sévin-</i> “sevinmek” (2b/8; 4b/7)	< <i>yığ-</i> “toplamak, yığmak”,
<i>tüken-</i> “tükenmek” (6a/6)	< <i>yığ-</i> “toplamak, yığmak”,
<i>soyun-</i> “hayvan kesilmek” (6a/15)	< <i>soy-</i> “hayvan kesmek”,
<i>körün-</i> “görünmek” (3a/10; 10a/3)	< <i>kör-</i> “görmek”,
<i>yapın-</i> “örtünmek” (13b/2)	< <i>yap-</i> “örtmek, kapamak”,
<i>bilin-</i> “bilinmek; görünmek” (11a/1)	< <i>bil-</i> “bilmek”,
<i>kuşan-</i> “silah kuşanmak” (18a/4)	< <i>kuşar-</i> “silah kuşandırmak”,
<i>başıntur-</i> “tabi etmek, himayesine almak” (23a/13)	< <i>başın-</i> “tabi olmak” vb.

8. 1. 2. İsimden Fiil Yapma Ekleri

{+A-} eki

Eklendiği isimlerden oluş ve kılış ifadeli fiiller türeten bu ek, Türkçenin gerek tarihî gerekse çağdaş lehçelerinde yaygın kullanıma sahiptir. KDC/TDB’de de bunun birçok örneğine rastlanmaktadır.

<i>ağna-</i> “yerde yuvarlanmak” (10b/16)	< <i>ağın</i> “yere kapanma, yere serilme”,
<i>ata-</i> “insanın adını, ismini söylemek” (4b/4)	< <i>at</i> “ad, isim”,
<i>oyna-</i> “eğlenmek” (32a/12)	< <i>oyun</i> “oyun”,
<i>sana-</i> “saymak, hesap yapmak” (7b/3)	< <i>san</i> “san”,
<i>sına-</i> “sınamak, denemek” (26b/15)	< <i>sın</i> “deneme, deney”,
<i>tile-</i> “dilemek” (10b/11)	< <i>til</i> “dil”,
<i>tüze-</i> “düzeltmek” (3a/3)	< <i>tüz</i> “düz, düzgün”,
<i>yarlıka-</i> “buyurmak” (27b/7; 27b/9)	< <i>yarlıg</i> “emir, ferman” vb.

{+r-} eki

İsimlerden geçişsiz eylemler türeten bu ek, Türkçenin bütün dönemlerinde karşımıza çıkmaktadır. KDC/TDB’de ekle ilgili sadece bir örnek tespit edilmiştir.

kağgur- “kaygılanmak, tasalanmak” (4b/7) < *kağgu* < *kağgu* “tasa, kaygı”.

{+dA-} eki

ET’den beri kullanılagelen ve genellikle kalıplaşmış kelimelerde görülen bu ek, genellikle isimlerden ‘yapma’ anlamlı geçişsiz fiiller türetmektedir. KDC/TDB’de bu eki şu örneklerde görmek mümkündür.

<i>onda-</i> “düzeltmek, ayarlamak” (13a/15)	< <i>on</i> < <i>oñ</i> “sağ” (Eraslan, 2011: 592),
<i>toқта-</i> “durmak, beklemek” (22b/5)	< <i>toқ</i> “tok”,
<i>ünde-</i> “seslenmek, çağırmak” (31b/13)	< <i>ün</i> “ses, ün” vb.

{+IA-} eki

Başta ET olmak üzere Türkçenin bütün dönemlerinde ve bütün saharlarında yaygın olarak kullanılan bu ek hem geçişli hem geçişsiz fiiller türetmektedir. Ek, KDC/TDB’de de hem Türkçe hem de alıntı isimlere getirilerek çeşitli fiiller türetmiştir.

<i>biyle-</i> “yönetmek, idare etmek” (4b/15) < <i>biy</i> < <i>beg</i> “bey”,	
<i>avla-</i> “avlamak, av yakalamak” (5b/14) < <i>av</i> < <i>ab</i> “av”,	
<i>yamanla-</i> “kötülemek, yermek” (9b/14)	< <i>yaman</i> “kötü”,
<i>taşla-</i> “bırakmak; taşla vurmak” (10a/10)	< <i>taş</i> “taş”,
<i>payla-</i> “yüklemek” (11a/15)	< <i>pay</i> “pay, hisse; yük”,

kuşla- “kuş avlamak” (16a/9) < *kuş* “kuş” vb.

{+IA_n-} eki

İsimden fiil yapan {+IA} ve edilgenlik anlamlı fiiller yapan {-n-} ekinin birleşmesiyle meydana gelen bu ek, KDC/TDB’de birçok örnekte geçmektedir.

kahrılan- “kederlenmek” (28a/3) < *kahr* “keder, sıkıntı”,
açıgılan- “öfkelenmek, sinirlenmek” (13a/11) < *açıg* “sinir, öfke”,
yarağlan- “silah kuşanmak” (23b/11) < *yarağ* “silah, teçhizat”,
berklen- “sağlamlaşmak” (23b/15) < *berk* “sağlam, sert”,
yüzlen- “yönlenmek” (28b/13) < *yüz* “yüz, çehre”,
himmellen- “çaba göstermek” (20a/18) < *himmet* “çaba, çalışma”, vb.

{+IAş-} eki

İsimden fiil yapan {+IA} ve işteşlik anlamlı fiiller yapan {-ş-} ekinin birleşmesiyle meydana gelen bu ek, KDC/TDB’de bazı örneklerde karşımıza çıkmaktadır.

bahâlaş- “karşılıklı konuşmak” (20b/5) < *bahâ* “söz, sohbet”,
hōşlaş- “vedalaşmak” (30a/14) < *hōş* “hoş, zevk veren”,
açıglaş- “birbirine kızmak” (8b/2) < *açıg* “sinir, öfke” vb.

{+Al-} eki

İsimden fiil yapan {+A} ve edilgenlik anlamlı fiiller yapan {-l-} eklerinin birleşmesi neticesinde meydana gelen bu ek, Türkçenin eski dönemlerinden beri kullanılmaktadır. KDC/TDB’de iki örneği tespit edilmiştir.

köpel- “çoğaltmak” (6b/14) < *köp-el-t-* < *köb-* “çoğalmak”,
yokalt- “kaybetmek” (23a/4) < *yok-al-t-* < *yok* “kaybolmak” vb.

{+(A)y-} eki

İsimlerden geçişsiz eylemler türeten bu ek, bazı kaynaklara göre ET’deki *yağ-ı-d-* ‘düşman olmak’, *kut-ad-* “mutlu olmak”, *yig-ed-* ‘iyileşmek’ gibi bazı örneklerde görülen isimden fiil yapan {+(A)d-} ekinden gelişmiştir (Kasapoğlu Çengel, 2005: 135). Ek, KDC/TDB’de sadece bir örnekte karşımıza çıkmaktadır.

kêneyt- “genişletmek” (6b/14) < *kêñ-ey-t-* < *kêñ* “geniş”.

{+Uğ-} eki

İsimlerden ‘yapma’ anlamlı geçişsiz fiiller türeten bu ek ET’den beri kullanılmaktadır (Tekin, 2016: 85; Eraslan, 2012: 114). KDC/TDB’de sadece tek örnekte karşımıza çıkmaktadır.

yoluğ- “buluşmak, karşılaşmak” (3a/7; 6a/1) < *yol* “yol”.

{+Kİr-} eki

Genellikle ses taklidi isimlere gelerek ‘yapma’ ifadeli geçişsiz fiiller türeten bu ek ET’den beri karşımıza çıkmaktadır (Eraslan, 2012: 114; Taş, 2015: 100).

<i>kıçkır-</i> “haykırmak, bağırarak” (29b/1)	< <i>kıç</i> ,
<i>tüfkür-</i> “tükürmek” (2a/9)	< <i>tüf</i> vb.

8. 2. Fiil Çekim Ekleri

8. 2. 1. Şahıs Ekleri

Zamir Kaynaklı Şahıs Ekleri

Zamir kaynaklı şahıs ekleri aşağıda gösterdiğimiz üzere daha çok öğrenilen I. ve II. şahıs geçmiş zaman, geniş zaman, şimdiki zaman ve gelecek zaman eklerinden sonra getirilmektedir.

1. teklik kişi:

<i>kör-er-min</i> (3a/13)	– geniş zaman ekinin olumlu şekli,
<i>çıkm-ı-min</i> (26b/3)	– geniş zaman ekinin olumsuz şekli,
<i>toğkan-min</i> (34a/14)	– öğrenilen geçmiş zaman eki,
<i>alıp yatur-min</i> (4a/1)	– şimdiki zaman eki,
<i>dégey-min</i> (4b/13)	– gelecek zaman eki.

2. teklik kişi:

<i>kayğurur-sın</i> (4b/7)	– geniş zaman ekinin olumlu şekli,
<i>kılmas-sın</i> (22b/12)	– geniş zaman ekinin olumsuz şekli,
<i>aytıp-sın</i> (8a/8)	– öğrenilen geçmiş zaman eki,
<i>bağlağay-sın</i> (32a/15)	– gelecek zaman eki.

1. çokluk kişi:

<i>kaytar-mız</i> (6b/6)	– geniş zaman ekinin olumlu şekli:
<i>bêrmes-miz</i> (6a/10)	– geniş zaman ekinin olumsuz şekli:
<i>tayy yürür-miz</i> (11b/2)	– şimdiki zaman eki:

2. çokluk kişi:

<i>kalırsız</i> (5b/2)	– geniş zaman ekinin olumlu şekli,
<i>kılıpsız</i> (22b/5)	– öğrenilen geçmiş zaman eki,
<i>bilgeysiz</i> (10b/1)	– gelecek zaman eki,
<i>manmassızlar</i> (8b/3)	– gelecek zaman eki,

paylap yürürsüzler (11a/15) – şimdiki zaman eki.

İyelik Eki Kaynaklı Şahıs Ekleri

KDÇ/TDB’de iyelik eklerinden kaynaklanmış şahıs ekleri aşağıda gösterdiğimiz gibi I. ve II. kişi görülen geçmiş zaman, gelecek zamanın {-ĞU}, emir-istek ve şart kipi eklerinden sonra getirilmektedir.

1. teklik kişi:

<i>kördim</i> (4a/10)	– görülen geçmiş zaman eki,
<i>bakşum yok</i> (4a/1)	– gelecek zaman eki,
<i>ölsem</i> (2b/3)	– şart kipi eki.

2. teklik kişi:

<i>yaşurduñ</i> (13b/12)	– görülen geçmiş zaman eki,
<i>öltürüy</i> (19a/9)	– emir-istek kipi eki,
<i>sorsañ</i> (2a/2)	– şart kipi eki.

2. teklik kişi: Örnek bulunmamaktadır.

1. çokluk kişi:

<i>kılduğ</i> (20b/9)	– görülen geçmiş zaman eki,
<i>ölmeyik</i> (6a/13)	– emir-istek kipi eki,
<i>kılsağ</i> (3a/1)	– şart kipi eki.

2. çokluk kişi:

<i>bêrdiñiz</i> (31b/14)	– görülen geçmiş zaman eki,
<i>alıñız</i> (21a/8)	– emir-istek kipi eki,
<i>kılsañız</i> (4a/4)	– şart kipi eki.

8. 2. 2. Şekil ve Zaman Ekleri

8. 2. 2. 1. Haber Kipler

8. 2. 2. 1. 1. Görülen Geçmiş Zaman

KDÇ/TDB'de görülen geçmiş zaman yapısı hem başta ET olmak üzere Türkçenin bütün lehçelerinde yaygın bir şekilde kullanılan hem de hiç değişmeyen {-DI} ekiyle kurulmaktadır.

Olumlu Şekli

1. teklik kişi {-dIm}:

kördim (4a/10), *kıldım* (13b/13), *yaşurdım* (14a/3), *kutuldım* (19a/15) vb.

2. teklik kişi {-dİn}:

kördiñ (2b/8), *êrdiñ* (4a/7), *yaşurduñ* (13b/12), *kördüñ* (31a/13) vb

3. teklik kişi {-dI}:

saldı (2a/10), *ôltürdi* (21b/8), *sözleşti* (22a/14), *içti* (39a/1) vb.

1. çokluk kişi {-dİK}:

keldik (8a/5), *kördük* (10a/6), *koşulduk* (12a/6), *kılduk* (20b/9) vb.

2. çokluk kişi {-dİñIz(lAr)}:

kördiñizler (22a/15), *bêrdiñiz* (31b/14), *keldiñiz* (11b/1), *êrdiñiz* (11b/10) vb.

3. çokluk kişi {-dİ(lAr)}:

yediler (11b/13), *eşittiler* (12a/10), *sordılar* (22a/5), *çıktılar* (22a/9) vb.

Olumsuz Şekli

Metinde görülen geçmiş zaman ekinin olumsuz şekli {-mA} ekinin getirilmesiyle yapılmaktadır.

bilmedi (33a/7),

tüzmediler (25b/3),

körmedik (10a/5),

unamadılar (10b/6),

sanamadıñ (8a/8),

yatalmadı (17a/12) vb.

8. 2. 2. 1. 2. Öğrenilen Geçmiş Zaman

{-Ip} + şahıs eki

Orta Türkçe dönemine ait metinlerde öğrenilen geçmiş zamanın {-Ip turur} yapısı gramerleşerek {-IpUr} şeklini almıştır. Bu şekildeki yapılarda şahıs ekleri en sona getirilirdi.³² Bununla birlikte Harezmi ve Çağatay Türkçesi metinlerinde şahıs ekleri {-(Ip)/ -(U)p} zarf-fiil

³² bk. *kilip-tir-men* (KK, 11), *kötrüp turur-siz* (NF, 169-6), *bilip-tir-sen* (CC, 140, 2) vb.

ekine doğrudan eklenmektedir (Ata, 2002: 74; Argunşah, 2013: 161). Bu ek tipi, KDC/TDB’de de karşımıza çıkmaktadır.

1. teklik kişi: örneği bulunmamaktadır.
2. teklik kişi {-p-sin}: *aytıpsın* (8a/8),
3. teklik kişi {-pTur/ -p turur}: *alıpdur* (21b/11), *yaraşmapdur* (28b/5), *ökirülüpdür* (9b/6), *bolup tur* (5b/13), *bağâlaşp turur* (20b/5) vb.
1. çokluk kişi: örneği bulunmamaktadır.
2. çokluk kişi {-psIz -psIzAr}: *kılıpsız* (22b/5), *kêlipsizler* (12b/15) vb.
3. çokluk kişi {-pdUrIAr}: *tutupdurlar* (26a/13), *kêlipdurlar* (26a/13) vb.

{-mIş}

ET’de hem sıfat-fiil (Tekin, 2016: 156) hem geçmiş zaman eki (Tekin, 2016: 171) olarak kullanılan {-mIş} eki KDC/TDB’de öğrenilen geçmiş zaman eki görevinde sadece bir örnekte karşımıza çıkmaktadır.

3. çokluk kişi: *almışlar* (35a/3),

{-ĠAndUr} < {-ĠAn turur}

Karahanlı Türkçesi metinlerindeki {-ĠAn} eki, ikincil ve belirsiz olan “zaman” işlevi, onun devamı sayılabilecek yazı dillerinde gelişmiş ve bu ek, Harezm, Çağatay ve Kıpçakça metinlerde sıfat-fiilin yanında çeşitli yapılarla bir araya gelerek bu lehçelerin geçmiş zaman formunu oluşturmaya başlamıştır (Akar, 2004: 91). KDC/TDB’de de öğrenilen geçmiş zamanın bir tipi ise şahıs ekine {-ĠAn} ekinin doğrudan eklenmesiyle yapılmaktadır. Metinde söz konusu yapıyla kurulmuş geçmiş zamanın I. ve II. şahsa dair örnekleri tespit edilmiştir.

1. teklik kişi {-ĠAnmIn}: *toğkanmın* (34a/14)
3. teklik kişi {-ĠAndUr}: *buyurğandur* (13b/13), *bolğandur* (7b/13), *ölgendür* (8a/12) vb.

Olumsuz Şekli

Çağatay Türkçesi metinlerinde öğrenilen geçmiş zamanın olumsuz şekli genellikle {-mA} olumsuzluk ekinin {-Ip}, {-ĠAn}, {-mIş} eklerinin önüne getirilmesiyle yapılmaktadır. KDC/TDB’de ise öğrenilen geçmiş zamanın bu olumsuz şekilleri karşımıza çıkmamaktadır. Söz konusu zamanın olumsuz şekli, bazı günümüz Türk lehçelerinde kullanılmakta olan {-ĠAn}, {-mIş} sıfat-fiil eklerinden sonra *yoğ* kelimesinin getirilmesiyle kurulmuştur (Alkaya, 2008: 304; Kasapoğlu Çengel, 2005: 210).

körgeyim yoğdur (4a/9),

körmişi yoğ (1a/7).

körgeyi yoğ (32b/12),

8. 2. 2. 1. 3. Geniş Zaman

KDC/TDB’de geniş zaman yapısı, ET’den beri yaygın bir şekilde kullanılan {-(A)r}/ {-(U)r} ekleriyle kurulmaktadır.

1. teklik kişi

{-(A)r-mIn}: *körermin* (3a/13), *ötünernin* (3a/14), *yêrmen*³³ 7a/8,

{-(U)r-mIn}: *kılurmin* (22b/12), *kağgururmin* (4b/8) vb.

2. teklik kişi:

{-(A)r-sIn}: *tutarsın* (21b/7), *ölürsün* (2b/3) vb.

{-(U)r-sIn}: *körürsün* (2a/13), *kağgurursın* (4b/7), *aytursın* (4b/14) vb.

3. teklik kişi:

{-(A)r}: *ağınar* (4b/9), *maqtar* (7a/2) vb.

{-(U)r}: *bolur* (3a/1), *kêlür* (7b/15) vb.

1. çokluk kişi:

{-(A)r-mIz}: *kağtarmız* (6b/6), *yêtermiz* (32a/1) vb.

{-(U)r-mIz}: *kêltürmiz* (6a/3), *öltürürmiz* (9a/14) vb.

2. çokluk kişi:

{-(A)r-sIz(lAr)}: *köçersiz* (29b/13) vb.

{-(U)r-sIz}: *aytursız* (2b/10), *kağursız* (5b/2), *bilürsüz* (26a/15), *kêlürsüzler* (6a/2) vb.

3. çokluk kişi:

{-(A)r}: *ayturlar* (4a/14), *çıkarurlar* (6b/15) vb.

{-(U)r}: *çıkarurlar* (6b/15), *sêvinerler* (4b/7), *biylerler* (4b/15) vb.

Olumsuz ve Soru Şekilleri

KDÇ/TDB’de geniş zamanın olumsuz şekli fiil tabanına ET’deki {-mAz} ekinden gelişen {-mAs} ekinin getirilmesiyle kurulmaktadır.

1. teklik kişi: *çıkmamın* (26b/3), *almamın* (12b/7) vb.

2. teklik kişi: *kılmassın* (22b/12), *çıkmamın* (26b/3) vb.

3. teklik kişi: *bolmas* (3a/2), *kütmes* (7a/5), *karamas* (14a/12) vb.

1. çokluk kişi: *bêrmesimiz* (6a/10), *bolmasmız* (27a/9) vb.

2. çokluk kişi: *inanmassızlar* (8b/3) vb.

3. çokluk kişi: *bêrmesler* (5a/1), *tıqlamaslar* (6b/10), *aytmaslar* (6b/15) vb.

Metinde geniş zamanın I. şahıs olumsuz şekilleri bazı örneklerde Ermeni Kıpçak Türkçesi (Kasapoğlu Çengel 2012: 52) ve günümüz Kazak Türkçesinin bazı ağızlarında olduğu gibi I. şahıs {+n} ekinin doğrudan {-mA} olumsuzluk ekinden sonra getirilmesiyle yapılmıştır.

1. teklik kişi: *közge ilmen* (7a/9), *kiymen* (7a/8), *têgmen* (30a/11), *yatman* (32a/13) vb.

Geniş zamanın soru şekli ise geniş zaman ekinden sonra {mU} ekinin getirilmesiyle yapılmaktadır.

öşer mü (32b/14), *êner müsün* (4a/8), *tutar musızlar* (20b/8) vb.

³³ یرمن şeklinde yazılmıştır.

8. 2. 2. 1. 4. Şimdiki Zaman

KDÇ/TDB’de şimdiki zaman yapısı daha çok günümüz Kıpçak lehçelerinde yaygın olan {- (T)p}, {-A}, {-U}, {-y} zarf-fiil eklerinden sonra {- (U)r} geniş zamanı eki almış *tur-*, *yürü-* ~ *yür-*, *yat-* tasviri fiillerinin yardımıyla kurulmaktadır.

1. teklik kişi: *alıp yaturmın* (4a/1).
2. teklik kişi: örneği bulunmamaktadır.
3. teklik kişi: *körüne-dur* (3a/10), *kêle-dur* (3a/12), *oışaydur* (9a/15), *bilinip yatur* (11a/1).
1. çokluk kişi: *tayu yürürmiz* (11b/2).
2. çokluk kişi: *paylap yürürsizler* (11a/15).
3. çokluk kişi: *aşıp yürüdiler* (23b/3).

Metinde bazı örneklerde {-A} zarf-fiil ekine doğrudan kişi eki getirilerek yapılmış şimdiki zaman yapısı da karşımıza çıkmaktadır. Bu tür zaman yapısının günümüz Kırgız (Kasapoğlu Çengel, 2005: 218), Sibirya Tatar (Alkaya, 2008: 314), Karay (Öztürk, 2018a: 66) Türkçelerinde hem geniş hem de şimdiki zaman eki olarak yaygın bir şekilde kullanılmakta olduğunu söyleyebiliriz.

1. teklik kişi: *bilemin* 32a/5.
2. çokluk kişi: *êltesizler* 12a/14.

8. 2. 2. 1. 5. Gelecek Zaman

KDÇ/TDB’de gelecek zaman yapısı başta ET olmak üzere Türkçenin çeşitli dönemlerinde (Tekin, 2016: 172; Gabain, 2017: 81-82; Hacıeminoğlu, 1997: 14; Karamanlıoğlu, 1994: 131; Argunşah, 2013: 166; Öztürk, 2018a: 67) görülen {-ĠAy} ekinin getirilmesiyle kurulmaktadır.

1. teklik kişi {-ĠAymIn}: *dégeymın* (4b/13).
2. teklik kişi {-ĠAysIn}: *baglağaysın* (32a/15), *kaşkaysın* (32a/15), *dégeysın* (10a/15), *yürgeysın* (27b/8) vb.
3. teklik kişi {-ĠAy}: *bolğay* (6b/8).
1. çokluk kişi: örneği bulunmamaktadır.
2. çokluk kişi {-ĠAysIz}: *bilgeysiz* (10b/1), *kütkeysiz* (5b/7) vb.
3. çokluk kişi: örneği bulunmamaktadır.

8. 2. 2. 2. Tasarlama Kipleri

8. 2. 2. 2. 1. Emir-İstek Kipi

KDÇ/TDB’de emir-istek kipinin gerek tarihi gerekse çağdaş Türk lehçelerinde olduğu gibi her şahsa ait ayrı ayrı ekinin olması ve birbirinden farklı ‘istek’, ‘dilek’, ‘saygı’ gibi çeşitli anlamlar taşıyan eklerden oluşması dikkat çekicidir. Yani metinde günümüz Türk lehçelerinde ve ağızlarında karşımıza çıkan emir-istek kipinin çeşitli ekleri bir arada görebilmek mümkündür. KDÇ/TDB’de tespit edilen emir-istek kipinin ekleri şunlardır.

1. teklik kişi:
{-AyIn} eki: *öleyin* (2b/4), *atayın* (3b/3), *çıkırayın* (12a/15), *öltüreyin* (19a/3) vb.

2. teklik kişi:

Eksiz: *ķara* (3a/11), *kōr* (24b/14), *bol* (6b/4), *kēl* (32b/8), *āzād kıl* (14a/13) vb.

{-ĠII} eki³⁴: *kōrkūzgıl* (2b/2), *sebkūl* (2b/13), *kōrsetkil* (12a/15), *ķaldurmaġıl* (14b/2) vb.

{-ĠIn} eki³⁵: *olturġın* (27a/2), *barmaġın* (32a/14) vb.

{-(A)nUŋ} eki: *ķılanuŋ* (26a/15).

3. teklik kişi:

{-sUn} eki: *bolsun* (3a/14), *aķulsun* (6a/11), *sorsun* (7a/14) vb.

1. okluk kişi:

{-(A)yIK} eki: *ōlmeyik* (6a/13), *ķılayık* (20a/13), *talayık* (21a/5) vb.

{-(A)II} eki³⁶: *ōltūreli* (8b/12; 9a/12), *yibereli* (12a/12), *kōreli* (12a/15), *ķoyalı* (20a/12) vb.

{-(A)IIĶ} eki: *olturalık* (11b/12), *ķılaluk* (26a/5), *bilelūk* (27a/12), *kōćelik* (29a/15) vb.

{-(A)IIŋ} eki: *ķaytalıŋ* (11b/12), *ķılalıŋ* (20b/12), *kōćeliŋ* (29a/1),

2. okluk kişi:

{-(U)ŋ} eki: *ōltūrūŋ* (19a/9), *buzıŋ* (3b/5) vb.

{-(I)ŋIz} eki: *alıŋız* (21a/8), *almaŋız* (21a/7) vb.

{-(U)ŋIAr} eki: *yiberiŋler* (8b/4), *kōrūŋler* (9a/11), *kēltūrūŋler* (12a/14), *yūkleyler* (22a/11), *almaŋlar* (11b/11), *tēgmeŋler* (27b/9),

{-(U)ŋIzlAr} eki: *biliiŋizler* (5b/9), *turuŋızlar* (10a/2), *kēliiŋizler* (8b/11) vb.

3. okluk kişi:

{-sInIAr} eki: *kēlsūnler* (22b/15), *tēgmesūnler* (21b/13) vb.

Olumsuz Şekli

ĶDĶ/TDB’de emir-istek kipinin olumsuz Şeklinin iki tipi mevcuttur. Bunlardan birincisinde fiil tabanına getirilen olumsuz anlamı taşıyan {-mA} ekinin aracılıġıyla yapılmaktadır.

ķaķķurmasun (31b/2),

oynamasun (32a/11).

³⁴ Kuman ve Memlūk Tūrkelerinde gōrōlen bu ek, aġdař Kırgız, Karakalpak ve Kumuk Tūrkelerinde de aynı iřlevle kullanılmaktadır (Öztürk, 2018a: 68)

³⁵ Ermeni Kıpçak (Öztürk, 2018c: 185) metinlerinde kullanılan bu ek, gūnūmūz Kazak Tūrkesinin Gūney aġızlarında (Nakisbekov, 1982: 44) ve “Karay Tūrkesinde dūzenli bir olarak kullanıldıġı gōrōlmektedir” (Öztürk, 2018a: 68).

³⁶ Kazak bilim adamı G.Musayev’in verdiġi bilgiye gōre Kazakçanın Maŋġıstav Eyaleti civarındaki Aday boyunun aġızlarında Kazak edebī dilindeki *barayıq* ‘gidelim’, *keleyik* ‘gelelim’ Şeklindeki emir kipinin yerine *baralı*, *keleli* olarak kullanılmaktadır (2008: 375).

Emir-istek kipinin olumsuz şeklinin ikinci tipi ise Karahanlı, Harezmi, ve Çagatay Türkçesi dönemlerinde (Ercilasun, 1984: 128-129; Ata, 2002: 50; Argunşah, 2013: 166-167) gelecek zaman eki olarak karşımıza çıkan {-ĞU} ekinden sonra *yok* kelimesinin getirilmesiyle kurulmaktadır. *bağkum yok* (4a/1).

8. 2. 2. 2. Şart Kipi

KDÇ/TDB’de şart kipine dair ET yazıtlarda karşımıza çıkan {-sAr} ekinin geçtiği *barsar* (9b/15) şeklindeki bir örnek geçmektedir. Fakat metinde {-sAr} ekinden gelişen {-sA} ekinden yapılan şart kipine dair örneklerin daha çok görüldüğünü ifade etmek gerekir. Söz konusu kip ‘şart’, ‘koşul’ anlamları dışında bazen ‘dilek’, ‘istek’ bazen de ‘pişmanlık’ anlamları da taşımaktadır.

1. teklik kişi {-sAm}: *ölsem* (2b/3), *tursam* (20a/9), *bolsam* (11a/8) vb.
2. teklik kişi {-sAn}: *sorsañ* (2a/2), *atsañ* (3b/4), *kılsañ* (3b/13), *ölseñ* (4b/14), *kêlmesen* (11b/9).
3. teklik kişi {-sA}: *külse* (2a/8), *tuysa* (14a/12), *tarasa* (2a/9) vb.
1. çokluk kişi {-sAğ}: *kılsağ* (3a/1).
2. çokluk kişi {-sAğIz}: *kılsağız* (4a/4), *sorsağız* (6a/2), *berseğiz* (6a/6), *bolsağız* (9b/2) vb.
3. çokluk kişi {-sAlAr}: *bolsalar* (6b/12), *sorsalar* (12b/2), *buyursalar* (26b/2) vb.

8. 2. 2. 3. Gereklilik Kipi

KDÇ/TDB’de gereklilik kipi olarak genel Türkçede olduğu gibi *kerek* kelimesi kullanılmaktadır. Metinde *kerek* kelimesi hem isim hem mastar ekini almış fiillerden sonra gelmiştir.

1. *oğul kerek* (31a/12).
2. *demek kerek* (12b/2), *kılmek*³⁷ *kerek* (19a/6), *sunmak kerek* (16a/10).

8. 3. Birleşik Çekim

8. 3. 1. Hikâye Birleşik Çekimi

KDÇ/TDB’de hikâye çekimi, genel Türkçede olduğu gibi *êr-* ~ *ê-* yardımcı fiiline {-DI} görülen geçmiş zaman ekinin getirilmesiyle oluşan *êrdi* ~ *êdi* yapılarıyla kurulmaktadır. Fakat metinde *êdi* yapısı sadece bir yerde geçmektedir.

yazıp êdim (33b/13).

Öğrenilen Geçmiş Zamanın Hikâyesi

KDÇ/TDB’de öğrenilen geçmiş zamanın hikâyesi, fiil tabanına getirilen {-Ip}, {-ĞAn}, {-mİş} eki ile iyelik eki kökenli şahıs eki almış *êrdi* ~ *êdi* fiilinin birleşmesiyle yapılmaktadır. Dolayısıyla metinde üç tip öğrenilen geçmiş zamanın hikâyesi vardır. Fakat aşağıda gösterildiği üzere metinde bazı şahıslara dair örnekler bulunmamaktadır.

³⁷ قيلمك şeklinde yazılmıştır.

I. tip öğrenilen geçmiş zamanın hikâyesi:

1. teklik kişi: dēp *ērdim* (5b/1), kōrmep *ērdim* (32a/10), yazıp *ēdim* (33b/13).
3. teklik kişi: kılıp *ērdi* (14b/15), çıkıp *ērdi* (17b/3), yatıp *ērdi* (18b/4).

II. tip öğrenilen geçmiş zamanın hikâyesi:

3. teklik kişi: dēgen *ērdi* (5a/7), baqturğan *ērdi* (14b/11), kūn yētkēn *ērdi* (30b/11)

III. tip öğrenilen geçmiş zamanın hikâyesi:

3. teklik kişi: bolmış *ērdi* (13b/8).

Geniş Zamanın Hikâyesi

KDÇ/TDB’de geniş zamanın hikâyesi, Çağatay Türkçesinin diğer metinlerinde olduğu gibi geniş zaman ekinin üzerine iyelik eki kökenli şahıs eki almış *ērdi* ~ *ēdi* fiilinin getirilmesiyle kurulmaktadır. Fakat metinde söz konusu hikâyenin II. teklik ve I., II. çokluk şahıslarına dair örnekler bulunmamaktadır.

1. teklik kişi: olturur *ērdim* (12b/10).
3. teklik kişi: kōrer *ērdi* (2b/11), bolur *ērdi* (4a/4), kılıur *ērdi* (4b/3).
3. çokluk kişi: çıkar *ērdiler* (12a/9), küterler *ērdiler* (8a/1).

Metinde geniş zaman hikâyesinin olumsuz şekli esas fiile {-mA} ekinin getirilmesiyle kurulmaktadır.

2. teklik kişi: bolmas *ērdiñ* (4a/7).
3. teklik kişi: bilmes *ērdi* (25a/13).
2. çokluk kişi: bolmas *ērdiñiz* (11b/10).
3. çokluk kişi: bilmes *ērdiler* (15b/8).

Şimdiki Zamanın Hikâyesi

KDÇ/TDB’de şimdiki zaman hikâyesinin üç tipi mevcuttur. Bunların I. tipinde geniş zaman eki almış tasviri fiillerinden (*yatur*, *turur*) sonra *ērdi* yardımcı fiili getirilmektedir. II. tipinde tasviri fiilinden sonra *ērdi* ~ *ēdi* yardımcı fiili kullanılmamaktadır. Üçüncü tipi ise {-mekde} şeklindeki şimdiki zaman ekinden sonra *ērdi* fiilinin getirilmesiyle kurulmaktadır.

I. tip şimdiki zamanın hikâyesi :

- çıkıp *yatur ērdi* (3a/8), bolup *yatur ērdi* (24b/13).
- kēle *turur ērdi* (29b/7).

II. tip şimdiki zamanın hikâyesi:

- or kazıp *yattılar* (26a/3), saklap *yatdılar* (20a/12).

III. tip şimdiki zamanın hikâyesi:

- kēlmekde *ērdiler* (25a/14).

Gelecek Zamanın Hikâyesi

KDÇ/TDB’de gelecek zaman hikâyesine dair oldukça sınırlı örnek karşımıza çıkmaktadır. Metinde {-ĞAy} ekinden sonra *êrdi* yardımcı fiilinin getirilmesiyle kurulan bu hikâye şeklinin sadece III. şahısla ilgili örneklerini görmek mümkündür.

bolmağay *êrdi* (20a/10),

yağış bolğay *êrdi* (24b/6).

8. 3. 2. Rivayet Birleşik Çekimi

KDÇ/TDB’de rivayet çekimi, Türkçede olduğu gibi *êr-* ~ *ê-* yardımcı fiiline {-miş}, {-ken} sıfat-fiil eklerinin getirilmesiyle oluşan *êrmış*, *êken* yapılarının aracılığıyla kurulmaktadır. Metinde özellikle öğrenilen geçmiş zaman ve geniş zaman çekiminin rivayetleriyle ilgili örnekler karşımıza çıkmaktadır.

Öğrenilen Geçmiş Zamanın Rivayeti

Metnimizde dokuz yerde geçen *êken* morfemi iki örnekte öğrenilen geçmiş zamanın rivayetini oluşturmaktadır. Tespit ettiğimiz örneklerde öğrenilen geçmiş zamanın rivayeti, *-ğan êken* ve *-ıp êken* şeklindeki iki çeşit kalıpla karşımıza çıkmaktadır. Fakat metinde bu çekimin III. teklik şahsına dair örnekler bulunmaktadır.

3. teklik kişi: *buyurğan êkendür* (21a/3), *kılıp êken* (16a/11).

Gelecek Zamanın Rivayeti

Metnimizde bir örnekte *êrmış* morfemi gelecek zamanın *yok* kelimesiyle kurulmuş olumsuz şeklinden sonra getirilmiş ve bu şekilde gelecek zamanın rivayet çekimi yapılmıştır.

kutulğusı yok êrmış (5a/15).

Geniş Zamanın Rivayeti

Metinde *êmiş*, *êken* yapılarının geçtiği geniş zaman rivayetinin olumlu şekline dair iki, olumsuz ve soru şekillerinin her birine dair birer örnek karşımıza çıkmaktadır. Bu çekimler *-ür êken*, *-ür êmiş*, *-mas êrmış*, *-ur mu êken* gibidir.

Olumlu şekli

kêlür *êken* (7b/15),

öltürür *êmiş* (19a/2).

Olumsuz şekli

bolmas *êrmış* (5b/1),

Soru şekli

köñli *bolur mu êken* (32a/4)

8. 3. 3. Şart Birleşik Çekimi

KDÇ/TDB'de *ërse* yapısı zaman eklerinden sonra gelerek şart birleşik çekimi oluşturmaktadır. Metinde özellikle görülen geçmiş ve öğrenilen geçmiş zamanın birleşik çekimlerine dair birkaç örnek karşımıza çıkmaktadır.

Görülen Geçmiş Zamanın Şartı

Metinde görülen geçmiş zamanın birleşik çekimi {-DI} eki almış esas fiilden sonra *ërse* yapısının getirilmesiyle yapılmaktadır ve bu çekimle ilgili birkaç örnek tespit edilmiştir.

kördiler <i>ërse</i> (8b/9),	boldı <i>ërse</i> (3b/12),
èsin yığıp aldılar <i>ërse</i> (8b/10),	toğdı <i>ërse</i> (4a/15),
bahtılar <i>ërse</i> (9b/1),	ösdi <i>ërse</i> (9a/7) vb.

Öğrenilen Geçmiş Zamanın Şartı

Metinde öğrenilen geçmiş zamanın birleşik çekimi {-ğandur} eki almış esas fiilden sonra *ërse* yapısının getirilmesiyle kurulmaktadır. Fakat metinde bu çekimle ilgili sadece tek örnek tespit edilmiştir.

vaqtı bolğandur *ërseñiz* (7b/13).

8. 4. Ek-Fiil

KDÇ/TDB'de Türkçenin çeşitli dönemlerinde olduğu gibi *ër-* ~ *ê-* ve *tur-* ~ *dur-* yardımcı fiilleri ek-fiil olarak kullanılmaktadır.

ër- ~ *ê-* ek-fiilleri aşağıda gösterdiğimiz gibi çeşitli örneklerde isimlerden sonra gelerek isim cümleleri yüklemleştirmiştir:

ër- + -di: sılı *ërdi* (2a/8), *hanım érdi* (2a/10), *anası érdi* (34b/15), *kāfir érdi* (35b/8) vb.

ër- + -ür: anıñ birle *ërür* (2b/1),

ër- + -ürler: lāyık *ërürler* (4b/12)

ër- + -miş: hāmīle *ermiş* (33a/8), rāst *ermiş* (4a/6),

ër- + -se: yüklüg *ërse* (19a/2),

ër- ~ *ê-* + -mes: kullı *emes* (14a/11), 'aķıl birle *ëmessin* (22b/11), ādamdın *ëmesdür* (3b/14) vb.

ê- + -ken: tēmurdin *ëkendür* (14b/3), buyurğan *ëkendür* (21a/3) vb.

KDÇ/TDB'de *tur-* ~ *dur-* ek-fiilleri bir arada kullanılmakla beraber bunlar bazen yardımcı fiil olarak bazen de gramerleşmiş ek şeklinde karşımıza çıkmaktadır.

isim + *turur*: ol *turur* (18a/8), şaḥiḥ an-neseb *turur* (35a/10), kara tağ kabat *turur* (3a/12) vb.

isim + *tur*: köptur (18a/1), aḥıstur (18a/5), yōktur (29b/9) vb.

isim + *dUr*: sözidür (8b/2), yërdür (10a/9) vb.

8. 5. Birleşik Fiiller

8. 5. 1. Tasvirî Fiiller

KDÇ/TDB’de *al-*, *bar-*, *bêr-*, *kal-*, *kêl-*, *kêt-*, *kôr-*, *tur-*, *yat-*, *yürü-* gibi bazı fiilleri sözlüksel anlamlarıyla ve zarf-fiil eki almış bir esas fiilden sonra gelerek esas fiile ‘süreklilik’, ‘yeterlilik’, ‘tezlik’, ‘tekrarlanma’, ‘uzaklaşma’, ‘tamamlanmışlık’, ‘anilik’, ‘alışkanlık’, ‘isteklilik’, ‘deneme’ gibi anlam incelikleri katan tasvirî fiiller olarak da karşımıza çıkmaktadır.

al- “almak; bilmek”

Bu fiil, metinde hem sözlüksel anlamları ile hem de bağlandığı {-A} ve {-I)p} zarf-fiil ekleri almış esas fiile ‘yeterlilik’ ifadesi katan yardımcı fiil olarak karşımıza çıkmaktadır.

{-A} al-: *soya almadı* (20b/15), *ala almadılar* (24a/2), *yüre almasın* (12b/7), *beralma-* (20a/15), *kétalma-* (33b/1), *yatalma-* (17a/12) vb.

{-I)p} al-: *tutup alıp* (5b/15), *satıp alğan* (8a/14), *ésin yığıp aldılar* (8b/10), *üleşip alur* (9b/2).

bar- “varmak, gitmek, ulaşmak”

Bağlandığı esas fiile ‘süreklilik’ ve ‘bitmişlik’ anlamları katan bu fiil, metinde {-A} ve {-I)p} zarf-fiil ekleriyle birlikte birçok örnekte karşımıza çıkmaktadır.

{-I)p} bar-: *alıp baruruz* (6a/11), *izlep barıñız* (10a/11), *yügürşüp bardılar* (11a/4) vb.

{-A/ -y} bar-: *izley barğan* (14b/12), *ayta barğıl* (33b/14) vb.

bêr- “vermek, sunmak”

Metinde bu fiil, asıl ve mecazi olmak üzere çeşitli anlamlara sahip olmakla beraber yardımcı fiil görevinde esas fiile {-ĞAll}, {-I)p} ve {-(y)U} zarf-fiil eklerinin aracılığıyla bağlanarak esas fiile ‘tezlik’ anlamı katmaktadır.

{-ĞAll} bêr-: *öltürgeli bêrmesmiz* (9b/5).

{-I)p} bêr-: *çıkarıp bêrdi* (11b/6), *ulaşıp bêrdi* (18a/7), *alıp bêrgünçe* (20b/9) vb.

{-(y)U} bêr-: her bende müminge naşîb *ķalu* bêrgil (30b/12).

kal- “kalmak”

Bu fiil, metinde esas anlamlarıyla ve bağlandığı {-A}, {-I)p} zarf-fiil eklerini almış esas fiile ‘tezlik’ ve ‘süreklilik’ gibi anlam incelikleri katan bir yardımcı fiil olarak karşımıza çıkmaktadır.

{-A/-y} kal-: *öle ķaldı* (2b/5), *bolmay ķalmas* (9a/2).

{-I)p} kal-: *yatıp ķaldılar* (33b/9), *yaşurup alıp ķalğan* (13b/3), *alıp ķaldılar* (21b/11).

kêl- “gelmek”

Metinde bu fiil, esas anlamları dışında yardımcı fiil olarak bağlandığı {-A/-y}, {-ĞAll} ve {-I)p} zarf-fiil eklerini almış esas fiile ‘tezlik’ ve ‘süreklilik’ ve ‘alışkanlık’ gibi anlamlar katmaktadır.

{-I)p} kêl-: *bolup ķêlürmin* (5b/6), *alıp ķêldiler* (6a/15), *yığıp ķêlip* (7b/7) vb.

{-GAlI} kël-: *körgeli keldi* (12b/11), *algalı keldiler* (23b/5), *kılğalı keledur* (23b/9) vb.

{-A/-y} kël-: *çıka keldi* (8b/14), *avlayta keldük* (12a/6), *tura keldi* (32b/13), *izley kelmekke* (12a/4) vb.

kêt- “gitmek”

Metinde bu fiil, esas anlamlarından ayrı olarak bağlandığı {-I(p)} zarf-fiil eki almış esas fiile ‘uzaklaşma’, ‘süreklilik’, ‘sona erme’ gibi ifadeler katmada önemli görevler yapan bir yardımcı fiil olarak karşımıza çıkmaktadır.

{-I(p)} kêt-: *kaçıp kêtirdür* (22a/8), *ozup ketti* (22a/8),

kör- “görmek, izlemek”

Metinde bu fiil, asıl sözlüksel anlamları dışında yardımcı fiil olarak bağlandığı {-I(p)} zarf-fiil eki almış esas fiile ‘tezlik’, ‘süreklilik’ gibi ifadeler katmaktadır.

{-I(p)} kör-: *barıp kördiler* (11a/13), *oкуп kördi* (24b/9)

tur- “durmak, bulunmak”

Çalışmamızın şimdiki zaman yapısıyla ilgili bölümünde bahsettiğimiz gibi bu fiil, metinde yardımcı fiil olarak bağlandığı {-I(p)}, {-A} zarf-fiil eki almış esas fiile ‘süreklilik’, ‘alışkanlık’, ‘tekrarlanma’ gibi çeşitli anlamlar katmakla beraber şimdiki zamanı bildirmeden kullanılan bir yapı olarak da karşımıza çıkmaktadır.

{-I(p)} tur-: *çekip turdılar* (8b/13), *baķıp turuñızlar* (10a/2), *baķılaşıp turur* (20b/5) vb.

{-A} tur-: *ķara tur* (3a/11), *kële turğanda* (5b/15), *bara turğaç* (23a/3), *sözleşe tururda* (25a/6).

yat- “yatmak”

tur- fiili gibi asıl anlamları dışında yardımcı olarak da kullanılan bu fiil, metinde {-I(p)} zarf-fiil ekinden sonra gelerek cümleye ‘süreklilik’, ‘bitmemişlik’ anlamları katar ve aynı zamanda bu tür yapılar şimdiki zamanı ve şimdiki zamanın hikâyesini bildirir.

{-I(p)} yat-: *bilinip yatur* (11a/1), *ķayğurşup yatdılar* (11a/9), *saķlap yatdılar* (20a/12), *tüşüp yatur* (22a/13), *or ķazıp yattılar* (26a/3), *alıp yaturmın* (4a/1) vb.

yürü- ~ yür- “yürümek, ilerlemek, hareket etmek”

Bu fiil de metinde bazen asıl anlamlarıyla bazen de gramer anlamlarıyla karşımıza çıkmaktadır. Fiil, {-I(p)}, {-A} ekleri almış esas fiilden sonra geldiğinde sözlüksel anlamlarını kaybederek esas fiile ‘süreklilik’, ‘bitmemişlik’ gibi ifadeler katmaktadır. Bu tür yapılar, genellikle şimdiki zaman ve şimdiki zamanın hikâyesini bildirmektedir.

{-I(p)} yür-: *ķarap yürüp baķtılar* (11a/1), *paylap yürürsizler* (11a/15).

{-U} yür-: *tayu yürürmiz* (11b/2).

8. 5. 2. İsim + Yardımcı Fiillerle Kurulan Birleşik Fiiller

KDÇ/TDB’de genel Türkçede olduğu gibi bu tür birleşik fiiller, çeşitli isimlerden sonra *bér-*, *bol-*, *çek-*, *ët-*, *eyle-*, *il-*, *kal-*, *kül-*, *sal-*, *tut-*, *yé-*, *tap-* gibi fiillerin getirilmesiyle yapılmaktadır.

bér- “vermek, sunmak”

aş bérdi (31b/12),
āvāz bérdi (8b/14),
cevāb bértürmiz (2b/6),
ögüt ‘aql bérdi (30a/2),

ögüt bérseñizler (6b/10),
ruḥṣat bérseñiz (6b/6),
yol bérmesler (5a/1),
zekāt bérıp (30a/8) vb.

bol- “olmak”

āvāre boldılar (9a/12),
āzād bolsun (14b/1),
bāliḡ bolḡandın (2a/12),

böri bolup (5b/8),
ḡāyib bolḡan (10b/1),
mürted boldı (2a/1) vb.

ët- “etmek, yapmak”

baş étip (33a/10),
ḡaber étti (25a/15),
kēṇeṣ étip (11b/15),

rahīm étip (25a/2),
yakın éttiler (23b/4),
zālim éte baṣladılar (7b/4) vb.

eyle- “eylemek, etmek”

bahil eyleseñ (24b/6),

ḡabül eyledi (27b/14).

il- “ilmek, asmak”

közge ilmen (7a/9).

kêt- “gitmek”

ēsleri ketti (8b/9),

kal- “kalmak”

köñli qaldı (4a/4),
ṭāḡatımız qalmadı (7b/8),
tañ ‘acāyib qalıp (17b/1),8

tañ qaldı (13b/15),
tul qaldı (5b/12) vb.

kıl- “kılmak, yapmak”

*‘ādīl dād kıldı (9a/7),
āzād kıla (12a/13),
beyān kılandı (1b/2),
hanlık kıldı (5a/12),
küç kılar (6b/9),*

*rahīm kılap (11b/3),
şabr kılsaṅ (4b/13),
tevbe kılsun (7a/14),
vaşiyet kıldı (5b/9),
yaḥşı kılipsız (12b/5) vb.*

sal- “salmak, göndermek”

*haber saldı (20b/2),
köz saldılar (27b/7),*

yar saldı (27b/8) ~ car saldı (29b/4).

têg- “değmek, dokunmak”

zarar têgmesünler (21b/13).

tap- “bulmak; ulaşmak”

*murādın tapıp (4a/5),
bahāsın tapmadılar (9b/10),*

haber tapıp (22a/7).

tut- “tutmak”

*kal’a tutup (6b/14),
maḳām tutdılar (5a/4),
mekān tuttı (31b/3)*

*rūze tutup (30a/9),
şaf tutup (23b/7),
yurt tutmaḳḳa (5b/4) vb.*

yê- “yemek yemek”

nî ‘met yédiler (11b/13).

8. 6. Fiilimsiler

8. 6. 1. İsim-Fiiller

Gerek tarihi gerekse çağdaş Türk lehçelerinde yaygın bir şekilde kullanılan {-mAk} isim-fiil eki, KDC/TDB’de bazı örneklerde yalın, iyelik ve hâl ekleriyle çekimlenerek başka bir kelime ile bağlanabilmektedir.

İyelik eki olarak başka bir kelimeyle bağlanmış olan:

*şāh seyyid at kıoymaḡı anaları taşkende kabiriniṅ kızı êrdi (35a/9),
mèniṅ süymegim nişānı ol turur (4a/12),
toḡmasıdın burun (19a/3),
aşuḳmaḡım ba’âi ol êrdi (4a/11) vb.*

Yalın hâlinde başka bir kelimeyle bağlanmış olan örnekler:

neteg kılmak almalıḳ aydı (4b/14),

neteg *kılmek*³⁸ kerek (19a/6),

Yönelme hâli eki alarak başka bir kelimeyle bağlanmış olan örnekler:

dolana *almağa* barğan kişiler (34a/3),
alar yurt *tutmağa*³⁹ yahşı lâyıķ ēmesler (5b/4),
bala *bolmağa* yahūd köfūk aşap boğaz boldıj mu (8a/11),

Belirtme hâli eki alarak başka bir kelimeyle bağlanmış olan örnekler:

kötergen *aytmegin* satur (7a/13),
mumı *izlemekni* unamadılar (11b/6).

Bulunma hâli eki alarak başka bir kelimeyle bağlanmış olan örnekler:

uluğ leşker bilen *kêlmekde* êrdiler (25a/14).

8. 6. 2. Sıfat-Fiiller

KDÇ/TDB’de sıfat-fiil görevinde ET’den beri geniş bir şekilde kullanıma sahip olan {-ĠAn}, {-(A)r}/ {-(U)r} ve {-mAs} ekleri kullanılmaktadır.

{-ĠAn} eki

Daha çok geçmiş zaman anlamı bildiren bu ek, metinde birçok örnekte bir fiile gelerek bir ismi niteleyici sıfat görevinde kullanılırken birçok örnekte de isim gibi çekimlenmektedir.

Sıfat görevinde olan örnekler:

mên *alğan* hatūnum birle birge ölermin (5b/1),
han üşbu *aytılğan* békler niñ her birisi leşker kılıp (16a/2),
nürdin *bolğan* oğlumoğlumğa yol bérnesler (4b/5),
oşal *taşlağan* tay barıp kâfirniñ taş minâresin orta ozup (28b/8),
yağırılı yüzün *körge*n kişi artuğa bolayın dēr êrdi (9a/5) vb.

İlgi hâli eki almış örnekler:

ol tezlep *ölgenniñ* közi közi yaradı (19a/15),

Belirtme hâli eki almış örnekler:

barğanı satuğçılarnı aslamçılarnı bastılar (21a/12),

³⁸ قيلمك şeklinde yazılmıştır.

³⁹ Bir tane /k/ yazılmıştır.

bala kıyaşdın *bolğanı* rāst ěrmiş (4a/6),
barğan *kēlgenni* taladılar (21b/2) vb.

Ayrılma hâli eki almış örnekler:

bir kün kız bāliğ *bolğandın* soñ orda ھاڭا aydı (2a/12),
ěki oğlan *toğandın* soñ almalık sılunı köñli gümān boldı (4b/4),
ělge *barğandın* soñ doynın beyān kız aldılar (5a/5),
tamām *kılğandın* soñ çingiz ھاڭanı arabağa oltururğa ötündiler (12b/3) vb.

Bildirme eki almış örnekler:

sılu aydı bizni saña *buyurğandur* (3b/13),
sēniñ ěriñ *ölgendür* (8a/12),
ěndi kēlür vaqtı *bolğandur* (7b/13) vb.

Çokluk eki almış örnekler:

bilmegenler bilürler *öğrenmegenler* öğrenürler (7a/11),
kaşanda *olturğanlar* aţım ٲonum saña bolsun dēr ěrdi (9a/6) vb.

{-(A)r}/ {-(U)r} eki

Hem geniş zaman eki hem sıfat-fiil eki olarak bilinen bu ek, Türkçenin bütün dönemlerinde yaygın bir kullanıma sahiptir. KDC/TDB’de de bu ek, daha çok geniş zamanı bildirirken bazı örneklerde geniş zaman anlamlı sıfat-fiil eki olarak kullanılmaktadır.

ěndi *kēlür* vaqtı *bolğandur* (7b/13),
ēr *kiyer* şavutnı ēr *kurşanur* kılıçı köptur (18a/4),
amatnıñ *kēter* küni ھاڭ halkқа aş bērdi (31b/12) vb.

{-mAs} eki

KDC/TDB’de geniş zamanın olumsuz şekli olan {-mAs} < {-mAz} yapısı da bazı örneklerde sıfat-fiil eki olarak kullanılmaktadır .

kim *oymas* yurtnıñ bēlgüsü oldur (7a/1),
sōnmes çerāğ *tūkenmes* azuq aldılar (11b/14).

8. 6. 2. Zarf-Fiiller

{-A}/ {-y} ekleri

ET’den beri yaygın olarak kullanılan {-A} zarf-fiil eki ünsüzle biten fiil tabanına; {-y} eki ise ünlüyle biten fiil tabanına getirilmektedir. KDC/TDB’de {-A} zarf-fiil eki daha çok karşımıza çıkmaktadır.

bara turğaç yana *bara* almadı kayttılar (23a/3),

lāyık alaba *bere başladılar* (21a/1),
oğlu kızına küç zālīm *ete başladılar* (7b/4),
anlar *kēle turganda* ormandın bir neçe kavm kişiler çıktılar (5b/14),
küyügidin *kayğura kayğura* yaman bolup tur (5b/13),
kuva kuva otlatır (7a/6)
anda her biri kúp *soya almadı* (20b/15),
sözleşe tururda aḳsaḳ tēmur bu sırğaḳdın tura salıp ṣāh sulṭānnı tuttu (25a/6) vb.
yıkıla kopa mināre başıḡa çıktı (20a/8).

Hem kullanım hem de yapısı bakımından {-p} zarf-fiil ekine benzerlik gösteren {-y} ekiyle ilgili çok az örneḡi karşımıza çıkmaktadır.

seniḡ artıḡça *avlay* tayu yürürmiz (11b/2),
bizler munda sizni *izley* kēlgen on kiṣimiz (12a/13).

{-ĠAç} eki

Eski Uygur metinlerinde kullanımı yaygın görülen ve ‘-IncA’ ekinin anlamını taşıyan bu zarf-fiil eki, KDC/TDB’de de bazı örneklerde görülmektedir.

kēçe *bolğaç* ṣāf bolup öz ornıḡa tüṣer tēdi (10a/12),
āvāznı *ēṣitkeç* yügürṣüp bardılar (11a/4),
bara *turgaç* yana bara almadı (23a/3) vb.

{-ĠAndA} eki

{-ĠAn} sıfat-fiil eki ile {-dA} bulunma hāli ekinin birleşmesiyle oluşan ve ‘-IncA, -dİĠIndA’ zarf-fiil eklerinin anlamlarını taşıyan bu ekin KDC/TDB’de birkaç örneḡi bulunmaktadır.

anlar kēle *turganda* ormandın bir neçe kavm kişiler çıktılar (5b/15),
ḡan avḡa *çıkkanda* kızını alıp kaçtı (33a/4),
ol ér *yētkende* ḡacıtārḡan içide ḡarakçı bola başladı (34a/5),
kēçe *kēlgende* sēn anıḡ birle yipni üç oynāḡan bolup barmaḡın (32a/14),
ne kişiler *dēgende* doyn beyān dēgeysin (10a/14),
taḡ mahali *bolğanda* havādan kūn indi (8b/8) vb.

{-ĠAlI} eki

ET’den beri Türkçenin çeşitli dönemlerinde görülen ve “-mAk için” anlamı veren bu ek, KDC/TDB’de birçok yerde geçmektedir.

ḡan kuṣ coyḡalı av *avlaḡalı* ṣıkārḡa çıktı (30b/14),
cüft *bolḡalı* mundaḡ uyatsız bolḡan yoḡ (2b/15),

aksak t mur  ehrini *algalı* orda nı * ar b kılgalı* k ledur (28b/15),
 alk a faydalı rak sizge * lt rgeli* b rmesmiz (9b/1),
her birisi le ker kılıp  l   yol *algalı* y r t r (16a/3) vb.

{- U A} eki

{- U} sıfat-fiil eki ile {+ a} e itlik h li eklerinin birle mesiyle olu an ve ‘-dik A, -Ac k kadar’ zarf-fiil eklerinin anlamlarını veren bu ek, K D /TDB’de sadece bir  rnekte kar ımıza çıkmaktadır.

avdın yanıp *k lg  e*  r o lan bolsa (31a/1),

{- U  A}, {-U  A} eki

K D /TDB’de ET’den beri T rk enin de i ik d nemlerinde g r len ve ‘-e kadar’ anlamı ta ıyan birle ik yapıdaki eklerden daha  ok {- U  A} ekiyle ilgili bir ok  rnek kar ımıza çıkmaktadır.

k   nee ba ı a *y tk n e* yana yıkıldı (20a/2),
ol koy an nemerseni alayın *d g n e* (20b/1),
b rkin alıp *b rg n e* bolmay ilgeri  ddi (29b/9),
artı a karap *bak  n a* k rtkanın b rki t  ti (29b/6) vb.

Metinde ET’deki {- U  A} zarf-fiil ekindeki / / sesi O uz T rk esinde oldu u gibi (Akar, 2018: 195) bir  rnekte d  erek {-U  A}  eklini almı tır.

alan san *bolun a*  z uru ı birle kırk ki i bolsa (29a/5).

{-m y} eki

{-m } olumsuzluk ekiyle yukarıda  rneklerini verdi imiz {-y} zarf-fiil eklerinin birle mesiyle meydana gelen bu ek, K D /TDB’de bazı  rneklerde kar ımıza çıkmaktadır.

bolası *bolmay*  alması (9a/2),
bild rmey ala ununun bir m  rlig y z  in tilep aldılar (9b/7),
 le mey koydılar (9b/10) vb.

{-(U)p} eki

T rk enin b t n d nemlerinde yaygın bir kullanıma sahip olan bu ek, K D /TDB’de de sık sık kar ımıza çıkmaktadır. Ek, fiilleri fiillere ba lamak i in ve pe i sıra veya aynı anda yapılan eylemleri bir anda s ylemek i in kullanılmaktadır.

ayanla ıp tirge ip bularını  ıkardılar (13a/10),
 alk   l n b klerin *yı ıp* aydı (5a/14),
k  e  adıır * urıp* kızını *alıp* yatur boldı (3b/12),
k mege *salıp akuzup* yiberdiler (3a/6),
munı *s v p  k p*  ingiz a irge e ba ladılar  ingizni (9a/8),

aķsaķ t mur bir buzağını *tutup alıp* kayıtlar (5b/15),
bu ne işdur d g n e amat  zi *y g r p* kirdi (13a/1) vb.

{-(y)U} eki

ET’de ve T rk enin değişik d nemlerinde karşımıza  ıkan ve birden fazla eylemlerin aynı anda yapıldığını bildiren bu ek, K D /TDB’de de bazı  rneklerde karşımıza  ıkmaktadır.

b rdib k sult n av *avlayu*  ıktı (11a/3),
her bende m minge naş b *k lu* b rgil (30b/12),
seniņ artıņ a *tayu* y r rmiz (11b/2).

{-(U)rdA} eki

K D /TDB’de {-Ar} sıfat-fiil eki ile {-dA} bulunma h li ekinin birleşmesiyle oluşan ve ‘-IrkEn, -IncA’ zarf-fiil eklerinin anlamını veren bu ekle ilgili sadece bir  rnek karşımıza  ıkmaktadır.

s zleşe *tururda* aķsaķ t mur bu sır aķdın tura salıp (25a/6).

{-(U)r A} / {-A)r A} eki

{-Ur} sıfat-fiil eki ile {- A} y nelme h li ekinin birleşmesiyle meydana gelen bu zarf-fiil eki ‘-mAk i in, -mAyA’ zarf-fiil eklerinin anlamını taşıyan bu eke K D /TDB’de birkaç  rnekte rastlanmaktadır.

şehrige *barur a* yarağlandı (25a/12),
uruşur a ruşşat yok (21b/9),
ol şarafge *barur a* şabul ş lmadı (27b/15),
munda *k liur e* kim  rgetti (11b/3),
asrar *baķar a* l y k kişi bolmadı (19b/9),
satuğ k lur a yaşşı bolur  rdi (22b/4) vb.

V. ÇEVİRİ YAZI

Ḳışsa-i Dāstān-ı Çingiz Ḥān

[1 b]

- (1) bu çingiz ḥannıñ aşlı ḥazret nuḥ peygāmbēr ‘aleykūm selāmıñıñ
- (2) oğlu yāfeādin ḳalğan evvelğı⁴⁰ defterde beyān ḳılındı evvel
- (3) uz ḥan bu çingiz ḥannıñ babasıdur uz ḥannıñ oğlu
- (4) ḳara ḥan anıñ kūnü mergen anıñ oğlu ḳaçı mergen
- (5) anıñ oğlu ḳara devmāl anıñ oğlu turımtay çeçān anıñ oğlu
- (6) tumavıl mergen anıñ oğlu doyn bayan anıñ oğlu çingiz
- (7) ḥan anıñ oğlu cocı ḥan anıñ oğlu sayın ḥan anıñ oğlu
- (8) sartaḳ ḥan anıñ oğlu burtak ḥan anıñ oğlu tuğalı
- (9) ḥan anıñ oğlu toḥtabay ḥan anıñ oğlu özbek ḥan
- (10) anıñ oğlu canıbek ḥan anıñ oğlu bērdıbek ḥan anıñ oğlu
- (11) şaybak ḥan anıñ oğlu murtaẓā ḥan anıñ oğlu kūçüm ḥan
- (12) anıñ oğlu ‘ālī ḥan anıñ oğlu arslan sulṭān anıñ oğlu
- (13) seyyid⁴¹ burḥan sulṭān ammā seyyid burḥan sulṭānıñ cāyı maskavda

[2 a]

- (1) ērdi orus kāfir ḳolında mūrteḋ boldı ēmdi çingiz
- (2) ḥannıñ defteri evvel başıdın sorsañ toğaçā ağalaradıñ
- (3) ol zamānda aḳ tēñiz içinde malta dēgen bir şehir bar ērdi
- (4) ol şehiriñ ḥanıñ atı altun ḥan dēgen ḥançanı
- (5) atı kürkevç ḥançā dēgen ērdi vü taḳı kürkevç ḥançadıñ
- (6) bir ḳız toğdı atı almalig⁴² körklüg ērdi vü taḳı ayğa vü kūnge
- (7) körküzmediler kırḳ kulaç taş sarāyda ḳoydılar ammā şol ḳız
- (8) andaḳ sılu ērdi kim⁴³ külse ḳuruḳ yığaçḳa yafrak biter ērdi
- (9) saçın tarasa yuncı tökülür ērdi taḳı yerge tüfkürse altun
- (10) tökülür ērdi dünyāda bir arıḡ toğmıḡ ḥanıñ ērdi özige
- (11) yavug ağasınıñ atı orda ḥan dēgen ērdi kūnlerde

⁴⁰ اولغى şeklinde yazılmıştır.

⁴¹ ي harfinin üzerinde şedde konulmamıştır.

⁴² المة ليک şeklinde yazılmıştır.

⁴³ ایرديکیم şeklinde ērdi ve kim kelimeleri bitişik yazılmıştır.

- (12) bir kün kız bālig bolğandın soñ orda ھاڭا aydı bu sarāydın
- (13) çıkıp taşqarını körürsin dünyā dēgen bu sarāy mu yā başqa mu
- (14) anda orda ھاڭ aydı dünyā dēgen taşqarı kēñ cihāndur
- (15) ammā ay kün dēgen ēki nemerse bardur dünyānıñ rüşenlikı

[2 b]

- (1) anıñ birle érür almalık körklüg aydı orda ھاڭ maña ol
- (2) nemeselerni körküzgil dēdi érse orda ھاڭ aydı
- (3) sēn anı körseñ ölersin dēdi almalık körklüg aydı ölsem
- (4) öleyin körküzgil tēdi érse orda ھاڭ derençeni açtı
- (5) érse kün yaruğı şu 'le urdı almalık körklüg öle ھاڭ kaldı
- (6) vū yanıdağı barları aydılar ēmdi ھاڭ ne cevāb bērürmiz dēp
- (7) yığlaştılar bir tün bolğandın soñ ēsige kēldi
- (8) anda ordaları sēvindiler taķı alar sürdi ey ھاڭım ne nemerse kördiñ
- (9) almalık körklüg aydı bayağı körgeñ kündin ھاڭsaķımda bir bala
- (10) peydā boldı ēmdi anamға ne dēp cevāb aytursız tēdi
- (11) ammā altun ھاڭ künde bir vaķt ھاڭın körer ērdi bir künü ھاڭın kör-
- (12) geli kēldi érse körer kim ھاڭı cümle bolup tur⁴⁴ aydı kim ey ھاڭım saña
- (13) ne boldı kim yüzüñe tüşüpdür sepkül tēdi ھاڭıñ bilēn turıp
- (14) ھاڭanıñ ھاڭıǵa kēldi aydı kim ey körkevc ēkimiz ھاڭāl cūft
- (15) bolğalı mundaķ uyatsız bolğan yok ērdi ھاڭımızǵa bir bala bolup tur⁴⁵

[3 a]

- (1) ne ھاڭsaķ bolur tēdi körkevc aydı ēmdi munı bu yurtқа
- (2) bērip bolmas anıñ üçün ādam oǵlı şeytān birle berāberdur
- (3) köp sözler köp āvāzlar peydā bolur tēdi bir altun kēme tūze-
- (4) diler ھاڭıñ kırkını bilēn kök kökerçin birlen altun ھاڭı birlen
- (5) tūtī kuş sönmes çerāǵı birlen tūkenmes azuķı birlen tura taǵıdın
- (6) tün tējizine altun kēmege salıp aķuzup yiberdiler ü yana
- (7) aydılar naşīblikke yoluķur dēp andın soñ ol zamānda tumavıl
- (8) mergen dēgen ēl ھاڭıdın kırk kişi birlen çıkıp yatur ērdi
- (9) ammā aralarıda bir ھاڭavıl bar ērdi şabashkur dēgen mañlayında

- (10) bir kôzi bar êrdi bir kûn aydı ey tumavıl mergen yırakdın bir qara kôrûnedur
- (11) anda tumavıl mergen aydı anı qara tur têdi şabaskur
- (12) bir altun şandûk kêledur ortada bir qara tağ qabat turur ôte
- (13) kôrermin têdi aydı tumavıl mergen şol nemerseni sizden
- (14) ôtûnermin içi sêniñki taşqarısı mêniki bolsun têdi ammâ şol kême
- (15) tañla tüş vaqtıda kêlûr têdi êrse tañlası tüş vaqtıda

[3 b]

- (1) keldi kôrdiler kim bir altun şandûkdur hîç buzargâ yoruğın
- (2) tapmadılar anda şabaskur aydı ey tumavıl mergen atıp buzğıl têdi
- (3) anda tumavıl mergen aydı tura atayın mu ya kıya atayın mu şabaskur
- (4) aydı eger tura atsañ içinde cânlık nemerse bolsa teger kıya atıp
- (5) buzıñ têdi tumavıl mergen aydı hōş andağ bolsa kıya atayın dēp
- (6) oqın yağğa⁴⁶ toldurup andağ attı⁴⁷ kēmeniñ uç tahtası ırıp
- (7) çıktı êmdi kēmeni kıya atıp buzğan üçün kıyat tumavıl
- (8) mergen dēp atadılar aşı atı hâlk ara oşundağ êrdi
- (9) ol kēmeni buzğandın soñ içidin almalık kôrkölüg çıktı kırkını
- (10) birlen kôk kôkerçin altun qurı birlen tûfî kuş birlen barçasın tumavıl
- (11) mergen aldı kēmeniñ taşın şabaskur aldı andın soñ tuma-
- (12) vıl mergen oşal kêçe çadır qurıp kızını alıp yatur boldı êrse
- (13) almalık sılı aydı bizni saña buyurgandur ammâ bir neçe küngeçe şabr kılsan
- (14) bolur kırsaqında bir bala bardur oşal bala âdamdın êmesdür ku-
- (15) yaşdın bolğan têdi anda tumavıl mergen aydı ol kırsaqındağı

[4 a]

- (1) balağa baqqum⁴⁸ yok alıp yaturmın têdi almalık sılı aydı hey mergen
- (2) her eyne kôkdağı yürgen aq şınkar êrdim sizniñ qarağay dek⁴⁹
- (3) boyuñızge koyayın siz êr kişisiz kôp kayırıp bolmas têdi
- (4) ammâ kôñli qaldı şabr kılsañız bolur êrdi têdi andın soñ tumavıl
- (5) mergen çadırını qurıp kôñil murâdın tapıp sordı ey almalık
- (6) sılı bu kırsaqındağı bala kıyaşdın bolğanı râst êrmış âdamdın

⁴⁶ بآغه şeklinde yazılmıştır.

⁴⁷ /t/ üzerine şedde konulmadan تى şeklinde yazılmıştır.

⁴⁸ /k/ üzerine şedde konulmadan كى şeklinde yazılmıştır.

⁴⁹ qarağay ve dek kelimeleri bitişik yazılmıştır.

- (7) bolsa sèn her eyne kız bolmas êrdiñ tēdi sēvgi artuķ boldı
 (8) andın soñ almalık sılı aydı ey mergen maña ēner mūsın ‘ōmrım
 (9) içinde hīç ēr kişini kōrgenim yokdur ammā hūdānıñ havāsı⁵⁰
 (10) birle sēni kōrdim tēdi andın tumavıl mergen aydı ōzi boğaz ornı
 (11) kız orazlı ērge tüş bolar dēgen aşıukmağım ba‘ā ol ērdi andın
 (12) almalık sılı mēniñ süymegim nişānı ol turur kim yığaçım қарағай şunқar
 (13) kuşum saçın tarağay tamğam açamay ol sebebdin kıyat hālķı açamay
 (14) tamğam dēp ayturlar tamğası bu turur andın soñ bu
 (15) құсақıdaғı bala toғdı ērse anıñ atın teñribergen

[4 b]

- (1) dēp doyn bayan atadılar u yana neçe kündin soñ tumavıl mergen-
 (2) niñ atası turımtay çeçān öldi mergen atasınıñ ornığa
 (3) olturdı hanlık kılur ērdi andın soñ almalık sılı ēki oğul
 (4) toғdı birini atın bōdenetay birini bilgūtay dēp atadılar ol ēki
 (5) oğlan toğandın soñ almalık sılunı kōñli gümān boldı andın
 (6) tumavıl mergen aydı almalık kōrklüg hālā‘ikniñ hatūni oğul
 (7) toğsa sēvinerler sēn oğul toğup neçün қayғurursın almalık sılı
 (8) aydı ey mergen mēn burunğı oğlum bayandın қayғururmın tēdi
 (9) қуланға ēyergen çeçekke aғınar toñuzge ēyergen lāyğa aғınar
 (10) dēgen dek⁵¹ ayturlar sēn han oğlı ēmessin bu yurtқа lāyіk ēmessin
 (11) dērler ōz hālın bilmes kōzi mālğa toymas bōdenetay bilgūtay yurtқа
 (12) lāyіk ētürler dērler doyn bayan lāyіk ēmes dērler arslan balası
 (13) ērürmin saña kēlip ne kōrdim dēgeymın tēdi tumavıl mergen aydı
 (14) rāst aytursın ēmdi neteg kılmaқ almalık aydı sēn ōlseñ yurtu-
 (15) ғnı ēki oğluñ biyerler mēniñ nürdin bolğan oğlumға yol

[5 a]

- (1) bērmesler bu ēki oğluғnı қалмаққа⁵² yibergil tēdi andın tumavıl
 (2) mergen ēki oğulın қалмаққа han kılıp buyurdı ēkisіğa
 (3) yēti yaşar bala nōker қоştılar қалмақ yurtқа барıp yurt maқām

⁵⁰ (حواسن <) şeklinde yazılmıştır.

⁵¹ dēgen ve dek kelimeleri birlikte yazılmıştır.

⁵² çift /k/ harfini gösteren herhangi işaret konulmamıştır.

- (4) tutdılar ėmdi almaq turasın aqlı bdenetay bilgtaydın-
- (5) dur bdenetay bilgtay ol elge bargandın so doyın bayan
- (6) kıız aldılar altun annın neslidin yeti sultn bar ėrdi
- (7) anın kencesi tlki sultn dgen ėrdi anın kıızı alagunı
- (8) doyın bayana aldılar ol kıızdın  oul todı birinin atı
- (9) budunar birinin atı aınar uni salcut ėmdi ıyat
- (10) uruı budunardındur atay alkını uruı aınardın-
- (11) dur salcut alkının uruı salcutdın turur tumavıl
- (12) mergen ygirme yıl anlık kıldı andın so doyın bayan atasıdın
- (13) so on tokuz yıl anlık srdi taı doyın bayan zi leridin
- (14) burun  kn alk olın bklerin yıp aydı āh ey kaltak
- (15) alk olı bilinler lmdin h kim utulusu yok ėrmi mn

[5 b]

- (1) alan atunum birle birge lermin dp ėrdim amm ayu dek bolmas
- (2) ėrmi ecel ėrdi mn lermin sizler hem alursız ey al'ı
- (3) sizlerge vaiyetim bul ki bu mndin toan⁵³  oul budunar aın-
- (4) ar salcut alar yurt tutmaqa⁵⁴ yaı lyık ėmesler yana
- (5) aydı ey al'ılar mn lgendin so atunum alaua
- (6) t tl bolup klrmin anda yurta yaı lyık oul peyd bolur
- (7) ey al'ı her eyne anı ktkeysiz tdi ėmdi mnin blgm ol
- (8) bolur kim mn lgendin so kn bolup ėnermin bri bolup
- (9) ıarmanın bilinizler tdi bu sznı al'ıa vaiyet kıldı
- (10) doyın bayan dnydın bardı amm doyın bayan dnydın tkendin
- (11) so almaı eki inisi eitip bdenetay bilgtay aamız lp
- (12) yengemiz alau tul aldı dp otuz bk nkerleri birle yrdiler
- (13) yengemiz alau aamız kygidin ayura ayura yaman bolup tur
- (14) dp tobuak alara minip av avlara ıtılar bir aına
- (15) bardılar bir kıykni tutup alıp ayttılar⁵⁵ anlar kle turanda

[6 a]

- (1) ormandın bir nee avm kıiler ıtılar barıp yolukup aydılar hey

⁵³ Bir tane // yazılmıtır.

⁵⁴ Bir tane /k/ yazılmıtır.

⁵⁵ قایتی şeklinde yazılmıtır.

- (2) kaydın kélürsizler bular aydılar bizni sorsañız ھاtay şehridin
- (3) kélürmiz dèdiler sordılar sizler ne kişilersiz dèp bular aydılar
- (4) bizler ھاılmağdın kélürmiz ھاılmağ ھاalkının turaları biz bōdene-
- (5) ھاay bilgūtay atımız turur alar aydı bizge üç ay boldı azukımız yok
- (6) tükendi üçimiz dèdiler bizlerge raḥīm kılıp bir nemerse bërseñiz ya
- (7) uşbu kèyikni bizge bërseñiz bolur èrdi dèdiler bular aydılar hey
- (8) turañızdın ne üçün bosduñız berkrağ aç bolduñız alar aydılar
- (9) turalarımız küç zālīmlik boldı çıdamaduğ dèdiler bular aydılar
- (10) ḥōş andağ bolsa tirig kèyikni bërmesmiz tul ھاalğan yengemiz bar
- (11) ağamız ölgenige kayğurar aña alıp barurmız köñli açulsun dèp⁵⁶
- (12) alar aydılar ey yārānlar yok èrse bizniñ bir oğlımız bar anı
- (13) alıñ bizge kèyik bërseñiz biz açka ölmeyik dèdiler bular alarğa
- (14) bir koyunıñ bütini bèrip ol oğlını aldılar bōdenetay bilgūtay
- (15) süyünüp alıp kèldiler ol oğulnıñ atı balın dègen èrdi

[6 b]

- (1) atası mañğıtay dègen èrdi açlıkdın dermānsızlıkdın biy oğlı
- (2) balın biyni bir koyunıñ butığa bèrdiler bōdenetay bilgūtay oğulnı
- (3) kèltürüp yengeleri alañğunı aldıge⁵⁷ koydılar yılksın bakıp
- (4) kımızın tutarğa bu yaḥşı bol dèp⁵⁸ tapşurdılar alañğu anıñ tūbin
- (5) aşlın bilip yaḥşı asradı andın soñ bōdenetay bilgūtay aydılar
- (6) bizge ruḥşat bërseñiz kaytarmız anıñ üçün kim tañğutdın
- (7) elçi kèlipdur yaman ھاaber bar èrmiş anda alañğu aydı āḥ ھاayın
- (8) inilerim ança küñge yètkünçe şabr kılsañız ne bolğay anıñ üçün
- (9) kim bu üç oğlum budunçar ھاağınçar salcut ھاalknı bilmes boldılar
- (10) zālīm küç kılur sözümni tıñlamaslar bularğa ‘aql öğüt bërseñizler
- (11) ne boldı bōdenetay bilgūtay aydılar ey yengemiz bizniñ ‘aql va-
- (12) şiyet öğütimiz oldur kim bu inilerimiz el uluğına āmīn bolsalar
- (13) yaḥşı emdi biliñler özge yurtka nişānı oldur ھاan elin
- (14) köpeltip ھاal‘a tutup orda èter bāzārın kèñeyter yat elge
- (15) yat nökerğa aytmaslar uluğların tōrge çıkarurlar kiçig

⁵⁶ açulsun ve dèp kelimeleri bitişik yazılmıştır.

⁵⁷ الديكا şeklinde yazılmıştır.

⁵⁸ bol ve dèp kelimeleri bitişik yazılmıştır.

[7 a]

- (1) kiçiglerin hizmetke buyururlar yana biliñler kim oñmas
- (2) yurtñiñ bêlgüsi oldur yurtın yamanlar kişi ağasın maqtar
- (3) uluğ turup kiçig söyler atası tirig turup oğlı mişkal⁵⁹ aytgüçi⁶⁰
- (4) bolur ciren at mingen kız oğlındın kêñeş sorğan
- (5) ol kişi bolup yurt kütmes êl almağan êl alsa ol unamas
- (6) māl kütmegeñ māl kütse kuva kuva otlatur kuş coymağan kuş
- (7) coysa qarğa birle kaz alduramın dër töre kütmegeñ töre kütse
- (8) kişi êtin yêrmen⁶¹ dër kün kün körse ötüknî kiymen dër
- (9) māl tapmağan māl tapsa halkñı közge ilmen dër anıñ dek töre
- (10) kütmegeñ töre kütüp mālsızlar mālly bolup bizñiñ bu inilerimizni
- (11) andağ kişiler azdurıpdur dëdiler her eyne bilmegenler bilürler
- (12) öğrenmegeñler öğrenürler muña delîl bu kim nāvaydın⁶² kazandın
- (13) kêñeş sorma körgeñ körgeñin kılur kötergeñ aytmegeñ⁶³ satur
- (14) êmdi teñrisige tevbe kılsun uluğlardın kêñeş sorsun
- (15) naşîhatımız mundın artuğ êmes bu sözler tamām bolğandın soñ

[7 b]

- (1) bôdenetay bilgütay yurtlarığa yandılar soñra bu üç oğul budunçar
- (2) qağınçar salcut alarnıñ vaşiyetleriğa ‘amel kılmadılar atasın hem
- (3) sanğa sanamadılar oñmas boldılar yêl kün béklerine halk
- (4) oğlı kızlarına küç zālīm ête başladılar baylarnıñ ayrı örgeç-
- (5) lik nar têvelerin ayağı çalış yorğasın bahadır yigitler köbi-
- (6) sin békleriniñ yahşı kızların zālīm birle alur boldılar bu işke
- (7) halā‘iğ çıdalmas boldılar yıgıp kêlip alañguğa aydılar êmdi
- (8) çıdar hîç tākātımız kalmadı tédiler anda alañgu aydı ey
- (9) halā‘iğlar alar mênin sözimizni tıñlamaslar sizler-
- (10) niñ hem sizniñ qadırñızni bilmesler ey halā‘iğlar êrim doyn bayan
- (11) sizlerge aytmadı mu mên ölgendin soñ sizlerge tüş
- (12) bolup kêlürmin bôri bolup çıkarmın dëp êrdi êndi
- (13) kêlür vaqtı bolğandur êrseñiz êr oğul bolğay dëdi

⁵⁹ ميسقل şeklinde değıl مثقال şeklinde yazılmıştır.

⁶⁰ اينكوچي şeklinde yazılmıştır.

⁶¹ يرمان şeklinde yazılmıştır.

⁶² ناوايدين şeklinde yazılmıştır.

⁶³ اينماكين şeklinde yazılmıştır.

- (14) anda bu ħalā'ıklar sêvnüp yandılar alaŋğunıñ bu sözi
(15) ħalk arasında meşhür boldı dünyāge kaçan kélür êken dêp

[8 a]

- (1) ħalk oğul küterler êrdiler alaŋğunıñ bu üç
(2) oğlı ħalā'ık dın uşbu vaq'anı eşittiler⁶⁴ êrse
(3) kahrlanıp anasığa aydılar anda alaŋgu aydı ey ferzend-
(4) lerim sizler qayda barursızlar alar aydı sizniñ bir yalğan
(5) sözüñizni eşitip keldik dêdiler anda alaŋgu aydı
(6) ey şümlar sözüñ nege yalğan bolsun têdiler alar aydılar
(7) ey ana ötrük bolmay ne bolsun qursaqımda bir balam bar dêp
(8) ħalk oğlanlarığa aytıpsın bizlerni oğulluqқа sanamadıñ mu
(9) su içip boğaz boldıñ mu ya mālī kuş musın kün ısıǵına boğaz
(10) boldıñ mu ya tavuq musın külge avnap boğaz boldıñ mu yumurtқа
(11) salıp bala bolmaqқа yaħud köfuk aşap boğaz boldıñ mu sêniñ
(12) êriñ ölgendür qursaqımda bar dêp ħalā'ıknı azdurup-
(13) sın têdiler andaқ bolsa tünêkü kün bir koyınıñ butıǵa
(14) satıp alğan balın biy bilen oynaş bolup bala boldı mu
(15) dêdiler anda alaŋgu aydı āh ħalk oğlı bu söz bu şümlarnıñ

[8 b]

- (1) sözi midur ya sizlerniñ söziñiz mü têdi anda ħalk-
(2) lar açığılaşıp aydılar oğlanlarınñ sözidür dêdiler anda
(3) alaŋgu aydı āh ħalā'ıklar inanmassızlar sözüñ
(4) oldur bir êki üç kişi yiberiñler bêlgüsi oldur kim
(5) kün bolup êner bôri bolup çıkar têdi andın
(6) soñ alaŋguğa aydı bildürmedi üç kişi yiberdiler
(7) alarnıñ budur biri kıbçaқ dêgen êkinçi muħammed dêgen üçünçi
(8) ordaқ dêgen birge êrdiler tañ maħālī bolğanda havādan kün
(9) indi kördiler êrse êsleri ketti yana bir ançadın soñ
(10) êsin yığıp aldılar êrse birbiridin sordılar bayaǵı kün
(11) bolup êngen ne êrdi dêp aydılar keliñizler sürgen dek
(12) bolup yaylarımıznı çekip öltürelī atar dek bolup bôri

⁶⁴ Sadece bir /t/ yazılmıştır.

- (13) bolsa çıkar dēdiler tura salıp yayların çekip turdılar kördiler
- (14) kim yılkı bēgin bōri çıka kēldi artığa qarap çingiz dēp āvāz bērdi
- (15) bar dēp orman içige kirdi munı bu üç kişi meşhūr kördiler

[9 a]

- (1) ü yana barıp bu işni budunçar kağınçar salcutka aydılar bolası
- (2) bolmay kalmas bizniñ öküsimizni almas dēp kayttılar andın
- (3) soñ alanğunıñ közi yarudı ēr oğlan toğdı altun
- (4) ayzarlık yağrısında mühr bar cebra'ıl 'aleyhi's selām atı bardur cebra'ıl
- (5) cebra'ıl 'aleyhi's selām körklü bōri yağırlı yüzin körgen kişi artığa bolayın
- (6) dēr ērdi kaşanda olturğanlar atım tonum saña bolsun dēr ērdi
- (7) atın çingiz koydılar çingiz ösdi ērse halkka⁶⁵ ādil dād
- (8) kıldı faydalık boldı halk oğlu munı sēvüp öküp çingizğa
- (9) irgeşe başladılar çingizni gāyet yahşı han dēp maqtadılar
- (10) ağaları budunçar kağınçar salcut bu çingizni körälmadılar kün-
- (11) lediler taķı aydılar körünler ēmdi nökerlerimiz ü halkımız oyna-
- (12) şdın bolğan balağa āvāre boldılar anı öltürelī dēdiler anda
- (13) bu üçüş oğul kēñeşip bir kün yığılıp kēldiler halkka
- (14) yar saldılar bu çingizni öltürürmiz anda halk oğlu aydılar
- (15) hey bu çingiz ocavdın hem yurtka lāyıkraķ oşşaydur

[9 b]

- (1) halkka faydalıkrak sizge öltürgeli bērmesmez dēdiler eger mā-
- (2) lıñızın üleşip alur bolsañız atañızdın kalğan mālın üle-
- (3) şip alıñızlar tēdiler yok ērse anıñ üçün biz alarmız
- (4) anda bu üç oğul halkdın bu sözni eşitkendin soñ korkup
- (5) hıç nemerse kılamadılar ammā köñilleride aydılar halk oğlu
- (6) bu çingizge ökirülüpdür munı bēlgilük kılıp öltürüp
- (7) munı halkka bildürmey öltürelī dēdiler hōş andaķ bolsa
- (8) atamızdın kalğan mālın üleşip alalıñ her ne kalğan mälların
- (9) üleşip aldılar ammā doyn bayannıñ bir altunlık gevhērlik bir
- (10) şadaķı bar ērdi bahāsın tapmadılar üleşmey koydılar ēmdi anamız
- (11) hanlıkı kimge buyursa bu şadaķnı ol alsun dēp üleşmediler ülüş

⁶⁵ Bir tane /k/ harfi bulunmaktadır.

- (12) mällarin algandın soñ şadaqnı alıp anası qaşığa kældiler
- (13) aydılar ey anamız siz kimge şadaqnı yarlıqap bu aniki bolsun
- (14) tédiler anda alaŋgu aydı āh ey balalarım öz yurtın yamanlağan
- (15) özge yurtқа barsar küş bolur öz anasın yamanlağan özge yurtқа barsa

[10 a]

- (1) yolu kayda turur anda alaŋgu aydı hōş ėmdi barıp şol tikenlig
- (2) yaqasığa bakıp turuñızlar ĥaber kélür tédiler bular hem barıp
- (3) oşal suvnıñ yaqasında turdılar hıç nemerse kōrinmedi meger bir
- (4) kavm kuşnıñ yūñi aqıp kélür anı kōrdiler alardın alaŋgu
- (5) sordı yana ne kōrdiñiz dēdi alar aydılar hıç neme kōrmedik
- (6) meger kuşnıñ yūñini kōrdük alaŋgu aydı ėmdi mēniñ oğlum
- (7) çingizniñ ĥaberi oşaldur tēdi sizler uşbu tikenlig suvnı
- (8) hūb izleniz tikenlig başıda kōrülen qara tağnıñ başında
- (9) bēş altı yığaçlıq yērdür siz oşal yerge barıñız oşal yerde menzil
- (10) maķām tutarmın yūñin yulkup suvğa taşlarmın dēp ėrdi
- (11) ėmdi oşal yūñni izlep barıñız tēdi ammā tikenlig suvnı eski avlası
- (12) oldur kündüz taşıp qabağdın aşar kēçe bolğaç şāf bolup öz
- (13) ornığa tüşer tēdi vū yana alaŋgu alarğa aydı ėndi sizler ol
- (14) yerge barıp tikendin soñ yoluksa kōrseñiz munda yürgen ne kişiler
- (15) dēgende doyn bayan dēgeysin ammā oğlumnıñ nişānı oldur kim aq
- (16) atlık kök tonluq kōrklü yüzlig altun şadaqlıq cebra'ıl 'aleyküm selām

[10 b]

- (1) kebi atın kamçılap ġāyib bolğan dekdür andağ bilgeysiz tēdi
- (2) ol çingiz ĥannı izlep bēklerniñ atları budur ol üyşün
- (3) maykı biy ėkinçi ĥaldar biy üçünçi ordaş biy tōrtünçi kıbçaq biy bēşinçi kıyat
- (4) biy altunçi kereyt biy yētinçi burtaq biy sēkizinçi temurkılı biy toközunçi moytan
- (5) biy onunçi taŋıt biy on bēk kēñeş bir kılıp çingiz ĥannı tapup
- (6) anı izlemek qaşdı da boldılar ammā özge bēk munı izlemekni unamadılar kōldağı
- (7) ĥanımnıñnı ĥurlap alusdın ĥan izlemesmez tédiler alarnıñ birisi
- (8) koñrat biy ėkinçisi biy üçünçisi salcut kıyat üçüsü ĥalq oğlın
- (9) bilür ėrdi koñrat biy çingiz ĥannı izlemekke barmadı bu on
- (10) aytilgen⁶⁶ kişiler koñratқа baķmadı kētiler ammā üyşün maykı biy özge

⁶⁶ ايتلگن şeklinde yazılmıştır.

- (11) béklerge bildürmey alaḡunuñ bir mührlig yüzügin tilep aldılar
- (12) bēlgüsi üçün tikenlig suvni kıdırıp kētiler üç ayda barıp
- (13) yetipdiler bir kıya taqqa minip qaradılar bir aq sarāy kördiler yana
- (14) azǵına yol bērdiler ol sarāyǵa ēnmediler anda taǵ bar ērdi
- (15) ol taǵnıñ qabaǵıda az munça turdılar bir nemerse nişān bolmadı
- (16) meger aǵniyedın soñ bir āvāz kēldi kim qarǵa qaçıǵandaq kisi sözle-

[11 a]

- (1) gendek qarap yürüp baqtılar bir öz kişiler kēlipdur yol bili-
- (2) nıp yatur ammā bolar hem āvāz bērmediler ol nemerse bilmediler érteki kün
- (3) ayıǵ aykırdı arslan qaçırdı bildiler kim çingiz ḡan av avlayu
- (4) çıktı dēdiler ol āvāznı ēsitkeç yūǵurşıp bardılar
- (5) kördiler kim bir kök atlı altun bōrkli altun şadaqlı ēr cebrāʾīl ʾaleyküm selām
- (6) mingizlig çingizni tanıdılar çingiz ḡan aydı sizler aǵdıp
- (7) yürgen ne kişilersiz bular aydı doynı bayan dēp bulardıñ
- (8) bul sözni ēsitkendin soñ közleridin ḡāyib boldılar érse yana
- (9) yıǵlaşıp yandılar ol kēçe qayǵurşup yatdılar andın yana érte boldı
- (10) érse her biri uranları birle qaçırdılar aqtoǵan tutyan aqlıq
- (11) çarladılar hıç nemerse āvāz kēlmedi andın yana ēki üç kün yattılar
- (12) yana bir kün ayıǵ ayǵırdı arslan qaçırdı bildiler kim çingiz ḡandur
- (13) av avlayu çıktı dēp sēvnüştiler yana barıp kördiler oşal kişidür
- (14) andın bularǵa çingiz ḡan aydılar ey sizler kimsizler dāyım bir ne
- (15) paylap yürürsizler tēdiler bular aydılar doynı bayan dēp ḡōşla-
- (16) şıp turdılar yıǵlaşıp bular yıǵlaǵanǵa çingiz ḡan özi hem yıǵladı

[11 b]

- (1) yana aydı bay sizler munda ne üçün kēldiñiz dēp bular aydılar sēniñ
- (2) artıñça avlay tayu yürürmiz tēdiler anda ol çingiz ḡan aydı sizni
- (3) munda kēlürge kim örgetti tēdi bular aydılar bizlerge raḡīm kılıp sorǵan
- (4) anañız alaḡu yiberdi ol örgetti tēdiler anda çingiz ḡan aydı ḡōş
- (5) ēmdi andaқ bolsa kanı ménıñ anamnıñ nişānı tēdi érse özge bēkler tēk
- (6) turdılar ammā üyşün maykı biy alaḡudın alǵan mührlig yüzükni çıkarıp
- (7) bērdi anda çingiz ḡan anasınıñ mührlig yüzügin körüp ḡūb tanıdı
- (8) külüp aydı ey maykı biy eger mēn ḡan bolsam bēklik sēniñ bolsun tēdi
- (9) eger bu mührlig yüzükni alıp kēlmeseniz anamǵa yoқ ērdim taqı sizlerge

- (10) hem maña eş döst bolmas êrdiñiz ammâ mênîñ bu sözümدين özge bék-
- (11) lerim sizler hem köñlünizge katıǵ ağır almañlar bir çingiz mênîñ hanımsız tedi
- (12) keliñiz êmdi qoşqa qaytalıñ barıp olturalıq tédiler ü-
- (13) yge bardılar birazǵına anda olturup ni‘met yédiler túrlüg şarāblar
- (14) içtiler sönmes çerāǵ tükenmes azuq aldılar andın soñ çingiz han
- (15) aydı êndi keneş étip olturalı sizler kim bizni izlep kélipsizler

[12 a]

- (1) neçe uruǵ hālk bilen bular ayak üzre olturup ôtündiler taqı
- (2) aydılar ey bizniñ uluq hanım bizlerdin kim sorsañız bizler munda
- (3) sizni izley kélgen on kişimiz toquz uruǵdınmız tédiler
- (4) ammâ qoñrat biy sizni izley kelmekke unamadı ol aǵa inilerinde
- (5) qaldı tédiler bizler sizniñ mubārek yüzünizni arzulap
- (6) artıñızdın avlayta keldük sizlerge barça qoşulduq
- (7) öz uruǵ hālkımız birlen sêniñ qolıñız tédiler anda çingiz
- (8) han alardın bu sözni eşitti êrse sêvnüp aydı ey béklerim
- (9) uluqlarım atımdın soñ mên sizlerniñ tedi bular
- (10) çingiz handın bu sözni eşittiler be-ǵāyet sêvindiler sizni
- (11) bizge teñri bérdi tédiler sêniñ şükranıñ üçün bu minip kélgen
- (12) atımızni āzād yibereli tédiler dep minip kélgen atların hem
- (13) āzād kıla yiberdiler andın çingiz han bularǵa aydı hey mênî ne birlen
- (14) êltesizler tedi anlar ne birle êlterin bilmediler ammâ haldar biy
- (15) aydı mên bir haz çıkarayın tedi bular aydı körsetkil köreli dedi

[12 b]

- (1) evvel anı hıç kişi bilmes êrdiler haldar biy öz ustādılıǵıdın bir araba
- (2) yasadı êmdi araba pīrin sorsalar balın biy oǵlı haldar biy demek
- (3) kerek anda arabanı yasap tamām kılǵandın soñ çingiz hanı arabāǵa
- (4) oltururǵa ôtündiler çingiz han kélip arabanı qaradılar hōş
- (5) yañşı kılıpsız dep maqtadılar andın soñ çingiz han arabada o-
- (6) lturdılar ammâ bu barǵan békler araba tartıp södrediler üyşün
- (7) maykı biy aydı béklerim sizlerni berāber yüre almasmın ayaqım kışkadur
- (8) tedi anda béklerim aydılar êmdi neteg kılursız anda maykı biy aydı
- (9) handın ôtünürmin taqı aydı ey hanım mênîñ ayaqım kışkadur araba tar-
- (10) talmanmın suyrǵasañız mên arabāǵa olturur êrdim anda han

- (11) aydı hōş oltur tēdi andın soñ bu bēkler çingiz hanıñ bir ança
- (12) künlerdin soñ alaḡgunıñ şehrigе yetkürdiler çingiz han-
- (13) nıñ artdın qaysı bēk ēnerin bilmediler anda üyşün maykı biy
- (14) aydı ey hanım sizniñ soñıñızdın araba tartқан öküз ēner mü
- (15) anı ēgesi ēner mü dēdi ērse han aydı ēgesi ēner

[13 a]

- (1) dēdi maykı biy han artınça revān yügürüp kirdi hanıñ on yanında
- (2) olturdı özgeleri yana olturdı andın çingiz han ērteki-
- (3) si kün tōrt uruқ ēlniñ halkıǵa uluқ kırǵın kıldı
- (4) oşal uluқ kırǵında aǵaları budunçar qaǵınçar salcut қо-
- (5) ırat beyni öltürdiler hīç amān bērmediler ammā ol waқtda қоғrat
- (6) bahadırnıñ bir kız қарındaşı bar ērdi bōrte қоçın atlıǵ ol
- (7) uluқ kırǵında helāk bolmasun dēp⁶⁷ tōrt oǵulnı yaşurup
- (8) қалdı birisi budunçar oǵlı birisi қағınçar oǵlı birisi salcut
- (9) oǵlı birisi қоғrat biy oǵlı hīç halkқа⁶⁸ bildürmedi andın soñ
- (10) halk oǵlı ayanlaşıp tirgeşip bularnı çıkardılar taқı haḡa aydılar
- (11) ērse çingiz han açığılanıp aydı bu kişilerni yaşurǵan kimdür ammā
- (12) turǵan bēkler aydılar қоғrat biyniñ kız қарındaşı bōrte қо-
- (13) чın yaşurupdur tēdiler anda han aydı barıñlar anı munda tēz
- (14) kēltürünler tēdiler ērse revān oқ bardılar bōrte қоçınǵa
- (15) aydılar tēz yürün sizni çingiz han ondap turur bōrte қоçın

[13 b]

- (1) bu sözni eşitti ērse hōş barayın dēp tura salıp sırt kış tōnın
- (2) yelbegey yapınıp taқı ērniñ peşbendi bar ērdi anı kiydi taқı қара
- (3) tülki bōrk başıǵa kiydi ol yaşurup alıp қалған tōrt oǵulnı
- (4) özi birle birge alıp kēldi ol oǵlanların qaysı on bir yaşar
- (5) qaysı on ēki yaşar qaysı on üç yaşar qaysı on tōrt yaşar ērdi bu
- (6) oǵlanlar ḡāyet körklüg ērdiler bōrte қоçın özi hem andın bēş
- (7) hışse artuқ ērdi andaқ körklüg kişini o zamānda hīç kim көрmişі yok
- (8) ērdi teñri te‘ālā қудreti birle peydā bolmış ērdi kırқ қулаç саçı bar

⁶⁷ *bolmasun* ve *dēp* kelimeleri birlikte yazılmıştır.

⁶⁸ /қ/ harfi iki kere yazılmıştır.

- (9) érdi artıdın éki dayası altun ʔabaqqa saçın salıp yürütür
- (10) érdi andaʔ körküg sıfatlıg kişi yok érdi andın halk oğlu
- (11) aydı ey borte çoçın sên bu sıfatlıg kişisin ne üçün ʔıldın
- (12) bu oğllarnı yaşırdıñ oğrı boldıñ tédiler anda borte çoçın
- (13) aydı ey halk oğlu mên sizlerge ne iş kıldım oğrı bolsam ʔaŋa boldum
- (14) dép cevâb bérdi andın borte çoçını ʔaŋa alıp kældiler ʔan
- (15) munuñ yüziniñ körkün körtüp uzun saçın körtüp taŋ ʔaldı

[14 a]

- (1) aydı ey borte çoçın ne üçün maŋa oğrı boldıñ bu oğlanlarnı
- (2) yaşırdıñ tédi anda borte çoçın aydı ey ʔanım mên sêniñ üçün
- (3) sêni ayap oğrı boldum bu oğlanı yaşırdım tédi çingiz ʔan
- (4) aydı ne üçün mênı ayadıñ tédi bu borte çoçın aydı
- (5) ey ʔanım sêniñ ʔanlıǵıŋa küç bolur tédim ʔan aydı mênıñ ʔan-
- (6) lıǵmǵa ne küç bolur tédi borte çoçın aydı ey ʔanım anıñ üçün
- (7) kim nuħ peygâmbér ‘aleyküm selâm zamânıda ħudây te‘âlâ kâfirlerǵa ʔahr kılıp turfan
- (8) suydın yiberdi kâfirlerini helâk kıldı anda allâh te‘âlâdın emr boldı
- (9) ey nuħ sên her cânvârlarnı érkek tıssı birlen bu kemege salǵıl nesli
- (10) toǵmı kêsilmesün dép⁶⁹ nuħ kemeside ʔutuldılar sên ʔan hıç bolsañ teŋri
- (11) te‘âlâniñ kulu ėmes mü sên arslan ėgeç arslan cânvârı alıp bir yolu
- (12) tuysa ʔayıp ʔaramas âzâd kılur ey ʔanım⁷⁰ sên hem⁷¹ bu oğlanlarnı âzâd
- (13) kıl érkiñ bar tédi bu yaman kırǵında halk oğlu bularnı
- (14) ʔadrın bilmesler çingiz ʔan aydı hey sêniñ oşal yaǵşı
- (15) sözüñ üçün ü taǵı sêniñ têtiz dek köñlüñ üçün yüz

[14 b]

- (1) yüz⁷² miñ ölümün âzâd bolsun tédi yana aydı ey borte
- (2) çoçın köñlümni ʔaldurmaǵıl özünü mênin ayamaǵıl
- (3) tédi anda aydı ħoş bolǵay siz mênı unasañız mênki
- (4) sizinki bolayın tédi andın çingiz ʔannıñ köñli ėridi
- (5) ėkelesi birbirige ħelâl cüft boldılar ħalâ‘ıqqa uluq temâşâ

⁶⁹ *kêsilmesün* ve *dép* kelimeleri birlikte yazılmıştır.

⁷⁰ *ey* ve *ʔanım* kelimeleri birlikte yazılmıştır.

⁷¹ *sen* ve *hem* kelimeleri birlikte yazılmıştır.

⁷² Tekrar yazılmıştır.

- (6) kılıp nikāh kıldurdılar bu dünyānı öz devrine aldılar
- (7) çingiz hāndın tört oğul boldı börtedin ulıg oğlı yucı
- (8) han ēkinçi caday han üçünçi kerey han tōli han andın soñ
- (9) çingiz han yaḥşı kılık bilen ‘ādil dād kılur ērdi vü taķı leşkerleri
- (10) yürüp uruşup köp ḥalā’ik hanlarnıñ ordaların özige
- (11) baķturğan ērdi atı cabı dünyāğa tolğan ērdi andın çingiz han
- (12) özin izley barğan bēklerge taķı özge bēklerğa her qaysısığa
- (13) orun maķām ta’yın kıldılar ēligün bērdi suyırǵıdı andın soñ
- (14) çingiz han uşbu bēklerin her birisige tamğa vü kuş u yıǵaçın bērdi
- (15) uranların bērip para para ḥalk kılıp ērdi başlap budunçar

[15 a]

- (1) oğlı kıyat aydı sēniñ yıǵaçın karaǵay kuşın şunkar tamǵañ açamay
- (2) uranñ arucan tēdi tamğa şıfatı andın soñ çingiz
- (3) han koñrat biy oǵlığa sañlığa aydı yıǵaçın alma kuşuñ laçın
- (4) uranñ koñrat tamǵañ ay şūreti andın soñ mayķı biyge aydı
- (5) yıǵaçın kara yıǵaçın kuşuñ kara kuş uranñ sala tamǵañ serke
- (6) şūreti sala yana aydı ey mēniñ şadaķlı ordaç biyim ordaçnı ğāyet
- (7) bay kişi ērdi uruşķa çıkar bolsa mēniñ şadaķlı ēr birle çıkar
- (8) ērdi han aydı sēniñ yıǵaçın kayın kuşuñ karçığa uranñ
- (9) alaç tamǵañ kuş kaburğa şūreti yana aydı ey qumayan
- (10) biy sēniñ yıǵaçın tērek kuşuñ karğa uranñ totyan tamǵañ ayır tımaķ
- (11) bolsun şıfatı bu andın yana aydı ey kıbçaķ biy sēniñ yıǵaçın
- (12) karama kuşuñ bürküt uranñ tokşaba tamǵañ tarak şūreti
- (13) bu andın soñ yana aydı ey ḥurmetli biy sēniñ yıǵaçın üyenķü
- (14) kuşuñ itelgü uranñ aķtaylak tamǵañ sırık bolsun şūreti
- (15) bu andın soñ çingiz han yana aydı ey kereyt biy yıǵaçın çūke

[15 b]

- (1) kuşuñ każ uranñ arǵın tamǵañ kōz bolsun şekli
- (2) andın soñ yana aydı ey muytan biy yıǵaçın milaş kuşuñ
- (3) turpa uranñ bay koñrat tamǵañ kuyısqan şūreti

- (4) andın yana aydı ey bircan biy yıǵaçın ėmen kuşuñ küçügen
 (5) uranın aqtoǵan tamǵañ lām ālif şüreti bul ʎ andın soñ yana
 (6) aydı ey burkut biy yıǵaçın çaǵan kuşuñ hudhud uranın
 (7) buraç tamǵañ hemze bolsun şüreti bu ʎ andın soñ ėr qaǵınçar
 (8) oǵlı hatay yıǵaçın artuş kuşuñ qavdır uranın tıllā
 (9) tamǵañ sıra şüreti bul * yana ħan aydı ey ħaldar biy
 (10) yıǵaçın şandal kuşuñ kökerçin uranın arma tamǵañ çö-
 (11) müş bolsun şüreti bu ʎ andın soñ ħan yana aydı ey salcut-
 (12) nıñ oǵlı yıǵaçın küyreç kuşuñ küyüldür uranın bar-
 (13) laç tamǵañ üy bolsun şıfatı budur ʎ andın soñ ħan
 (14) yana aydı ey temurkılı biy sēn qara kişidin baylıǵıñ bile köp māl
 (15) bērip bolǵan biysin yıǵaçın çürük kuşuñ savısqan uranın

[16 a]

- (1) taban tamǵañ yarım taraқ şekli bul ʎ u yana ħannıñ öznıñ
 (2) uranı cān qaba ėrdi çingiz ħan uşbu aytılgan bēklernıñ her
 (3) birisi leşker kılıp ėl ü yol alǵalı yürütür ėrdi ol uluқ ġayrı
 (4) çerigde bēkler ü hem ħalқ oǵlı birbirin öz uranı birle uranlaşıp tapşu-
 (5) rur ėrdiler evvel ħan uranı andın soñ bēklernıñ uranı atları
 (6) budur arucan qonrat şalat alaç tutıyan toқsaba aқ-
 (7) taylaқ argın bay qonrat aqtaǵan buruc tıllā arnav barlaç
 (8) taban u yana ma' lūm oldur kim çingiz ħan her dāyim kēyik avlay çıkar
 (9) bolsa kuşları birle kuşlap alıp çıkar ėrdiler ėmdi ol kuşlar-
 (10) nıñ atların cem' kılıp ėken ol çingiz ħan öz kuşı ay-
 (11) baş qara ħan ėrdi özge bēklernıñ kuşları bulardur şunqar
 (12) laçın qara kuş qarçıǵa kırǵıy bürküt itelǵı kaз tırna küçü-
 (13) gen hudhud qavdır kökerçin köyüldür savısqan u yana ma' lūm
 (14) bolsun kim çingiz ħan öz yıǵaçı çınar özge bēklernıñ yıǵaçı
 (15) bu qaraǵay alma qara yıǵaç terek qarma üyenǵkū yüke milaş

[16 b]

- (1) ėmen çaǵan artuş şandal çirig ü yana ol kim ħannıñ or tamǵası

(2) kuş tamğası êrdi sıfatı budur ك özge béklerniñ tamğası

(3) budur مەھمەت سەنەلەر ۋە ۋەلەت

(4) ü yana ma'lûm bolsun kim çingiz han uruşka yarağ dek

(5) kişilerge vü béklerge birer şavut bérdi çingiz han öziniñ

(6) buyat dengen şavut oğlı cocınıñ qaratav dengen şavut

(7) cadayniñ altun şandük dengen şavut bar êrdi andın soñ

(8) han béklerniñ barıǵa şavut bérdi qonratka aykutluk dengen

(9) şavut bérdi kereyt biyge sağır dengen şavut bérdi ordaç

(10) dengen biyge çeçek köz dengen şavut bérdi kumyan biyge köylekşe

(11) dengen şavutni bérdi kıbçak biyge kök yaqad dengen şavut bérdi

(12) cürmatka on qarış dengen şavut bérdi kereyt biyge oylam dengen

(13) şavut bérdi bircan biyge kumgaç dengen şavutni bérdi mutyan biyge

(14) qatı qayaq dengen şavutni bérdi burkut biyge kulaç dengen

(15) şavutni bérdi hatay biyge bez kalpak dengen şavutni bérdi haldar

[17 a]

(1) biyge çıka torqa dengen şavutni bérdi salcutka kuyu/r/çık dengen

(2) şavutni bérdi temur kulı biyge buzavbaş dengen şavutni bérdi

(3) emdi bu şavutni atların cem'i budur altun şandük yektar ot

(4) serke qal ay kaltuk sağır çeçek köz köylekşe kök yaqa on

(5) qarış oylama qatı qayaq kumgaç körleç qabak çıka torğa kuyur-

(6) çık buzavbaş kirevke andın soñ çingiz han bu békler tamâmın köz

(7) üstide qaş dek körer êrdi 'ayş ü 'işret kılur êrdiler

(8) dünyasıǵa qıvanıp pādşālıǵına maǵrur meşğul bolur êrdiler

(9) her dāyim zevk temāşā kılur êrdi andın soñ çingiz han künlerde

(10) bir kün oǵlanları békleri bilen av avlayu çıkıp yābānda yürür

(11) êrdiler yolbars dengen kēyikni kōrdiler her qaysısı oqın yaqın

(12) kēzlep yarışturdılar kıyalarını aşurdılar hīç birisi yatalmadı

(13) āhiri bu üç kişiler yolbarsnı atıp yıkdılar biriniñ atı

(14) qonrat bahadır oǵlı saǵlı ü biri miñ şadaqlı ordaç biy vü biri

(15) tamyan bu üç kişi yolbarsnı öltürüp çingiz hanǵa kēltürdiler

[17 b]

- (1) Һан буларның Һрлигин кҺрүп таҺ ‘acāyib Һalıp miҺ alaba bҺrdiler
- (2) her yҺrde her meclisde bularның Һrлигин aytur Һrdi vҺ yana kҺnlerde
- (3) bir kҺn Һingiz Һan avҺa Һıkıp Һrdi yābānda bir bҺlek kҺyik kҺrүp
- (4) Һuvdılar bircan biyниҺ bir yүgrүk atı bar Һrdi yүgrүkde andaҺ
- (5) yok Һrdi bulanҺa tikip mүҺүzdin tutar Һrdi bircan biy kҺyikni
- (6) atıp yıkdı ҺannıҺ aldığa kҺltүrdi aҺa hem alaba bҺrdi hem kүnde
- (7) mundaҺ zevk ‘işret kılur Һrdi vҺ yana kҺnlerde bir kҺn Һingiz
- (8) Һan bҺklerige aydı ey bҺklerim barıҺlar Һuш avlap kҺltүrүҺler
- (9) dҺp buyurdı bҺkler her Һaysısı Һuш avlap kҺltүrdiler Һıyat шunҺar
- (10) Һuшı bilen aҺ Һuш aldurdı saҺalı laҺın Һuшı bilen Һurna
- (11) aldurdı ordaҺ ҺarҺıҺa birle Һaz aldurdı bircan biy ҺırҺıy
- (12) birle bҺdene aldurdı her Һaysısı öz Һuшı birlen aldurҺan
- (13) Һuшların alıp Һingiz ҺannıҺ aldığa saldılar Һan bu Һuшlarını
- (14) kҺrүp her ҺaysıҺa miҺ tenge alaba bҺrdi andın soҺ ulıҺ oҺlı
- (15) yucıҺe aydı aш māl altun kүmүш anda bitergendүr dҺp tirmizҺe

[18 a]

- (1) yiberdi ҺanlıҺҺa Һoydı ҺkinҺi oҺlı cadayҺa aydı Һl ulusı kҺptur
- (2) tүrlүg tүmen ҺaҺk uluҺ yurtdur dҺp hindүstāҺa
- (3) ordasıҺa yiberdi ҺanlıҺҺa Һoydı үҺүнҺi oҺlı kereytni
- (4) Һr kiyer шavutni Һr Һurшanur ҺılıҺı kҺptur aш ҺaҺkdur dҺp kuraҺa
- (5) yiberdi tҺrtүnҺi oҺlı tҺlini ҺaҺkı raҺimlı aҺ atlısı tur /...silik.../ kҺptur
- (6) dҺp uluҺ yurtdur dҺp maskavҺe bardı ҺanlıҺҺa⁷³ Һoydı
- (7) her birige uшbu aytilgen⁷⁴ ҺaҺk birle alar ulaшıp bҺrdi Һmdi
- (8) ol шhirde Һanların aшlı tүbi ol turur Һanların aшlı bu
- (9) Һingiz Һandın andın soҺ bilgil kim bu Һingiz Һan peyҺāmbҺr muҺammed muшtafaҺ sallalahu
- (10) vү selāmnıҺ tārıҺidin soҺ mundaҺ turur kim bҺш yүz Һlig
- (11) Һkide anadın toҺdı altı yүz yҺҺirme tҺrtde dүnyāдын bardı
- (12) tunguz Һlinde zi‘l-ka‘de ayında Һingiz Һan anadın toҺdı
- (13) yҺtmış Һki yıl ‘ömr sүrdi on үҺ yaшında ҺanlıҺҺa⁷⁵ olturdı
- (14) Һlig toҺuz yıl ҺanlıҺ kıldı yurtınıҺ atı Һatay Һrdi

⁷³ خاتلیقه şeklinde tek /k/ ile yazılmıştır.

⁷⁴ ايتلگن şeklinde yazılmıştır.

⁷⁵ خاتلیقه şeklinde tek /k/ ile yazılmıştır.

[18 b]

(1) vallahu ‘âlem bî-şevâb

(2) Hâzret Mîr Têmur Dâstânının Beyânı

(3) hindüstân şehride çingiz hanın oğlu caday hanın hanlık

(4) kılur êrdi künlerde bir kün uykuda yatıp êrdi yaman tüş

(5) körtüp seskenip uygandı müneccimlerini yığıp tâl’in qarattı⁷⁶ fâlbin-

(6) ler aydı ey hanım tâl’inde andaķ körünür kim öz mülkinde almalık

(7) dëgen êlde bir kişidin hatarnıñ bar ol kişiniñ atı qazançı

(8) anıñ oğlu karaķçı anıñ oğlu uluķçı anıñ oğlu tönçı

(9) anıñ oğlu tarağay anıñ bëlğüsi yağrında meñi bolğay

(10) sol közünde aķı bolğay ol tarağay hatünü hâmiledür

(11) kursaķıda baladın eceliñ yatıpdur tédiler anda

(12) caday han bu fâlbinlerdin bu sözni eştip ol

(13) almalık êlideki tarağaynı izlep tapturdu caday han

(14) kaşığa alıp keltürdi nişânelerin qaradı êrse

(15) kördi yağrında kördi meñi bar sol közide aķı bar

(16) êrdi caday han aydı ey tarağay sêniñ bu yüklüg hatu-

[19 a]

(1) nuñ bar mu têdi aydı bar têdi aña han aydı ay tara-

(2) ğay hatünüñ yüklüg êrse ol mênî öltürür êmiş

(3) toğmasıdın burun anı mên öltüreyin dëp tarağaynı

(4) hatünün aldurdu gedi⁷⁷ ahmaķ haķ taķdîriğa boyun

(5) sunmadı tedbîr kılarmin têdi teñri te’âlânıñ kudretiğa

(6) neteg kılmek⁷⁸ kerek andın soñ kêñeştiler bu ha-

(7) tunnı öltürelîñ için yaralıñ dëp anda caday han

(8) aydı mênî bu hatünnı kursaķıdağı balası öltürür

(9) bolsa ol balasını tüzlep öltürüñ anası ölmesün

(10) têdi andın soñ hatünnı sıkıp andaķ tizlediler

(11) kim hatünniñ êsi ketti andın öle qaldı andın

(12) han aydı êmdi balası tükel anası hem öldi bolğay

(13) yiberiñler têdi andın soñ ol hatünnı arabağa

⁷⁶ bir tane /t/ bulunmaktadır.

⁷⁷ *gedā* “fakir” kelimesinin ses değışimine uğramış şeklidir.

⁷⁸ قيلمك şeklinde yazılmıştır.

- (14) salıp alıp k ttiler andın soĝ caday ħan k rk n d n
(15) k tuldu m d p ħanlık a maĝr r bold  ne e k nd n soĝ ol t zlep  lgenn ĝ

[19 b]

- (1) k zi yarud  bir  r oĝul toĝd  ol oĝulĝa ba tılar  rse
(2) bir ayaĝ  a sak  rd  anda aydılar kim u bu anda 
(3)  mgekid n  lmey k tulup toĝd  c n  t murdin
(4)  kend r d p ol oĝlan at n  ol sebeb n
(5) a sak t mur d p at k oydılar  mdi ħ zret a sak
(6) t murn ĝ a lı barlas d gen uruĝd n bolur
(7) neslide ord  ħanlarda  ıyan oĝlan bolur  rd 
(8) and n soĝ a sak t murn ĝ atas   ld  yet m k ald 
(9) asrar ba arĝa l y k ki i bolmad    ir  zi y r d 
(10)  r y tkend n soĝ k zak  ı ı p yalĝuz  amaf   ehrige
(11) bard  anda bir ne e yıl y r d  and n  amaf   ehride
(12) buzav ba ma k a yolĝa kird   zi dek⁷⁹  ks ĝ yet mlern 
(13) y ĝ p  zige ilandurd  alt  y ti oĝul boldılar her k nde bu-
(14) zav ba ar  rdiler k nde bir k n a sak
(15) t mur bir buzuk k   nen ĝ t bide olturd  ba ı p

[20 a]

- (1) tursa bir aya   a sak bir k r k murs a k ld  ol k   n  a
(2) min r  a yapu tı t rma ı p k   n  ba ı a y tk n  e yana
(3) yık ld  bu ħ zret a sak t mur o al k murs an  k rd   rse
(4) a a ta   ac y b turup  rd     n  i mertebe himmetlen p
(5) k   n  a yapu tı a na a na ba ı a  ı ı p k tti ol k murs a-
(6) d n ħ zret m r t mur  ibret aldı v  yana  z k  nlide ayd 
(7) ey a sak k rd  n m   a   f aya sız k zsiz k murs a
(8) himmet k lı p yık la k pa min re ba ı a  ı tı hem himmetlen p ħan
(9) bolup  l  ehirler alı  ordalarında tursam h    ac y b
(10) bolma ay  rd  te ri te    k  nlige bu fikirni sald  ta ı oĝlanları
(11) birlen oynar  rd  bir k n a sak t mur ayd  ey y ĝitler munda
(12) k  n ler bir y r e bir n merse k yal  ol k oyĝan n merseni kim ilger 

⁷⁹ Birlikte yazılmıştır.

- (13) yügürüp alsa anı aramızda han kılâyık tedi anda ol yigitler
 (14) aydılar hōş andaḡ bolḡay dēp yırakka bir nemerseni koydılar taḡı barılar
 (15) yügürüştiler aḡsaḡ tēmur hem yügürdi bu oḡlanların bēralmadı kaçan kim aḡ-
 (16) saḡ ērdi oḡlanlar yügürüp üzüp ol koyḡan nemerseni alayın

[20 b]

- (1) dēḡünçe arḡadın ol nemerseni aḡsaḡ tēmur bōrki birle taşlap urdı
 (2) taḡı aydı ey yigitler sizlerdin burun mēn yētdim mēn han bolar-
 (3) mın tedi alarnıḡ birisi aydı yok sizlerdin burun mēn yētdim
 (4) han mēn bolarının tedi anda aḡsaḡ tēmur aydı hey sizlerni
 (5) ḡollarınıḡ yētkünçe mēniḡ başıḡm yētti dēdi bu sözde baḡālaşıp turur
 (6) ērdiler bir aḡsaḡallıḡ ḡarı kiḡi kēldi ērse andın sordılar
 (7) hanlıḡ ḡayu birimizge tēger tēdiler ol aḡsaḡal ḡarıt kiḡi aydı
 (8) ey yigitler sizler mēniḡ sözümni tutar musızlar bular aydı ey
 (9) baba siz ne dēseḡiz ḡabūl kılduḡ dēdiler anda ol ḡarıt aydı
 (10) ey yigitler aḡsaḡ tēmurnıḡ başı sizlerniḡ ḡolınıḡdın
 (11) burun tēyipdur söz munuḡdur han kılınḡlar tēdiler anda
 (12) bu yigitler aydı ey baba hōş ēmdi han kılalın tēdiler aḡsaḡ
 (13) tēmurnı böyle han kıldılar her zamān oynar ērdiler künlerde bir kün
 (14) aḡsaḡ tēmur aydı ey yigitler her kim buzaḡudın bir buzaḡu soyup yētürse
 (15) anı aramızda han kılalı tedi anda her biri ḡuvıp soya almadı aḡ-
 (16) saḡ tēmur bir buzaḡunı tutup soydı vū bişürdi ol oḡlanlarge⁸⁰ yēdürdi

[21 a]

- (1) andın soḡ aḡsaḡ tēmurnı han kıldılar öz aralarıda han
 (2) boldı ḡaytıp üylerige yandılar buzaḡu ēgesige bōri yēdi
 (3) dēdiler ol hīç nemerse dēmediler bōrige buyurḡan ēkendür dēdi
 (4) andın soḡ tēmur aydı ey yigitler kēlinḡlar ḡaraḡçı bolalı bāzergān-
 (5) ni talayık mālın alalık tedi ērse anda bu oḡlanlar hōş bo-
 (6) lḡay tēdiler anda aḡsaḡ tēmur aydı ēmdi sizniḡ ḡay
 (7) işiḡiz oldur kim bu kēçe her ḡaysınıḡ hīç özge nemerse almaḡız meger
 (8) yaḡı ḡurayın alınıḡ tedi anda bir buzuk kervān-sarāy bar ērdi
 (9) bolcadın anda ḡoydılar tün yarımıda kēlip birbirige yoluḡtılar

⁸⁰ او غلنلار كه şeklinde yazılmıştır.

- (10) kıysı köpekip mıltık alıpdu kıysı ok şadağ kılığ alıpdu
- (11) oşal sâ'at şehirdin çıkıp kêttiler⁸¹ hindüstân şehriğe
- (12) barıp yolın saklap yatdılar azğân bargannı satuğçılarnı
- (13) aslamçılarnı bastılar mâlların aldılar uluğ karakçılık kıldılar
- (14) azğân⁸² tozğân ata anadın bezgen oğlanlar baydın kaçқан қullar⁸³
- (15) her kıysı tuş tuşdın kélip aña koşuldılar alarğa lâyıq alaba

[21 b]

- (1) bère başladılar satuğçılarnı bāzergānlarnı kırdılar kul kütannı
- (2) yoldaş kıldılar eki üç yüz kişi boldılar bargan kēlgenni
- (3) taladılar yol kēsildi kervān halkı yürmes boldılar hindüstān
- (4) pādīshāhı caday hanğa haber yētüşti yolunı karakçı tutupdu kişi yür-
- (5) mes dēdiler andın soñ caday han elçi yiberdi üç yüz ādam
- (6) birle kēlip aksağ tēmurge aydılar ey aksağ ne üçün mundağ uğur-
- (7) lıq kılursın yollarnı tutarsın dēdi aksağ tēmurnıñ çerigi baş
- (8) kişisin öltürdi özgesin özlerige yoldaş kıldılar
- (9) alarğa köp ağır alaba bērdiler bu haber caday hanğa eşitildi içi kü-
- (10) yüp yana ēkinçi mertebe elçi yiberdi yana elçi bilen ol elçini kaytardı
- (11) halkın alıp kaldılar özlerige yoldaş kıldılar andın soñ
- (12) caday han üçünçi elçi yiberdi ol karakçılarga altun kümüş bēreyin
- (13) ötken bargange bāzergānlerge zarar tēgmēsünler bular aydılar
- (14) altun kümüş bolsa bizdin alsun anıñ hāzīnesidin bizniki
- (15) köptur dēdiler bir neçe kündin soñ caday han özi çerig yığıp kēlür

[22 a]

- (1) dēp aksağ tēmurge haber boldı anda aksağ tēmur karşı cānsız yiberdi
- (2) caday han kēlürin rāst ü ya yalğan mu dēp ol cānsız barıp kördi
- (3) caday han kēledur bu cānsız bargan kişilerniñ arasığa kirdi
- (4) kördi kim caday han otuz kişi birlen ilgeri kēlür bolğay bu bargan
- (5) cānsıznı kördiler mundın sordılar yolda karakçı bar mu dēp
- (6) bular aydılar yok hergiz körmedük caday han kişileri birle bu cānsızlar-
- (7) nıñ karakçı dēgenige inanıp bizniñ kēlgenimizdin haber tapıp

⁸¹ Bir /t/ gösterilmiştir.

⁸² از غن şeklinde yazılmıştır.

⁸³ қулар şeklinde yazılmıştır.

- (8) kaçıp kêtîpdür dèp ilgeri ozup kètti bu cānsız öz yurdi-
- (9) ğına kèttiler alardın ayrılıp avlakka⁸⁴ çıktılar érse caday han
- (10) otuz kişi bilen kèle turğanın haber kıldı érse aksak têmur
- (11) aydı andağ bolsa èmdi tèt otuz tèvege kamaç yüklenler şol
- (12) zamān otuz tèvege yük yüklediler hanğa ötrü yürüdiler han
- (13) tüşüp yatur èrdi bular qarşu bardılar caday han bularğa yırakdın
- (14) sözleşti aydı hey sizler ne kişilersiz yolda karakçı
- (15) kördiñizler mü dèdiler bular aydılar yok hıç nemerse körmedük

[22 b]

- (1) andın soñ caday han bularnıñ qaşığa kèldi aydı hey siz-
- (2) ler ne kişilersiz tedi alar aydı bizler satuğçılarımız dèdiler
- (3) sizler caday han bolsañız mālımızdın tamğamıznı alıñız bizge
- (4) hem yol yürür bolsağ satuğ kılurğa yañşı bolur èrdi anda
- (5) caday han bu sözge toktap turdı buyurdı tamğasın alıñız
- (6) şāyed kim bir taşuğ aşl māl alıp kèlgen bolğay dèp anda caday
- (7) han kişileri yüklerin aqtarıp tamğaların alın dèğünçe bolmay
- (8) aksak têmur kiřileri bularnı bir bir turup öltürdiler hażret mīr têmurnı
- (9) özleri caday hannı tuttı caday han aydı aksak têmur mèn saña
- (10) yañşılığ kıldım sèn maña yamanlıq kılursın hile birle mēni öltürürsın
- (11) tedi anda aksak têmur aydı sèn ‘aķıl birle èmessın mèn ‘aķılmin sèn
- (12) özünge yamanlıq kılmassın mèn özümge yañşılığ kılurmin dèp
- (13) caday handın öçün aldı öltürüp başın kèsti andın soñ aq-
- (14) sağ têmur hindüsistān şehrige barıp anda han boldı tağı andın
- (15) bu kalğan çerigge çapavul yiberdi özge yol birlen kèlsünler dèp haber

[23 a]

- (1) tüşti érse revān kèlip alar hem şehirge yandılar şehirmi aldılar
- (2) andın bu haberni caday hannıñ soñıda kalğan çerigge bu işlerni
- (3) bilmeyin hanımızğa andağ yatarımız bara⁸⁵ turğaç yana bara almadı kayttılar
- (4) hanların yokaltıp kaytıp kèldiler érse şehirmi aksak têmur
- (5) alıpdur hıç nemerse kıla almadılar aksak têmurge baqtılar aña

⁸⁴ او لاقه şeklinde yazılmıştır.

⁸⁵ برا şeklinde yazılmıştır.

- (6) nöker boldılar hindüstân şehridin ‘adâlet koptı hindüstân
- (7) şehri ni üş buruşı⁸⁶ bilen aldılar ammâ teñri te‘âlânın özi yar
- (8) yoldaş bolğanıdır şehirler yurtlar almaqқа duşmân zâlimler yurtın
- (9) vîrân kılmakқа anı sebeb kıldı her yahşı yaman iş teñri te‘âlâ-
- (10) nın êrki vü taqdîri birledur anın buyruğıdın hîç iş taşqarı
- (11) bolmas andın soñ ol aqsak têmur leşkeri birle yürüp almağan şehirler
- (12) ü yurtlarını qoymadılar teñri te‘âlâ yâr boldı êrse dünyânı özi ge
- (13) baqınturdı hazret mîr têmurnın eki yar oğlu bar êrdi birinin atı
- (14) şâfi birinin atı vâfi êrdi uluğ oğlu şâfini han kılıp hindüstân
- (15) şehri ge öz ornıda hanlıkқа koydı hazret mîr têmur aqsak öz leşkeri

[23 b]

- (1) birle istanbul şehri ni alurğa yarağlandı ol uluğ çerigi birle köp filler birle
- (2) köp téveler birle hazînedin mâllar yükletip altun kümüş sansız
- (3) leşkeri birlen hindüstân şehridin tebediler tağ taşlar a-
- (4) şıp yürüdiler her şehri ge yakın ettiiler uruşup kırışıp
- (5) âhride ol şehri ni aldılar andın ozup istanbul şehri ni alğalı
- (6) keldiler bir yerge tüşüp kondılar tamâmı békler ü bahadırlar yârânlar
- (7) şâf tutup uruşkalı hâzir turdılar el-kışsa ol zamânda istanbul
- (8) pâdişâhının atı sultân han dâgen êrdi aña haber kıldı
- (9) kim aqsak têmur şehri ni alğalı ordañnı harâb kılğalı keledur
- (10) dep şâh sultân han eştip uluğ leşkerin yıgıp hâzir kılıp yarağla-
- (11) ndı aqsak têmurnın çerigi ge bu hem leşkerin ötrü çıkardı êkisini
- (12) birbirige rüberü konup tañlası eki çerigin birbirige andaқ uruştılar
- (13) kim şâh sultân hannın çerigin aqsak têmurnı çerigi kırdı vü ka-
- (14) çurdılar andın soñ şâh sultân hannın çerigi istanbul
- (15) kâl’ası ge berklendiler aqsak têmur kuvalap kelip şehri ni qamadılar ya’nı

[24 a]

- (1) ol kâl’a gâyet berk êrdi beş yıl qamap yatıp hîç bir kişisin
- (2) ala almadılar kâl’a sekiz qat êrdi istanbul kâl’ası sıfatı budur

⁸⁶ Birlikte yazılmıştır.

- (2) hizā-yi hîşār fî-şehir
- (3) el kânstantîniya binā-yi iskender
- (4) ya 'nī musmir⁸⁷ bī istanbul
- (5) uşbu şehriniñ dervāzesin aldılar kâmap yandılar hîç
- (5) 'ilâc kıla almadılar âhîri oşundağ hîle kıldılar kim

[24 b]

- (1) özini sarık sırğak kıldı kim tamām bedenin zā'feran suvı
- (2) bilen sarığ kıldı andın soñ şāh sulţān ḥaṅğa elçi
- (3) yiberdi emdi maña eccl yavıştı bolğay tenim zā'feran dēk⁸⁸ boldı
- (4) gūnāhımniñ şūmluqıdın emdi sendin ötenermin kim bu işle-
- (5) rimden yandım tevbe kıldım maña raḥīm kılıp kabaḥat bī-edebliklerimni
- (6) baḥl eyleseñ yaḥşı bolğay erdi dēp ḥaṭ bitip elçi yiberdi
- (7) ol barğan elçisi şehir kabağıda oturdı elçi ekenin bildürdi
- (8) ol ḥaṭnı mundın şāh sulţānğa yiberdiler alıp kirdiler ḥan
- (9) ḥaṭnı oqup kördi erse şāyed yalğandur dēp bādır kılmadılar
- (10) u taķı kēneş bir kılıp bir cānsıznı yiberdi barğıl körgil

⁸⁷ Arapçada bu kelime متمر şeklinde yazılmaktadır.

⁸⁸ z 'afaran ve dēk kelimeleri birlikte yazılmıştır ve dēk kelimesi ذك şeklinde yazılmıştır.

- (11) tēdi sırğaklığın kōrmek ü bilmek üçün şāh sulṭānnı
- (12) kişisi kēlip aqsak tēmurnı çadırga kirdi aqsak tēmur
- (13) zaḥmetidin cānsız boldı vü bī-ḳarār bolup yatur ērdi aqsak
- (14) tēmur aydı ey ēlçi mēniñ ḥālimni kōr yaman ḳatıg ağrıḳdurmin ēlçi

[25 a]

- (1) kēlip ḥaṅga aydı sırğaklıg ḳatıg ḥālsiz yatur ḥālā öldi
- (2) bolgay tēdi lākin gāyet iltimās kıldı ki raḥīm ētip kēlse
- (3) baḥīller aydım dēp aytur tēdi şāh sulṭān ḥan anıñ
- (4) söziḡe inanıp şerhirniñ tamām ḳabuğların açurdı
- (5) özi tamām leşkeri bilen çıqtılar aqsak tēmurge kēlip kōrüşüp
- (6) sözleşe tururda aqsak tēmur bu sırğakdın tura salıp
- (7) şāh sulṭānnı⁸⁹ tuttı vü öltürdi kēlip leşkeri bilen şehirge kirdi
- (8) ḥīle bilen ol şehirni hem aldılar ordanı öziḡe baḳturdı
- (9) bir neçe yıl anda turdılar andın soñ çerigin yaraştırurup leşkeri
- (10) bilen şahmazi şehirge kēlip anı hem öziḡe baḳturdı üzüp
- (11) yürüp ḥacıtarḥannı hem aldı anda beş altı yıl turup andın
- (12) bulḡar şehirge barurḡa yarağlandı kimi kēmege mindi kimi ḳarağıdın
- (13) kēldiler çerignin ḥisābnı allāh te‘ālādın özge bilmes ērdi
- (14) mundaḳ uluḡ leşkeri bilen kēlmekde ērdiler ol zamānda⁹⁰ bulḡar şehri-
- (15) niñ atı ‘abdullāh ḥaṅga ḥaber ētti aqsak tēmur ḥan kēledur dēp şol zamān⁹¹

[25 b]

- (1) ‘abdullāh ḥan leşkerin yıḡdı çerigi ḥāzır bolup ḳarşu yürüdiler
- (2) āḫiri birbiri ilen ḳoşulup ḳatıg uruş boldı aqsak tēmurnı
- (3) uruşıḡa tüzmediler şandılar kēlip bulḡar şehirge kirdiler ö-
- (4) lgen öldi ḳalğan ḳaldı şehirge berklendiler aqsak tēmur
- (5) leşkeri bilen kēlip şehir bulḡarnı yēti yıl ḳamap turdılar tāriḥḳa
- (6) yēti yüz yılda zi‘l-ḥiccenin yēgirmesinde ērdi şehir bulḡarnı
- (7) aldılar ḥarāb kıldılar yüz yēgirme uluḡ bēkleri bar ērdi alarnıñ
- (8) tamāmin kırdılar ḳaysıge miāāli ellü‘lū⁹² meknünniñ ḥatūnlarnı aqsak

⁸⁹ Bir tane /n/ bulunmaktadır.

⁹⁰ Birlikte yazılmıştır.

⁹¹ Birlikte yazılmıştır.

⁹² اللؤلؤ لمكنوننین şeklinde yazılmıştır.

- (9) têmur esîr ol békler içinde dört uluḡ bēgi bar êrdi aşlı şāhzāde-
- (10) lerdin êrdiler biri iḡbāl bēgi biri ḡul ‘ālī bēk biri ḡavaşı bēk biri
- (11) mirḡaşı bēk dēr êrdiler tamāmın helāk kıldılar köp ḡalā’iḡ öldi
- (12) ‘abdullāḡ ḡan hem öldi ammā ‘abdullāḡ ḡannıḡ êki oḡlı bar
- (13) êrdi birisi altun bēk birisi ‘alim bēk yavdın ḡalḡan kişiler
- (14) ol êkisin orman tûbige êltip yaşurdı alardın biri yēti
- (15) yaşar êrdi biri toḡuzda êrdiler alarnı asrar êrdiler andın

[26 a]

- (1) ḡazret mîr têmur şehir bulḡarnı vîrān kılıp ḡarāb kıḡandın soḡ
- (2) bular yana bir şehrige kēldiler çerigi birle bular şehirniḡ⁹³ ḡar-
- (3) şusıḡa or ḡazıp yattılar⁹⁴ uruş toḡuş kılmadılar ol
- (4) vaḡtda ḡanı şamat ḡan dēgen êrdi barac ḡalḡınıḡ ol
- (5) burunḡı zamānda tûp yurtı olturḡan şehri zāviye tamaḡında
- (6) êrdiler alarnıḡ zamānıda bir barac atlık ajdaha yılan peydā
- (7) bolup kēldi ol şehirniḡ ḡalḡıḡa küç ziyān kıldı bular
- (8) çıkıp ajdaha yılan ceng kıldılar yeḡe almadılar āḡiri özleri şehrin
- (9) taşlap ḡaçtılar bulḡar şehrinin yakınıḡa kēlip ol suvnıḡ yanında
- (10) yurt şehir salıp olturdılar ol sebebdin ol ḡalḡını barac
- (11) dēp aytur êrdiler alarḡa şamat ḡan aydı ey barac ḡalḡım
- (12) babalarımız zamānıda baracnıḡ ziyānıdın ḡaçıp şehirlerin
- (13) salıp munda kēlipdürler maḡām u yurt tutupdurlar êmdi
- (14) baracdın aḡsaḡ têmur küçlüḡraḡ kēldi şehrimiz ḡarşusıḡa
- (15) tüşti ne kılanuḡ tēdi ol barac ḡalḡı aydılar ey ḡanım siz bilürsiz

[26 b]

- (1) iḡtiyār sizdedur tēdiler anda şamat ḡan aydı êmdi ḡaşımda
- (2) velī kişi bardur bu kēḡeşni andın sormay bolmas ol ne bu-
- (3) yursalar andın çıkmasmın tēdi ol velī kişini aldurup söz
- (4) sordılar ey bizniḡ uluḡımız êndi bu şehrimizge kēlgen
- (5) aḡsaḡ têmur bilen uruş kılaluk mu ya yok mu velī aydı ḡōş
- (6) andaḡ bolsa mēn kemīne mināre ürze çıkıp ḡarayın aḡa çıkıp ḡaradılar
- (7) aḡsaḡ leşkeri üzre köz saldılar êrse ḡazret ḡızır ‘aleyküm selām

⁹³ شهرنيك şeklinde yazılmıştır.

⁹⁴ Ancak bir /t/ yazılmıştır.

- (8) birge erdiler minareduñ tuşup şamat hanıñ qaşığa ketip ayı
 (9) ey hanım uruşurğa ruşsat yoktur anıñ üçün kim hızır ‘aleyküm selām
 (10) ol leşker bilen birge ékenler taqdır-i allāhğa boyun sunmaq kerek қақаpa-
 (11) larnı açurğıl tedi érse şamat han yana barac halkığa aydı
 (12) taqdır-i allāh boyun sunmaq kerek dep şehirni dervāzelerin açıp қо-
 (13) ydılar uruşmadılar aqsak têmur tamām çerigi bilen şehirge kirdiler halkını
 (14) kırdılar ammā aqsak têmur kеч bolsa cānsız bolup halā’ iк içige
 (15) kirür érdi halkını sinar érdi taқı halkı aytur érdiler bizge

[27 a]

- (1) bu bülüglüg bu kırgın kimdindür dep birbirdin sorar érdiler
 (2) olturğın kimdin bolsun aqsak têmurnıñ şümlükıdın
 (3) bolduқ yoyulduқ dese értekisi kün ol sözni aytken⁹⁵
 (4) uruқnıñ tamāmın helāk kılur érdi vü yana her kim günāhın
 (5) özidin bülüglüg bizge öz şümlükımızdın dese ol uruқnı
 (6) óltürmey yiberür érdi el-kıssa kечelerde bir kече mır têmur cānsız
 (7) bolup barac halkıñın arasığa kirdi taқı aydı ey barac halkı
 (8) bu bala sizlerge қaydın peydā boldı anda alar aydılar kimdin
 (9) érdükin bolmasmız ü lākin aqsak têmur keldi bizni kırdı
 (10) anda ol halā’ iкnıñ arasıda bir tul қалған hatün bar érди
 (11) ‘aқıl ü dānā érди ol aydı ey halā’ iқlar bu bülüglüg işler öz
 (12) günāh ü şümlükımızdın bilelük ol aqsak têmur öz érkidin
 (13) kılmas teңri te‘ālānıñ taqdiri bilen kılur tedi ol hatün-
 (14) nıñ érди caruşbék dégen érди aqsak têmur kелmesdin
 (15) burun ölpү érди ol caruşnıñ éki oğı bar érди

[27 b]

- (1) birini atı insān biriniñ atı ihsān dégen érди ol kече taң
 (2) atı érсе aqsak têmur ol hatünñi éki oğı birle yanığa
 (3) aldurdı ammā bular ne işke aldurğanın bilmey bizlerni
 (4) óltürür dep yığlaşıp keldiler anda ol aqsak têmur
 (5) hatünge⁹⁶ aydı sēn ne üçün günāhıñnı óziñdin bilip her

⁹⁵ ايٹکان şeklinde yazılmıştır.

⁹⁶ خاتون كه şeklinde yazılmıştır.

- (6) iş şümlüğümüzdin dërsin ëmdi bugündin soñ tamām
- (7) oğluñ kızınñ karındaş uruğınñ birle yarlıkadam
- (8) her kayda yürseñ yürgeysin tedi tamām çerigge yar saldı
- (9) bu kişige tégmenler dép günāhnı özidin bilgeni üçün
- (10) tamām oğul kız kavm karındaş uruğı birle yarlıkap yiberdi
- (11) andın ol insān ü ihsān ékevleri köçmekke yarağlandılar
- (12) insān bék aydı ey ana uluğ édil iç yüzige barurmın anda
- (13) yurt maķām tutarım anıñ üçün kim ol her yerdin mubārek
- (14) yërdür tedi anası hem bu sözini yaratıp qabül eyledi
- (15) ammā inisi ol tarafge barurğa qabül kılmadı eski babalarım

[28 a]

- (1) yurtı zāviyege barurmın tedi anası hem anıñ bilen ketti
- (2) anda barıp köbinde dëgen suvınınñ boyunda maķām tuttı
- (3) ammā ol insāndın bir oğul boldı atını süleyman koydı
- (4) anıñ oğlı qadır anıñ oğlı nūr devlet anıñ oğlı
- (5) hasan anıñ oğlı nūr abdāl anıñ oğlı quynuş anıñ oğlı
- (6) maķtum anıñ oğlı ëknay anıñ oğlı maħmūd anıñ oğlı
- (7) hocmet anıñ oğlı tevekkül anıñ oğlı sarmat anıñ oğlı
- (8) hatay anıñ oğlı ölmes anıñ oğlı cuķaş ammā ihsāndın
- (9) bir oğul boldı atı el-muħammed anıñ oğlı hālmuħammed anıñ oğlı
- (10) toķmuħammed anıñ oğlı atlaķ anıñ oğlı tamak anıñ oğlı
- (11) toğay anıñ oğlı sanem anıñ oğlı andarcı anıñ oğlı
- (12) tikeniş anıñ oğlı bāzergān érdi tamğaları kuş uranları
- (13) keşān hikāyet künlerde bir kün hāzret mīr tēmur
- (14) bulğar şehrini vīrān kılğandın soñ maskav tarafıge atlandı
- (15) leşkeri bilen aladimur dëgen kāvır qal'asige yetti uruş kılğalı

[28 b]

- (1) niyet kıldı kāvır çerigin yığdurdı şol bargan vāktda kāfır
- (2) orusnıñ ħanı miħayla atlığ érdi mīr tēmurnı şehirlerni
- (3) alğan ħaber eşitti⁹⁷ ziyāde qorqar érdi mīr tēmur aladimüz
- (4) qal'asige yetip érdi hāzret hıızır 'aleyküm selām aydı mīr tēmurge

⁹⁷ Ancak bir /t/ işaretlenmiş.

- (5) aydı bu kâfir bile uruşurğa va' de yaraşmapdur döp haber
- (6) bérdi ammā bu kāvırğa keremetiñ körsetkil tēdi Һazret mīr
- (7) tēmur şol zamān tura salıp üç yaşar taynı kâfir Һarafige ötdi
- (8) teñri te'ālāniñ kudreti birle oşal taşlağan tay barıp kâfir-
- (9)niñ taş mināresin orta ozup bir Һakırım yerge tüşti
- (10) tay tüşken yer suv boldı andın kāvır üstine heybet olturdı
- (11) ağızı tutuldı Һorğunçıdın yer yüzide cān Һalmadı andın
- (12) soñ Һazret mīr tēmur uruşmay Һayttılar andın buҺara şehrigе
- (13) barurğa yüzlendiler yol ile bara turğanda amat şamat
- (14) dēgen köçmeli el bar erdi ol eki Һaңğa Һaber tüşti aқsaқ
- (15) mīr tēmur kēledur bular hem tuya suyab Һalknı yığıp Һayu Һarafige

[29 a]

- (1) köçeliñ döp kēneş kıldılar anda ol Һalk oñmas-
- (2) lik kılıp birevi atın maқtadı birevi itin maқtadı
- (3) birevi Һatūnın maқtadı aşnı aşadılar kēneş bo-
- (4) lmadı Һalk oğlu tarқadı anda kence dēgen bir kişi yığlap
- (5) aydı ey Һaltaқlar alan san bolunça öz uruğı birle
- (6) kırk kişi bolsa her eyne bir iş kılur erdi ey Һaltaқ-
- (7) lar bu ne işdur 'aқlık bilür 'aқlsızlar küler kēneş
- (8) kılғalı yığdılar bu ne işdur birev atın maқtadı birev
- (9) itin maқtadı birev Һatūnın maқtadı kēneş
- (10) bolmay Һalk oğlu tarқadı aş aşap Һaçıp kētiler
- (11) her eyne bizniñ bölekligimizge sebeб budur tēdi bizge
- (12) böleklik yaқındur döp yığlar erdi anda kence aytur
- (13) ey yārānlar Һalk mundın köçersiz munda Һalıñız Һoy
- (14) suvıniñ narğı başıda uluғ obada bolcav bolsun
- (15) biz ol Һarafige köçelik döp aytur erdi anda birev atını

[29 b]

- (1) köpügin üzüp Һabalanıp Һamırғанıp kıçkırıp yētti ey Һanıм
- (2) yav yētti aқsaқ tēmur munda kēledur döp Һaber saldı
- (3) erse Һan özi başlap köçer boldı yesi Һaşıda
- (4) oltururmin Һalkқа car saldı Һan köçti döp el-kışsa
- (5) köçüp bara turğanda bir Һurtқanıñ tērme üyi üzülди

- (6) artığa qarap baqqunça kurtkanıñ börki tüşti anda bir
- (7) elig tay mingen oğlan kële turur erdi qarı-
- (8) sında kuruğı kançuğasında baş könek bar erdi bu
- (9) kurtkanıñ börkin alıp bėrgünçe bolmay ilgeri öddi
- (10) tay tuladı yılkı ürkti birev tayğa çaptı birev yılkığa
- (11) çaptı özge bilmegenler yav yetti dep ürküp başlı başı
- (12) yarağın kıldılar tēkme țarafıge tūzdiler anda aqsak tēmurnıñ
- (13) kolu yetip ħannı tuttı kamadı toktatdı ölgen öldi
- (14) kalğan qaldı anda aqsak tēmür öz ordasığa yatıp ħannı
- (15) aldığa alurdu yana sürdi ey amat şamat ėmdi özü-

[30 a]

- (1) ħizni tamuğ otıdın yulup başıñızın kılıçdın kutka-
- (2) rıñızlar dep müslimān bolıñız dep ögit ‘aql bėrdi
- (3) alar hem ötünüp aydılar aqsak tēmür eger biz müslimān
- (4) bolsak bizge raħīm kılıp ħalkımıznı bizge tapşurur musız
- (5) dep anda ħazret mīr tēmür aydı eger rāst i‘tikād birlen
- (6) müslimān bolsañızlar lā-illāha illā allāh muħammed resūl allāh dep
- (7) teñri te‘ālā bir dep muħammed muştafānı ħaқ bilseniz her kün
- (8) bėş vakt namāz ötep mālıñızdın zekāt bėrip otuz
- (9) kün rūze tutup cenābetdin ħusl kılıp küçüniz yetse
- (10) ka‘be tavāf kılsañız yamanlıknı taşlap rāst müslimān bolsa-
- (11) ħız öziñizge hem tēgmen tēdi ėrse alarnıñ barça-
- (12) sı müslimān boldılar ħazret mīr tēmür alarge⁹⁸ ħmān erkānın
- (13) örgetti bir ėki kün turup alarğa müslimānlıknı tamām bildürdi
- (14) yana andın soñ öz çėrigi birle ħōşlaşıp andın kėttiler
- (15) bular müslimān bolup munda qaldılar bular her yıl bir yerge köçer

[30 b]

- (1) ėrdiler el-ķişsa ol ħazret mīr tēmür aqsak andın köçüp buħara şehrige
- (2) kėldi anı hem taşkend yarkendni hem aldı ol vilāyetler ü ol şehirlerni
- (3) öziğe baқınturdu andın ötüp semerķand şehrige bardı
- (4) anı hem aldı ammā öziniñ āħir ‘ömri hem anda boldı ħaқ te‘ālānı ėmri

⁹⁸ الاړكا şeklinde yazılmıştır.

- (5) birle h  zret m  r t  mur u  bu f  n   d  ny  d  n b  k   d  ny    a r  hlet k  ld  
- (6) ra  metull  hi ‘aleyhi and  n s  n h  zret a  sak m  r t  murn  n   abri-
- (7) n  n   stige ta  d  n as  tane   opard  lar ba  ında   k  nbezni
- (8) altund  n yasad  lar tadur   iyamet  a  a an  n d  st  n  
- (9) h  lk aras  da me    r   ald   h  lk and  n ‘  bret alsun d  p⁹⁹
- (10) ha   s  b  hanahu ve te ‘  l   emridin y  z   k  r  p pey    mber   alla all  hu ‘aleyk  m sel  m-
- (11) n  n   f   ‘at  d  n b  -na    b bolup ma  r  m ma ‘y  b bolma  n  z-
- (12) lar   at    ziy  ndur her bende m   ‘minge na    b k  lu b  rgil in  a-
- (13) all  h   m  n rabb   ‘l-  l ‘  m  n k  nlerde bir k  n can  b  k h  n
- (14)   u   coy   al   av avla   al     ik  r   a   ıkt     ydeki h  n  al  r  
- (15) h  mile-d  r   rd   ey k  n y  tken   rd   h  n   zi ayd  

[31 a]

- (1) ey h  n  a m  n avd  n yan  p k  lg   e   r o  lan bolsa   z  n
- (2) s  vgen   i  n   ma  a s  vin  i yibergil eger k  z o  lan
- (3) bolsa   lt  rgil eger   lt  rme  n     z  n  n   lt  r  rmin t  di
- (4) h  n av  a k  tkend  n s  n   aydul   h  n  an  n k  zi
- (5) yarud   k  z o  lan to  urd   ulu   o  l   b  rdib  k
- (6) sult  n  ge¹⁰⁰ yiberdi ol asrad   bu hem h  n  a h  aber  a   i  i yiberdi
- (7) can  b  k h  n k  z to  an  n bild   k  lip sar  y   a t    ti daya-
- (8) lard  n sord  lar   lt  rd   mu d  p bular ayd     lt  rme-
- (9) di bol  ay t  diler h  n sar  y   a k  ld     aydul   h  n  a
- (10)   tr     ıkt     rs   h  n o   birle att   but   a t    di h  n  a tokuz
- (11) sult  n  n  n anas     rd   o  lanlar  n  n a  ı   k  ld  
- (12) atas   a s  z ayd  lar ey ata o  l k  rek bolsa tokuz o  l  n bar
- (13) bir k  z bold   and  n ne yamanl  k k  rd  n   ayd  lar a  a h  n
- (14) a  ı  lan  p k  z  n   lt  rgeli   i  i yiberdi   aydul  
- (15) h  n  an  n   ki arg  ma  ı bar   rd   biri a  u   a v   biri

[31 b]

- (1) v   biri tobu    k d  gen bu   ki at  n     u  land  r  p k  z  n  
- (2)      urmasun d  p¹⁰¹   i  i yiberdi b  rdib  k  e h  aber bold  

⁹⁹ *alsun* ve *d  p* kelimeleri birlikte yazılmıştır.

¹⁰⁰ سلطان şeklinde yazılmıştır.

¹⁰¹ *     urmasun* ve *d  p* kelimeleri birlikte yazılmıştır.

- (3) kızını alıp kaçtı çerkeske barıp mekân tuttı canıbék han-
- (4) nıñ bu işige halkının köñli yaman boldı oğlanların
- (5) kuva başladı dep aytur êrdiler canıbék han halkının
- (6) köñli yaman bolğanın bilip bir kün aydı kim mênin oğlumı kim
- (7) keltürse kızımın aña bérürmin tedi anda 'isā oğlu amat
- (8) aydı ey hanım eger sizdin suyrğal bolsa mên keltüreyin tedi
- (9) han aydı hōş andağ bolsun dedi 'isā oğlu amatke
- (10) aydı mên saña halk közinçe açığlangan bolayın tedi amat
- (11) aydı yahşı bolur tedi bu işlerni köp kişi bilmes êrdi
- (12) amatnıñ kêter küni han halkқа aş bérdi öz xulu birlen
- (13) amatnı ündep alıp suhtabêrdi aydı ey hanım halkқа
- (14) yahşı aş bérдіңiz maña ne bérдіңiz tedi bu sözge hannıñ
- (15) açığı kélip buyurdi tutup öltüringiz tedi amatnıñ atı

[32 a]

- (1) hâzır êrdi atığa mindi bêrdibêkke barıp kaçıp keldim tedi
- (2) bêrdibék amatnı yahşı sıyladı bir kün bêrdibék sulţan av
- (3) avlayu çıktı amat bir xarıtқа aydı mên sêni anadın tutayın hezâr
- (4) māl bēreyin barıp şol kızge¹⁰² aytkil¹⁰³ şol kıznıñ maña köñli bolur mu
- (5) êken tedi xarıt aydı kız tã'atkâr turur kıznı bilemin
- (6) şâyed köñli aytar bolğay tedi andın bu xarıt hōş bolur dep
- (7) hanşanın xasığa bardı közin açalmay olturğan boldı
- (8) hanşa aydı ne üçün yoxlarsan aydı hıç dermānım yoxtur handın
- (9) kaçıp kélgen amat biy êrkimge qoymadı barğıl köp nemerse kôrgen
- (10) munuñdakni kôrmep êrdim bizge meyli bar bola mu tedi hanşa aydı
- (11) andağ bolsa barıp keltürgil bizniñ bile oynamasun tedi
- (12) andın barıp amatnı keltürdi ôzi xayttı oynap küldiler gayr
- (13) iş kılmadılar amat aydı êmdi êriñe ayğıl mên saña yatman degil
- (14) kêçe kêlgende sên anıñ birle yipni üç oynagan bolup barma-
- (15) gın bağlağaysın ü tağı zencirni xafxaysın mên munda kélip olturayın

[32 b]

¹⁰² قيزكا şeklinde yazılmaktadır.

¹⁰³ اينكىل şeklinde yazılmıştır.

- (1) k   e bold     r   b  rdib  k bir s  'at olturdu zencirni       
- (2) amat biyni   bir   k   bar   rdi anı     olı     lı   b  rdi aydu
- (3) b  kni   lı   birle   rg   v  le y  zi bilen   apma  lı t  di      kirip b  rdi-
- (4) b  kni   lı   sırtı bile bir   aldı b  rdib  k a    lanıp hey
- (5) bu ne i  dur d  g  n  e amat   zi y  g  r  p barıp   olıdın   lı  n
- (6) tartıp alıp   olnı   an  nı   arıtı         rdi andın son b  rdi s  lt  n  a
- (7) aydu ki   iginede al  an   at  nı   munda     ıldı   z  eler ne
- (8)   ılmas t  di k  l   mdi   an  a   ayturmız t  di b  rdib  k     
- (9) t  di amat birle   kevi   z   lige k  ldiler   an  a   aber t    ti
- (10)   an     r     ı  tı mangal baynı     yge t    ti   a  ır   ar  b
- (11) i  ip   an   s  rdi uy  lap yattı mangal baynı   t  mur atlı
- (12) bir o  lı bar   rdi h    kimni k  rgeni yok t  rf     ah  b-i cem  l   rdi
- (13) o     turup ta'z  m   ıldı amat biy tura k  ldi aydu beyit
- (14) ey   anım b  klerge   art   a' dı       er m   ne  e devlet y  r   lse
- (15) arg  ma  nı t    er m   t  mur   gep ta   at  an 'is   o  lı barı da

[33 a]

- (1) mangal o  lı t  murge kızın b  rmek     er m   d  p   ırkının ayartıp
- (2)   ırım  a k  tti   ırım  dın   ol tiledi m  slim  n  a b  rmedi   ungar  a bardı
- (3) ol da  ı b  rmedi andın kızıl ba    a bardı   ırım  dın   ork  p
- (4) b  rmedi   aytıp   l i  ige k  ldi c  nsız yiberdi   an av  a
- (5)   ı   anda kızın alıp   a  tı z  viye ta  ına barıp   dil ya  asıda
- (6) turdu   mdi anı kızın ta  ına d  rler   an avdın   aytıp k  ldi
- (7) amat kızın alıp   a   anın bildi   ayda bar  anın bilmedi   ki
- (8) yıldı   son   aber k  ldi k  z     mile   rmi   ay k  ni y  tm     al  
- (9) bar  an   i  i   l  r t  di   an     rig yiberdi      y  z   i  i
- (10) birle avlav  n alavnı ba     tip yaz k  ni   rdi amat b  k ta  
- (11) ba  ında olturur   rdi k  z anı alusdın k  rdi bir ne  e atlı
- (12)   i  iler k  l  r    ta  ı salımda   ada  lı   i  i dur t  di bir zam  n
- (13) bolup   rdi amat   zi hem k  rdi avlav  n alav   an k  led  r
- (14) bu   ekenin bildi ol va  t o     to    p   rdi b    gi birlen

[33 b]

- (1) alıp k  et  lmadılar yı  a   buta  ına oltur  guzup k  ttiler

- (2) koy kuyruğın oğlannıñ ağızıge¹⁰⁴ kapturdılar tenri
- (3) te'ālāğa uruşka karşı yürdiler avlavçın alav kèlip yètti
- (4) atnıñ art èger qaşın urdı amat aydı ant şart
- (5) ètken döst èrdiñ cānga qaşd bolduñ èmdi atқан
- (6) andağ bolmas dèp mingen argumağın yıka attı özi yatıp
- (7) qaldı yana özge argumağın minip kèldi anı hem attı at-
- (8) nıñ yalın ègerine alıp tüşti amat taqı argumağın yıka
- (9) attı özi yatıp qaldılar avlavçın alavnnıñ boz argumağın
- (10) minip yètti amat yana argumaqnı omurtqaşın kırka arttı at
- (11) yıkıldı avlavçın alav astığa kirdi amat kılıçın suğurup
- (12) üstige kèldi avlavçın alav aydı ey amat döst bir qaşuq
- (13) qanımnnı ötünernin anımnı yazıp èdim èmdi özime kèldim amat
- (14) aydı ne körseñ ayta barğıl dèp èdil başığa barıp yurt

[34 a]

- (1) maqām tüzdiler canıbèk ölgen vaktıda hacıtarqanda
- (2) tèmur qutlı han èrdi oğlı kıızı yoq èrdi ol zamānda hacıtarqanda
- (3) dolana almağa barğan kişiler ol oğlannı tapıp alıp kèldiler altun
- (4) bèşikli kümüş bürkli aql kişiniñ balası èkenin bilip hanğa
- (5) alıp kèldiler hança anı asradı ol èr yetkende soñ hacı-
- (6) tarqan içide qaraqçı bola başladı hāq bu oğlan /...silik.../ boldı
- (7) hāqlar yığılıp kèldiler hanğa aydılar /...silik.../
- (8) uşbu oğlannı sèvgil anda alıp kèlgen /...silik.../
- (9) èrdiler künlerde bir kün salcı èmgil /...silik.../ yünler oynardı
- (10) qobuz tanbur her turlüg hünler /...silik.../ bar èrdi her kim birle söz-
- (11) leşip bağālaşıp kişi atasız dèp aytur èrdi bolsa ol
- (12) aytur èrdi aq sarāyda balcıman ata elimde salcıman hacı-
- (13) tarqanda toyçıman atam sorsañ bèlgüsiz anam sorsañ nikāh-
- (14) sız özüm artuq toqqañnı¹⁰⁵ aqlım sorap netersiz
- (15) canıbèk hannıñ kıızdın toqqañ salcıdurmnı aqlımnı

[34 b]

¹⁰⁴ أغزىكا şeklinde yazılmıştır.

¹⁰⁵ Ancak tek /k/ yazılmıştır.

- (1) çingiz hanlarga ciyen oğul bolurmin atası 'isā oğlu amat-
- (2) dur va allāhu a' lām faşl çingiz han nebiresi cucı¹⁰⁶
- (3) han anıñ oğlu sayın han anıñ oğlu toqay tēmur han
- (4) anıñ oğlu çın tēmur han anıñ oğlu köçkünçi han
- (5) anıñ oğlu 'abdullaṭīf han anıñ oğlu sēvinç
- (6) han anıñ oğlu toqum han anıñ oğlu barak han
- (7) anıñ oğlu orus han anıñ oğlu 'ubayd han anıñ oğlu
- (8) kasım han anıñ oğlu 'azīz canıbēk han anıñ oğlu yedik
- (9) han anıñ oğlu şığay han anıñ oğlu eşim han
- (10) anıñ oğlu cangir han anıñ oğlu tevke muḥammed bahadır han
- (11) anıñ oğlu şāh muḥammed bahadır han anıñ oğlu şāh seyyid
- (12) bahadır han anıñ oğlu karabaş muḥammed sulṭān anıñ oğlu 'ālī ekber sulṭān
- (13) ḥazret nuḥ peygāmberniñ oğlu ḥazret yafeā anıñ oğlu
- (14) bozancir hannıñ nesliden bir pādīşāhnıñ
- (15) kıızı çingiz hannıñ anası ērdi vü yana anadın

[35 a]

- (1) ḥazret ādam oğlu kiyemerā velīge yētermiz şecere-
- (2) din tāriḥ miñ yüz ēlig bēşde şāh seyyid muḥammed bahadır
- (3) han ḥatğa köterip almışlar ḥālā karabaş muḥammed bahadır han
- (4) sulṭān tāriḥ miñ ēki yüz törtde ḥatke¹⁰⁷ yazdurdı
- (5) va allāhu a' lām bīs-şevab şığay han āmarkandnıñ kent
- (6) pirimkentde yatқан eşim han taşkende şeyḥ al ṭahūr babada
- (7) yatқан cihāngīr han tevekkül muḥammed bahadır han şāh muḥammed bahadır
- (8) han türkistānda yatқан şāh seyyid muḥammed bahadır han
- (9) çingiz hanğa yēgirme bir atada yatarlar şāh seyyid at qoymağı
- (10) anaları taşkende kabiriniñ kıızı ērdi seyyid şāhiḥ an-neseb
- (11) turur uluḫ pādīşāhlarnı ḥatқа alduḫ kiçig pādīşāh-
- (12) larnı ḥatğa alğan ēmesmiz ḥazret ādam 'aleyküm selām-
- (13) nıñ bir oğlu evvel pādīşāh kiyemerā velī andın soñ pādīşāh
- (14) hoşıñ velī andın soñ pādīşāh ṭaymur şāh müslimān andın
- (15) soñ pādīşāh cemşid şāh müslimān anı idiris peygāmber müslimān

¹⁰⁶ 14b/7 ve 17b/15'te *Yucı* şeklinde yazılmıştır.

¹⁰⁷ خطكه şeklinde yazılarak ünlü uyumu dışında kalmıştır.

[35 b]

- (1) kılğan andın soñ pādişāh buyur seyyid laķabı zaķak andın
- (2) soñ pādişāh ferīddūn ibn cemşid andın soñ pādişāh
- (3) manuķehr mūsā peygāMBERġA ĩmān kēltürdi andın soñ pādi-
- (4) şāh nevrüz ibn manuķehr munı afrasiyāb öltürġen andın
- (5) soñ pādişāh ŗamhasib¹⁰⁸ andın soñ pādişāh keyķubad andın
- (6) soñ pādişāh keykevs ibn keyķubad laķabı nemrud andın soñ
- (7) sıyavuş ibn nemrud andın soñ pādişāh kinķaru ibn sıyavış
- (8) müslimān ėrdi andın soñ pādişāh lahrasib kāfir ėrdi andın
- (9) soñ pādişāh keştasib kāfir ėrdi andın soñ pādişāh
- (10) isfandiyār ibn keştasib andın soñ pādişāh baķman ibn asfandiyar
- (11) kāfir ėrdi andın soñ pādişāh humay baķmannıñ kıızı ėrdi
- (12) müslimān bolġan andın soñ pādişāh dara ibn baķman andın
- (13) soñ pādişāh ĥazret iskender zulķarnayın andın soñ
- (14) pādişāh erdeşir andın soñ pādişāh şafūr ibn erdeşir
- (15) andın soñ pādişāh hermuz ibn şafūr andın soñ pādişāh

[36 a]

- (1) baķram ibn hermuz andın soñ pādişāh baķram ibn baķram andın soñ
- (2) pādişāh sūr ibn barnahi andın soñ pādişāh yazdacir andın
- (3) soñ pādişāh baķram ibn yazdacir andın soñ pādişāh yazda-
- (4) cir ibn baķram kūr müslimān andın soñ pādişāh feyrüz ibn yazda-
- (5) cir andın soñ pādişāh balaş ibn feyrüz andın soñ pādişāh ķabad
- (6) ibn feyrüz andın soñ pādişāh nevşirvān ‘ādil andın
- (7) soñ pādişāh vilādet seyyid el-mursalin ü imām el-müslimin muķammed
- (8) muştafā şalla allāhu cebrā’ıl ‘aleyhi ve selām zuhur ĥatim el-enbiya ‘aleyķüm selām andın
- (9) soñ hermuz ibn nevşirvān ‘ādil andın soñ pādişāh
- (10) hüsrev ibn feyrüz peygāMBERġA ĩmān kēltürdi andın pādişāh yazda-
- (11) cir āķir mülük ‘acem andın soñ pādişāh zıķr ĥilāfet ĥazret
- (12) resül şalla allāhu ‘aleyhi ve selām andın soñ ĥilāfet ĥazret
- (13) aba bekir şiddīķ raķi allāhu ‘anhu andın soñ ĥilāfet ĥazret ‘ömr

¹⁰⁸ Leteraturlerde *şamhasib* olarak geķer.

- (14) ibn hattaab andın soñ hilâfet hâzret 'oâman ibn 'affan
 (15) andın soñ hilâfet hâzret 'asadullah el-ğâlib 'âlî ibn abi tâlib rađi (allâhu 'anhu)

[36 b]

- (1) kerem allâhu vechiye andın soñ zuhûr el-merdân 'adâvet işan
 (2) bahane dâna-yi növbet¹⁰⁹ cebrâ'îl 'aleyhi's selâm andın soñ yezîd ibn muvaviya
 (3) la'netullâhi 'aleyhi andın soñ muvaviya ibn yezîd andın soñ
 (4) amarat hâit bañın ibn mervân hâkîm andın soñ amarat
 (5) 'abdulmâlik ibn mervan andın soñ 'abdulmâlik velîd
 (6) andın soñ süleyman ibn velîd andın soñ 'ömer ibn 'abdul'azîz
 (7) andın soñ 'abdulmâlik andın soñ hîşam andın soñ velîd ibn
 (8) yezîd andın soñ yezîd ibn velîd andın soñ zuhûr fitne-yi
 (9) mervân hîrke âhir mülük ibn ümeyye bud andın soñ hîrur şâhib-i
 (10) kırân cihân ebü müslim merdi 'aleyhi rahîm andın soñ hilâfet abul 'abbâs
 (11) ibn 'abbâs andın soñ hilâfet câ'fer dîvânkı vü kütela abu muslim
 (12) andın soñ hilâfet mehdî sırrı câ'fer dîvânkı andın soñ
 (13) hilâfet harun er-reşîd andın soñ hilâfet âmîn andın
 (14) soñ hilâfet ibrahim mehdî andın soñ hilâfet me'mûn
 (15) andın soñ hilâfet abu işâk andın soñ hilâfet alvaşık

[37 a]

- (1) billâh andın soñ hilâfet el-mutevekkül billâh andın soñ hilâfet
 (2) el-munkir billâh andın soñ hilâfet musta'in billâh andın
 (3) soñ hilâfet el-muş'ir billâh andın soñ hilâfet el-mühtedî
 (4) billâh andın soñ hilâfet el-mu'temed billâh andın soñ hilâfet
 (5) el-makşad billâh bi'avn andın soñ hilâfet el-mükteffî billâh andın
 (6) soñ hilâfet el-mu'tezir billâh andın soñ hilâfet el-kâhir
 (7) billâh andın soñ hilâfet el-râzî billâh andın soñ hilâfet
 (8) el-mütteķî billâh andın soñ hilâfet müstekfîr billâh andın soñ
 (9) hilâfet el-muṭahḥar¹¹⁰ lamrillah andın soñ hilâfet el-tâli'
 (10) lamrillah andın soñ hilâfet el-ķadr¹¹¹ billâh andın soñ hilâfet
 (11) el-kâim billâh andın soñ hilâfet el-muktedir billâh andın soñ

¹⁰⁹ نوبت şeklinde yazılmıştır.

¹¹⁰ الطهر şeklinde yazılmıştır.

¹¹¹ القادر şeklinde yazılmıştır.

- (12) hilāfet el-mustazhirullah andın soḡ hilāfet el-müsterşidullāh andın
- (13) soḡ hilāfet el-müstecir billāh andın soḡ hilāfet el-reşīd billāh
- (14) andın soḡ hilāfet el-müşfir billāh andın soḡ hilāfet el-naşr-
- (15) eddin billāh andın soḡ hilāfet el- kâhir billāh andın soḡ

[37 b]

- (1) hilāfet el-mu'tasim billāh andın soḡ hilāfet inķirāz ü tevārīḡ
- (2) mülük ü ḡurūc ğingiz ḡan andın soḡ pādişāh kahtu ḡan
- (3) andın soḡ pādişāh abagay ḡan andın soḡ pādişāh argun ḡan
- (4) andın soḡ pādişāh ḡudābende ḡan andın soḡ
- (5) pādişāh olcaytu andın soḡ pādişāh abu
- (6) şehīd bahadır ḡan andın soḡ pādişāh şeyḡ ḡasan
- (7) yunanī andın soḡ pādişāh şeyḡ ḡasan küçük sır tēmurtaş
- (8) andın soḡ pādişāh melik eşref andın soḡ sultān
- (9) ulus andın soḡ pādişāh sultān celāluddīn rumī
- (10) rumī rahmet 'ullāhi 'aleyhi andın soḡ pādişāh aḡmed ḡunḡavar andın
- (11) soḡ pādişāh amarat 'oāman andın soḡ pādişāh özḡan
- (12) ibn 'oāman andın soḡ pādişāh murād bēk andın soḡ
- (13) pādişāh sultān pervez beyāzīd ibn ḡāzī murād andın soḡ
- (14) sultān kerīm āmir sūleyman ṡab merķaduh uşbulardur pādişāh
- (15) rūm uluḡ pādişāh kiyenlerni ḡatka alduḡ u küçüḡ

[38 a]

- (1) pādişāhlarnı ḡatka alḡan ēmesmiz tārīḡ yēti yüz
- (2) altmışda ğingiz ḡan peydā boldı pādişāhlarnı
- (3) aşlı kiyeḡe yatar ebul ḡayır sultānnıḡ tōrt oḡlı
- (4) bar ērdi birni şāh budaḡ ḡan biri köçkünçü ḡan
- (5) biri ḡücüm ḡan biri sévinç ḡan şāh budaḡ ḡannıḡ
- (6) ēki oḡlı bar ērdi biri şeybani ḡan biri sultān maḡmūd ḡan
- (7) u şeybani ḡannıḡ ēki oḡlı bar ērdi biri tēmur
- (8) sultān biri polad sultān u sultān maḡmūd ḡandın
- (9) 'abdullāh u 'abdullāh ḡandın ēki oḡul peydā boldı
- (10) biri 'abdul 'azīz ḡan u biri barḡay ḡandın köçkünçü
- (11) ḡan köçkünçü ḡan ebu seyyid ḡandın bu seyyid ḡan
- (12) yana ḡocaḡum ḡan andın ēki oḡul bar ērdi biri

- (13) ebul hayır sanı biri canibék han ebul hayır sanıdın iskender
- (14) han andın 'abdullāh han u rüstem sultān u hüsrev sultān
- (15) esfendiyar sultān u 'abdullah hanđın 'abdulmumin han

[38 b]

- (1) canı hanđın ebul hayır sanı vü tinım han baķı muḥammed velī muḥammed ü tinım
- (2) hanñın eki oğlu bar erdi biri imāmķulı han
- (3) u biri nādir muḥammed hanđın hasr sultān u kāim
- (4) han u 'abdul'aziz han u subḥankulı han u baḥram
- (5) sultān sevinç h^voca hanđın nevrüz aḥmed han
- (6) laķab barak hanñın oğlu ebul hayır sultān u derviş
- (7) han u baba han andın soñ 'abdusettār han u ibn
- (8) muḥammed han keldi muḥammed hanđın ebul muḥammed han tāriḥke
- (9) altı yüz on beşde çingiz han leşker bî-nihāyet
- (10) birle öz yurtıdın atlanıp otrar üstige keldi
- (11) vü bir oğlın ḥocend tarafige yiberdi kalğan leşkerin
- (12) yıgıp özi buḥār tarafige yürdi buḥār demek muğ tilinde
- (13) ehl-i 'ilmniñ cem'i bola turğan yerni demek bolur amma
- (14) çingiz han buḥārga leşkerin kırıp özi buḥārā
- (15) içige kirip mescid cāmi'ga tüşüp minberge çıkıp şarāb

[39 a]

- (1) içti vü buḥārga ot koydı vü üyleri küydi vü tamām
- (2) kal'asın yer bile yeksān kıldı andın soñ buḥārā yurtı
- (3) köp yılğaça kal'asız turdı vü allāhu 'ālem bîş-şevab
- (4) işfaḥan pādışāhı şā sūleyman tevekkül muḥammed bahadır ḥaḡa
- (5) tuḥfe üçün seksen mıltaķ seksen kılıç eki to-
- (6) kuz argumaķ kēlgen tamāmı eğer yūgeni altundın
- (7) taşkenddağı şehirneşin afrasiyāb eyvānıñ
- (8) atı gülzāriyun temmet er-resalatu çingiz han ff
- (9) tarīḥ 1228 sene budeki 'alayād 'abd el-za'if faķir el-ḥaķir
- (10) aķallu min el-ķitmir 'abdurahmān /...silik.../ özgendi ü /...silik.../ 'abdu mezkür¹¹² ff
belde-yi türkistān ḥumiyāt 'anil-afāt ü el- nuşşān
- (11) bi-emr 'ālī ekber sultān zafer nişān ibn qarabaş muḥammed sultān

¹¹² 'abdurahmān /...silik.../ özgendi ü /...silik.../ 'abdu mezkür şeklinde bu yazı sayfa sınırının dışındadır.

(12) ġafarallāh te‘ālā zunubaḡum u satara ‘uyubaḡum

(13) Va allāhu ‘ālem 1228 sene

(14) dārem tuḡfe der rāh-e allāh¹¹³

(15) be-cüz lā taḡnaṡu min raḡmetu‘llāh¹¹⁴

(16) ṡod be-tevfīḡ-i hūdā-i dūr-i nām¹¹⁵

(17) in kitābet rūz-i dūṡanbe tamām¹¹⁶

VI. DİZİN SÖZLÜK

A

‘acāyib Ar. acayip, garip, tuhaf

‘a. 17b/1, 20a/4, 20a/9

‘acem Ar. Acem, İranlı

‘a. 36a/11

aç aç, yemek yememiş olan

a. 6a/8

a. +ka 6a/13

açal- < **aça al-** açabilmek

a. -may 32a/7

açıġ hiddet, öfke, kızgınlık

a. +ı 31a/11, 31b/15

açıġlan- sinirlenmek, kızmak, öfkelenmek

a. ġan 31b/10,

a. -ıp 13a/11, 31a/14, 32b/4

açıġlaş- kızmak, sinirlenmek

a. -ıp 8b/2

aç- açmak, çözmek

a. -ıp 26b/12

a. -tı 2b/4

açlık açlık, kıtlık

a. +dın 6b/1

açul- açılmak, ortaya konulmak

a. -sun (*könli açulsun*) 6a/11

açur- açtırmak, açmaya mecbur etmek

a. -dı 25a/4

a. -ġıl 26b/11

açamay çatal biçimindeki ağaç

a. 15a/1, 4a/13, 4a/13

‘adālet Ar. adalet, hakkāniyet, adl

‘ā. 23a/6,

ādam Ar. insan, kişi

ā. 21b/5, 3a/2,

ā. dın 3b/14, 4a/6, 35a/1, 35a/12,

‘adil Ar. adil, adāletli

‘ā. 14b/9, 36a/9, 9a/7,

aġa ağabey, aga

a. 12a/4,

a. +ları 13a/4, 9a/10

a. +ġalarından 2a/2,

a. +mız 5b/11, 5b/13, 6a/11

a. +sın 7a/2

a. +nıı 2a/11

aġına- ağnamak, debelenmek, yuvarlanmak

a. ağna 20a/5

a. -r 4b/9, 4b/9

aġır ağır; çetin

a. 11b/11, 21b/9,

aġrık ağır, hastalık, sızı

a. -durmin 24b/14,

aġız ağız

a. +ı 28b/11

a. +ıge 33b/2

aġniye Ar. şarkılar, türküler

a. +dın 10b/16

āh Ar. ah, eyvah

ā. 5a/14, 6b/7, 8a/15, 8b/3, 9b/14

āhir Ar. ahir, nihayet

ā. 19b/9, 30b/4, 36a/11

ā. +i 17a/13, 24a/6, 25b/2, 26a/8

ā. +ide 23b/5

aĥmak Ar. ahmak, anlayışsız, akıllı kıt

a. 19a/4

ajdaha Ar. ejder, ejderha, büyük yılan

a. 26a/6, 26a/8

aķ ak, beyaz

a. 2a/3, 4a/2, 10a/15, 10b/13, 17b/10, 18a/5, 34a/12

a. +ı 18b/10, 18b/15

‘**aķīl** Ar. akıllı kimse

‘a. 22b/11, 27a/11

‘a. +min 22b/11

aķ- akmak, dökölmek

a. -ıp 10a/4

aķķuķ akbaba

a. 17b/10

‘**aķl** Ar. akıl, fikir, teklif

‘a. 6b/10, 6b/11, 30a/2

aķlık aklık, beyazlık

a. 11a/10

‘**aķllık** Ar.+T. akıllı

‘a. 29a/7

‘**aķlsız** Ar.+T. akılsız, aptal

‘a. +lar 29a/7

aķsak aksak, topal

a. 19b/2, 20a/1, 20a/15, 20a/7

aķsaķal aksakallı, yaşı, ihtiyar

a. 20b/7

aķsaķallık aksakallı, yaşı

a. 20b/6

aķtar- iĉini dökme, sırrını söylemek

a. -ıp (*yüklerin aķtarıp*) 22b/7

aķtoĝan ak doĝan, sungur

a. 11a/10, 15b/5

aķuz- akıtmak

a. -up 3a/6

al- almak

a. -a 24a/2

a. -lık 21a/5

a. -luj 9b/8

a. -armız 9b/3

a. -ayın 20a/16

a. -dı 20a/6, 22b/13, 25a/11, 30b/2, 30b/4, 3b/11, 3b/11

a. -dılar 10b/11, 11b/14, 14b/6, 21a/13, 23a/1, 23a/7, 23b/5, 24a/5, 25a/8, 25b/7, 5a/6, 5a/8, 6a/14, 8b/10, 9b/9

a. -duķ 35a/11, 37b/15

a. -ĝalı 16a/3, 23b/5, 23b/9

a. -ĝan 11b/6, 28b/3, 32b/7, 35a/12, 38a/1, 5b/1, 8a/14

a. -ĝandin 9b/12

a. -ın 22b/7

a. -ıj 6a/13,

a. -ıjız 21a/8, 22b/3, 22b/5

a. -ıjızlar 9b/3

a. -ıp 11b/9, 13b/14, 13b/3, 13b/4, 14a/11, 16a/9, 17b/13, 18b/14, 19a/14, 20a/9, 21b/11, 22b/6, 24b/8, 29b/9, 31b/13, 31b/3, 32b/6, 33a/5, 33a/7, 33b/1, 33b/8, 34a/3, 34a/5, 34a/8, 3b/12, 4a/1, 5b/15, 6a/11, 6a/15, 9b/12

a. -ıpdur 21a/10, 21a/10, 23a/5

a. -madı 20b/15, 23a/3

a. -madılar 23a/5, 24a/2, 24a/6, 26a/8

a. -maĝa 34a/3

a. -maĝan 7a/5, 23a/11

a. -maķķa 23a/8

a. -maņız 21a/7

a. -maņlar 11b/11

a. -mas 9a/2

a. -masmın 12b/7

a. -mıķlar 35a/3

a. -sa 20a/13, 7a/5

a. -sun 21b/14, 30b/9, 9b/11

a. -ur 7b/6, 9b/2

a. -urĝa 23b/1

aldur- aldırmak, getirtmek

a. -amın 7a/7

a. -durdı 17b/10, 17b/11, 17b/11, 17b/12, 27b/3

a. -durğan (*aldurğan kuşu*) 17b/12
a.- durğanın 27b/3
a. -durup 26b/3
alaba < ‘alefe ~ ‘ulûfe Ar. maaş
a. 17b/1, 17b/14, 17b/6, 21a/15, 21b/9
a‘lām Ar. işaretler, nişanlar
a. 34b/2
alan san ayrı ayrı; dağınık, düzensiz
a. 29a/5
alar onlar, şunlar
a. 10a/5, 18a/7, 22b/2, 23a/1, 27a/8, 2b/8, 30a/3, 5b/4, 6a/12, 6a/5, 6a/8, 7b/9, 8a/4, 8a/6
a. +dın 10a/4, 12a/8, 22a/9, 25b/14
a. +ğa 10a/13, 21a/15, 21b/9, 26a/11, 30a/13, 6a/13
a. +ge 30a/12
a. +nı 25b/15
a. +nıñ 10b/7, 20b/3, 25b/7, 26a/6, 30a/11, 7b/2, 8b/7
ald ön
a. +ığa 17b/13, 17b/6, 29b/15
a. +ıge 6b/3
‘ālem Ar. dünya, cihan, kâinat
‘ā. 18b/1, 39a/3
‘aleyküm selām Ar. aleyküselam
‘a. 10a/16, 11a/5, 14a/7, 26b/7, 26b/9, 28b/4
‘a. + nıñ 1b/1, 30b/10, 35a/12
alma elma
a. 15a/3, 16a/15,
ālif Ar. elif
ā. 15b/5,
Allāh Ar. Allah, Tanrı
a. 14a/8, 25a/13
a. +ğa 26b/10
altı altı, beşten sonraki sayı
a. 10a/9, 19b/13, 25a/11,

a. -ınçı 10b/4,
altı yüz on beş altı yüz on beş
a. +de 38b/9,
altı yüz yegirme dört altı yüz yirmi dört
a. +de 18a/11,
altmış altmış
a. +da 38a/1,
altun altın
a. 2a/9, 3a/12, 3a/3, 3a/4, 3a/6, 3b/1, 3b/10, 9a/3, 10a/16, 11a/5, 13b/9, 16b/7, 17a/3, 17b/15, 21b/12, 21b/14, 23b/2, 34a/3
a. +dın 30b/8, 39a/6
altunlık altından, altınla süslenmiş
a. 9b/9
alus uzak, ırak
a. dın 10b/7, 33a/11
alur- aldirmek, getirtmek
a. -urdı 29b/15
amān Ar. eminlik, korkusuzluk, güven
a. bërmediler 13a/5,
‘amel Ar. niyet, iş, amel
‘a. kılmadılar 7b/2,
āmīn Ar. amin, “Allah duamızı kabul etsin!” anlamında kullanılan ifade.
ā. 6b/12,
ammā Ar. amma, ancak, fakat, lâkin
a. 10a/11, 10a/15, 10b/10, 10b/6, 11a/2, 11b/10, 11b/6, 12a/14, 12a/4, 12b/6, 13a/11, 13a/5, 1b/13, 23a/7, 25b/12, 26b/14, 27b/15, 27b/3, 28a/3, 28a/8, 28b/6, 2a/15, 2a/7, 2b/11, 30b/4, 38b/12, 3a/14, 3a/9, 3b/13, 4a/4, 4a/9, 5b/1, 5b/10, 9b/5, 9b/9
ana ana, anne
a. 8a/7, 27b/12
a. +dın 18a/11, 18a/12, 21a/14, 32a/3
a. +ları 35a/10
a. +m 34a/13

- a. +mğa 11b/9
- a. +mğa 2b/10
- a. +mız 9b/10, 9b/13
- a. +mnıñ 11b/5
- a. +ıjız 11b/4
- a. +sı 19a/12, 19a/9, 27b/14, 28a/1, 31a/11, 34b/15, 9b/12
- a. +sığa 8a/3
- a. +sın 9b/15
- a. +sınıñ 11b/7

ança o kadar, o şekilde, öylece

- a. 12b/11, 6b/8
- a. +dın 8b/9

anda onda, orada, o zaman

- a. 10a/1, 10b/14, 11b/13, 11b/2, 11b/4, 11b/7, 12a/7, 12b/10, 12b/13, 12b/3, 12b/8, 12b/8, 13a/13, 13b/12, 14a/2, 14a/8, 14b/3, 17b/15, 18b/11, 19a/7, 19b/11, 19b/2, 20a/13, 20b/11, 20b/15, 20b/4, 20b/9, 21a/5, 21a/6, 21a/8, 21a/9, 22a/1, 22b/11, 22b/14, 22b/4, 22b/6, 25a/11, 25a/9, 26b/1, 27a/10, 27a/8, 27b/12, 27b/4, 28a/2, 29a/1, 29a/12, 29a/15, 29a/4, 29b/12, 29b/14, 29b/6, 2a/14, 2b/8, 30a/5, 30b/4, 31b/7, 34a/8, 3a/11, 3b/15, 3b/2, 3b/3, 5b/6, 6b/7, 7b/14, 7b/8, 8a/15, 8a/3, 8a/5, 8b/1, 8b/2, 9a/12, 9a/14, 9b/14, 9b/4

andağ o şekilde, öyle

- a. 23a/3, 33b/6, 3b/5, 3b/6

andağ krs. andağ

- a. 10b/1, 11b/5, 13b/10, 13b/6, 17b/4, 18b/6, 19a/10, 19b/2, 20a/14, 22a/11, 23b/12, 26b/6, 2a/8, 31b/9, 32a/11, 6a/10, 7a/11, 8a/13, 9b/7

anın soñ ondan sonra, daha sonra

- a. 8b/5, 11a/11, 11a/14, 11a/9, 11b/14, 12a/13, 12b/11, 12b/5, 13a/2, 13a/9, 13b/10, 13b/14, 14b/11, 14b/13, 14b/4, 14b/8, 15a/11, 15a/13, 15a/15, 15a/2, 15a/4, 15b/11, 15b/13, 15b/2, 15b/4, 5b/5, 15b/7, 16a/5, 16b/7, 17a/6, 17a/9, 17b/14, 18a/9, 19a/10, 19a/11, 19a/11, 19a/13, 19a/14, 19a/6, 19b/11, 19b/8,

- 20b/6, 21a/1, 21a/4, 21b/11, 21b/5, 22b/1, 22b/13, 22b/14, 23a/11, 23a/2, 23b/14, 23b/5, 24b/2, 25a/11, 25a/9, 25b/15, 26b/2, 26b/3, 27b/11, 28b/10, 28b/11, 28b/12, 30a/14, 30a/14, 30b/1, 30b/3, 30b/6, 30b/9, 31a/13, 32a/12, 32a/6, 32b/6, 33a/3, 35a/13, 35a/14, 35a/14, 35b/1, 35b/1, 35b/10, 35b/11, 35b/12, 35b/12, 35b/13, 35b/14, 35b/15, 35b/15, 35b/2, 35b/3, 35b/4, 35b/5, 35b/5, 35b/6, 35b/8, 36a/1, 36a/1, 36a/10, 36a/11, 36a/14, 36a/15, 36a/2, 36a/2, 36a/3, 36a/4, 36a/5, 36a/5, 36a/6, 36a/6, 36a/8, 36a/9, 36b/10, 36b/11, 36b/12, 36b/12, 36b/13, 36b/13, 36b/14, 36b/14, 36b/15, 36b/3, 36b/4, 36b/6, 36b/6, 36b/7, 36b/7, 36b/7, 36b/8, 36b/8, 36b/9, 37a/1, 37a/2, 37a/3, 37a/4, 37a/4, 37a/5, 37a/5, 37a/6, 37a/7, 37a/7, 37a/8, 37a/8, 37a/9, 37b/10, 38a/12, 38a/14, 39a/2, 3a/7, 3b/11, 4a/10, 4a/11, 4a/14, 4a/4, 4a/8, 4b/3, 4b/5, 5a/1, 5a/12, 6b/5, 9a/2, 35b/7, 35b/8, 35b/9, 36a/13, 37a/10, 37a/10, 37a/11, 37a/12, 37a/12, 37a/13, 37a/14, 37a/15, 37b/1, 37b/10, 37b/11, 37b/12, 37b/13, 37b/2, 37b/3, 37b/4, 37b/5, 37b/6, 37b/7, 37b/8, 37b/9, 38b/7

anı onu

- a. 10a/4, 10b/6, 12b/1, 12b/15, 13a/13, 13b/2, 19a/3, 20a/13, 20b/15, 23a/9, 25a/10, 2b/3, 30b/2, 30b/4, 33a/11, 33a/6, 33b/7, 34a/5, 35a/15, 3a/11, 5b/7, 6a/12, 9a/12

- a. +ki 9b/13,

anıñ onun

- a. 14a/6, 18b/8, 18b/8, 18b/8, 18b/9, 18b/9, 1b/10, 1b/10, 1b/10, 1b/11, 1b/11, 1b/12, 1b/12, 1b/12, 1b/4, 1b/4, 1b/5, 1b/5, 1b/5, 1b/6, 1b/6, 1b/7, 1b/7, 1b/8, 1b/8, 1b/9, 1b/9, 21b/14, 23a/10, 25a/3, 26b/9, 27b/13, 28a/1, 28a/10, 28a/11, 28a/11, 28a/12, 28a/4, 28a/5, 28a/6, 28a/7, 28a/8, 28a/9, 2b/1, 30b/8, 32a/14, 32b/2, 34b/10, 34b/11, 34b/12, 34b/13, 34b/3, 34b/4, 34b/5, 34b/6, 34b/7, 34b/8, 34b/9, 3a/2, 4a/15, 5a/7, 6b/4, 6b/6, 6b/8, 7a/9, 9b/3

anlar onlar

a. 12a/14, 5b/15

ant ant, yemin

a. 33b/4

anş *krş.* ant

a. +ımnı 33b/13

aņa ona

a. 17b/6, 19a/1, 20a/4, 21a/15, 23a/5,
23b/8, 26b/6, 31a/13, 31b/7, 6a/11

aņd- takip etmek, gözlemek, izlemek

a. -ıp 11a/6

ara ara, mesafe, uzaklık

a. 3b/8,

a. +ıda 21a/1, 3a/9

a. +mızda 20a/13, 20b/15

a. +sıda 27a/10, 30b/9

a. +sığa 22a/3, 27a/7

a. +sında 7b/15

araba araba

a. 12b/1, 12b/14, 12b/2, 12b/6, 12b/9

a. +da 12b/5

a. +ğa 12b/10

a-. +ğa 12b/3, 19a/13

a. +nı 12b/3, 12b/4

arğumaķ küheylân, asil at

a. 39a/6

a. +ın 33b/6, 33b/7, 33b/8, 33b/9

a. +ı 31a/15

a. +nı 32b/15, 33b/10

arığ arı, temiz

a. 2a/10,

arķa arka, sırt

a. +dın 20b/1,

arşlan aslan

a. 4b/12, 11a/3, 11a/12, 14a/11,

art art, arka taraf

a. 33b/4

a. +dın 12b/13

a. +ıdın 13b/9

a. +ığa 29b/6, 8b/14, 9a/5

a. +ınça 13a/1

a. +ıņça 11b/2

a. +ıņızdın 12a/6

art- artmak, çoğalmak

a. -tı 33b/10

artuķ fazla

a. 34a/14, 4a/7, 7a/15

artuş ardıc

a. 15b/8, 16b/1

arzula- arzu etmek, istemek

a. -p 12a/5,

asştane Far. eşik

a. 30b/7

aşl Ar. asıl, esas

a. 17b/15, 18a/4, 22b/6, 34a/4

a. +ı 1b/1, 18a/8, 18a/8, 19b/6, 25b/9,
38a/3, 3b/8, 5a/4

a. +ım 34a/14

a. +ımnı 34a/15

a. +ın 6b/5

aslamçı kibirli, kendini beğenmiş

a. +larını 21a/13

asra- yetiştirmek, besle-mek, büyütme

a. -dı 31a/6, 34a/5, 6b/5

a. -ar 19b/9, 25b/15

ast alt

a. +ığa 33b/11

aş aş, yemek

a. 29a/10, 31b/12, 31b/14

a. +nı 29a/3

aça- ağızını doldura doldura yemek yemek

a. -dılar 29a/3

a. -p 8a/11, 29a/10

aş- aşmak, geçmek

- a. -ar 10a/12
a. -ıp 23b/3
aşuk- acele etmek
a. -mağım 4a/11
aşur- aşırarak, geçirmek
a. -dılar 17a/12,
at¹ isim, ad
a. 19b/5, 35a/9,
a. +ı 2a/4, 2a/5, 2a/6, 2a/11, 3b/8, 5a/8, 5a/9, 6a/15, 9a/4, 18a/14, 18b/7, 23a/13, 23a/14, 23b/8, 25a/15, 27b/1, 27b/1, 28a/9, 39a/8, 17a/13
a. +ımız 6a/5
a. +ın 4a/15, 4b/4
a. +ları 10b/2, 16a/5
a. +ların 17a/3,
at² at, yulku
a. 7a/4
a. +ı 14b/11
a. +ımdın 12a/9
ağ krş. at¹
a. +ın 9a/7,
a. +ını 19b/4, 28a/3,
ağ krş. at²
a. 33b/10
a. +ı 17b/4
a. +ığa 32a/1
a. +ım 9a/6
a. +ımıznı 12a/12
a. +ın 10b/1, 29a/2, 29a/8
a. +largā 5b/14
a. +ların 12a/12, 16a/10
a. +nı 31b/1
a. +nıy 29a/15, 33b/4, 33b/7
at- atmak, vurmak; şafak sökmek
a. -ıp 3b/2, 3b/4, 3b/7, 17a/13, 17b/6
a. -kan 32b/15, 33b/5
a. -sağ 3b/4,
a. -tı 3b/6, 27b/2, 31a/10, 33b/6, 33b/7, 33b/9
ata ata, baba, ecdat
a. 21a/14, ata 31a/12, 34a/12
a. +da 35a/9
a. +tam 34a/13
a. +mızdın 9b/8
a. +rızdın 9b/2
a. +sı 19b/8, 34b/1, 4b/2, 6b/1, 7a/3
a. +sıdın 5a/12
a. +sığa 31a/12
a. +sın 7b/2
a. +sınıy 4b/2
a. +sız 34a/11
ata- ad vermek, seslenmek veya çağırarak üzere birinin adını, ismini söylemek, anmak
a. -dılar 3b/8, 4b/1, 4b/4
atar 8b/12
atayın 3b/3
atayın 3b/3
atayın 3b/5
ağlan- ata binmek, yola koyulmak
a. -dı 28a/14
a. -ıp 38b/10
ağlı atlı
a. 11a/5
ath¹ krş. ağlı¹
a. 33a/11
a. +sıtur 18a/5
ath² isimli, adlı
a. 32b/11
athğ krş. ath²
a. 13a/6, 28b/2
ağlık krş. ağlı, ath¹
a. 10a/16

athık *krş.* **atlı², athğ**

a. 26a/6

av *av*

a. 5b/14, 11a/13, 11a/3, 17a/10, 30b/14, 32a/2

a. +dın 31a/1, 33a/6

a. +ğa 17b/3, 31a/4, 33a/4

a. +largâ 5b/14

āvāre *Far.* *avare, işsiz, güçsüz, sersem*

ā. 9a/12

āvāz *Far.* *ses*

ā. 10b/16, 11a/11, 11a/2, 8b/14

ā. +lar 3a/3

ā. +nı 11a/4

avla- *avlamak, avlanmak*

a. -ğalı 30b/14

a. -p 17b/8, 17b/9

a. -y 11b/2, 16a/8

a. -yta 12a/6

a. -yu 11a/13, 11a/3, 17a/10, 32a/3

avlağ *av yeri; uzak, ırak*

a. +ğa 22a/9

avla *avlu*

a. +sı 10a/11

avna- *ağnamak krş. ağına-*

a. -p 8a/10

ay *ay, yılın on iki de biri*

a. 2a/15, 6a/5, 15a/4, 17a/4, 19a/1, 33a/8

a. +da 10b/12

a. +ğa 2a/6

a. +ında 18a/12

a. +nı 18a/15,

ay- *söylemek, soru sormak*

a. 10a/1, 10a/13, 10a/6, 11a/6, 11a/7, 11b/1, 11b/15, 11b/2, 11b/4, 11b/8, 12a/13, 12a/15, 12a/15, 12a/8, 12b/11, 12b/14, 12b/15, 12b/7, 12b/8, 12b/9,

13a/11, 13a/13, 13b/11, 13b/13, 14a/1, 14a/14, 14a/2, 14a/4, 14a/4, 14a/5, 14a/6, 14b/1, 14b/3, 15a/1, 15a/11, 15a/13, 15a/15, 15a/3, 15a/4, 15a/6, 15a/8, 15a/9, 15b/14, 15b/2, 15b/4, 15b/6, 15b/9, 17b/15, 17b/8, 18a/1, 18b/16, 18b/6, 19a/1, 19a/1, 19a/12, 19a/8, 20a/11, 20a/6, 20b/12, 20b/14, 20b/2, 20b/3, 20b/4, 20b/7, 20b/8, 20b/9, 21a/4, 21a/6, 22a/11, 22a/14, 22b/1, 22b/11, 22b/2, 22b/9, 24b/14, 25a/1, 26b/1, 26b/11, 26b/5, 26b/8, 27a/11, 27a/7, 27b/12, 27b/5, 28b/4, 28b/5, 29a/5, 2a/12, 2a/14, 2b/1, 2b/12, 2b/14, 2b/2, 2b/3, 2b/9, 30a/5, 30b/15, 31a/8, 31b/10, 31b/11, 31b/13, 31b/6, 31b/8, 31b/9, 32a/10, 32a/13, 32a/3, 32a/5, 32a/8, 32a/8, 32b/13, 32b/2, 32b/7, 33b/12, 33b/14, 33b/4, 3a/1, 3a/10, 3a/11, 3a/13, 3b/13, 3b/15, 3b/2, 3b/3, 3b/4, 3b/5, 4a/1, 4a/10, 4a/8, 4b/13, 4b/14, 4b/6, 4b/8, 5a/14, 5b/5, 6a/5, 6b/7, 7b/8, 8a/15, 8a/3, 8a/4, 8a/5, 8b/3, 8b/6, 9b/14

a. -dılar 2b/6, 3a/7, 6a/1, 6a/12, 6a/2, 6a/3, 6a/7, 6a/8, 6a/9, 6b/11, 6b/5, 7b/7, 8a/3, 8a/6, 8b/11, 8b/2, 9a/1, 9a/11, 9a/14, 9b/13, 10a/5, 11a/14, 11a/15, 11b/1, 11b/3, 12a/2, 12b/8, 13a/10, 13a/12, 13a/15, 19b/2, 20a/14, 21b/13, 21b/6, 22a/15, 22a/6, 26a/15, 27a/8, 30a/3, 31a/12, 31a/13, 34a/7,

a. -dım 25a/3,

a. -ğıl 32a/13,

a. -ğu 5b/1

aya- *acımak, merhamet etmek*

a. -dın 14a/4

a. -mağıl 14b/2

a. -p 14a/3

ayak *ayak*

a. 12a/1

a. +ğı (ayağı) 7b/5, 19b/2

a. +ı (ayağı) 20a/1

a. +kım (ayakım) 12b/7, 12b/9

a. +sız 20a/7

ayağlaş- adım adım yürümek

a. -ıp 13a/10

ayart- ayartmak, saptırmak

a. -ıp 33a/1

ayğır- bağırarak, haykırmak

a. -dı 11a/12

ayığ ayı

a. 11a/3, 11a/12

ayır tımağ iki tarafı dilinmiş kışlık kalpak

ı. 15a/10

aykır- *bk. ayğır*

a. -dı 11a/3

aykutluk bir tür zırh

a. 16b/8

ayrı çatal, çift

a. 7b/4

ayrıl- ayrılmak, uzaklaşmak

a. -ıp 22a/9

‘**ayş** Ar. zevk, eğlenmek

‘a. 17a/7

ayt- söylemek, konuşmak

a. -a 33b/14

a. -ar 32a/6

a. -güçi 7a/3

aytmek *krş. ayt-*

y. +in (*aytmegin*) 7a/13,

aytıl- söylenmiş olmak, denilmek

a. -ğan 16a/2

a. -gen 10b/10, 18a/7

a. -ıpsın 8a/8

a. -ken 27a/3

a. -kil 32a/4

a. -madı 7b/11

a. -maslar 6b/15

a. -ur 17b/2, 25a/3, 26a/11, 26b/15,
29a/12, 29a/15, 31b/5, 34a/11, 34a/12

a. -urlar 4a/14, 4b/10

a. -ursın 4b/14

a. -ursız 2b/10

ayzarlık perçemli

a. 9a/4

az az

a. 10b/15

a. -ğına 10b/14,

az- azmak, sapmak

a. +ğan 21a/12, 21a/14

āzād Ar. serbest, hür, bağımsız

ā. 12a/12, 12a/13, 14a/12, 14a/12

azdur- azdırmak, saptırmak

a. -ıpdur 7a/11

a. -upsın 8a/13

‘**azīz** Ar. aziz saygın, muhterem

‘a. 34b/8

azuk azık, yiyecek

a. 11b/14

a. +ı (*azuğu*) 6a/5

a. +ımız (*azuğımız*) 3a/5

B

baba Ar. yollama, gönderme, gönderilme

b. 20b/9, 20b/12, 38b/7

b. +larım 27b/15,

b. +larımız 26a/12, 1b/3

beden Ar. vücut, gövde

b. +in 24b/1

bādir Ar. hemen yapmak isteyen

b. 24b/9,
be-ğāyet Far.+Ar. son derece, pek çok, fazlasıyla
 b. 12a/10
bağla- bağlamak, kapatmak
 b. -ğaysın 32a/15
bahadır Far. yiğit, kahraman, bahadır
 b. 17a/14, 34b/11, 39a/4, 7b/5
baḥālaṣ- Ar.+T. konuşmak, söz etmek
 b. -ıp 20b/5, 34a/11
bahā Far. paha, değer, kıymat, fiyat
 b. +sın 9b/10
baḥīl Ar. cimri, eli sıkı
 b. 24b/6
 b. +ler 25a/3
baḳ- bakmak, seyretmek, aramak
 b. -ar 19b/14
 b. -arğa 19b/9
 b. -ıp 6b/3, 10a/2, 19b/5
 b. -kum 4a/1
 b. -kuncha 29b/6
 b. -madı 10b/10
 b. -tılar 11a/1, 19b/1, 23a/5
bāḳī Ar. baki, ebedi, sonsuz
 b. 30b/5
baḳintur- himayesi altına almak, tabi kılmak
 b. -dı 23a/13, 30b/3
baḳmaḳ bakmak, seyretmek, aramak
 b. +ka 19b/12
baḳtur- tabi kılmak, boyun eğdirmek
 b. -dı 25a/8, 25a/10
 b. -ğan 14b/11
bala çocuk, yavru, evlat
 b. 2b/9, 2b/15, 3b/14, 4a/6, 4a/15, 5a/3, 8a/11, 8a/14, 27a/8
 b. +dın 18b/11
 b. +ğa 4a/1, 9a/12

b. +larım 9b/14
 b. +m 8a/7
 b. +sı 19a/12, 19a/8, 34a/4, 4b/12
 b. +sını 19a/9
bāliḡ Ar. baliğ, ergen
 b. 2a/12,
bar var, mevcut, bulunan
 b. 10b/14, 13a/6, 13b/2, 13b/8, 14a/13, 16b/7, 17b/4, 18b/15, 18b/15, 18b/7, 19a/1, 19a/1, 21a/8, 22a/5, 23a/13, 25b/12, 25b/7, 25b/9, 27a/10, 27a/15, 28b/14, 29b/8, 2a/3, 31a/12, 31a/15, 32a/10, 32b/12, 32b/2, 34a/10, 38a/12, 38a/4, 38a/6, 38a/7, 38b/2, 3a/10, 3a/9, 5a/6, 6a/10, 6a/12, 6b/7, 8a/12, 8a/7, 8b/15, 9a/4, 9b/10
 b. +dur 2a/15, 3b/14, 9a/4, 26b/2
 b. +ları 2b/6,
bar- varmak, ulaşmak, gelmek, gitmek
 b. -a 23a/3, 28b/13, 29b/5
 b. -ayın 13b/1
 b. -dı 18a/11, 18a/6, 19b/11, 30b/3, 32a/7, 33a/2, 33a/3, 5b/10
 b. -dılar 11a/4, 11b/13, 13a/14, 22a/13, 5b/15
 b. -ğan 12b/6, 14b/12, 21b/2, 22a/3, 22a/4, 24b/7, 28b/1, 33a/9, 34a/3
 b. -ğandin 5a/5
 b. -ğange 21b/13
 b. -ğanın 33a/7
 b. -ğannı 21a/12
 b. ḡıl 24b/10, 32a/9, 33b/14
 b. -ıñız 10a/11, 10a/9
 b. -ıñlar 13a/13, 17b/8,
 b. -ıp 5a/3, 6a/1, 9a/1, 10a/1, 10a/14, 10a/2, 10b/12, 11a/13, 11b/12, 21a/12, 22a/2, 22b/14, 28a/2, 28b/8, 31b/3, 32a/1, 32a/11, 32a/12, 32a/4, 32b/5, 33a/5, 33b/14
 b. -madı 10b/9
 b. -mağın 32a/14

b. -sa 9b/15
 b. -sar 9b/15
 b. -urğa 25a/12, 27b/15, 28b/13
 b. -urmın 27b/12, 28a/1
 b. -urmız 6a/11
 b. -ursızlar 8a/4
barça hep, bütün, tüm
 b. 12a/6
 b. -sı 30a/11
 b. -sın 3b/10
barı hep, hepsi, tümü
 b. 32b/15
 b. +ğa 16b/8
 b. +lar 20a/14
barlas bir Türk boyu
 b. 19b/6,
ba`â Ar. yollama, gönderme, gönderilme
 b. +ı 4a/11
bas- basmak, bastırmak
 b. -tılar 21a/13,
baş başa, kafa; ilk, başlangıç
 b. 21b/7, 29b/8, 33a/10
 b. +ı 20b/10, 29b/11
 b. +ıda 10a/8, 29a/14
 b. +ıdın 2a/2
 b. +ığa 13b/3, 20a/2, 20a/5, 20a/8, 33b/14
 b. +ım 20b/5
 b. +ın 22b/13
 b. +ında 10a/8, 33a/11
 b. +ındağı 30b/7
 b. +ıñızın 30a/1
başka başka, diğer
 b. 2a/13, 33a/3
başla- başlamak, bir işe girişmek
 b. -dı 31b/5, 34a/6
 b. -dılar 7b/4, 9a/9, 21b/1

b. -p 14b/15, 29b/3
 başlı başı 29b/11
bay zengin, varlıklı
 b. 11b/1, 15a/7, 15b/3, 16a/7
 b. +dın 21a/14
 b. +larnıñ 7b/4
bayağı eski, önceki
 b. 2b/9, 8b/10
baylıq zenginlik, bolluk, varlık
 b. +ıñ (baylığın) 15b/14
 b. +nıñ 32b/10, 32b/11
bāzergān Far. bezirgān, tüccar
 b. 28a/12
 b. +lerge 21b/13
 b. +lerni 21b/1
 b. +ni 21a/4
bāzār Far. pazar, çarşı
 b. +ın 6b/14
bék bey, efendi
 b. 5b/12, 10b/5, 10b/6, 12b/13, 25b/10, 25b/10, 25b/11, 25b/13, 25b/13, 27b/12, 33a/10, 37b/12
 b. +i 25b/10, 25b/9
 b. +in 8b/14
 b. +ler 11b/5, 12b/11, 12b/6, 13a/12, 16a/4, 17a/6, 17b/9, 23b/6, 25b/9
 b. +lerğa 14b/12
 b. +lerge 10b/11, 14b/12, 16b/5, 32b/14
 b. +leri 17a/10, 25b/7
 b. +lerige 17b/8
 b. +lerim 11b/10, 12a/8, 12b/7, 12b/8, 17b/8
 b. +lerin 14b/14, 5a/14
 b. +lerine 7a/15
 b. +lerniñ 10b/2, 16a/11, 16a/14, 16a/2, 16a/5, 16b/2, 16b/8
 b. +ni 32b/3, 32b/4
békklik beylik, efendilik

b. 11b/8

bēlgilūk belli, aşıkâr

b. 9b/6

bēlgū işaret, alamet, nişan

b. +m 5b/7

b. +si 7a/2, 8b/4, 10b/12, 18b/9

bēlgūsiz belirsiz, bilinmez, meçhul

b. 34a/13,

bende Far. bende, kul, köle

b. 30b/12,

bēr- vermek, sunmak

b. -di 11b/7, 12a/11, 13b/14, 14b/13, 14b/14, 16b/10, 16b/11, 16b/11, 16b/12, 16b/13, 16b/13, 16b/14, 16b/15, 16b/15, 16b/5, 16b/8, 16b/9, 16b/9, 17a/1, 17a/2, 17a/2, 17b/14, 17b/6, 18a/7, 28b/6, 30a/2, 31b/12, 32b/2, 32b/6, 8b/14,

b. -diler 10b/14, 17b/1, 21b/9, 6b/2

b. -diñiz 31b/14, 31b/14

b. -e 21b/1

b. -eyin 21b/12, 32a/4

b. -gil 30b/12

b. -günçe 29b/9

b. -ip 14b/15, 15b/15, 30a/8, 3a/2, 6a/14

b. -medi 33a/2, 33a/3, 33a/4

b. -mediler 11a/2, 13a/5

b. -mek 33a/1

b. -mesler 5a/1

b. -mesmiz 6a/10, 9b/1

b. -seniz 6b/6

b. -señiz 6a/13, 6a/6, 6a/7

b. -señizler 6b/10

b. -ürmin 31b/7

b. -ürmiz 2b/6

berāber Far. birlikte, bir arada

b. 12b/7

b. +dur 3a/2

bēral- < **bēr/e/al-** verebilmek

b. -madı 20a/15

berk sağlam, muhkem

b. 24a/1

berklen- sağlam duruma gelmek, güçlenmek, kuvvetlenmek, pekişmek

b. -diler 23b/15, 25b/4

berkraḡ daha sağlam, daha şiddetli

b. 6a/8,

bēş beş, dörtten sonraki sayı

b. 10a/9, 24a/1, 25a/11, 30a/8

b. +çi 10b/3

bēşik beşik

b. +i (bēşiği) 33a/14

b. +li 34a/4

bēş yüz ēlig ēki beş yüz elli iki

b. +de 18a/10

beyān Ar. izah, anlatma, açıklama

b. 1b/2,

b. +ı 18b/2

beyit Ar. beyit, iki diziden oluşan şiir parçası

b. 32b/13

bez Ar. bez, çaput

b. 16b/15

bez- nefret etmek, terk etmek

b. -gen 21a/14

bī-ēdeblik Far.+Ar. edepsizlik

b. +lerimni 24b/5

bī-ḡarār Far.+Ar. kararsız

b. 24b/13

bī-naṣīb Far.+Ar. nasipsiz

b. 30b/11

bī-nihāyet Far.+Ar. sayısız, çok, kalabalık

b. 38b/8

bil- bilmek, öğrenmek, anlamak, tanımak

b. -di 31a/7, 33a/14, 33a/7

- b. -diler 11a/12, 11a/3
- b. -elük 27a/12
- b. -emin 32a/5
- b. -geni 27b/9
- b. -geysiz 10b/1
- b. -gil 18a/9
- b. inçizler 5b/9
- b. -inçler 5a/15, 6b/13, 7a/1
- b. -ip 6b/5, 27b/5, 31b/6, 34a/4
- b. -medi 33a/7
- b. -mediler 11a/2, 12a/14, 12b/13
- b. -megenler 29b/11, 7a/11
- b. -mek 24b/11
- b. -mes 4b/11, 6b/9, 12b/1, 25a/13, 31b/11
- b. -mesler 14a/14, 7b/10
- b. -mey 27b/3
- b. -meyin 23a/3
- b. -sejiz 30a/7
- b. -ür 10b/9, 29a/7
- b. -ürler 7a/11
- b. -ürsüz 26a/15

bildür- bildirmek, belli etmek, göstermek

- b. -di 24b/7, 30a/13
- b. -medi 13a/9, 8b/6
- b. -mey 10b/11, 9b/7

bilin- bilinmek, malum olmak

- b. -ip 11a/2,

bile ile, birlikte, beraber

- b. 15b/14, 28b/5, 32a/11, 32b/4, 39a/2

bilen *krş.* **bile**

- b. 12a/1, 14b/9, 17a/10, 17b/10, 17b/10, 21b/10, 22a/10, 23a/7, 24b/2, 25a/10, 25a/14, 25a/5, 25a/7, 25a/8, 25b/5, 26b/10, 26b/13, 26b/5, 27a/14, 28a/1, 28a/15, 2b/13, 32b/3, 3a/4, 8a/14

binā Ar. bina, yapı

- b. -yi iskender 24a/3

bir bir, tek; aynı

- b. 2a/10, 2a/12, 2a/3, 2a/6, 2b/11, 2b/11, 2b/15, 2b/7, 2b/9, 3a/10, 3a/10, 3a/10, 3a/12, 3a/12, 3a/3, 3a/9, 3b/1, 3b/13, 3b/14, 5b/14, 5b/15, 6a/1, 6a/12, 6a/14, 6a/6, 6b/2, 8a/13, 8a/4, 8a/7, 8b/4, 8b/9, 9a/13, 9b/9, 9b/9, 10a/3, 10b/11, 10b/13, 10b/13, 10b/15, 10b/16, 10b/5, 11a/1, 11a/12, 11a/14, 11a/5, 11b/11, 12a/15, 12b/1, 12b/11, 13a/6, 13b/4, 14a/11, 17a/10, 17b/3, 17b/3, 17b/4, 17b/7, 18b/4, 18b/7, 19b/1, 19b/11, 19b/14, 19b/15, 19b/2, 20a/1, 20a/1, 20a/11, 20a/12, 20a/12, 20a/14, 20b/13, 20b/14, 20b/16, 20b/6, 21a/8, 21b/15, 22b/6, 23b/6, 24a/1, 24b/10, 24b/10, 25a/9, 26a/2, 26a/6, 27a/10, 27a/6, 28a/13, 28a/3, 28a/9, 28b/9, 29a/4, 29a/6, 29b/5, 29b/6, 30a/13, 30a/15, 30a/7, 30b/13, 31a/13, 31b/6, 32a/2, 32a/3, 32b/1, 32b/12, 32b/2, 32b/4, 33a/11, 33a/12, 33b/12, 34a/9, 34b/14, 35a/13, 35a/9, 38b/11
- b. +i 11a/10, 17a/14, 17a/14, 20b/15, 25b/10, 25b/10, 25b/10, 25b/10, 25b/14, 25b/15, 31a/15, 31a/15, 31b/1, 38a/10, 38a/10, 38a/12, 38a/13, 38a/4, 38a/5, 38a/5, 38a/6, 38a/6, 38a/7, 38a/8, 38b/2, 38b/3, 8b/7

b. +ige 18a/7

b. +imizge 20b/7

b. +ini 27b/1, 4b/4, 4b/4

b. +iniñ 5a/8, 5a/9, 17a/13, 23a/13, 23a/14, 27b/1

b. +isi 10b/7, 13a/8, 13a/8, 13a/8, 13a/9, 17a/12, 20b/3, 25b/13, 25b/13

b. +isige 14b/14

b. +ni 38a/4

biraz biraz, azıcık

b. +ğna 11b/13,

bir bir birer birer, teker teker, teker tüker

b. 22b/8,

birbiri birbir

b. 25b/2,

b. +din 8b/10, 27a/1

b. +ge 14b/5, 21a/9, 23b/12, 23b/12
b. +n 16a/4,
birer birer
b. 16b/5,
birev biri, birisi
b. 29a/15, 29a/8, 29a/8, 29a/9, 29b/10, 29b/10
b. +i 29a/2, 29a/2, 29a/3
birge birlikte, beraber
b. 5b/1, 8b/8, 13b/4, 26b/10, 26b/8
birle *krş.* **bile, bilen, birlen**
b. 3a/2, 4a/10, 5b/1, 5b/12, 7a/7, 7b/6, 11a/10, 12a/14, 13b/4, 13b/8, 15a/7, 16a/4, 16a/9, 17b/11, 17b/12, 18a/7, 20b/1, 21b/6, 22a/6, 22b/10, 22b/11, 23a/11, 23b/1, 23b/1, 23b/1, 23b/2, 26a/2, 27b/10, 27b/2, 27b/7, 28b/8, 29a/5, 2b/1, 30a/14, 30b/5, 31a/10, 32a/14, 32b/3, 32b/9, 33a/10, 34a/10, 38b/10
b. +dur 23a/10
birlen *krş.* **bile, bilen**
b. 3a/4, 3a/4, 3a/5, 3a/5, 3a/8, 3b/10, 3b/10, 3b/10, 12a/13, 12a/7, 14a/9, 17b/12, 20a/11, 22a/4, 22b/15, 23b/3, 30a/5, 31b/12, 33a/14
bişür- pişirmek
b. -di 20b/16
bit- bitmek, sona ermek, tükenmek
b. -er 2a/8
b. -ip 24b/6
bitergen- bitmek
b. -dür 17b/15
biy kadı, hatip
b. 6b/1, 8a/14, 10b/10, 10b/3, 10b/3, 10b/3, 10b/4, 10b/4, 10b/4, 10b/4, 10b/5, 10b/5, 10b/8, 10b/8, 10b/9, 11b/6, 11b/8, 12a/14, 12a/4, 12b/1, 12b/13, 12b/2, 12b/2, 12b/7, 12b/8, 13a/1, 13a/9, 15a/10, 15a/11, 15a/13, 15a/15, 15a/3, 15b/14, 15b/2,

15b/4, 15b/6, 15b/9, 17a/14, 17b/11, 17b/5, 32a/9, 32b/13
b. +ge 15a/4, 16b/10, 16b/10, 16b/11, 16b/12, 16b/13, 16b/13, 16b/14, 16b/15, 16b/9, 17a/1, 17a/2
b. +im 15a/6
b. +lerler 4b/15
b. +ni 6b/2
b. +niñ 13a/12, 17b/4, 32b/2
b. +sin 15b/15
biz biz
b. 6a/4, 6a/13, 9b/3, 29a/15, 30a/3,
b. +din 21b/14
b. +ge 6a/13, 6a/5, 6a/7, 6b/6, 12a/11, 22b/3, 27a/5, 29a/11, 30a/4, 30a/4, 32a/10
b. +ler 6a/4, 12a/2, 12a/5, 22b/2
b. +lerdin 12a/2
b. +large 6a/6, 11b/3
b. +lerni 27b/3, 8a/8
b. +ni 11b/15, 27a/9, 3b/13, 6a/2
b. +niki 21b/14
b. +niñ 12a/2, 22a/7, 26b/4, 29a/11, 32a/11, 6a/12, 6b/11, 7a/10, 9a/2
boğaz gebe, hamile, yüklü
b. 4a/10, 8a/10, 8a/11, 8a/9
bol- olmak
b. 6b/4,
b. -a 32a/10, 34a/6, 38b/12,
b. -alı 21a/4
b. -ar 4a/11, 11a/2
b. -arının 20b/2, 20b/4
b. -ası 9a/1,
b. -ayın 9a/5, 14b/4, 31b/10
b. -dı 2a/1, 2b/10, 2b/13, 4a/7, 4b/5, 6a/5, 6a/9, 6b/11, 7b/15, 8a/14, 9a/8, 11a/9, 14a/8, 14b/7, 19a/15, 21a/2, 22a/1, 22b/14, 23a/12, 24b/13, 24b/3, 25b/2, 27a/8, 28a/3, 28a/9, 28b/10,

29b/3, 30b/4, 31a/13, 31b/2, 31b/4,
32a/7, 32b/1, 34a/6, 3b/12

b. -dılar 10b/6, 11a/8, 14b/5, 19b/13,
21b/2, 21b/3, 23a/6, 30a/12, 6b/9, 7b/3,
7b/6, 7b/7, 9a/12

b. -dın 8a/10, 8a/11, 8a/9, 13b/12, 14a/1

b. -duğ 27a/3

b. -dum 13b/13, 14a/3,

b. -duş 33b/5

b. -duşız 6a/8

b. -ğaç 10a/12

b. -ğalı 2b/15

b. -ğan 3b/15, 4b/15, 9a/12, 10b/1,
15b/15, 2b/15, 35b/12

b. -ğanda 8b/8, 2a/12

b. -ğandin 2b/7, 7a/15

b. -ğandur 7b/13

b. -ğanı 4a/6

b. -ğanıdur 23a/8

b. -ğanın 31b/6

b. -ğay 6b/8, 7b/13, 14b/3, 18b/10,
18b/9, 19a/12, 20a/14, 21a/5, 22a/4,
22b/6, 24b/3, 24b/6, 25a/2, 31a/9,
32a/6

b. -ıñız 30a/2

b. -madı 10b/15, 19b/9, 29a/3

b. -mağay 20a/10

b. -mağka 8a/11

b. -mañızlar 30b/11

b. -mas 3a/2, 4a/3, 4a/7, 5b/1, 11b/10,
23a/11, 26b/2, 33b/6

b. -masmız 27a/9

b. -masun 13a/7

b. -may 8a/7, 9a/2, 22b/7, 29a/10,
29b/9

b. -mış 13b/8

b. -sa 3b/4, 3b/5, 4a/7, 6a/10, 8a/13,
8b/13, 9b/7, 11b/5, 15a/7, 16a/9, 19a/9,
21b/14, 22a/11, 26b/14, 26b/6, 29a/6,

31a/1, 31a/12, 31a/3, 31b/8, 32a/11,
34a/11

b. -sağ 22b/4, 30a/4

b. -salar 6b/12

b. -sam 11b/8, 13b/13

b. -sañ 14a/10

b. -sañız 22b/3, 30a/10, 9b/2,

b. -sañızlar 30a/6

b. -sun 11b/8, 14b/1, 15a/11, 15a/14,
15b/1, 15b/11, 15b/13, 15b/7, 16a/14,
16b/4, 27a/2, 29a/14, 31b/9, 3a/14,
8a/6, 8a/7, 9a/6, 9b/13

b. -unça 29a/5

b. -up , 5b/13, 5b/6, 5b/8, 5b/8, 7a/10,
7a/5, 7b/12, 7b/12, 8a/14, 8b/11, 8b/12,
8b/5, 10a/12, 20a/9, 24b/13, 25b/1,
26a/7, 26b/14, 27a/7, 2b/12, 2b/15,
30a/15, 30b/11, 32a/14, 33a/13

b. -ur 3a/1, 3a/3, 3b/14, 4a/4, 5b/6,
5b/8, 6a/7, 7a/4, 9b/15, 14a/5, 14a/6,
17a/8, 19b/6, 19b/7, 22b/4, 31b/11,
32a/4, 32a/6, 38b/12

b. -urmin 34b/1

bos- bir şeyden kaçarak dağılık bir şekilde
göç etmek, bir mecburluktan dolayı
evini ve mal mülkünü terk edip gitmek,
bozguna uğramak

b. -duñız 6a/8

boy boy

b. +unda 28a/2

b. +uñızge 4a/3

boyun boyun

b. 19a/4, 26b/10, 26b/12

boz boz, kül renkli

b. 33b/9,

bölek bölük

b. 17b/3

böleklik ayrı olma

b. 29a/12

b. +ligimizge 29a/11,

böri kurt

b. 5b/8, 7b/12, 8b/12, 8b/14, 8b/5, 9a/5, 21a/2

b. +ge 21a/3

börk börk, bir tür başlık

b. 13b/3

b. +i 20b/1, 29b/6

b. +in 29b/9

b. +li 11a/5, 34a/4

bu bu

b. 10b/9, 11b/10, 11b/9, 12a/10, 12a/11, 12a/8, 12b/11, 12b/6, 13a/11, 13b/1, 13b/11, 13b/12, 13b/5, 14a/1, 14a/12, 14a/13, 14a/3, 14a/4, 14a/9, 14b/6, 15a/11, 15a/13, 15a/15, 15b/11, 15b/7, 6a/15, 17a/13, 17a/15, 17a/3, 17a/6, 17b/13, 18a/8, 18a/9, 18b/12, 18b/12, 18b/16, 19a/6, 19a/8, 1b/1, 1b/3, 20a/10, 20a/15, 20a/3, 20b/12, 20b/5, 21a/5, 21a/7, 21b/9, 22a/3, 22a/4, 22a/6, 22a/8, 22b/15, 22b/5, 23a/2, 23a/2, 23b/11, 24b/4, 25a/6, 26b/2, 26b/4, 27a/1, 27a/1, 27a/11, 27a/8, 27b/14, 27b/9, 28b/5, 28b/6, 29a/7, 29a/8, 29b/8, 2a/12, 2a/13, 31a/6, 31b/1, 31b/11, 31b/14, 31b/4, 32a/6, 32b/5, 33a/14, 34a/6, 3a/1, 4a/14, 4a/14, 4a/6, 4b/10, 5a/1, 5b/3, 5b/9, 6b/12, 6b/4, 6b/9, 7a/10, 7a/12, 7a/15, 7b/1, 7b/14, 7b/14, 7b/6, 8a/1, 8a/15, 8a/15, 8b/15, 9a/1, 9a/10, 9a/13, 9a/14, 9a/15, 9b/11, 9b/13, 9b/4, 9b/4, 9b/6

b. dur 10b/2, 15b/13, 16a/6, 16b/2, 16b/3, 17a/3, 24a/2, 29a/11, 8b/7

bugün bugün

b. +din 27b/6,

bul bu

b. 5b/3, 11a/8, 15b/5, 15b/9, 16a/1

bulan bir tür geyik

b. +ğa 17b/5

bular bunlar

b. 6a/13, 6a/2, 6a/3, 6a/7, 6a/9, 10a/2, 11a/15, 11a/16, 11a/7, 11b/1, 11b/3, 12a/1, 12a/15, 12a/9, 20b/8, 21b/13,

22a/13, 22a/15, 22a/6, 26a/2, 26a/2, 26a/7, 27b/3, 28b/15, 30a/15, 30a/15, 31a/8

b. +din 11a/7

b. +rdur 16a/11

b. +rğa 11a/14, 12a/13, 22a/13, 6b/10

b. +nı 13a/10, 22b/8

b. +nıñ 14a/13, 17b/1, 17b/2, 22b/1

buruc biber

b. 16a/7

burun önce, evvel

b. 5a/14, 19a/3, 20b/11, 20b/2, 20b/3, 27a/15

b. +ğı 4b/8, 26a/5

buruş köşe

b. +ı 23a/7

but but

b. +ığa 6b/2, 8a/13, 31a/10

butağ dal, budak

b. +ına (*butağına*) 33b/1,

buyat bir tür zırr

b. 16b/6,

buyruk buyruk, emir

b. +ıdın (*buyruğıdın*) 23a/10,

buyur- buyurmak, emretmek

b. 35b/1

b. -dı 5a/2, 17b/9, 22b/5, 31b/15

b. -ğan 21a/3

b. -ğandır 3b/13

b. -sa 9b/11

b. -salar 26b/2

b. -urlar 7a/1

buz- bozmak, bir şeyi işlemez hâle getirmek

b. -arğa 3b/1

b. -ğan 3b/7

b. -ğandın 3b/9

b. -ğıl 3b/2

b. -i 3b/5
buzâğu buzağı
 b. 20b/14, 21a/2
 b. +dın 20b/14
 b. +nı 20b/16
buzav buzağı *krş.* **buzâğu**
 b. 19b/12, 19b/13
buzavbaş danaburnu böceğine benzer
 şekilde işlenmiş zırh

b. 17a/2, 17a/6
buzuğ bozuk, kırık, yıkık
 b. 19b/15, 21a/8
bülüglüğ karışıklık, kargaşa
 27a/1, 27a/11, 27a/5
bürküt kartal
 b. 15a/12, 16a/12
bütün bütün, tam
 b. +i 6a/14

C

cabı cins olmayan at soyu
 c. 14b/11
cāmi Ar. cami, mescit
 c. +ğa 38b/15
cān Far. can, ruh; hayat
 c. 16a/2, 28b/11
 c. +ğa 33b/5
 c. +ı 19b/3
cānlık Far.+T. canlı, diri
 c. 3b/4
cānsız Far.+T. ajan, ispiyoncu
 c. 22a/1, 22a/2, 22a/3, 22a/8, 24b/13,
 26b/14, 27a/6, 33a/4
 c. +larnı 22a/6
 c. +nı 22a/5, 24b/10
cānvār Far. canlı; hayvan
 c. +larnı 14a/9
 c. +nı 14a/11
car ilân, duyuru, haber *krş.* **yar**
 c. saldı 29b/4
cāy Far. yer, mahal, mevki
 c. +ı 1b/13
Cebra'îl Ar. Cebrâil, dört büyük melekten
 biri

c. 9a/4, 9a/5, 10a/16, 11a/5
cem Ar. toplama, yığma
 c. 16a/10
cemāl Ar. güzellik, yüz güzelliği
 c. 32b/12
cem'i Ar. cemiyete ait, cemiyetle ilgili
 c. 17a/3, 38b/12
cenābet Ar. cenabet, cünüplük
 c. +din 30a/9
ceng Far. cenk, savaş
 c. 26a/8
cevāb Ar. cevap, yanıt
 c. 2b/6, 2b/10, 13b/14
cihān Far. cihan, evren, kâinat
 c. 4b/2
 c. +dur 2a/14
ciren kestane rengi at tonu
 c. 7a/4,
ciyen yeğen
 c. 34b/1
coy-avlamak*; kovalamak*
 c. +ğalı 30b/14
 c. +mağan 7a/6

cüft Far. çift, ikilli

c. 2b/14, 14b/5

cümle Ar. cümle, bütün, hepsi

c. 2b/12

Ç

çabalan- çırpınmak, debelenmek

ç. -ıp 29b/1

çadır çadır, otağ

ç. 3b/12,

ç. +ığa 24b/12,

ç. +nı 4a/5,

çağan çiçekli dişbudak ağacı; akça ağacı

ç. 15b/6, 16b/1

çağır şarap, içki

ç. 32b/10

çığa tolga, miğfer; zırh

ç. 17a/1, 17a/5

çağır- çağırarak, davetmek, getirtmek

ç. -dı 11a/3

ç. -dılar 11a/10

ç. -ğandağ 10b/16

çaķırım bin metre uzunluğunda ölçü birimi, kilometre

ç. 28b/9

çaķur- çağırarak, davetmek *krş.* **çaķır-**

ç. -dı 11a/12

çal- vurmak, kesmek

ç. -dı 32b/4

çalış savaşta kullanan (at)

ç. 7b/5

çamurğān- hiddetlenmek, öfkelenmek, sinirlenmek

ç. -ıp 29b/1

çapavul ulak, haberci

ç. 22b/15

çap- vurmak, kesmek; dörtmala koşmak

ç. -mağıl 32b/3

ç. -tı 29b/10, 29b/11

çarla- gezmek, dolaşmak, gezinmek

ç. -dılar 11a/11

çeçān söz ustası, hatip

ç. 1b/5

çeçek çiçek; bir tür zırh

ç. 16b/10, 17a/4

ç. +ke 4b/9

çek- çekmek, sürmek

ç. -ip 8b/12, 8b/13

çerāğ Far. çıra, fitil, mum, kandil

ç. 11b/14

ç. +ı 3a/5

çerig asker, ordu

ç. 21b/15, 33a/9

ç. +de 16a/4

ç. +ge 22b/15, 23a/2, 27b/8

ç. +i 21b/7, 23b/1, 23b/13, 23b/14, 25b/1, 26a/2, 26b/13, 30a/14

ç. +ige 23b/11

ç. +in 23b/12, 23b/13, 25a/9, 28b/1

ç. +niñ 25a/13

çıda- çıdamak, direnmek, dayanmak, sabretmek

ç. -maduğ 6a/9

ç. -r 7b/8

çıdal- dayanabilmek, direniş gösterebilmek

ç. -mas 7b/7

çık- çıkmak, ayrılmak, kaçmak

ç. -a (çıkça keldi) 8b/14

ç. -r 15a/7, 15a/7, 16a/8, 16a/9, 8b/13, 8b/5

ç. -arayın 12a/15

ç. -ardı 23b/11

ç. -ardılar 13a/10

ç. -arıp 11b/6

ç. -arının 5b/9, 7b/12

ç. -arurlar 6b/15

ç. -ıp 2a/13, 3a/8, 17a/10, 17b/3, 19b/10, 20a/5, 21a/11, 26a/8, 26b/6, 26b/6, 38b/15

ç. -kanda 33a/5

ç. -masmın 26b/3, 11a/13, 11a/4, 20a/8, 30b/14, 31a/10, 32a/3, 32b/10, 3b/7, 3b/9

ç. -tılar 22a/9, 25a/5, 5b/14, 6a/1

çın gerçek, doğru

ç. 34b/4

çınar çınar ağacı

ç. 16a/14

çıyan çıyan, akrep

ç. 19b/7

çirig çürük, çürümüş olan

ç. 16b/1

çömüş çömçe, kepçe

ç. 15b/11

çüke ıhlamur ağacı, ıhlamur

ç. 15a/15

çürük çürük, çürümüş olan

ç. 15b/15

D

dād Far. adalet, doğruluk

d. 9a/7, 14b/9

dağı dahi, ve

d. 33a/3

dānā Far. bilen, bilici, bilgin

d. 27a/11

dāstān Far. destan, hikāye

d. +ı 30b/8

d. +ının 18b/2

daya hizmetçi

d. +lardin 31a/7

d. +sı 13b/9

dāyim Ar. daim, daima

d. 11a/14, 16a/8, 17a/9

dē- demek, söylemek

d. -p 6b/4, 13a/7, 14a/10, 30b/9, 31b/2

d. -di 2b/2, 2b/3, 7b/13, 10a/5, 12b/15, 13a/1, 20b/5, 21a/3, 21b/7, 31b/9

d. -diler 6a/13, 6a/3, 6a/6, 6a/7, 6a/9, 7a/11, 8a/15, 8a/5, 8b/13, 8b/2, 9a/12, 9b/1, 9b/7,

11a/4, 20b/9, 21a/3, 21b/15, 21b/5, 22a/15, 22b/2

d. -gen 16b/10, 16b/10, 16b/11, 16b/11, 16b/12, 16b/12, 16b/13, 16b/14, 16b/14, 16b/15, 16b/6, 16b/6, 16b/7, 16b/8, 16b/9, 17a/1, 17a/1, 17a/11, 17a/2, 18b/7, 19b/6, 23b/8, 26a/4, 27a/14, 27b/1, 28a/15, 28a/2, 28b/14, 29a/4, 2a/11, 2a/13, 2a/14, 2a/15, 2a/3, 2a/4, 2a/5, 31b/1, 3a/8, 3a/9, 4a/11, 4b/10, 5a/7, 6a/15, 6b/1, 8b/7, 8b/7, 8b/8

d. -gende 10a/15,

d. -genige 22a/7,6

d. -geymın 4b/13,

d. -geysin 10a/15,
d. -gil 32a/13,
d. -günçe 20b/1, 22b/7, 32b/5,
d. -mediler 21a/3,
d. -p 10a/10, 11a/13, 11a/15, 11a/7, 11b/1, 12a/12, 12b/5, 13b/1, 13b/14, 17b/15, 17b/9, 18a/2, 8a/4, 18a/6, 18a/6, 19a/15, 19a/3, 19a/7, 19b/4, 19b/5, 20a/14, 22a/1, 22a/2, 22a/5, 22a/8, 22b/12, 22b/15, 22b/6, 23b/10, 24b/6, 24b/9, 25a/15, 25a/3, 26a/11, 26b/12, 27a/1, 27b/4, 27b/9, 28b/5, 29a/1, 29a/12, 29a/15, 29b/11, 29b/2, 29b/4, 2b/10, 2b/6, 30a/2, 30a/2, 30a/5, 30a/6, 30a/7, 31a/8, 31b/5, 32a/6, 33a/1, 33b/14, 33b/6, 34a/11, 3a/7, 3b/5, 3b/8, 4a/14, 4b/1, 4b/4, 5b/1, 5b/12, 5b/14, 6a/11, 6a/3, 7b/12, 7b/15, 8a/12, 8a/7, 8b/11, 8b/14, 8b/15, 9a/2, 9a/9, 9b/11
d. -r 25b/11, 7a/7, 7a/8, 7a/8, 7a/9, 9a/6, 9a/6
d. -ler 33a/6, 4b/11, 4b/12, 4b/12
d. -se 27a/3, 27a/5
d. -señiz 20b/9
d. -sin 27b/6,
defter Ar. defter
d. +de 1b/2
d. +i 2a/2
demek demek, söylemek
d. 12b/2, 38b/12
dék gibi
d. 14a/15, 16b/4, 17a/7, 24b/3
dek gibi *krş.* **dék**
d. 4a/2, 4b/10, 5b/1, 7a/9, 8b/11, 8b/12, 19b/12
d. +dür 10b/1

delîl Ar. şahit, belge, tanık
d. 7a/12
derence < **deriçe** Far pencere; küçük kapı
d. +nı 2b/4
dermān Far. ilaç, çare
d. +ım 32a/8
dermānsızlık Far.+T. çaresizlik
d. +dın 6b/1
dervāze Far. kapı, kale kapısı
d. +lerin 26b/12
d. +sin 24a/5
devlet Ar. devlet, zenginlik
d. 32b/14
devir Ar. dönme, devir, dönem, zaman
d. +ine 14b/6
dolana alıç ağacı
d. 34a/3
dōst Far. dost, arkadaş
d. 11b/10, 33b/12, 33b/5
dünyā Ar. dünya, âlem
d. 2a/13, 2a/14
d. +da 2a/10
d. +dın 5b/10, 5b/10, 18a/11, 18a/15, 30b/5
d. +ğa 14b/11, 30b/5
d. +ge 7b/15
d. +nı 14b/6, 23a/12
d. +nıñ 2a/15
d. +sığa 17a/8
duşmān Far. düşman, hasım
d. 23a/8

E

ecel Ar. ecel, ömrün sonu

e. 5b/2, 24b/3

e. +iñ 18b/11

ê- olmak, imek fiili

ê. -dim 33b/13

êgeç dahi, bile, hatta

ê. 14a/11

êken imiş

ê. 16a/10, 32a/5, 7b/15

ê. -dür 19b/4, 21a/3

ê. +in 24b/7, 33a/14, 34a/4

ê. +ler 26b/10

êge sahip, Rab

ê. +si 12b/15

ê. +sige 21a/2

êge- eğelemek

ê. -p 32b/15

eger eğer, şayet

e. 3b/4, 9b/1, 11b/8, 11b/9, 30a/3,
30a/5, 31a/2, 31a/3, 31b/8

êger eyer

ê. 33b/4, 39a/6

ê. +ine 33b/8

ehl Ar. sahip, malik

e. +i 'ilmniñ 38b/12,

êmes değil

ê. 14a/11, 4b/12, 7a/15

ê. +dür 3b/14

ê. +ler 5b/4

ê. +miz 35a/12, 38a/1

ê. +sin 4b/10, 22b/11

êki iki

ê. 11a/11, 13b/5, 13b/9, 21b/2, 23a/13,
23b/12, 25b/12, 27a/15, 27b/2, 28b/14,
2a/15, 30a/13, 31a/15, 31b/1, 33a/7,
38a/12, 38a/6, 38a/7, 38a/9, 38b/2,

39a/5, 4b/15, 4b/3, 4b/4, 5a/1, 5a/2,
5b/11, 8b/4

ê. +miz 2b/14

ê. +sin 25b/14

ê. +sini 23b/11

ê. +siga 5a/2

êkele ikinci, ikinci defa, tekrar

ê. +si 14b/5

êkev ikisi

ê. +i 32b/9

ê. +leri 27b/11

êkinçi ikinci

ê. 8b/7, 10b/3, 14b/8, 18a/1, 21b/10

ê. +si 10b/8

êl ülke, halk

ê. 3a/8, 6b/12, 7a/15, 7a/5, 7a/5, 16a/3,
18a/1, 20a/9, 28b/14, 33a/4

ê. +de 18b/7

ê. +ge 5a/5, 6b/14

ê. +ideki 18b/13,

ê. +imde 34a/12

ê. +in 6b/13

ê. +niñ 13a/3

ê. +ige 32b/9,

êlçi elçi, sefir

ê. 21b/10, 21b/10, 21b/12, 21b/5,
24b/14, 24b/14, 24b/2, 24b/6, 24b/7,
6b/7

ê. +çini 21b/10

ê. +çisi 24b/7

êlig¹ el, kol

ê. +ün (*êligün*) 14b/13

êlig² elli

ê. 29b/7

êlig tokuz elli dokuz

ê. 18a/14

el-kıssa Ar. hülâsa, özet

e. 23b/7, 27a/6, 29b/4, 30b/1

ellü'lüü¹¹⁷ Ar. mercan, inci

e. 25b/8

êlt- göndermek, getirmek

ê. +erin 12a/14

ê. +esizler 12a/14

ê. -ip 25b/14

êm- emmek

ê. -gil 34a/9

êmdi şimdi, imdi

ê. 2a/1, 2b/10, 2b/6, 3a/1, 3b/7, 4b/14, 5a/4, 5a/9, 5b/7, 6b/13, 7a/14, 7b/7, 9a/11, 9b/10, 10a/1, 10a/11, 10a/6, 11b/12, 11b/5, 12b/2, 12b/8, 16a/9, 17a/3, 18a/7, 19a/12, 19b/5, 20b/12, 21a/6, 22a/11, 24b/3, 24b/4, 26a/13, 26b/1, 27b/6, 29b/15, 32a/13, 32b/8, 3a/6, 33b/13, 33b/5

êmen meşe ağacı

ê. 15b/4, 16b/1

êmgek emek, zahmet, eziyet, zorluk

ê. +idin 19b/3

êmiş imiş

ê. 19a/2

emr Ar. emir, buyruk

e. 14a/8

e. +i 30b/4

e. +idin 30b/10

êndi şimdi *krş.* **êmdi**

ê. 7b/12, 10a/13, 11b/15, 26b/4

ên- girmek, geçmek

ê. -er 4a/8, 8b/5, 12b/14, 12b/15, 12b/15

ê. -erin 12b/13

ê. -ermin 5b/8

ê. -gen 8b/11

ê. -mediler 10b/14

êr erkek, asker

ê. 4a/3, 4a/9, 7b/13, 9a/3, 11a/5, 15a/7, 15b/7, 18a/4, 18a/4, 19b/1, 19b/10, 31a/1, 34a/5,

ê. +ge 4a/11

ê. +im 7b/10

ê. +iñ 8a/12

ê. +niñ 13b/2

ê. +iñe 32a/13,

êr- olmak, imek fiili

ê. -di 13a/6, 10a/10, 10b/14, 10b/9, 13b/10, 13b/10, 13b/2, 13b/5, 13b/8, 13b/8, 13b/9, 14b/11, 14b/11, 14b/15, 14b/9, 15a/7, 15a/8, 16a/11, 16a/2, 16a/3, 16b/2, 16b/7, 17a/7, 17a/9, 17b/2, 17b/3, 17b/4, 17b/5, 17b/5, 17b/7, 18a/14, 18b/16, 18b/4, 18b/4, 19b/2, 19b/7, 20a/10, 20a/11, 20a/16, 20a/4, 21a/8, 22a/13, 22b/4, 23a/13, 23a/14, 23b/8, 24a/1, 24a/2, 24b/13, 24b/6, 25a/13, 25b/13, 25b/15, 25b/6, 25b/7, 25b/9, 26a/4, 26b/15, 26b/15, 27a/10, 27a/11, 27a/14, 27a/14, 27a/15, 27a/4, 27a/6, 27b/1, 28a/12, 28b/14, 28b/2, 28b/3, 28b/4, 29a/12, 29a/15, 29a/6, 29b/7, 29b/8, 2a/1, 2a/10, 2a/10, 2a/11, 2a/3, 2a/5, 2a/6, 2a/8, 2a/8, 2a/9, 2b/11, 2b/15, 30b/15, 30b/15, 31a/11, 31a/15, 31b/11, 32a/1, 32b/12, 32b/12, 32b/2, 33a/10, 33a/11, 33a/13, 33a/14, 34a/10, 34a/11, 34a/12, 34a/2, 34a/2, 34b/15, 35a/10, 35b/11, 35b/11, 35b/8, 35b/8, 35b/9, 38a/12, 38a/4, 38a/6, 38a/7, 38b/2, 3a/10, 3a/8, 3a/9, 3b/8, 4a/11, 4a/4, 4b/3, 5a/6, 5a/7, 5b/2, 6a/7, 6b/1, 7b/12, 8b/11, 9a/6, 9a/6, 9b/10

ê. -diler 12b/1, 13b/6, 16a/5, 16a/9, 17a/11, 17a/7, 17a/8, 19b/14, 20b/13, 20b/6, 25a/14, 25b/10, 25b/11, 25b/15, 25b/15, 26a/11, 26a/6, 26b/15, 26b/8, 27a/1, 30b/1, 31b/5, 34a/9, 8a/1, 8b/8

ê. -dim 4a/2, 5b/1, 11b/9, 12b/10, 32a/10

ê. -diñ 4a/7, 33b/5

¹¹⁷ اللؤلؤ لمكنو ننينك şeklinde yazılmıştır.

è. -diñiz 11b/10
 è. -dü kin 27a/9
 è. -miş 33a/8, 4a/6, 5a/15, 5b/2, 6b/7
 è. -se 11a/10, 11a/8, 11b/5, 12a/8, 12b/15, 13a/11, 13a/14, 13b/1, 18b/14, 19a/2, 19b/1, 20a/3, 20b/6, 21a/5, 22a/10, 22a/9, 23a/1, 23a/12, 23a/4, 24b/9, 26b/11, 26b/7, 27b/2, 29b/3, 2b/12, 2b/2, 2b/4, 2b/5, 30a/11, 31a/10, 32b/1, 3a/15, 3b/12, 4a/15, 6a/12, 8a/2, 8b/10, 8b/9, 9a/7, 9b/3
 è. -señiz 7b/13
 è. -ür 2b/1
 è. -ürler 4b/12
 è. -ürmin 4b/13
èri- erimek, katı bir cismin bir şeyin etkisinden sıvı duruma gelmek
 è. -di (*köñli èridi*) 14b/4
èrk erk, güç, kuvvet
 è. +i 23a/10,
 è. +idin 27a/12,
 è. +iñ 14a/13,
 è. +imge 32a/9
erkān Ar. erkan, esaslar; reisler
 e. +ın 30a/12,
èrkek erkek
 è. 14a/9,
èrlik kahramanlık, yiğitlik
 è. +in (èrligin) 17b/1, 17b/2
èrte erken, sabah
 è. 11a/9
èrteki erken
 è. 11a/2
 è. +si 13a/3, 27a/3
ès akıl, hafıza
 è. +i 19a/11
 è. +ge 2b/7
 è. +in 8b/10
 è. +leri 8b/9

es̄ir Ar. esir, tutsak
 a. 25b/9
eski eski, daha önceki
 e. 10a/11, 27b/15
èsür- esirmek, sarhoş olmak
 è. -di 32b/11
èş eş, dost
 è. 11b/10
èşitil- işitilmek, duyulmak
 è. -di 21b/9
èşit- işitmek, duymak
 è. -ip 5b/11, 8a/5
 è. -keç 11a/4
 è. -kendin 9b/4, 11a/8
 è. -ti 12a/8, 13b/1, 28b/3
 è. -tiler 8a/2, 12a/10
 è. -ip (èştip) 18b/12, 23b/10
èt et
 è. +in 7a/8
èt- etmek, yapmak
 è. -e 7b/4
 è. -er 6b/14
 è. -ip 11b/15, 25a/2, 33a/10
 è. -ken 33b/5
 è. -ti 25a/15
 è. -tiler 23b/4
evvel Ar. evvel, önce
 e. 12b/1, 16a/5, 1b/2, 2a/2, 35a/13
 e. +ğı 1b/2
ey ey, hey
 e. 2b/12, 2b/14, 2b/8, 3a/10, 3b/2, 4a/5, 4a/8, 4b/8, 5a/14, 5b/2, 5b/5, 5b/7, 6a/12, 6b/11, 7b/10, 7b/8, 8a/3, 8a/6, 8a/7, 9b/13, 9b/14, 11a/14, 11b/8, 12a/2, 12a/8, 12b/14, 12b/9, 13b/11, 13b/13, 14a/1, 14a/12, 14a/2, 14a/5, 14a/6, 14a/9, 14b/1, 15a/11, 15a/13, 15a/15, 15a/6, 15a/9, 15b/11, 15b/14, 15b/2, 15b/4, 15b/6, 15b/9, 17b/8,

18b/16, 18b/6, 20a/11, 20a/7, 20b/10,
20b/12, 20b/14, 20b/2, 20b/8, 20b/8,
21a/4, 21b/6, 24b/14, 26a/11, 26a/15,
26b/4, 26b/9, 27a/11, 27a/7, 27b/12,
29a/13, 29a/5, 29a/6, 29b/1, 29b/15,
30b/15, 31a/1, 31a/12, 31b/13, 31b/8,
33b/12, 32b/14

ëyer- peşinden gitmek, peşinden yürümek,
takip etmek

ë. -gen 4b/9,4b/9

eyne < **eyn** Ar. zaman, an

her e. 4a/2, 4a/7, 5b/7, 7a/11, 29a/6,
29a/11

eyle- eylemek, yapmak, etmek

e. -di 27b/14

e. -señ 24b/6

eyvân Far. köşk, kasır, kemerli yüksek binâ,
çardak

e. -ınıñ 39a/7

F

fâlbin Ar. falcı

f. +ler 18b/6

f. +lerdin 18b/12

fānī Ar. fani, geçici, ölümlü, kalımsız

f. 30b/5,

faşl Ar. ayrıntı, bölüm, kısım

f. 34b/2

faýdalıķ Ar.+T. faydalı, yararlı

f. 9a/8

faýdalıķrak Ar.+T. daha faydalı, daha
yararlı

f. 9b/1

ferzend Far. oğul, çocuk

f. +lerim 8a/4

fikir Ar. fikir, düşünce

f. +ni 20a/10

fil Far. fil

f. +ler 23b/1

fitne Ar. fitne, karışıklık

f. -yi mervân 36b/8

Ġ

ġāyet Ar. gayet, çok

ġ. 13b/6, 15a/6, 24a/1, 25a/2, 9a/9

ġāyib Ar. kayıp, görünmez olan

ġ. 10b/1, 11a/8

ġayr Ar. ayrı, başka, özge, artık

ġ. 32a/12

ġ. +ı 16a/3

ġusl Ar. ġüsul, cünüplük

ġ. 30a/9

G

gedi < **gedā** Far. fakir, yoksul

g. 19a/4

gevherlik Far.+T. cevheri bulunan

g. 9b/9

gümān Far. şüphe, tereddüt

g. 4b/5

günāh Far. günah, suç, hata

g. 27a/12

g. +ımnıñ 24b/4

g. +ın 27a/4

g. +ıñnı 27b/5g. +nı 27b/9

H

haber Ar. haber, bilgi

h. 6b/7, 10a/2, 21b/4, 21b/9, 22a/1, 22a/10, 22a/7, 22b/15, 23b/8, 25a/15, 28b/14, 28b/5, 29b/2, 31b/2, 32b/9, 33a/8, 28b/3

h. +ğa 31a/6

h. +i 10a/7

h. +ni 23a/2

Hak < **Hakḫ** Ar. Hak, Allah; doğruluk

h. 19a/4, 30a/7, 30b/10, 30b/4

hāl Ar. vaziyet, hāl, durum

h. +imni 24b/14

h. +in 4b/11

hālā Ar. hala, henüz

h. 25a/1, 33a/8, 35a/3

hālā'ıḳ Ar. haklk, insanlar

h. 14b/10, 25b/11, 26b/14, 5b/2, 5b/7, 7b/7

h. +dın 8a/2

h. +қа 14b/5, 5b/9

h. +lar 27a/11, 5b/5, 7b/10, 7b/14, 7b/9, 8b/3, 8a/12

h. +niñ 27a/10, 4b/6

hālāl Ar. meşru, helāl

h. 2b/14

hālāl < **hālāl** krş. **hālāl**

h. 14b/5

halk Ar. halk, insanlar, ahali

h. 10b/8

halk 12a/1, 13a/10, 13b/10, 13b/13, 14a/13, 14b/15, 16a/4, 18a/2, 18a/7, 29a/1, 29a/10, 29a/13, 29a/4, 30b/9, 30b/9, 31b/10, 34a/6, 3b/8, 5a/14, 5a/15, 7b/15, 7b/3, 8a/1, 8a/15, 8a/8, 9a/14, 9a/8, 9b/5

h. +dın 9b/4

h. +dur 18a/4

h. +ı 18a/5, 21b/3, 26a/15, 26b/15, 27a/7, 4a/13

h. +ığa 13a/3, 26a/7, 26b/11

h. +ım 26a/11

h. +ımız 12a/7, 9a/11

h. +ımıznı 30a/4

h. +ın 21b/11

h. +ını 5a/10, 26a/10, 26b/13

h. +ınıñ 5a/11, 6a/4, 6a/4, 27a/7, 31b/4, 31b/5

h. +қа 13a/9, 29b/4, 31b/12, 31b/13, 9a/13, 9a/7, 9b/1, 9b/7

h. +lar 34a/7

h. +nı 6b/9, 7a/9, 26b/15, 28b/15

hālsiz Ar.+T. güçsüz, hālsiz

h. 25a/1

hāmile Ar. hamile, gebe

h. 33a/8

h. +dür 18b/10

hāmīle-dār Ar. hamileler, gebeler

h. 30b/15

han Far. han, hükümdar

h. 10b/7, 11a/14, 11a/16, 11a/3, 11a/6, 11b/14, 11b/2, 11b/4, 11b/7, 11b/8, 12a/13, 12a/8, 12b/10, 12b/15, 12b/4, 12b/5, 13a/1, 13a/11, 13a/13, 13a/15, 13a/2, 13b/14, 14a/10, 14a/14, 14a/3, 14a/5, 14b/11, 14b/14, 14b/8, 14b/8, 14b/8, 14b/8, 14b/9, 15a/15, 15a/3, 15a/8, 15b/11, 15b/13, 15b/9, 16a/10, 16a/11, 16a/14, 16a/2, 16a/5, 16a/8, 16b/4, 16b/5, 16b/8, 17a/6, 17a/9, 17b/1, 17b/13, 17b/3, 17b/8, 18a/9, 18b/12, 18b/13, 18b/16, 19a/1, 19a/12, 19a/14, 19a/7, 1b/10, 1b/10, 1b/11, 1b/11, 1b/11, 1b/12, 1b/3, 1b/7, 1b/7, 1b/7, 1b/8, 1b/8, 1b/9, 1b/9, 20a/13, 20a/8, 20b/11, 20b/12, 20b/13, 20b/15, 20b/2, 20b/4, 21a/1, 21a/1, 21b/12, 21b/15, 21b/5, 22a/12, 22a/13, 22a/2, 22a/3, 22a/4, 22a/6, 22a/9, 22b/1, 22b/14, 22b/3, 22b/5, 22b/7, 22b/9, 23a/14, 23b/10, 23b/8, 24b/8, 25a/15, 25a/3, 25b/1, 25b/12, 26a/11, 26a/4, 26b/1, 26b/11, 29b/3, 29b/4, 2a/11, 2a/14, 2a/4, 2b/1, 2b/11, 2b/2, 2b/4, 30b/13, 30b/15, 31a/10, 31a/13, 31a/4, 31a/9, 31b/12, 31b/5, 31b/9, 31a/7, 34b/8, 38a/13, 32b/10, 32b/11, 33a/13, 33a/4, 33a/6, 33a/9, 34a/2, 34b/11, 34b/2, 34b/3, 34b/3, 34b/3, 34b/4, 34b/4, 34b/5, 34b/6, 38a/12, 34b/8, 38a/11, 38a/14, 38b/14, 38b/4, 38b/4, 38b/4, 38b/5, 38b/7, 38b/7, 38b/7, 38b/8, 38b/8, 38b/8, 4b/10, 18a/12, 37b/2, 38a/2

h. +nıñ 34b/15, 5a/2, 6b/13, 9a/9

h. +dın 12a/10, 12b/9, 14b/7, 18a/9, 22b/13, 32a/8, 38a/8, 38a/9, 38b/5, 38b/8, 38a/11,

h. +dur 11a/12

h. +ğa 13a/10, 13b/13, 13b/14, 17a/15, 21b/4, 21b/9, 22a/12, 24b/2, 25a/1, 25a/15, 28b/14, 2a/12, 2b/6, 31a/6, 32b/8, 32b/9, 34a/4, 34a/7, 35a/9, 39a/4

h. +ı 26a/4, 28b/2

h. +ım 12a/2, 12b/14, 12b/9, 14a/12, 14a/2, 14a/5, 14a/6, 18b/6, 26a/15, 26b/9, 29b/1, 2a/10, 2b/8, 31b/13, 31b/8, 32b/14

h. +ımızğa 23a/3

h. +ımıznı 10b/7

h. +ımsız 11b/11

h. +ınıñ 2a/4

h. +larda 19b/7

h. +largä 34b/1

h. +ların 23a/4

h. +larnıñ 14b/10, 18a/8, 18a/8

h. +nı 10b/2, 10b/5, 10b/9, 12b/11, 12b/3, 18b/3, 18b/3, 22b/9, 29b/13, 29b/14

h. +nıñ 12b/13, 13a/1, 14b/4, 16a/1, 16b/1, 17b/13, 17b/6, 1b/1, 1b/3, 1b/3, 23a/2, 23b/13, 23b/14, 25b/12, 26b/8, 2a/2, 31b/14, 31b/3, 34a/15, 38b/2, 38b/6, 5a/6

hança kraliçe

h. 2a/5, 31a/1, 31a/10, 31a/9, 34a/5

h. +dın 2a/5

h. +nı 2a/4, 32b/6

h. +nıñ 2b/14, 31a/4

hanşa kraliçe *krş.* **hança**

h. 32a/10, 32a/8

h. +ları 30b/14

h. +nıñ 31a/15, 32a/7

hanlık hanlık, beylik

h. 4b/3, 5a/12, 5a/13, 18a/14, 18b/3, 20b/7

h. +ımğa (*hanlığımğa*) 14a/5

h. +ıña (*hanlığıña*) 14a/5

h. +ka 18a/1, 18a/13, 18a/3, 18a/6, 19a/15, 23a/15

h. +nı 9b/11

harāb Ar. harap, yıkık, dökük

h. 23b/9, 25b/7, 26a/1

ḥaṭ < **ḥaṭṭ** Ar. mektup, yazı

ḥ. 24b/6

ḥ. +ğa 35a/12, 35a/3

ḥ. +ka 35a/11, 37b/15, 38a/1

ḥ. +ke 35a/4

ḥ. +nı 24b/8, 24b/9

ḥaṭar Ar. tehlike

ḥ. +nı 18b/7

ḥaṭūn kadın, hatun

ḥ. 27a/10

ḥ. +ge 27b/5

ḥ. +ı 18b/10, 4b/6

ḥ. +ın 19a/4, 29a/3, 29a/9

ḥ. +ı 19a/2, 32b/7

ḥ. +ları 25b/8

ḥ. +nı 19a/10, 19a/13, 19a/6, 19a/8, 27b/2

ḥ. +nı 19a/11, 27a/13

ḥ. +um . +5b/1, 5b/5

ḥ. +u 18b/16

havā Ar. hava

h. +dan 8b/8

ḥavās < **ḥavās** Ar. hassalar, keyfiyetler; saygın, muhterem

ḥ. +ı 4a/9

haz Ar. zevk, haz

h. 12a/15

ḥazīne Ar. hazine

h. +din 23b/2

h. +sı 21b/14

ḥāzır Ar. hazine

ḥ. 25b/1, 32a/1, 23b/10, 23b/7

ḥazret Ar. yüce kabul edilen kimselerin adlarının başına saygı, övme, yüceltme amacıyla getirilen unvan

ḥ. 18b/2, 19b/5, 1b/1, 20a/3, 20a/6, 22b/8, 23a/13, 23a/15, 26a/1, 26b/7, 28a/13, 28b/12, 28b/4, 28b/6, 30a/12,

30a/5, 30b/1, 30b/5, 30b/6, 35a/1, 35a/12, 35b/13, 36a/11, 36a/12 34b/13

helāk Ar. helak, mahvolma, ölme

h. 13a/7, 14a/8, 25b/11, 27a/4

hem Far. hem

h. 5b/2, 7b/10, 7b/2, 9a/15, 10a/2, 11a/16, 11a/2, 11b/10, 11b/11, 12a/12, 13b/6, 14a/12, 16a/4, 17b/6, 17b/6, 19a/12, 20a/15, 20a/8, 22b/4, 23a/1, 23b/11, 25a/10, 25a/11, 25a/8, 25b/12, 27b/14, 28a/1, 28b/15, 30a/11, 30a/3, 30b/2, 30b/2, 30b/4, 30b/4, 31a/6, 33a/13, 33b/7

ḥemze Ar. elif, vav, ye ve he üzerine konan (◌) işareti

ḥ. 15b/7

her Far. her, hep, bütün

h. 4a/2, 4a/7, 5b/7, 7a/11, 9b/8, 11a/10, 14a/9, 14b/12, 14b/14, 16a/8, 17a/11, 17a/9, 17b/12, 17b/14, 17b/2, 17b/2, 17b/9, 18a/7, 19b/13, 20b/13, 20b/15, 21a/15, 21a/7, 23a/9, 23b/4, 27a/4, 27b/13, 27b/5, 27b/8, 29a/11, 29a/6, 30a/15, 30a/7, 30b/12, 34a/10, 34a/10

her birisi Far.+T. herkes, her biri

h. 16a/2,

hergiz Far. asla, hiçbir zaman

h. 22a/6

her kim Far.+T. herkes, her biri

h. 20b/14, 27a/4, 34a/10

hey ey

h. 12a/13, 14a/14, 20b/4, 22a/14, 22b/1, 32b/4, 4a/1, 6a/1, 6a/7, 9a/15

heybet Ar. heybet, korku, azamet

h. 28b/10

hezār Far. bin

h. 32a/3

Ḥızır Ar. Hızır

ḥ. 26b/7, 26b/9, 28b/4

hīç Far. hiç, asla

h. 3b/1, 4a/9, 5a/15, 7b/8, 9b/5, 10a/3, 10a/5, 11a/11, 12b/1, 13a/5, 13a/9, 14a/10, 17a/12, 20a/9, 21a/3, 21a/7, 22a/15, 23a/10, 23a/5, 24a/1, 24a/5, 32a/8, 32b/12

hiç kim Far.+T. kimse, hiç kimse
h. 13b/6, 5a/15
h. +ni 32b/12

hile Ar. hile
h. 10, 24a/6, 25a/8

hikâyet
h. 28a/13,

hilâfet Ar. hikâye
h. 36a/11, 36a/12, 36b/10, 36b/11, 36b/12, 36b/13, 36b/13, 36b/14, 36b/14, 36b/14, 37a/1, 37a/1, 37a/12, 37a/13, 37a/13, 37a/14, 37a/14, 37a/15, 37a/4, 37a/4, 37a/5, 37a/6, 37a/6, 37a/7, 37a/7, 37a/8, 37b/1, 37b/1

himmet Ar. himmet, gayret, çalışma
h. 20a/8

himmetlen- Ar.+T. çalışıp çabalamak
h. -ip 20a/4, 20a/8

hisâb Ar. hesap; sayı
h. +nı 25a/13

hişâr Ar. kale, kerman
h. 24a/2

hişse Ar. hisse, pay
h. 13b/7

hizâ < **hizâ'** Ar. hiza, düzgün, sıra
h. -yi hişâr 24a/2

hizmet < **hidmet** Ar. hizmet, vazife, görev
h. +ke 7a/1

Hocend Hucent, Günümüzde Tacikistan'ın sınırlarında bulunan eski bir şehir
h. 38b/11

hōş Far. hoş, iyi, latif, güzel
h. 10a/1, 11b/4, 12b/11, 12b/4, 13b/1, 14b/3, 20a/14, 20b/12, 21a/5, 26b/5, 31b/9, 32a/6, 3b/5, 6a/10, 9b/7

hōşlaş- Far.+T. vedalaşmak, helalleşmek, ayrılmak
h. -ıp 11a/16, 30a/14

hüb Far. güzel, iyi
h. 10a/8, 11b/7, 32b/8

hudâ Far. Hüda, Alla, Tanrı
h. +nı 4a/9

hudây kırş. hudâ
h. 14a/7

hudhud Ar. hüthüt, çavuş kuş
h. 15b/6, 16a/13

hüner Far. ustalık, beceriklilik, maharet
h. +ler 34a/10

hünkâr Far. hünkâr, sultan, padişah
h. +ğa 33a/2

hōrla- Far.+T. hor görmek, küçümsemek
h. -p 10b/7

hurmetli Ar.+T. hürmetli, saygılı
h. 15a/13

h'āca Far. hoca, din görevlisi
h. 38b/5

I

inan- inanmak, güvenmek
1. -ıp 22a/7, 25a/4
1. -massızlar 8b/3

ırğı- atlamak, zıplamak

1. -p 3b/6

ısığ sıcak, sıcaklık
1. +ına 8a/9

İ

‘ibret Ar. ibret, ders

‘i. 20a/6, 30b/9

iç iç, içeri

i. 27b/12

i. +i 21b/9, 3a/14

i. +ide 34a/6

i. +idin 3b/9

i. +ige 26b/14, 33a/4, 38b/15, 8b/15

i. +in 19a/7

i. +inde 2a/3, 3b/4, 4a/9, 25b/9

iç- içmek

i. -ip 8a/9, 32b/11

i. -ti 39a/1

i. -tiler 11b/14

ihtiyār Ar. seçim, tercih

i. 26b/1

ikbāl Ar. ikbal, saadet, mutluluk

i. 25b/10

‘ilāc Ar. ilaç, em

‘i. 24a/6

ilandur- inandırmak, güvenini kazanmak

i. -dı 19b/13

ile ile, ve

i. 28b/13

ilen ile, ve *krş.* ile

i. 25b/2

ilgeri ileri, ön

i. 20a/12, 22a/4, 22a/8, 29b/9

il- iletmek, bağlamak, asmak

i. -men 7a/9

‘ilm Ar. ilim, bilim

ehl-i ‘i. +niğ 38b/12

iltimās Ar. iltimas, arka çıkma, kayırma

i. 25a/2

īmān Ar. iman, inanış

ī. 30a/12, 35b/3, 36a/10

in- inmek, düşmek

i. -di 8b/9

ini küçük erkek kardeş

i. +lerimiz 6b/12

i. +lerimizni 7a/10

i. +lerinde 12a/4

i. +si 5b/11, 27b/15

insān Ar. insan, kişi

i. 27b/1, 27b/11, 27b/12

i. +dın 28a/3

in-şā’ allāh Ar. inşaallah, Allah nasip ederse

i. 30b/12

irgeş- inatlaşmak, tartışmak, kavga yapmak, münakaşa etmek

i. -e 9a/9

iş iş güç, meşguliyet; sorun, mesele

i. 13b/13, 23a/10, 23a/9, 27b/6, 29a/6, 32a/13

i. +dur 29a/7, 29a/8, 32b/5

i. +ige 31b/4

i. +iğiz 21a/7

i. +ke 7b/6, 27b/3

i. +ler 27a/11

i. +lerimden 24b/4

i. +lerni 23a/2, 31b/11

i. +ni 9a/1,

‘işret Ar. içki, içme

‘i. 17a/7, 17b/7

it it, köpek

i. +in 29a/2, 29a/9
i'tikād Ar. inanma, gönülden tasdik ederek
inanma
e. 30a/5
itelgü ulu doğan kuşu
i. 15a/14, 16a/12
izlemek aramak, takip etmek
i. 10b/6

i. +ke 10b/9
i. +ni 10b/6
izle- aramak, takip etmek
i. -mesmiz 10b/7
i. -njiz 10a/8
i. -p 10a/11, 10b/2, 11b/15, 18b/13
i. -y 12a/3, 12a/4, 14b/12

K

ķaba kaba, kalın
ķ. 16a/2
ķabaķ kapak, kabuk
ķ. 17a/5
ķ. +ıda (*ķabaķıda*) 10b/15
ķ. +ıdın (*ķabaķıdın*) 10a/12
ķabahať Ar. kabahat, suç, kusur
ķ. 24b/5
ķabat kat, sıra, tabaka
ķ. 3a/12
ķabir Ar. kabir, mezar, sin
ķ. +iniķ 30b/6
ķabuķ kabuk
ķ. +ıda (*ķabuķıda*) 24b/7
ķ. +ların (*ķabuķların*) 25a/4
ķabül Ar. kabul
ķ. ķıl- 20b/9, 27b/14
ķ. eyile- 27b/15
ķaburķa kaburga
ķ. 15a/9
ķaķ- kaçmak, firar etmek
ķ. -ıp 22a/8, 26a/12, 29a/10, 32a/1,
32a/9
ķ. -ķan 21a/14
ķ. -ķanın 33a/7
ķ. -tı 31b/3, 33a/5

ķ. -tılar 26a/9
ķaķan ne zaman
ķ. 7b/15, 20a/15
ķaķķur- kaçırarak, götürmek
ķ. -masun 31b/2
ķaķur- kaçırarak, götürmek
ķ. -dılar 23b/13
ķadr Ar. değer, kıymet, kadir
ķ. +in (ķadrin bilmesler) 14a/14
ķ. +inijni (ķadrinijni bilmesler) 7b/10
ķāfir Ar. kafir
ķ. 2a/1, 28b/1, 28b/5, 28b/7, 35b/11,
35b/8, 35b/9
ķ. +lerķa 14a/7
ķ. +lerni 14a/8
ķ. +niķ 28b/8
ķaf- kapmak, koparmak, parçalamak
ķ. -ķaysın 32a/15
ķahr Ar. ezme, perişan etme, mahv etme
ķ. ķıl-14a/7
ķahrılan- Ar.+T. dertlenmek, kederlenmek
ķ. -ıp 8a/3
ķaķ- kakmak, sokmak, takmak
ķ. -dı 32b/1
ķaķpa dış kapı, kale kapısı
ķ. +larını 26b/10

ķāl'a Ar. kale

ķ. 6b/14, 24a/1, 24a/2

ķ. +sı 24a/2

ķ. +sıge 23b/15

ķ. +sın 39a/2

ķ. +sız 39a/3

ķ. +sıge 28a/15, 28b/4

ķalpak başlık, kalpak

ķ. 16b/15

ķal- kalmak

ķ. -dı 2b/5, 4a/4, 5b/12, 12a/5, 13a/8, 13b/15, 19a/11, 19b/8, 25b/4, 29b/14, 30b/9, 33b/7

ķ. -dılar 21b/11, 30a/15, 33b/9

ķ. -ğan 1b/2, 6a/10, 9b/2, 9b/8, 13b/3, 22b/15, 23a/2, 25b/13, 25b/4, 27a/10, 29b/14, 38b/11

ķ. -ıjız 29a/13

ķ. -ıp 17b/1

ķ. -madı 28b/11, 7b/8

ķ. -mas 9a/2

ķ. -ursız 5b/2,

ķaldur- bırakmak, terk etmek

ķ. -mağıl (*ķönlümni ķaldurmağıl*) 14b/2

ķaltaķ titrek, titreyen; korkak

ķ. 5a/14

ķ. +lar 29a/5, 29a/6

ķama- kapamak, kuşatmak, muhasara etmek, sarmak

ķ. -dı 29b/13

ķ. -dılar 23b/15

ķ. -p 24a/1, 24a/5, 25b/5

ķamçıla- kamçılamak, vurmak

ķ. -p 10b/1

ķançuğa eğer terkisi

ķ. +sıda 29b/8

ķan kan

ķ. +ımnı 33b/13

ķanı hani, nerede

ķ. 11b/5

ķaptur- yedirmek, ısırtmak

ķ. -dılar 33b/2

ķara¹ kara, siyah, karartı, bir şeyin gölgesi

ķ. 3a/11, 3a/12, 10a/8, 13b/2, 15a/5, 16a/15

ķara² sıradan biri, avamdan olan, halktan biri

ķ. 15b/14

ķara- bakmak, gözetmek

ķ. -dı 18b/14

ķ. -dılar 10b/13, 12b/4, 26b/6

ķ. -mas 14a/12

ķ. -p 11a/1, 29b/6, 8b/14

ķ. -yın 26b/6,

ķarağay çam ağacı

ķ. 4a/2, 4a/12, 15a/1, 16a/15

ķarağ yer, toprak, kara

ķ. +ıdın (*ķarağıdın*) 25a/12

ķaraķçı yağmacı, haydut, eşkıya

ķ. 18b/8, 21a/4, 21b/4, 22a/14, 22a/5, 22a/7, 34a/6

ķ. +large 21b/12

ķaraķçılık yağmacılık, soygunculuk, haramilik, çapulculuk

ķ. 21a/13

ķara ķuş çaylak, karakuş

ķ. 15a/5, 16a/12

ķarama geniş yapraklı, yumuşak ve eşya yapımında kullanılan bir tür ağaç

ķ. 15a/12

ķaraťav bir dağ adı olan bu kelime bir zırh türü olarak kullanılmıştır

ķ. 16b/6

ķarat- baktırmak, yorumaltmak

ķ. -tı 18b/5

ķaravıl güvenlik görevlisi, bekçi

k. 3a/9
ķara yığaķ karağaç
 k. 16a/15
 k. +ıı 15a/5
ķarķığa aladoğın kuşu
 k. 15a/8, 16a/12, 17b/11
ķarģa karga
 k. 7a/7, 10b/16, 15a/10
ķarı¹ yaşlı, ihtiyar
 k. 20b/6
ķarı² kolun dirsekten omuza kadar olan kısmı
 k. +sında 29b/7
ķarındaş kardeş
 k. 27b/10, 27b/7
 k. +ı 13a/12, 13a/6
ķariş karış
 k. 16b/12, 17a/5
ķarıt ihtiyar, yaşlı
 k. 20b/7, 20b/9, 32a/5, 32a/6
 k. +ķa 32a/3
 k. +nı 32b/6
ķarma bir tür ağaç *ķrş*. **ķarama**
 k. 16a/15
ķarşu ķarşı, karşısı
 k. 22a/1, 22a/13, 25b/1, 33b/3
 k. +sığa 26a/14, 26a/2
ķaşd Ar. kast, niyet
 k. 33b/5
 k. +ı 10b/6
ķaş¹ kaş
 k. dēk 17a/7
ķaş² yan,
 k. +ıda 29b/3
 k. +ıdın 3a/8
 k. +ığa 2b/14, 9b/12, 18b/14, 22b/1,
 26b/8, 32a/7
 k. +ımda 26b/1

ķaş³ eyerin ön ve arkasındaki dayanak olarak
 yapılan kısmı
 k. +ın 33b/4
ķeşān Far. çeken, çeke çeke zorla götürēn.
 k. 28a/13
ķaşanda her zaman, daima
 k. 9a/6
ķāşāne Far. büyük süslü köşk, türbe, külliye
 k. 20a/2
 k. +ģa 20a/1, 20a/5
 k. +niņ 19b/15
ķaşuķ kaşık
 k. (*ķaşuķ ķanımnı*) 33b/12
ķat kat
 k. 24a/2
ķatı katı, sert
 k. 16b/14, 17a/5
ķatıģ katı, sert; şidetli
 k. 11b/11, 24b/14, 25a/1, 25b/2, 30b/12
ķavdır bir tür kuş
 k. 15b/8, 16a/13
ķāvir < **kafir** Ar. kafir
 k. 28a/15, 28b/1, 28b/10
 k. +ģa 28b/6
ķavm Ar. kavim
 k. 6a/1, 10a/4, 27b/10
ķayak bir zırh türü
 k. 16b/14, 17a/5
ķayda nerede, nereye
 k. 10a/1, 27b/8, 33a/7, 8a/4
ķaydın nereden
 k. 6a/2, 27a/8
ķayģur- kaygılanmak, tasalanmak
 k. -a (*ķayģura ķayģura*) 5b/13
 k. -ar 6a/11
 k. -urmn 4b/8
 k. -ursn 4b/7

kayğur/u/- (birlikte) kaygılanmak

k. -up 11a/9

kaygu kaygı, dert, tasa, endişe

k. +sı 2b/13

kayın ini eşin erkek kardeşi

k. 15a/8

kayın kayın ağacı

k. 6b/7

kayır- geri çevirmek

k. -ıp 4a/3

kaysı hangisi, hangi

k. 12b/13, 13b/4, 13b/5, 13b/5, 13b/5,
21a/10, 21a/10, 21a/15, 25b/8

k. +ğa 17b/14

k. +ңыз 21a/7

k. +sı 17a/11, 17b/12, 17b/9

k. +sığa 14b/12

kayt- dönmek, geri gelmek

k. -alıp 11b/12

k. -ıp 14a/12, 21a/2, 23a/4, 33a/4, 33a/6

k. -tı 32a/12

k. -tılar 5b/15, 9a/2, 23a/3, 28b/12

k. -urmız 32b/8

kaytar- geri göndermek

k. -dı 21b/10

kayu hangi

k. 20b/7, 28b/15

każ kaz

k. 7a/7, 15b/1, 16a/12, 17b/11,

kazak başıboş, avare

k. 19b/10

kazan kazan

k. +dın 7a/12

kaz- kazmak

k. -ıp 26a/3

kebi gibi

k. 10b/1

kêç akşam

k. 26b/14

kêçe gece

k. 3b/12, 10a/12, 11a/9, 21a/7, 27a/6,
27b/1, 32a/14, 32b/1

k. +lerde 27a/6

kêl- gelmek

k. 32b/8

k. -di 10b/16, 13b/4, 20a/1, 20b/6,
22b/1, 26a/14, 26a/7, 27a/9, 2b/12,
2b/14, 2b/7, 30b/2, 31a/11, 31a/9,
32b/13, 33a/4, 33a/6, 33a/8, 33b/12,
33b/7, 38b/10, 38b/8, 3b/1, 8b/14

k. -dik 8a/5

k. -diler 6a/15, 9a/13, 9b/12, 13b/14,
23a/4, 23b/6, 25a/13, 26a/2, 27b/4,
32b/9, 34a/3, 34a/5, 34a/7

k. -dim 32a/1, 33b/13

k. -diñiz 11b/1

k. -dük 12a/6

k. -e (*kêle tur-*) 5b/15, 22a/10, 29b/7

k. -dur 3a/12, 12a/11, 22a/3, 23b/9,
25a/15, 28b/15, 29b/2, 33a/13

k. -gen 12a/12, 12a/3, 22b/6, 26b/4,
32a/9, 34a/8, 39a/6

k. -gende 32a/14

k. -genimizdin 22a/7

k. -genni 21b/2

k. -güçe 31a/1

k. -iñiz 11b/12

k. -iñizler 8b/11

k. -iñler 20a/12, 21a/4

k. -ıp 12b/4, 21a/15, 21a/9, 21b/6,
23a/1, 23b/15, 24b/12, 25a/1, 25a/10,
25a/5, 25a/7, 25b/3, 25b/5, 26a/9,
26b/8, 31a/7, 31b/15, 32a/15, 33b/3,
4b/13, 7b/7

k. -ipdur 11a/1, 6b/7

k. -ipdürler 26a/13

k. -ipsizler 11b/15

k. -medi 11a/11
k. -mesdin 27a/14
k. -meseñ 11b/9
k. -se 25a/2
k. -sünler 22b/15
k. -ür 3a/15, 7b/13, 7b/15, 10a/2, 10a/4, 22a/4, 33a/12
k. -ürge 11b/3
k. -ürin 22a/2
k. -ürmin 5b/6, 7b/12
k. -ürmiz 6a/3, 6a/4
k. -ürsizler 6a/2

kêlmek gelmek
k. +de 25a/14
k. +ke 12a/4

kêltür- getirmek, alıp gelmek
k. -di 17b/6, 18b/14, 32a/12, 35b/3, 36a/10
k. -diler 17a/15, 17b/9
k. -eyin 31b/8
k. -gil 32a/11
k. -se 31b/7
k. -üğler 13a/14, 17b/8
k. -üp 6b/3

kême gemi
k. 3a/3, 3a/14, 25a/12
k. +ge 3a/6, 14a/9, 25a/12
k. +ni 3b/7, 3b/9
k. +niñ 3b/11, 3b/6
k. +side 14a/10

kemîne Far. az, biraz
k. 26b/6

kent Far. kent, şehir
k. 35a/5

kêñ geniş, bol
k. 2a/14

kêñeş meclis, heyet, kurul; tavsiye

k. 10b/5, 11b/15, 24b/10, 29a/1, 29a/3, 29a/7, 29a/9, 7a/13, 7a/14
k. +ni 26b/2

kêñeş- sohbet etmek, konuşmak, istişare etmek
k. -tiler 19a/6
k. -ip 9a/13

kêñey- genişlemek, büyümek
k. -ter 6b/14

kêrek gerek, lazım
k. 12b/3, 19a/6, 26b/10, 26b/12, 31a/12

kerâmet Ar. harika, muhteşem, harikulâde, olağanüstü
k. +iñ 28b/6

kervân Far. kervan
k. 21b/3

kervân-sarây Ar. kervansaray
k. 21a/8

kês- kesmek, vurmak
k. -ti 22b/13

kêsil- kesilmek
k. -di 21b/3
k. -mesün 14a/10,

kêt- gitmek, varmak
k. -er 31b/12,
k. -ipdür 22a/8,
k. -kendin 31a/4,
k. -ti 8b/9, 19a/11, 20a/5, 22a/8, 28a/1, 33a/2,
k. -tiler 10b/10, 10b/12, 19a/14, 21a/11, 22a/9, 29a/10, 30a/14, 33b/1

kêt/e/al- gidebilmek
k. -madılar 33b/1

kêyik geyik
k. 16a/8, 17b/3, 6a/13
k. -ni 6a/10, 6a/7, 17a/11, 17b/5

kêzle- nişan almak, gezlemek
k. -p 17a/12

kıçkır- haykırmak, bağırmak

k. -ıp 29b/1

kıdır- gezmek, dolaşmak

k. -ıp 10b/12

kıl- kılmak, yapmak, etmek

k. (*āzād kıl*) 14a/13

k. -a 12a/13, 23a/5, 24a/6

k. -alı 20b/15

k. -alıñ 20b/12

k. -aluk 26b/5

k. -amadılar 9b/5

k. -anuñ 26a/15

k. -armın 19a/5

k. -ayık 20a/13

k. -dı 13a/3, 14a/8, 18a/14, 22a/10, 23a/9, 23b/8, 24b/1, 24b/2, 25a/2, 26a/7, 28b/1, 30b/5, 32b/13, 32b/7, 39a/2, 5a/12, 5b/9, 9a/8

k. -dılar 14b/13, 20b/13, 21a/1, 21a/13, 21b/11, 21b/2, 21b/8, 24a/6, 25b/11, 25b/7, 26a/8, 29a/1, 29b/12

k. -dım 13b/13, 22b/10, 24b/5

k. -dıñ 13b/11

k. -duk 20b/9

k. -ğalı 23b/9, 28a/15, 29a/8

k. -ğan 35b/1

k. -ğandın 12b/3, 26a/1, 28a/14

k. -ıñlar 20b/11

k. -ıp 5a/2, 6a/6, 9b/6, 10b/5, 11b/3, 14a/7, 14b/15, 14b/6, 16a/10, 16a/3, 20a/8, 23a/14, 23b/10, 24b/10, 24b/5, 26a/1, 29a/2, 30a/4, 30a/9

k. -ıpsız 12b/5

k. -madı 27b/15

k. -madılar 7b/2, 24b/9, 26a/3, 32a/13

k. -mas 27a/14, 32b/8

k. -massın 22b/12

k. -sağ 3a/1

k. -sañ 3b/13

k. -sañız 4a/4, 6b/8, 30a/10

k. -sun 7a/14

k. -u (*naşib kılıu bérğil*) 30b/12

k. -ur 4b/3, 6b/10, 7a/13, 14a/12, 14b/9, 17a/7, 17a/9, 17b/7, 18b/4, 27a/14, 27a/4, 29a/6

k. -urğa 22b/4

k. -urmin 22b/12

k. -ursın 21b/7, 22b/10

k. -ursız 12b/8

kıldur- kıldırmaq, yaptırmak, ettirmek

k. -dılar 14b/6

kılmaq kılmak, etmek, yapmak

k. 4b/14

k. +ka 23a/9

kılmek kılmak, etmek, yapmak *kırş. kılmaq*

k. 19a/6

kılıç kılıç

k. 21a/10, 32b/2, 32b/3, 32b/4, 39a/5

k. +dın 30a/1

k. +ı 18a/4

k. +ın 32b/5, 33b/11

kılık mizaç, huy

k. 14b/9

kılın- kılınmaq, yapılmak, edilmek

k. -dı 1b/2

kımız kımız

k. -ın 6b/4

kırān Ar. yakınlık, iki şeyin yakınlaşması

şāhib-i k. 36b/10

kır- helak etmek, kırmak, bozguna uğramak

k. -dı 23b/13, 27a/9

k. -dılar 21b/1, 25b/8, 26b/14

k. -ıp 38b/14

kırğın yağma, saldırı

k. 13a/3, 27a/1

k. +da 13a/4, 13a/7, 14a/13

ķurķıy atmaca

ķ. 16a/12, 17b/11

ķurıř- tartışmak, kavga etmek, hırlaşmak

ķ. -ıp 23b/4

ķurķ kırk

ķ. 13b/8, 29a/6, 2a/7, 3a/8

ķ. +ının 33a/1

ķ. +nı 3a/4, 3b/9

ķurķ- kırmak, kesmek, koparmak

ķ. -a 33b/10

ķusķa kısa

ķ. -dur 12b/7, 12b/9

ķıř kış, kışlık

k. (kış ton) 13b/1

ķıya yaslanarak; çapraz şekilde

ķ. (*ķıya at-*) 3b/3, 3b/4, 3b/5, 3b/7

ķıya yamaç, sarp

ķ. 10b/13

ķ. +larını 17a/12

ķıyamet Ar. kıyamet, dũnyanın sonu

ķ. -ķaça 30b/8

ķız kız, kadın

ķ. 2a/12, 2a/6, 2a/7, 4a/11, 4a/7, 5a/6, 7a/4, 13a/12, 13a/6, 27b/10, 31a/13, 31a/2, 31a/5, 31a/7, 32a/5, 33a/11, 33a/8

ķ. +dın 5a/8

ķ. +ge 32a/4

ķ. +ı 2b/12, 5a/7, 34a/2, 34b/15, 35a/10, 35b/11

ķ. +dın 34a/15

ķ. +ım 2b/12

ķ. +ımızķa 2b/15

ķ. +ımmı 31b/7

ķ. +ın 2b/11, 2b/11, 31a/14, 33a/1

ķ. +ına 7b/4

ķ. +ıı 27b/7

ķ. +ların 7b/6

ķ. +nı 3a/4, 3b/12, 31b/1, 31b/3, 32a/5, 33a/5, 33a/6, 33a/7

ķ. +nıı 32a/4

ķızıl kızıl, kırmızı

ķ. 33a/3,

ķi Far. ki (edat)

k. 5b/3, 25a/2

ķiçigine küçücük

k. +de 32b/7

ķiçig küçük

k. 6b/15, 7a/3, 35a/11

k. +lerin 7a/1

ķim¹ kim (soru zamiri)

k. 11b/3, 11b/15, 12a/2, 20a/12, 20a/15

ķim² ki (edat)

k. 2a/8, 2b/12, 2b/12, 2b/14, 3b/1, 4a/12, 5b/8, 6b/12, 6b/6, 6b/9, 7a/1, 7a/12, 8b/14, 8b/4, 10a/15, 10b/16, 11a/12, 11a/3, 11a/5, 14a/7, 16a/14, 16a/8, 16b/1, 16b/4, 18a/10, 18a/9, 19a/11, 19b/2, 21a/7, 22a/4, 22b/6, 23b/13, 23b/9, 24a/6, 24b/1, 24b/4, 26b/9, 27b/13, 31b/6, 31b/6

k. +din 27a/2, 27a/8

k. +dindür 27a/1

k. +dur 13a/11

k. +ge 9b/11, 9b/13

k. +sizler 11a/14

ķin ki (edat)

erdü k. 27a/9,

ķir- girmek

k. -di 8b/15, 13a/1, 19b/12, 22a/3, 24b/12, 25a/7, 27a/7, 33b/11

k. -diler 24b/8, 25b/3, 26b/13

k. -ıp 32b/3, 38b/15

k. -ür 26b/15

ķirevke bir tür zırh

k. 17a/6,

ķiři kişi, kimse

k. , 3a/8, 7a/2, 7a/5, 7a/8, 8b/15, 8b/4, 8b/6, 9a/5, 10b/16, 12b/1, 13b/10, 15a/7, 17a/15, 19b/9, 20b/6, 20b/7, 21b/2, 21b/4, 22a/10, 22a/4, 26b/2, 29a/4, 29a/6, 31a/14, 31a/6, 31b/11, 31b/2, 33a/9, 33a/9, 34a/1

k. +din 15b/14, 18b/7

k. +dür 33a/12, 11a/13

k. +ge 27b/9

k. ler 6a/1, 7a/11, 10a/14, 10b/10, 11a/1, 17a/13, 25b/13, 33a/12, 34a/3

k. +large 16b/5

k. +leri 22a/6, 22b/7, 22b/8

k. +lerni 13a/11

k. +lerniğ 22a/3

k. +lersiz 6a/3, 11a/7, 22a/14, 22b/2

k. +miz 12a/3

k. +ni 4a/9, 13b/6, 26b/3, 31a/2

k. +niğ 18b/7, 34a/4

k. +si 24b/12

k. +sin 13b/11, 21b/8, 24a/1

k. +siz 4a/3

kiy- giymek

k. -di 13b/2, 13b/3

k. -er 18a/4

k. -men 7a/8

kiyük geyik

k. +ni 5b/15,

kobuz kopuz

k. 34a/10,

kol el, kol

k. 33a/2

k. +dağı 10b/6

k. +ı 29b/13

k. +ıdın 32b/5

k. +ığa 32b/2

k. +ında 2a/1

k. +ıñızdın 20b/10

k. +ıñızız 12a/7

k. +larıñız 20b/5

k. +nı 32b/6

kon- konmak, geceleme

k. -dılar 23b/6

k. -up 23b/12

kop- kalkmak

k. -a 20a/8

k. -tı 23a/6

kopar- kaldırmak, yükseltmek

k. -dılar 30b/7

kork- korkmak

k. -ar 28b/3

k. -ıp 33a/3

k. -up 9b/4

korkunç korkunç

k. +dın 19a/14

k. +ıdın 28b/11

koş çadır

k. +ka 11b/12

koş- koşmak, eklemek

k. -tılar 5a/3

koşlandır- koşmak, ekleme

k. -up 31b/1

koşul- eklenmek, ka-tılmak, iştirak etmek, ilâve olmak

k. -uldılar 21a/15

k. -duķ 12a/6

k. -up 25b/2

koy koyun

k. 29a/13, 33b/2

k. +nıñ 6a/14, 6b/2, 8a/13

koy- koymak, bırakmak

k. -alı 20a/12

k. -ayın 4a/3

k. dı 18a/1, 18a/3, 18a/6, 23a/15, 28a/3, 39a/1

k. -dılar 2a/7, 6b/3, 9a/7, 9b/10, 19b/5,
 20a/14, 21a/9, 26b/12
 k. -ğan 20a/12, 20a/16
 k. -madı 32a/9
 k. -madılar 23a/12
 k. -mağı 35a/9
köç- göçmek, göç etmek
 k. -elik 29a/15
 k. -eliğ 29a/1
 k. -er 30a/15, 29b/3
 k. -ersiz 29a/13
 k. -ti 29b/4
 k. -üp 29b/5, 30b/1
köçmek göçmek, göç etmek
 k. +ke 27b/11
köçmeli göçebe, göçer konar
 k. 28b/14
köfük köpük
 k. 8a/11
kök¹ mavi
 k. 3a/4, 3b/10, 10a/16, 11a/5, 16b/11,
 17a/4
kök² gökyüzü
 k. +dağı 4a/2,
kökerçin güvercin
 k. 3a/4, 3b/10, 15b/10, 16a/13
könek deriden yapılmış kap
 k. 29b/8
köñil gönül, dil
 k. 4a/5
 k. +leride 9b/5
 k. +i (*köñli*) 4a/4, 4b/5, 6a/11, 14b/4,
 31b/4, 31b/6, 32a/4, 32a/6
 k. +ide (*köñlide*) 20a/6
 k. +ige (*köñlige*) 20a/10
 k. +ümnî (*köñlümni*) 14b/2
 k. +üñ (*köñlün*) 14a/15

k. +ünizge (*köñlünizge*) 11b/11
köp çok, fazla
 k. 3a/3, 3a/3, 4a/3, 14b/10, 15b/14,
 21b/9, 23b/1, 23b/2, 25b/11, 31b/11,
 32a/9, 39a/3
 k. +inde (*köbinde*) 28a/2,
 k. +isin (*köbisin*) 7b/6,
 k. +tur 18a/1, 18a/4, 18a/5, 21b/15
köpek- çoğaltmak
 k. -ip 21a/10
köpelt- çoğaltmak, artırmak
 k. -ip 6b/14
köpük köpük *krş.* köfük
 k. +in (*köpüğün*) 29b/1
kör kör, âmâ
 k. 20a/1
kör- görmek
 k. 24b/14
 k. -di 18b/15, 18b/15, 20a/3, 22a/2,
 22a/4, 24b/9, 33a/11, 33a/13
 k. -diler 3b/1, 8b/13, 8b/9, 10a/4,
 10b/13, 11a/13, 11a/5, 17a/11, 22a/5
 k. -dim 4a/10, 4b/13
 k. -diğ 2b/8
 k. -diñiz 10a/5
 k. -diñizler 22a/15
 k. -dük 10a/6
 k. -dün 20a/7, 31a/13
 k. -eli 12a/15
 k. -er 2b/11, 2b/12, 17a/7
 k. -ermin 3a/13
 k. -geli 2b/11
 k. -gen 2b/9, 7a/13, 9a/5, 32a/9
 k. -geni 32b/12
 k. -genim 4a/9
 k. -genin 7a/13
 k. -gil 24b/10
 k. -medik 10a/5,

k. -medük 22a/6
k. -mep 32a/10
k. +mişi 13b/6
k. -se 7a/8
k. -señ 2b/3, 33b/14
k. -señiz 10a/14
k. -üñler 9a/11
k. -üp 11b/7, 13b/15, 13b/15, 17b/1, 17b/14, 17b/3, 18b/5
k. -ürsin 2a/13
köral- < **köre al-** görememek
k. -madılar 9a/10
körmek görmek
k. 24b/11
körin- görünmek, gözükmek
k. -medi 10a/3
körün- görünmek, gözükmek *krş.* **körin-**
k. -edur 3a/10
k. -ür 18b/6
körüş- görüşmek, buluşmak
k. -üp 25a/5
körk güzellik, nefaset, yakışıklılık
k. +in 13b/15
körklü güzel, gösterişli, yakışıklı
k. 9a/5, 10a/16,
körklüg güzel, yakışıklı *krş.* **körklü**
k. 2a/6, 2b/1,2b/3, 2b/5, 2b/9, 4b/6, 3b/9, 13b/10, 13b/6
körküz- göstermek
k. -gil 2b/2, 2b/4
k. -mediler 2a/7
körset- göstermek
k. -kil 12a/15, 28b/6
köter- kaldırmak
k. -gen 7a/13
k. -ip 35a/3
köylekşe bir tür zırh

k. 16b/10, 17a/4
köz göz
k. 15b/1, 16b/10, 17a/4, 17a/6, 26b/7
k. +ge 7a/9
k. +i 19b/1, 31a/4, 3a/10, 4b/11, 9a/3
k. +ide 18b/15
k. +in 32a/7
k. +inçe 31b/10
k. +leridin 11a/8
k. +siz 20a/7
k. +ünde 18b/10
küdet Ar. kudret, güç, takat
k. +i 13b/8, 28b/8
k. +ığa 19a/5
kul köle, kul, bende
k. 32b/3
k. +i 14a/11, 31b/12, 32b/2
k. +lar 21a/14
kul kıtan köleler, cariyeler
k. +nı 21b/1
kulaç kulaç, gergin şekilde açılmış iki kolun parmak uçları arasındaki uzaklık
k. 2a/7, 13b/8, 16b/14
kulan yabani at
k. +ğa 4b/9
kamaç silah, savaş aleti
k. 22a/11
kumğaç bir tür zırh
k. 16b/13, 17a/5
kumurska karınca
k. 20a/1, 20a/7
k. +dın 20a/5
k. +nı 20a/3
kur- kurmak, yapmak
k. -ayın 21a/8
k. -ıp 3b/12, 4a/5
kurı çalı horozu, yaban horozu

k. 3a/4, 3b/10
kursak kursak, karın
 k. +ıda (*kursakıda*) 18b/11
 k. +ıdağı (*kursakıdağı*) 4a/15, 19a/8
 k. +ımda (*kursakımda*) 2b/9, 3b/14, 8a/12, 8a/7
 k. +ııdağı (*kursakııdağı*) 3b/15, 4a/6
kuşan- kuşanmak
 k. -ur 18a/4
kurug atları yakalamakta kullanılan, ucuna ip bağlanmış uzun sırık
 k. +ı 29b/8
kuruk kuru
 k. 2a/8,
kuş kuş
 k. 7a/6, 8a/9, 14b/14, 15a/9, 16b/2, 17b/8, 17b/9, 28a/12, 30b/14
 k. +ı 16a/10
 k. +ıı 15a/1
 k. +ları 16a/11, 16a/9
 k. +ların 17b/13
 k. +larını 17b/13
 k. +larınıı 16a/10
 k. +ınıı 10a/4, 10a/6
 k. +um 4a/13,
 k. +uı 15a/10, 15a/12, 15a/14, 15a/3, 15a/5, 15a/8, 15b/1, 15b/2, 15b/4, 15b/6, 15b/8, 15b/10, 15b/12, 15b/15
kuşla- kuş avlamak
 k. -p 16a/9
kutkar- kurtarmak
 k. -ııızlar 30a/2
kutul- kurtulmak
 k. -dılar 14a/10
 k. -dum 19a/1
 k. -ğusı 5a/15
 k. -up 19b/3
kuv- kovmak

k. (*kuva başladı*) 31b/5
 k. kuva (*kuva kuva*) 7a/6
 k. -dılar 17b/4
 k. -ıp 20b/15
kuvala- kovalamak
 k. -p 23b/15
kuvan- sevinmek, kıvanmak
 k. -ıp 17a/8
kuyaş güneş
 k. +dın 3b/15, 4a/6
kuyruk kuyruk
 k. +ın (*kuyruğın*) 33b/2
kuyuruk kuyruk sokumu; bir tür zırh
 k. 17a/1
 k. (*kuyu/r/çık*) 17a/5
kuyuşkan kuskun
 k. 15b/3
küç güç, kuvvet
 k. 14a/5, 14a/6, 26a/7, 6a/9, 6b/10, 7b/4
 k. +üjiz 30a/9
küçlügrağ daha güçlü
 k. 26a/14
küçüg küçük *krş.* küçük
 k. 37b/15
küçügen kara akbaba
 k. 15b/4, 16a/12
kül kül
 k. +ge 8a/10
kül- gülmek
 k. -diler 32a/12
 k. -er 29a/7
 k. -se 2a/8
 k. -üp 11b/8
kümüş gümüş
 k. 17b/15, 21b/12, 21b/14, 23b/2, 34a/4
kün gün, güneş

k. 2a/12, 2a/15, 2b/5, 3a/10, 5a/14, 5b/8, 7a/8, 7a/8, 8a/13, 8a/9, 8b/10, 8b/5, 8b/8, 9a/13, 11a/11, 11a/12, 11a/2, 13a/3, 17a/10, 17b/3, 17b/7, 18b/4, 19b/14, 20a/11, 20b/13, 27a/3, 28a/13, 30a/13, 30a/7, 30a/9, 30b/13, 30b/15, 31b/6, 32a/2, 34a/9

k. +de 17b/6, 19b/13, 19b/14, 2b/11

k. +din 2b/9, 4b/1, 19a/15, 21b/15

k. +ge 2a/6, 6b/8

k. +geçe 3b/13

k. +i 2b/11, 31b/12, 33a/10, 33a/8

k. +lerde 17a/9, 17b/2, 17b/7, 18b/4, 20b/13, 28a/13, 2a/11, 30b/13, 34a/9

k. +lerdin 12b/12

künbez kubbe, kümbet

k. +ni 30b/7

kündüz gündüz

k. 10a/12

künle- kıskanmak, çekememek, haset etmek, günölemek

k. -diler 9a/11

küş güç, kuvvet *krş.* küç

k. 9b/15

küt- beklemek

k. -erler 8a/1

k. -keysiz 5b/7

k. -megen 7a/6, 7a/7, 7a/10

k. -mes 7a/5

k. -se 7a/6, 7a/7

k. -üp 7a/10

küy- yanmak, kavrulmak

k. -di 39a/1

k. -üp 21b/10

küyreç dişbudak ağacı, akça ağacı

k. 15b/12

küyüg yanık; yakınış, kaygı, dert, ızdırıp

k. +idin 5b/13

küyöldür kartalgillerden bir tür kuş

k. 15b/12, 16a/13

L

laçın doğan, laçın

l. 15a/3, 16a/12

l. kuşu 17b/10

lâ-illâha illâ allâh Ar. "Lâ ilâhe illallah Muhammedün resûlullah" sözünün ilk cümlesi

l. 30a/6

lağab Ar. lakap, takma ad

l. 38b/6

l. +ı 35b/1, 35b/6

lâkin Ar. ama, fakat

l. 25a/2, 27a/9

lâm Ar. Arap alfabesinin yirmi üçüncü

l. 15b/5

lây Far. çamur, kül

l. +ğa 4b/9

lâyık Ar. layık, uygun

l. 4b/10, 4b/12, 4b/12, 5b/4, 5b/6, 19b/9, 21a/15

lâyıkraç Ar.+T. daha uygun

l. 9a/15

leşker Far. leşker, asker

l. 16a/3, 25a/14, 26b/10, 38b/8

l. +i 23a/11, 23b/3, 25a/5, 25a/7, 25a/9, 25b/5, 26b/7, 28a/15

l. +in 23b/10, 23b/11, 25b/1, 38b/11, 38b/14

l. +leri 14b/9

M

mağrūr Ar. gururlu, kibirli

m. 17a/8, 19a/15

maḥāl Ar. yer, mevki

m. +i 8b/8

maḥrūm Ar. mahrum, nasipsiz

m. 30b/11

maḳām Ar. mevki, mahal, yer

m. 5a/3, 10a/10, 14b/13, 26a/13,
27b/13, 28a/2, 34a/1

maḳta- övmek, methetmek

m. -dı 29a/2, 29a/3, 29a/8, 29a/9

m. -dılar 9a/9, 12b/5

m. -r 7a/2

māl Ar. mal, mülk

m. 7a/6, 7a/6, 7a/9, 7a/9, 15b/14,
17b/15, 22b/6, 32a/4

m. +ğa 4b/11

m. +ı 8a/9

m. +ımızdın 22b/3

m. +ın 21a/5

m. +ıızdın 30a/8

m. +ııznı 9b/1

m. +lar 23b/2

m. +ların 9b/8, 9b/12, 21a/13

m. +nı 9b/2, 9b/8

māllı Ar.+T. zengin, varlıklı

m. 7a/10

mālsız Ar.+T. fakir, yoksul

m. +lar 7a/10

ma'lūm Ar. malum, bilinen

m. 16a/8, 16b/4, 16a/13

maḡa bana

m. 4a/8, 11b/10, 14a/1, 22b/10, 24b/3,
24b/5, 2b/1, 31a/2, 31b/14, 32a/4

maḡlay alın

m. +ında 3a/9

ma'yūb Ar. eksik, kusurlu

m. 30b/11

meclis Ar. meclis, toplantı

m. +de 17b/2

meḡer Far. meḡer, oysa ki

m. 10a/3, 10a/6, 10b/16, 21a/7

mekān Ar. mekan, mahal, yer

m. 31b/3

meknūn Ar. saklanıp korunan, saklı, gizli

m. 25b/8

mēn ben

m. 4b/8, 5b/2, 5b/5, 5b/8, 7b/11, 11b/8,
11b/9, 12a/15, 12a/9, 12b/10, 13b/13,
14a/2, 19a/3, 20b/2, 20b/2, 20b/3,
20b/4, 22b/11, 22b/12, 22b/9, 26b/6,
31a/1, 31b/10, 31b/8, 32a/13, 32a/15,
32a/3,

m. +din 5b/3, 14b/2

m. +i 12a/13, 14a/4, 14b/3, 19a/2,
19a/8, 22b/10

m. +iki 3a/14

m. +ıı 4a/12, 4b/15, 5b/7, 7b/9, 10a/6,
11b/10, 11b/11, 11b/5, 12b/9, 14a/5,
15a/6, 15a/7, 20b/5, 20b/8, 24b/14,
31b/6

m. +ki 14b/3

menzil Ar. konak, menzil

m. 10a/9

meḡ ben, benek

m. +i 18b/15, 18b/9

merḡen keskin nişancı, atıcı

m. 1b/4, 1b/4, 1b/6, 3a/10, 3a/11, 3a/13, 3a/8, 3b/11, 3b/12, 3b/15, 3b/2, 3b/3, 3b/5, 3b/8, 4a/1, 4a/10, 4a/5, 4a/8, 4b/13, 4b/2, 4b/6, 4b/8, 5a/12, 5a/2

m. +niñ 4b/2

mertebe Ar. kademe, derece, basamak
m. 20a/4, 21b/10

mescid Ar. mescit, cami
m. 38b/15

meşğul Ar. meşgul, bir işle uğraşan
m. 17a/8

meşhūr Ar. meşhur, ünlü, şöretli
m. 7b/15, 8b/15, 30b/9

meyl Ar. meyil, yönelme
m. +i 32a/10

mltñk tüfek, silah
m. 21a/10, 39a/5

mīr Far. baş, emir, başkan
m. (mīr tēmūr) 18b/2, 20a/6, 22b/8, 23a/13, 23a/15, 26a/1, 27a/6, 28a/13, 28b/12, 28b/15, 28b/2, 28b/3, 28b/4, 28b/6, 30a/12, 30a/5, 30b/1, 30b/5, 30b/6

milaş üvez ağacı
m. 15b/2, 16a/15

mināre Ar. minare, menar
m. 20a/8, 26b/6
m. +dīn 26b/8
m. +ğa 20a/2
m. +sin 28b/9

minber Ar. minber, kürsi
m. +ge 38b/15

min- binmek
m. -di 32a/1
m. -gen 7a/4, 29b/7, 33b/6
m. -ip 5b/14, 10b/13, 12a/11, 12a/12, 33b/10, 33b/7

mingizlig gibi
m. 11a/6,

miñ bin
m. 14b/1, 17b/1, 17a/14, 17b/14,

miñ éki yüz tört bin iki yüz dört
m. +de 35a/4

miñ yüz élig beş bin yüz elli beş
m. +de 35a/2

mişkal Ar. 4,810 gram olan bir ağırlık ölçü birimi
m. 7a/3

mubārek Ar. mübarek, kutsal
m. 12a/5, 18a/15, 27b/13

muğ Far. Zerdüşť dīninden olan kimse, ateşçe tapan, âteşperest, mecûsî
m. (muğ tilinde) 38b/12

munça bunca, nice
m. 10b/15,

munda bunda, burada
m. 10a/14, 11b/1, 11b/3, 12a/2, 13a/13, 20a/11, 26a/13, 29a/13, 29b/2, 30a/15, 32a/15

mundağ bunun gibi, böyle
m. 2b/15, 17b/7, 18a/10, 21b/6, 25a/14, 32b/7

mundın bundan, buradan
m. 7a/15, 22a/5, 24b/8, 29a/13

muni bunu, şunu
m. 3a/1, 8b/15, 9a/8, 9b/6, 9b/7, 10b/6, 35b/4

munuğ bunun, şunun
m. 13b/15
m. +dakni 32a/10
m. +dur 20b/11

muğa buna
m. 7a/12

murād Ar. maksat, amaç
m. +ın 4a/5

mühr Far. mühür, kaşe
m. 9a/4

mührlig Far.+T. mühürlü, mühür basılmış
 m. 10b/11, 11b/6, 11b/7, 11b/9
mülk Ar. mülk, mal
 m. +içde 18b/6
mü`min Ar. mümin, müslüman
 m. +ge 30b/12
müneccim Ar. astrolog, müneccim
 m. +lerni 18b/5
müñüz boynuz
 m. +din 17b/5

mürted Ar. mürtet, irtidat eden (kimse)
 m. 2a/1,
müslimān Ar. müslüman
 m. 30a/10, 30a/12, 30a/15, 30a/2,
 30a/3, 30a/6, 35a/14, 35a/15, 35b/12,
 35b/8, 36a/4
 m. +ğa 33a/2
müslimānlıq Ar.+T. müslümanlık
 m. +nı 30a/13

N

namāz Far. namaz
 n. 30a/8
nar tek hörgüçlü deve
 n. 7b/5
nargı öteki, öbür, karşı
 n. 29a/14
naşib Ar. nasip, hisse
 n. 30b/12
naşiblik Ar.+T. nasipli, kısmetli
 n. +ke 3a/7
naşihat Ar. nasihat, öğüt
 n. +ımız 7a/15
nāvai < nānva Far. fırıncı, ekmekçi
 n. +din 7a/12
ne ne
 n. 2b/6, 2b/8, 2b/10, 2b/13, 3a/1, 4b/13,
 6a/3, 6b/11, 6b/8, 8a/7, 8b/11, 9b/8,
 10a/14, 10a/5, 11a/14, 11a/7, 11b/1,
 12a/13, 12a/14, 13b/13, 14a/6, , 31a/13,
 31b/14, 32a/8, 32b/5, 32b/7
nebire Ar. torun
 n. +si 34b/2,
neçe kaç, nice

n. 12a/1, 19a/15, 19b/11, 21b/15,
 25a/9, 32b/14, 33a/11, 3b/13, 4b/1,
 6a/1
neçün niçin, niye
 n. 4b/7
nege neden, niçin, niye
 n. 8a/6
neme ne
 n. 10a/5
nemerse ne
 n. 10a/3, 10b/15, 11a/11, 11a/2, 20a/12,
 21a/3, 21a/7, 22a/15, 23a/5, 2a/15,
 2b/8, 32a/9, 3b/4, 6a/6, 9b/5
 n. +lerni 2b/2
 n. +ni 3a/13, 20a/12, 20a/14, 20a/16,
 20b/1
nesil Ar. nesil, kuşak
 n. +i (*nesli*) 14a/9
 n. +ide (*neslide*) 19b/7
 n. +idin (*neslidin*) 5a/6, 34b/14
neteg ne, nasıl
 n. 12b/8, 19a/6, 4b/14
net- < **ne et-** ne etmek, ne yapmak
 n. -ersiz 34a/14

ne için niçin, neden, niye

n. 6a/8, 13b/11, 14a/1, 14a/4

nikāh Ar. nikah

n. 14b/6

nikāhsız Ar. nikahsız, nikahlanmamış

n. 34a/14

ni‘met Ar. nimet, bağış

n. 11b/13

nişān Far. nişan, işaret

n. 10b/15

n. +ı 4a/12, 6b/13, 10a/15, 11b/5

nişāne Far. işaret, alâmet, belirti

n. +lerin 18b/14

niyet Ar. niyet, maksat

n. 28b/1

nöker Moğ. hizmetçi, vezir, yaver; asker

n. 5a/3, 23a/6

n. +ğa 6b/15

n. +leri 5b/12

n. +lerimiz 9a/11

nūr Ar. nur, ziya

n. +dın 4b/15

O

o o

o. (*o zamānda*) 13b/6

oba oba, yurt

o. +da 29a/14

oğul oğul, oğlan *krş.* **oğul**

o. 33a/14

o. +larını 13b/12

oğlan oğul, oğlan

o. 19b/4, 19b/7, 29b/7, 31a/1, 31a/2, 31a/5, 34a/6, 4b/5, 9a/3

o. +lar 13b/6, 20a/16, 21a/14, 21a/5

o. +large 20b/16

o. +ları 17a/10, 20a/10

o. +larığa 8a/8

o. +ların 31b/4

o. +larının 31a/11

o. +larını 14a/1, 14a/12

o. +larının 13b/4, 20a/15, 8b/2

o. +nı 14a/3, 34a/3, 34a/8

o. +nı 33b/2

oğul oğul, oğlan

o. 4b/3, 4b/6, 4b/7, 5a/8, 5b/3, 5b/6, 7b/1, 7b/13, 8a/1, 9a/13, 9b/4, 14b/7, 19b/1, 19b/13, 27b/10, 28a/3, 28a/9, 31a/12, 32b/13, 34b/1, 38a/12, 38a/9

o. +ı (*oğlı*) 1b/10, 1b/10, 1b/10, 1b/11, 1b/11, 1b/12, 1b/12, 1b/12, 1b/2, 1b/3, 1b/4, 1b/5, 1b/5, 1b/5, 1b/6, 1b/6, 1b/7, 1b/7, 1b/7, 1b/8, 1b/8, 1b/9, 1b/9, 3a/2, 4b/10, 5a/15, 6b/1, 7a/3, 7b/4, 8a/15, 8a/2, 9a/14, 9a/8, 9b/5, 12b/2, 13a/10, 13a/8, 13a/8, 13a/9, 13a/9, 13b/10, 13b/13, 14a/13, 14b/7, 15a/1, 15b/12, 15b/8, 16a/4, 16b/6, 17a/14, 17b/14, 18a/1, 18a/3, 18a/5, 18b/3, 18b/8, 18b/8, 18b/8, 18b/9, 23a/13, 23a/14, 25b/12, 27a/15, 27b/2, 28a/10, 28a/10, 28a/10, 28a/11, 28a/11, 28a/11, 28a/12, 28a/4, 28a/4, 28a/4, 28a/5, 28a/5, 28a/5, 28a/6, 28a/6, 28a/6, 28a/7, 28a/7, 28a/7, 28a/8, 28a/8, 28a/9, 28a/9, 29a/10, 29a/4, 31a/5, 31b/7, 31b/9, 32b/12, 32b/15, 33a/1, 34a/2, 34b/1, 34b/10, 34b/10, 34b/11, 34b/11, 34b/12, 34b/12, 34b/13, 34b/13, 34b/3, 34b/3, 34b/4, 34b/4, 34b/5, 34b/5, 34b/6, 34b/6, 34b/7, 34b/7, 34b/7, 34b/8, 34b/8, 34b/9, 34b/9, 35a/1, 35a/13, 38a/3, 38a/6, 38a/7, 38b/2, 38b/6

o. +ıġa (oġlıġa) 15a/3
o. +ımız (oġlımız) 6a/12
o. +ın (oġlın) 10b/8, 38b/11, 5a/14,
o. +ında (oġlındın) 7a/4
o. +ını (oġlını) 6a/14
o. +um (oġlum) 4b/8, 6b/9, 10a/6
o. + umġa (oġlumġa) 4b/15
o. +umnı (oġlumnı) 31b/6
o. +umnıy (oġlumnıy) 10a/15
o. +uıy (oġluıy) 4b/15, 27b/7, 31a/12
o. +uıynı (oġluıynı) 5a/1
o. +ġa 19b/1
o. +ın (oġulın) 5a/2
o. +nı (oġulnı) 6b/2, 13a/7, 13b/3
o. +nıy (oġulnıy) 6a/15

oġulluġ oġulluk
o. +ka 8a/8

oġrı hırsız, uġru
o. 13b/12, 13b/13, 14a/1, 14a/3

ohısa- benzemek
o. -ydu (9a/15)

ok ok
o. 13a/14, 21a/10, 31a/10
o. +ın 3b/6, 17a/11

okı- okumak
o. -p 24b/9

ol ol
o. 2a/3, 2a/4, 2b/1, 3a/7, 3b/15, 3b/9,
4a/11, 4a/12, 4a/13, 4b/4, 5a/5, 5a/8,
5b/7, 6a/14, 6a/15, 7a/5, 7a/5,
9b/11, 10a/13, 10b/14, 10b/15, 10b/2,
10b/2, 11a/2, 11a/4, 11a/9, 11b/2,
11b/4, 12a/4, 13a/5, 13a/6, 13b/3,
13b/4, 16a/10, 16a/3, 16a/9, 16b/1,
18a/8, 18a/8, 18b/10, 18b/12, 18b/7,
19a/13, 19a/15, 19a/2, 19a/9, 19b/1,
19b/4, 19b/4, 20a/1, 20a/12, 20a/13,
20a/16, 20a/5, 20b/1, 20b/16, 20b/7,
20b/9, 21a/3, 21b/10, 21b/12, 22a/2,
23a/11, 23b/1, 23b/5, 23b/7, 24a/1,

24b/7, 24b/8, 25a/14, 25a/8, 25b/14,
25b/9, 26a/10, 26a/10, 26a/15, 26a/3,
26a/4, 26a/7, 26a/9, 26b/10, 26b/2,
26b/3, 27a/10, 27a/11, 27a/12, 27a/14,
27a/15, 27a/3, 27a/5, 27b/1, 27b/11,
27b/13, 27b/15, 27b/2, 27b/4, 28a/3,
28b/14, 29a/1, 29a/15, 30b/1, 30b/2,
30b/2, 31a/6, 33a/14, 33a/3, 34a/11,
34a/2, 34a/3, 34a/5
o. +dur 6b/12, 6b/13, 7a/2, 8b/4,
10a/12, 10a/15, 16a/8, 21a/7

olar onlar

o. +ıdın 5a/13

oltur- oturmak

o. 12b/11
o. -alı 11b/15
o. -alıġ 11b/12
o. -ayın 32a/15
o. -dı 4b/3, 13a/2, 13a/2, 18a/13,
19b/15, 28b/10, 32b/1
o. -dılar 12b/6, 26a/10
o. -ġan 26a/5, 32a/7
o. -ġanlar 9a/6
o. -ġın 27a/2
o. -ġuzup 33b/1
o. -up 11b/13, 12a/1
o. -ur 12b/10, 33a/11
o. -urġa 12b/4
o. -urmin 29b/4

omurtka omurga

o. +sın 33b/10

on¹ saġ taraf

o. 13a/1

on² on (sayı)

o. 5a/13, 10b/5, 10b/9, 12a/3, 16b/12,
17a/4

onda- düzeltmek, ayarlamak, tamir etmek

o. -p 13a/15

on bir on bir

o. 13b/4

on êki on iki
o. 13b/5

on üç on üç
o. 13b/5, 18a/13

on tört on dört
o. 13b/5, 18a/15
on tç +inde 18a/15

onunçı onuncu
o. 10b/5,

oñ- daha iyi duruma gelmek, onmak
o. -mas 7a/1, 7b/3

oñmaslik alçaklık, şerefsizlik
o. 29a/2,

or derin çukur, hendek
o. 16b/1, 26a/3

orda yönetim merkezi, idare edildiği yer, saray
o. +ları 2b/8
o. +larıda 20a/9
o. +ların 14b/10
o. +nı 25a/8
o. +ñnı 23b/9
o. +sığa 18a/3, 29b/14

ordı *krş.* **orda**
o. 19b/7

orman orman
o. 8b/15, 25b/14
o. +dın 6a/1

orun yer, makam, mevki
o. 14b/13
o. +ı (ormı) 4a/10
o. +ıda (ornıda) 23a/15
o. +ığa (ornığa) 4b/2, 10a/13

orta orta

o. 28b/9
o. +da 3a/12

orazlı talihli, bahtlı, şanslı
o. 4a/11

oşal işte, o
o. 10a/11, 10a/3, 10a/9, 10a/9, 11a/13, 13a/4, 14a/14, 20a/3, 21a/11, 28b/8, 3b/12, 3b/14,
o. +dur 10a/7

oşundağ bunun gibi, şunun gibi
o. 3b/8, 24a/6

ot ateş
o. 39a/1
o. +ıdın 30a/1

otlat- otlatmak, ot yemesini sağlamak
o. -ur 7a/6

otur- oturmak
o. -dı 24b/7
otuz 5b/12, 22a/10, 22a/11, 22a/12, 22a/4, 30a/8

oylam bir tür zırh
o. 16b/12

oyna- oynamak, eğlenmek
o. -ğan 32a/14
o. -masun 32a/11
o. -p 32a/12
o. -r 20a/11, 20b/13
o. -rdı 34a/9

oynaş oynaş
o. 8a/14
o. -dın 9a/12

oz- geçmek, aşmak
o. -up 22a/8, 23b/5, 28b/9

öç öç, kin

ö. +ün (22b/13)

öd- geçmek *krş.* **öt-**

ö. -di 29b/9

ögit öğüt, nasihat *krş.* **ögüt**

ö. 30a/2

öğren- öğrenmek, beceri kazanmak

ö. -megenler 7a/12

ö. -ürler 7a/12

ögüt öğüt, nasihat

ö. 6b/10

ö. -imiz 6b/12

ökirül- çevirmek

ö. -üpdür 9b/6

öksüg yetim, kimsesiz

ö. 19b/12

ök- övmek, methetmek

ö. -üp 9a/8

ökür- çevirmek

ö. -üp 30b/10

öküş çok, kalabalık

ö. +imizni 9a/2

öküz öküz

ö. 12b/14

öl- ölmek, vefat etmek

ö. -di 19a/12, 19b/8, 25a/1, 25b/11,
25b/12, 25b/4, 29b/13, 4b/2

öldür- öldürmek *krş.* **öltür-**

ö. -di 19a/4

ö. -e (*öle kaldı*) 2b/5, 19a/11

ö. -ermin 5b/1, 5b/2

ö. -ersin 2b/3

ö. -eyin 2b/4

ö. -gen 25b/3, 29b/13, 34a/1

ö. -gendin 5b/5, 5b/8, 7b/11

ö. -gendür 8a/12

ö. -genige 6a/11

ö. -genniñ 19a/15

ö. -mes 28a/8

ö. -mesün 19a/9

ö. -mey 19b/3

ö. -meyik 6a/13

ö. -se 32b/14

ö. -sem 2b/3

ö. -señ 4b/14

ö. -üp 5b/11, 27a/15

ö. -ür 33a/9

öltür- öldürmek

ö. -di 21b/8, 25a/7, 31a/8, 32b/6

ö. -diler 13a/5, 22b/8

ö. -eli 8b/12, 9a/12, 9b/7

ö. -eliñ 19a/7

ö. -eyin 19a/3

ö. -geli 9b/1, 31a/14

ö. -gen 35b/4

ö. -gil 31a/3

ö. -iñiz 31b/15

ö. -medi 31a/8

ö. -meseñ 31a/3

ö. -mey 27a/6

ö. -üñ 19a/9

ö. -üp 17a/15, 22b/13, 9b/6

ö. -ür 19a/2, 19a/8, 27b/4

ö. -ürmin 31a/3

ö. -ürmiz 9a/14

ö. -ürsin 22b/10

ölüm ölüm, ecel

ö. +din 14b/1, 5a/15

‘ömr Ar. ömür, yaşam, hayat

‘ö. 18a/13

‘ö. +i 30b/4

- ö. +rim 4a/8
- örgeçlig** hörgüçlü
- ö. (ayrı ö.) 7b/5
- örget-** öğretmek
- ö. -ti 11b/3, 11b/4, 30a/13
- ös-** büyümek, olgunlaşmak
- ö. -di 9a/7
- öş-** sönmek
- ö. -er 32b/14, 33a/1
- öt-** geçmek, aşmak
- ö. -di 28b/7
- ö. -e 3a/12
- ö. -ep 30a/8
- ö. -ken 21b/13
- ö. -kendin 5b/10
- ö. -üp 30b/3,
- öten-** istemek, rica etmek, istirham etmek
- ö. -ermin 24b/4
- ötrü** doğru
- ö. 22a/12, 23b/11, 31a/10, 32b/10
- ötrük** yalan
- ö. 8a/7
- ötük** çizme, bot
- ö. +ni 7a/8
- ötün-** istemek, rica etmek, istirham etmek
- ö. -diler 12a/1, 12b/4
- ö. -ermin 33b/13, 3a/14
- ö. -üp 30a/3
- ö. -ürmin 12b/9
- öz** kendi
- ö. 9b/14, 9b/15, 10a/12, 11a/1, 12a/7, 12b/1, 14b/6, 16a/10, 16a/14, 16a/4, 17b/12, 18b/6, 20a/6, 21a/1, 22a/8, 23a/15, 23a/15, 27a/11, 27a/12, 27a/5, 29a/5, 29b/14, 30a/14, 31b/12, 32b/9, 38b/10, 4b/11
- ö. +i 4a/10, 5a/13, 11a/16, 13b/4, 13b/6, 19b/12, 19b/9, 21b/15, 23a/7, 25a/5, 29b/3, 30b/15, 32a/12, 32b/5, 33a/13, 33b/6, 33b/9, 38b/12, 38b/14
- ö. +idin 27a/5, 27b/9
- ö. +ige 14b/10, 19b/13, 23a/12, 25a/10, 25a/8, 2a/10, 30b/3, 14b/12
- ö. +ini 24b/1
- ö. +iniñ 16b/5, 30b/4
- ö. +iñ 31a/1
- ö. +iñdin 27b/5
- ö. +iñizge 30a/11
- ö. +iñni 31a/3
- ö. +leri 22b/9, 26a/8
- ö. +lerige 21b/11 21b/8
- ö. +me 33b/13
- ö. +niñ 16a/1
- ö. +üm 34a/14
- ö. +ümge 22b/12
- ö. +üñe 22b/12
- ö. +üñizni 29b/15
- ö. +üñni 14b/2
- özge** özge, başka
- ö. 6b/13, 9b/15, 9b/15, 10b/10, 10b/6, 11b/10, 11b/5, 14b/12, 16a/11, 16a/14, 16b/2, 21a/7, 22b/15, 25a/13, 29b/11, 33b/7
- ö. +ler 32b/7
- ö. +leri 13a/2
- ö. +sin 21b/8

P

pādišāh Far. padišah, hükümdar

p. 35a/13, 35a/13, 35a/14, 35a/15,
35b/1, 35b/10, 35b/11, 35b/12, 35b/13,
35b/14, 35b/14, 35b/15, 35b/2, 35b/2,
35b/3, 35b/5, 35b/5, 35b/6, 35b/7,
35b/8, 35b/9, 35b/9, 36a/1, 36a/2,
36a/10, 36a/11, 36a/2, 36a/3, 36a/3,
36a/4, 36a/5, 36a/5, 36a/6, 36a/7,
36a/9, 37b/10, 37b/11, 37b/11, 37b/13,
37b/14, 37b/15, 37b/2, 37b/3, 37b/4,
37b/5, 37b/5, 37b/6, 37b/7, 37b/8,
37b/9, 37b/37, 37b/12

p. +ı 21b/4, 39a/4

p. +ını 23b/8

p. +larını 35a/11, 35a/11, 38a/1, 38a/2

p. +ını 34b/14

pādšāhlik Far.+T. padišahlık, hükümdarlık

p. +ına (*pādišāhlığına*) 17a/8

para para parça parça, pare pare

p. 14b/15

payla- paylaştırmak, üleştirmek, bölmek

p. -p 11a/15

peşbend cepken

p. +ı 13b/2

peydā Far. peyda, zahir

p. (peydā bol-) 13b/8, 26a/6, 27a/8,
2b/10, 5b/6, 38a/2, 38a/9

peygāmbēr Far. peygamber, resul

p. 1b/1, 14a/7, 18a/9, 30b/10, 35a/15

p. +ğa 35b/3, 36a/10

p. +ını 34b/13

pīr Far. yaşlı; şeyh

p. +in 12b/2

R

rahīm Ar. çok merhametli; Allah'ın en güzel isimlerinden

r. 6a/6, 11b/3, 24b/5, 25a/2, 30a/4

rahīmli Ar.+T. çok merhametli

r. 18a/5

ramāzan Ar. ramazan

r. (*ramāzan ayı*) 18a/15

rāst Far. doğru, düz, eğri olmayan, müstakim

r. 4a/6, 4b/14, 22a/2, 30a/10, 30a/5

revān Far. yürüten, giden

r. 13a/1, 13a/14, 23a/1

riḥlet Ar. göç, sefer

r. 30b/5

rūberū Far. yüz yüze

r. 23b/12

ruḥṣat Ar. izin, müsaade

r. 6b/6, 26b/9

rūšenlik Far.+Ar. aydınlık, parlaklık

r. +ı 2a/15

rūze Far. oruç

r. 30a/9

S

şā‘at Ar. saat

s. 21a/11, 32b/1

şabr Ar. sabır, tahammül gösterme

ş. 3b/13, 4a/4, 6b/8

saç saç

s. +ı 13b/8,

s. +ın 2a/9, 4a/13, 13b/15, 13b/9

şadağ Moğ. yay

ş. 21a/10

ş. +ı 9b/10

ş. +nı 9b/11, 9b/12, 9b/13

şadağlı yaylı, yayı olan

ş. 11a/5, 15a/6, 15a/7, 17a/14, 33a/12

şadağlık yaylı, yayı olan *krş.* **şadağlı**

ş. 10a/16

şāf¹ Ar. saf, temiz

ş. 10a/12

şāf² Ar. saf, düzen

ş. (*şāftutup*) 23b/7

sağır bir tür zırh

s. 16b/9, 17a/4

şahib Ar. sahip, malik

ş. (*şahib-i cemāl*) 32b/12

ş. (*şāhib-i kırān*) 36b/10

sakla- saklamak, korumak

s. -p 21a/12

sal- koymak, yerleştirmek; salmak

s. -dı 20a/10, 27b/8, 29b/2, 29b/4

s. -dılar 17b/13, 26b/7, 9a/14

s. -ğıl 14a/9

s. -ıp 3a/6, 8a/11, 8b/13, 13b/1, 13b/9,
19a/14, 25a/6, 26a/10, 26a/13, 28b/7

salım uzak, ırak

s. +da 33a/12

sana- sanamak, hesaplamak, hesaba sokmak

s. -madılar 7b/3

s. -madın 8a/8

şandal Ar. sandal ağacı

ş. 15b/10, 16b/1

şandūk Ar. sandık

ş. 3a/12, 16b/7, 17a/3

ş. +dur 3b/1

san sayı

s. +ğa 7b/3

sansız sayısız, pek çok

s. 23b/2

sağa sana

s. 2b/12, 3b/13, 4b/13, 9a/6, 22b/9,
31b/10, 32a/13

sarāy Far. saray

s. 2a/13, 10b/13,

s. +da 2a/7, 34a/12

s. +dın 2a/12

s. +ğa 10b/14

s. +ğa 31a/7, 31a/9

sarığ sarı

s. 24b/2

sat- satmak

s. -ıp 8a/14

satuğ satış, satım

s. 22b/4

satuğcı satıcı

s. +larmız 22b/2

s. +larmı 21a/12, 21b/1

s. -ur 7a/13

savışkan saksayan

s. 15b/15, 16a/13

şavut zırh

ş. 16b/10, 16b/11, 16b/12, 16b/13,
16b/5, 16b/6, 16b/6, 16b/7, 16b/8,
16b/9, 16b/9

ş. +nı 16b/11, 16b/13, 16b/14, 16b/15,
16b/15, 17a/1, 17a/2, 17a/2, 17a/3,
18a/4

sebeb Ar. sebep, neden

s. 23a/9, 29a/11

s. +din 4a/13, 19b/4, 26a/10

sékiz sekiz

s. 24a/2

sékizinci sekizinci

s. 10b/4

seksen seksen

s. 39a/5, 39a/5

selām Ar. selāmün aleyküm, merhaba

s. 9a/4, 9a/5, 11a/5, 14a/7, 26b/7, 26b/9, 28b/4

s. +nı 1b/1, 18a/10, 35a/12, 30b/10

s. 2b/3, 4a/7, 4b/10, 4b/14, 4b/7, 13b/11, 14a/10, 14a/11, 14a/12, 14a/9, 15b/14, 22b/10, 22b/11, 22b/11, 27b/5, 32a/14

s. +din 24b/4

s. +i 4a/10, 11b/1, 14a/3, 32a/3

s. +i 8a/11, 11b/8, 12a/11, 12a/7, 14a/14, 14a/15, 14a/2, 14a/5, 15a/1, 15a/10, 15a/11, 15a/13, 15a/8, 18b/16

s. +ni/ñki 3a/14

sepkül sivilce

s. 2b/13

serke serke, erkek keçi

s. 15a/5, 17a/4

sesken- korkmak, çekinmek

s. -ip 18b/5

sév- sevmek, hoşuna gitmek

s. -gen 31a/2

s. -gil 34a/8

s. -üp 9a/8

sévinçi müjdeli haber

s. 31a/2

sévgi sevdâ, muhabbet, aşk

s. 4a/7

sévin- sevinmek, mutlu olmak

s. -diler 2b/8, 12a/10

s. -erler 4b/7

s. -üp (sévnüp) 12a/8, 7b/14

sévnüş- birlikte sevmek

s. -tiler 11a/13

şifat Ar. sıfat, vasf

ş. +ı 15a/11, 15a/2, 15b/13, 16b/2, 24a/2

şifatlig Ar.+T. gibi

ş 13b/10, 13b/11

sık- sıkamak

s. -ıp 19a/10

sılı güzel, gösterişli

s. 2a/8, 3b/13, 4a/1, 4a/12, 4a/6, 4a/8, 4b/3, 4b/7

s. +nı 4b/5

sına- sınamak, denemek

s. -r 26b/15

sırğak hastalık; hasta

s. 24b/1

s. -dın 25a/6

sırğaklıg hasta

s. 25a/1

s. +lığın 24b/11

sırık sırık

s. 15a/14

sırt dış

s. 13b/1

s. +ı 32b/4

sıyla- saygı göstermek

s. -dı 32a/2

siz siz

s. 4a/3, 9b/13, 10a/9, 14b/3, 20b/9, 26a/15

s. +dedur 26b/1

s. +den 3a/13

s. +din 31b/8

s.+ ge 9b/1
s. +inki 14b/4
s. +lerniñ 7b/10
s. +ler 5b/2, 6a/3, 8a/4, 10a/13, 10a/7, 11a/14, 11a/6, 11b/1, 11b/11, 11b/15, 20b/8, 22a/14, 22b/1, 22b/3
s. +lerdin 20b/2, 20b/3
s. +large 5b/3, 7b/11, 7b/11, 11b/9, 12a/6, 13b/13, 27a/8
s. +lerni 12b/7, 20b/4
s. +lerniñ 8b/1, 12a/9, 20b/10
s. +ni 11b/2, 12a/10, 12a/3, 12a/4, 13a/15
s. +niñ 4a/2, 7b/10, 8a/4, 12a/5, 12b/14, 21a/6

sol şu

s. 18b/10, 18b/15

soñ sonra

s. 3a/7, 3b/11, 3b/9, 4a/14, 4a/4, 4a/8, 4b/1, 4b/3, 4b/5, 5a/12, 5a/13, 5a/5, 5b/11, 5b/5, 5b/8, 6b/5, 7a/15, 7b/11, 8b/6, 8b/9, 9a/3, 9b/12, 9b/4, 10a/14, 10b/16, 11a/8, 11b/14, 12a/9, 12b/11, 12b/12, 12b/3, 12b/5, 13a/9, 14b/13, 14b/8, 15a/13, 15a/15, 15a/2, 15a/4, 15b/11, 15b/13, 15b/2, 15b/5, 15b/7, 16a/5, 16b/7, 17a/6, 17a/9, 17b/14, 18a/10, 18a/9, 19a/10, 19a/13, 19a/14, 19a/15, 19a/6, 19b/10, 19b/8, 21a/1, 21a/4, 21b/11, 21b/15, 21b/5, 22b/1, 22b/13, 23a/11, 23b/14, 24b/2, 25a/9, 26a/1, 27b/6, 28a/14, 28b/12, 2a/12, 2b/7, 30a/14, 30b/6, 31a/4, 32b/6, 33a/8, 34a/5, 35a/13, 35a/14, 35a/15, 35b/1, 35b/10, 35b/11, 35b/12, 35b/13, 35b/13, 35b/14, 35b/15, 35b/15, 35b/2, 35b/2, 35b/3, 35b/5, 35b/5, 35b/6, 35b/6, 35b/9, 36a/1, 36a/1, 36a/11, 36a/12, 36a/14, 36a/15, 36a/2, 36a/3, 36a/3, 36a/4, 36a/5, 36a/5, 36a/6, 36a/7, 36a/9, 36a/9, 36b/1, 36b/10, 36b/11, 36b/12, 36b/12, 36b/13, 36b/14, 36b/14, 36b/14, 36b/15, 36b/3, 36b/3, 36b/4, 36b/6, 36b/6, 36b/7, 36b/7, 36b/7, 36b/8, 36b/8, 36b/9, 37a/1, 37a/1, 37a/3, 37a/3, 37a/4,

37a/4, 37a/5, 37a/6, 37a/6, 37a/7, 37a/7, 37a/8, 37a/8, 37a/9, 37b/11, 39a/2

s. +ıda 23a/2

s. +ızdın 12b/14

soñra sonra

s. 7b/1

sora- sormak

s. -p 34a/14

s. -r 27a/1

sor- sormak krş. sora-

s. dı 10a/5, 4a/5

s. -dılar 20b/6, 22a/5, 26b/4, 31a/8, 6a/3, 8b/10

s. -ğan 11b/3, 7a/4

s. -ma 7a/13

s. -may 26b/2

s. -salar 12b/2

s. -sañ 2a/2, 34a/13, 34a/13

s. -sañız 12a/2, 6a/2

s. -sun 7a/14

soy- (hayvan) kesmek

s. -a (*soya almadılar*) 20b/15

s. -dı 20b/16

s. -up 20b/14

södre- sürümek, sürüklemek

s. -diler 12b/6

sön- sönmek

s. -mes 3a/5, 11b/14

söyle- söylemek, konuşmak

s. -r 7a/3

söz söz, kelam, ifade

s. 8a/15, 20b/11, 26b/3, 31a/12

s. +de 20b/5

s. +ge 22b/5, 31b/14

s. +i 7b/14, 8b/1

s. +idür 8b/2

s. +ige 25a/4
s. +imizni 7b/9
s. +ini 27b/14
s. +iñiz 8b/1
s. +ler 3a/3, 7a/15
s. +ni 5b/9, 9b/4, 11a/8, 12a/10, 12a/8, 13b/1, 18b/12, 27a/3
s. +üm 8a/6, 8b/3
s. +ümdin 11b/10
s. +ümni 6b/10, 20b/8
s. +üñ 14a/15
s. +üñizni 8a/5
sözle- söylemek, konuşmak
s. -gendek 10b/16
sözleş- konuşmak, sohbet etmek
s. -e 25a/6
s. -şip 34a/10
s. -ti 22a/14
suğur- çıkarmak, koparmak
s. -up 33b/11
sultân
s. 1b/12, 1b/13, 23b/10, 23b/13, 23b/14, 23b/8, 24b/2, 25a/3, 32a/2, 35a/4, 37b/13, 37b/14, 37b/8, 37b/9, 38a/14, 38a/14, 38a/15, 38a/6, 38a/8, 38a/8, 38b/5, 38b/6, 5a/6, 5a/7
s. +ğa 24b/8, 32b/6
s. +ge 31a/6
s. +nı 24b/11, 25a/7
s. +nıñ 1b/13, 31a/11
sun- sunmak, vermek

s. -madı 19a/5
sunmak sunmak, vermek
s. 26b/10, 26b/12
şüret Ar. suret, şekil, görünüş
ş. +i 15a/4, 15a/6, 15a/9, 15b/11, 15b/3, 15b/5, 15b/7, 15b/9, 15a/12, 15a/14
suv su
s. 8a/9, 28b/10
s. +ğa 10a/10
s. +ı 24b/1
s. +ıdın (*suyıdın*) 14a/8
s. +ının 28a/2, 29a/14
s. +nı 10a/7, 10a/11, 10b/12
s. +nıñ 10a/3, 26a/9
suyurğal Moğ. bağış, hediye, armağan
s. 31b/8
suyırğı- Moğ. bağışlamak *krş.* **suyurğa-**
s. -dı 14b/13
suyurğa- Moğ. bağışlamak, hediye vermek
s. -sañız 12b/10
sür- sürmek, çıkarmak
s. -di 2b/8, 5a/13, 18a/13, 29b/15
s. -gen 8b/11
süymek sevmek, hoşuna gitmek
s. -im (*süymegim*) 4a/12
süyün- sevinmek, mutlu olmak
s. -üp 6a/15

Ş

şā < şah şah, padişah *krş.* **şāh**
s. 39a/4
şāh Ar. şah, padişah
ş. 23b/10, 23b/13, 23b/14, 24b/11, 24b/2, 24b/8, 25a/3, 25a/7, 34b/11,

34b/11, 35a/14, 35a/15, 35a/9, 38a/4, 38a/5

şāhzāde Far. şehzade
ş. +herdin 25b/9
şarāb Ar. şarap, içki

ş. 32b/10
 ş. +lar 11b/13
şart Ar. şart, koşul
 ş. 32b/14, 33b/4
şay hazır, anık
 ş. 21a/6
şāyed Far. şayet, eğer
 ş. 22b/6, 24b/9, 32a/6
şefā'at Ar. şefa'at, aracılık
 ş. +ıdın 30b/11
şehir Far. şehir, kent
 ş. 24b/7, 25b/5, 25b/6, 26a/1, 26a/10, 2a/3
 fī-ş. 24a/2
 ş. +de 18a/8
 ş. +din 21a/11
 ş. +ge 23a/1, 25a/7, 26b/13
 ş. +ler 20a/9, 23a/11, 23a/8
 ş. +lerin 26a/12
 ş. +lerni 28b/2, 30b/2
 ş. +ni 23a/1, 23a/4, 23b/15, 23b/5, 25a/8, 26b/12
 ş. +niñ 2a/4, 26a/2, 26a/7
 ş. +i (*şehri*) 26a/5
 ş. +ide (*şehride*) 18b/3, 19b/11
 ş. +idin (*şehridin*) 6a/2, 23a/6, 23b/3
 ş. +ige (*şehrige*) 12b/12, 19b/10, 21a/11, 22b/14, 23a/15, 23b/4, 25a/10, 25a/12, 25b/3, 25b/4, 26a/2, 28b/12, 30b/1, 30b/3
 ş. +imiz (*şehrimiz*) 26a/14
 ş. +imizge (*şehrimizge*) 26b/4
 ş. +in (*şehrin*) 26a/8
 ş. +ini (*şehrini*) 23a/7, 23b/5, 28a/14
 ş. +iniñ (*şehriniñ*) 24a/5, 25a/14, 26a/9
 ş. +iñni (*şehriñni*) 23b/9

ş. +ni (*şehrni*) 23b/1
şehirneşin F. şehirli, şehir sakini
 n. 39a/7
şekil Ar. şekil, biçim
 ş. +i 15b/1, 16a/1
şerh Ar. şerh, ayırma
 ş. +irniñ 25a/4
şeytān Ar. şeytan
 ş. 3a/2
şecere Ar. şecere, soy kütüğü, silsilenāme
 s. +din 35a/2
şikār Far. av; avlanan hayvan
 ā. +ğa 30b/14
şol şu
 ş. 3a/13, 3a/14, 10a/1, 22a/11, 25a/15, 28b/1, 28b/7, 2a/7, 32a/4, 32a/4
şu'le Ar. şule, ışık, parıltı
 ş. 2b/5
şüm Ar. uğursuz, şom
 ş. +lar 8a/6
 ş. +larnıñ 8a/15
şümluḵ Far.+T. uğursuzluk, kötülük
 ş. +ımızdın (*şümluḡımızdın*) 27b/6
 ş. +ıdın (*şümluḡıdın*) 24b/4, 27a/2
 ş. +ımızdın (*şümluḡımızdın*) 27a/5, 27a/12
şunḡar sungur, ak doğan
 ş. 4a/2, 15a/1, 16a/11, 4a/12,
şunḡar ḡuşı sungur, ak doğan
 ş. 17b/9
 ş. +um (*şunḡar ḡuşum*) 4a/14
şükran Ar. şükran, minnetarlık
 ş. +ıñ 12a/11

T

ṭā' atkār Ar. itâatkâr, uysal, mutî

ṭ. 32a/5

ṭabak tabak, kap

ṭ. +ka 13b/9

taban taban

t. 16a/1, 16a/8

tağ dağ

t. 10b/14, 23b/3, 33a/10

tura t. 3a/5

ḳara t. 3a/12

tağ. +ıdın 3a/5

t. +ına 33a/6

ḳara t. +nıñ 10a/8

t. +nıñ 10b/15

tağ dağ *krş.* **tağ**

tağına 5b/14, 33a/5

tahta Far. tahta

t. +sı 3b/6

ṭākat Ar. takat, kuvvet

ṭ. +ımız 7b/8

taḳdīr Ar. takdir, beğenme

t. +i 23a/10

t. -i allāh 26b/10, 27a/14

t. +iğa 19a/4

taḳ dağ *krş.* **tağ**, **tağ**

t. +ka 10b/13

taḳı daha

t. 2a/5, 2a/6, 2a/9, 2b/8, 5a/13, 9a/11, 11b/9, 12a/1, 12b/9, 13a/10, 13b/2, 14a/15, 14b/12, 14b/9, 20a/10, 20a/14, 20b/2, 22b/14, 24b/10, 26b/15, 27a/7, 32a/15, 33a/12, 33b/8

tala- dalamak, yağmalamak

t. -dılar 21b/3

t. -yık 21a/5

ṭāl'i Ar. talih, şans

ṭ. +ın 18b/5

ṭ. +ıñde 18b/6

tamaḳ damak; yemek

t. +ında (*tamağında*) 26a/5

tamām Ar. tamam, bütün

t. 7a/15, 12b/3, 24b/1, 25a/4, 25a/5, 26b/13, 27b/10, 27b/6, 27b/8, 30a/13, 39a/1

t. +ı 23b/6, 39a/6

t. +ın 17a/6, 25b/8, 25b/11, 27a/4

tamğa damga, işaret, mühür

t. 14b/14, 15a/2

t. +ları 28a/12

t. +ların 22b/7

t. +m 4a/13, 4a/14

t. +mızın 22b/3,

t. +ñ 15a/1, 15a/10, 15a/12, 15a/14, 15a/4, 15a/5, 15a/9, 15b/1, 15b/10, 15b/13, 15b/3, 15b/5, 15b/7, 15b/9, 16a/1

t. +sı 4a/14, 16b/1, 16b/2

t. +sın 22b/5

tamuğ Soğd. tamu, cehennem

t. 30a/1

ṭanbur Ar. tanbur, telli çalgı

ṭ. 34a/10

tanı- tanımak

t. -dı 11b/7

t. -dılar 11a/6

tañ' acayıp

t. (*tañ kaldı*) 13b/15, (*tañ 'acāyib ḳalıp*) 17b/1, (*tañ 'acāyib turup*) 20a/4

t. +la 3a/15

t. +lası 3a/15, 23b/12

tañ² sabah, tan

- t. 8b/8, (*tağ attı*) 27b/1
- tağsuğ** acayip, şaşılması
t. 22b/6
- tap-** bulmak
t. -ıp 4a/5, 22a/7, 34a/3
t. -madılar 3b/2, 9b/10
t. -mağan 7a/9
t. -sa 7a/9
t. -up 10b/5
- tapşur-** teslim etmek, vermek
t. -dılar 6b/4
t. -ur 16a/4, 30a/4
- taptur-** buldurmak
t. -dı 18b/13
- taraf** Ar. taraf, yön, cihet
t. +ge 27b/15
t. +ıge 28a/14, 38b/11, 38b/12, 28b/15, 28b/7, 29a/15, 29b/12
- tarak** tarak
t. 15a/12, 16a/1
- tara-** taramak
t. -sa 2a/9
- tarih** Ar. tarih
t. 35a/2, 35a/4, 38a/1
t. +idin 18a/10
t. +ka 25b/5
t. +ke 38b/8
- tarıka-** dağılmak
t. -dı 29a/4, 29a/10
- tart-** çekmek
t. -ıp 12b/6, 32b/6
t. -kan 12b/14
- tart/a/al-** çekememek
t. -manmın 12b/10
- taş** taş, kaya
t. 2a/7, 28b/9, 32b/15
t. +dın 30b/7
- t. +ılar 23b/3
t. +ın 3b/11
- taş-** taşmak
t. -ıp 10a/12
- taşkarı** dış, dışarı
t. 2a/14, 23a/10
t. +ını 2a/13
t. +ısı 3a/14
- taşla-** taşla vurmak; terk etmek, bırakmak,
t. -ğan 28b/8
t. -p 20b/1, 26a/9, 30a/10
t. -rının 10a/10
- tavâf** Ar. tavaf, Kutsal sayıp etrafını dolaşma, ziyaret etme
t. 30a/10
- tavuk** tavuk
t. 8a/10
- tay** iki yaşına kadar olan at yavrusu, tay
t. 6a/5, 28b/10, 28b/8, 29b/10, 29b/7
t. +ğa 29b/10
t. +nı 28b/7
- ta'yîn** Ar. tayin, bir göreve yerleştirme, atama
t. 14b/13
- tay-** kaymak, dengesini kaybetmek
t. -u 11b/2
- ta'zîm** Ar. tazim, saygı gösterme, ululama
t. 32b/13
- te'âlâ** Ar. Allah, Hak, Tanrı
t. 13b/8, 14a/7, 20a/10, 23a/12, 30a/7, 30b/10
t. +dın 14a/8, 25a/13
t. +ğa 33b/3,
t. +nı 30b/4,
t. +nın 14a/11, 19a/5, 23a/7, 23a/9, 27a/14, 28b/8
- tebre-** sallanmak, silkinmek
t. -diler 23b/3

tedbîr Ar. önlem, çare

t. (*tedbîr kılarım*)19a/5

tê- demek, söylemek

t. -di 2b/10, 2b/13, 2b/4, 3a/1, 3a/11, 3a/13, 3a/14, 3a/15, 3a/3, 3b/15, 3b/2, 3b/5, 4a/1, 4a/10, 4a/3, 4a/4, 4a/7, 4b/13, 4b/8, 5a/1, 5b/7, 5b/9, 8b/1, 8b/5, 10a/11, 10a/13, 10a/7, 10b/1, 11b/11, 11b/3, 11b/5, 11b/8, 12a/14, 12a/9, 12b/11, 12b/8, 14a/13, 14a/2, 14a/3, 14a/4, 14a/6, 14b/1, 14b/3, 14b/4, 15a/2, 19a/1, 19a/1, 19a/10, 19a/13, 19a/5, 20a/13, 20b/15, 20b/3, 20b/4, 21a/5, 21a/8, 22b/11, 22b/2, 24b/11, 25a/2, 25a/3, 26a/15, 26b/11, 26b/3, 27a/14, 27b/14, 27b/8, 28a/1, 28b/6, 29a/11, 30a/11, 31a/3, 31b/10, 31b/11, 31b/14, 31b/15, 31b/7, 31b/8, 32a/1, 32a/10, 32a/11, 32a/5, 32a/6, 32b/3, 32b/8, 32b/8, 32b/9, 33a/12, 33a/9

têdiler 7b/8, 8a/13, 8a/6, 9b/14, 9b/3, 10a/2, 10b/7, 11a/15, 11b/12, 11b/2, 11b/4, 12a/11, 12a/12, 12a/15, 12a/3, 12a/5, 12a/7, 13a/13, 13a/14, 13b/12, 18b/11, 20b/11, 20b/12, 20b/7, 21a/6, 26b/1, 31a/9

t.-dim 14a/5

têg- değmek, dokunmak

t. -di 31a/10,

t. -er 3b/4, 20b/7

t. -men 30a/11

t. -meñler 27b/9

t. -mesünler 21b/13

têk tek, yalnız

t. 11b/5

temâşâ Far. izleme, seyretme

t. 14b/5, 17a/9

tenge para, bir malın değerinin karşılığı olan para

t. 17b/14

ten Far. ten, vücut, beden

t. +im 24b/3

têñiz deniz

t. 2a/3

t. dêk 14a/15

t. +ine 3a/6

teñri Tanrı, Allah

t. 12a/11, 13b/8, 14a/10, 19a/5, 20a/10, 23a/12, 23a/7, 23a/9, 27a/14, 28b/8, 30a/7, 33b/2

t. +sige 7a/14

têrek kavak, kavak ağacı

t. 15a/10, 16a/15

têrme desenli dokuma

t. 29b/5

tevbe Ar. tevbe

t. 7a/14, 24b/5

têve deve

t. +ge 22a/11, 22a/12

t. +ler 23b/2

t. +lerin 7b/5

têy- değmek, dokunmak *kırş. têt-*

t. -ipdur 20b/11

têz tez, hızlı, hemen

t. 13a/13, 13a/15, 22a/11

tıñla- dinlemek, kulak vermek

t. -maslar 6b/10, 7b/9

tırmaş- tırmanmak

t. -ip 20a/2

tışi dışı, erkeğin karşıt cinsi

t. +sı 14a/9

tiken diken

t. +din 10a/14

tikenlig dik şekilde dikilmiş yaka

t. 10a/1, 10a/7, 10a/8, 10a/11, 10b/12

tik- bahse girmek

t. -ip 17b/5

til dil

t. +inde (*muğ tilinde*) 38b/12

tile- dilemek, istemek

t. -di 33a/2

t. -p 10b/11

ṭillā Far. altın

ṭ. 15b/8, 16a/7

tirgeş- eklenmek, peşine takılmak, koşulmak

t. -ip 13a/10

tirig diri, sağ, canlı

t. 6a/10, 7a/3

tizle- diz çökmek, dizüstü oturmak

t. -diler 19a/10

t. -p 19a/9, 19a/15

tobucaḳ uzun yola dayanıklı at cinsi

t. 5b/14, 31b/1

toḡ- doğmak

t. -aça 2a/2

t. -andın 4b/5

t. -dı 2a/6, 4a/15, 4b/4, 5a/8, 9a/3, 18a/11, 18a/12, 19b/1, 19b/3

t. -ğan 5b/3

t. -ıp 33a/14

t. -masdın 19a/3

t. -mış 2a/10

t. -sa 4b/7

t. -up 4b/7

toḡan doğan

t. -ın 31a/7

toḡur- doğurmak, doğum yapmak

t. -dı 31a/5

toḥm Far. tohum

t. +ı (*toḥmı*) 14a/10,

toḳ- *krş.* toḡ-

t. -қан 34a/15

t. -қанmın 34a/14

toḳta- durmak, duraklamak

t. -p 22b/5

toḳtat- durdurmak, duraklatmak

t. -dı 29b/13

toḳuş çekişme, savaşıma

t. (*uruş toḳuş kılmadılar*) 26a/3

toḳuz dokuz

t. 5a/13, 12a/3, 31a/10, 31a/12

t. +da 25b/15

toḳuzunçı dokuzuncu

t. 10b/4

tol- dolmak

t. -ğan 14b/11

toldur- doldurmak

t. -up 3b/6

ṭon kürk

ṭ. +ın 13b/1

ṭ. +um 9a/6

tonluḳ kürklü; varlıklı, zengin

t. 10a/16

toḡuz domuz

t. 18a/12

t. +ge 4b/9

torḳa ipek kumaş türü

t. 17a/1

torḡa *bk.* torḳa

17a/5

toy- doymak

t. -mas 4b/11

toz- eskimek, yıpranmak

t. -ğan 21a/14

tuhfe Ar. hediye

t. 39a/5

tökül- dökülmek

t. -ür 2a/9, 2a/10

töl hayvanın yeni doğmuş yavrusu

t. 5b/6

t. +i 14b/8

t. +ini 18a/5
tör evin en değerli yeri, baş köşe, tör
t. +ge 6b/15
töre asilzade, aristokrat, soylu
t. 7a/7, 7a/9, 7a/10
tört dört (sayı)
t. 13a/3, 13a/7, 13b/3, 13b/5, 14b/7, 25b/9, 38a/3
törtüncü dördüncü
t. 10b/3, 18a/5
tul dul
t. 5b/12, 6a/10, 27a/10
tula- debelenmek, tepinmek
t. -dı 29b/10
tur- durmak, ayağa kalkmak
t. 2b/12, 2b/15, 3a/11, 5b/13,
t. -a (*tura sal-*) 13b/1, 25a/6, 28b/7, (*tura kél-*) 32b/13, (*tura at-*) 3b/3, 3b/4, 8b/13
t. -dı 22b/5, 33a/6, 39a/3
t. -dılar 8b/13, 10a/3, 10b/15, 11a/16, 11b/6, 23b/7, 25a/9, 25b/5
t. -ğaç (*bara turğaç*) 23a/3
t. -ğan 13a/12, 38b/12
t. -ğanda 5b/15, 28b/13, 29b/5
t. -ğanın 22a/10
t. -ıp 2b/13
t. -sa 20a/1
t. -sam 20a/9
t. -uñızlar 10a/2
t. -up 7a/3, 7a/3, 20a/4, 22b/8, 25a/11, 30a/13, 32b/13
t. -ur 3a/12, 4a/12, 4a/14, 5a/11, 6a/5, 10a/1, 13a/15, 18a/10, 18a/8, 20b/5, 29b/7, 32a/5, 35a/11
t. -urda 25a/6
turna turna
t. 15b/3, 16a/12, 17b/10

tuş taraf, yan
t. (tuş tuşdın) 21a/15
tut- tutmak
t. -ar 17b/5, 20b/8
t. -arga 6b/4
t. -armin 10a/10, 27b/13
t. -arsın 21b/7
t. -ayın 32a/3
t. -dılar 5a/4
t. -tı 22b/9, 25a/7, 28a/2, 29b/13, 31b/3
t. -up 5b/15, 6b/14, 20b/16, 23b/7, 30a/9, 31b/15
t. -updur 21b/4
t. -updurlar 26a/13
tüñi kuş Far. dudu, dudu kuşu
t. 3a/5, 3b/10
tuğan sürme, kuhl, göze sürülen ilaç
t. 11a/10, 16a/6
tutmağ tutmak
t. +ka 5b/4
tutul- tutulmak
t. -dı (*ağzı tutuldu*) 28b/11
tuy- duymak
t. -a 28b/15
t. -sa 14a/12
tüfkür- tükürmek
t. -se 2a/9
tükel hep, bütün
t. 19a/12
tüken- tükenmek, bitmek
t. -di 6a/6
t. -mes 3a/5, 11b/14
tülki tilki
t. 5a/7, 13b/3
tümen on bin
t. 18a/2

tün gece

t. 2b/7, 3a/6, 21a/9

tünekü dünkü

t. 8a/13

tüp dip

t. 26a/5

t. +i (*tübi*) 18a/8

t. +ide (*tübide*) 19b/15

t. +ige (*tübigе*) 25b/14

t. +in (*tübin*) 6b/4

türlüg çeşitli, türlü

t. 11b/13, 18a/2, 34a/10

tüş¹ rüya

t. 4a/11, 5b/6, 7b/11, 18b/4

tüş² öğle vakti

t. 3a/15

tüş- düşmek, inmek

t. -er 10a/13, 32b/15

t. -ken 28b/10

t. -ti 23a/1, 26a/15, 28b/14, 28b/9, 29b/6, 31a/7, 32b/10, 32b/9, 33b/8

t. -üp 22a/13, 23b/6, 26b/8, 38b/15

t. -üpdür 2b/13

tüz- dizmek, sıraya koymak

t. -diler 3a/4, 29b/12, 34a/1

t. -mediler 25b/3

U

u ve, ile

u. 4b/1, 14b/14, 16a/1, 16a/13, 16a/8, 24b/10, 26a/13, 37b/15, 38a/10, 38a/14, 38a/15, 38a/7, 38a/8, 38b/3, 38b/4, 38b/4, 38b/6, 38b/7

uç uç

u. 3b/6

uğurlık uğurlu kutlu

u. 21b/6

ulaş- ulaşmak, varmak

u. -ıp 18a/7

uluğ ulu, büyük *krş.* **uluğ**

u. 14b/7, 17b/14

uluğ ulu, büyük

u. 7a/3, 23a/14, 23b/1, 23b/10, 25a/14, 25b/7, 29a/14

u. +ımız 26b/4

u. +ına 6b/12

u. +lardın 7a/14,

u. +ların 6b/15

uluğ ulu, büyük

u. 12a/2, 13a/3, 13a/4, 13a/7, 14b/5, 16a/3, 18a/2, 18a/6, 21a/13, 25b/9, 27b/12, 31a/5, 35a/11

u. +larım 12a/9

uluğçı üst düzey yönetici

u. 18b/8

ulus ulus, millet

u. +ı (el ulusu) 18a/1

una- hoşla gitmek, beğenmek

u. -madı 12a/4

u. -madılar 10b/6

u. -mas 7a/5

u. -sañız 14b/3

ur- vurmak, çarpmak

u. -dı 2b/5, 20b/1, 33b/4

u. -ğıl 32b/3

uran nara, nida

u. +ı 16a/2, 16a/4, 16a/5, 16a/5

u. +nıñ 15a/2, 15a/4, 15a/5, 15a/8,
15a/10, 15a/12, 15a/14, 15b/1, 15b/3,
15b/5, 15b/6, 15b/8, 15b/10, 15b/12,
15b/15

u. +ları 11a/10, 28a/12

u. +ların 14b/15

uranla- nara, slogan atmak

u. -şıp 16a/4

uruğ boy, kabile

u. 12a/1, 12a/7

u. +dın 19b/6

u. +dınımız 12a/3

u. +ı 5a/10, 5a/10, 5a/11, 27b/10, 29a/5

u. +ıñ 27b/7

uruk boy, kabile *krş.* **uruğ**

u. 13a/3

u. +nı 27a/5

u. nıñ 27a/4

uruş vuruş, savaş

u. 25b/2, 26a/3, 26b/5, 28a/15

u. +ığa 25b/3

u. +ka 15a/7, 16b/4, 33b/3

uruş- vuruşmak, savaşmak

u. -kalı 23b/7

u. -madılar 26b/13

u. -may 28b/12

u. -tılar 23b/12

u. -up 14b/10, 23b/4

u. -urğa 26b/9, 28b/5

ustädlik Far.+T. üstatlık

u. +ıdın (ustädliğıdın) 12b/1

uşbu bu, işte bu

u. 6a/7, 8a/2, 10a/7, 14b/14, 16a/2,
18a/7, 19b/2, 24a/5, 30b/5, 34a/8

uyatsız ayıp, hata

u. 2b/15

uyğan- uyanmak

u. -dı 18b/5

uykla- uyumak

u. -p 32b/11

uyku uyku

u. +da 18b/4

uzun uzun

u. 13b/15

Ü

ü *krş.* u, vu, vü

ü. 3a/6, 9a/1, 9a/11, 14a/15, 16a/3,
16a/4, 16b/1, 16b/4, 17a/14, 17a/7,
22a/2, 23a/12, 23b/6, 24b/11, 27a/11,
27a/12, 27a/9, 27b/11, 30b/2, 32a/15,
33a/12, 36a/7, 38b/1

üç üç

ü. 5a/14, 5a/8, 5b/3, 6a/5, 6b/9, 7b/1,
8a/1, 8b/15, 8b/4, 8b/6, 9b/4, 10b/12,

11a/11, 13b/5, 17a/13, 17a/15, 21b/2,
21b/5, 28b/7, 32a/14, 33a/9

ü. +imiz 6a/6

üçün için

ü. 3a/2, 3b/7, 6a/8, 6b/6, 6b/8, 9b/3,
10b/12, 11b/1, 12a/11, 13b/11, 14a/1,
14a/15, 14a/15, 14a/2, 14a/4, 14a/6,
21b/6, 22b/13, 24b/11, 26b/9, 27b/13,
27b/5, 27b/9, 32a/8, 39a/5

üçüncü üçüncü

ü. 5a/9, 8b/7, 10b/3, 14b/8, 18a/3,
20a/4, 21b/12

ü. +si 10b/8

üç yüz üç yüz

ü. 21b/5, 33a/9

üleş- paylaşmak, üleşmek

ü. -ip 9b/2, 9b/8, 9b/9

ü. -mediler 9b/11

ü. -mey 9b/10

ülüş nasip, kısımet; pay, hisse

ü. 9b/11

ünde- konuşmak, söylemek

ü. -p 31b/13

ürk- ürkmek, korkmak

ü. -ti 29b/10

ü. -üp 29b/11

üzre üzere, üzre *krş.* **üzre**

ü. 26b/6

üst üst, yüzey

ü. +ide 17a/7

ü. +ige 30b/7, 33b/12, 38b/10

ü. +ine 28b/10

üş üç *krş.* **üş**

ü. 23a/7

üşüş üç tane

u. 9a/13

üy ev, barınak

ü. 15b/13

ü. +deki 30b/14

ü. +ge 11b/13, 32b/10

ü. +i 29b/5

ü. +leri 39a/1

ü. +lerige 21a/2

üyeñkü akça ağaç, isfendan ağacı

ü. 15a/13, 16a/15

üz- koparmak, çekip almak

ü. -üp 20a/16, 25a/10, 29b/1

üzre üzere, üzere

ü. 12a/1, 26b/7

üzül- koparılmak, kopmak, kesilmek

ü. -di 29b/5

V

va

v. 34b/2, 35a/5

va'de Ar. mühlet, mehil, vade

v. 28b/5

va'd Ar. vaat, söz verme, üstüne alma, taahhüt etme

v. +ıñ 32b/14

vağ'a Ar. vaka, hadise, olay

v. +nı 8a/2

vağt Ar. vakit, zaman

v. 2b/11, 30a/8, 33a/14

v. +da 13a/5, 26a/4, 28b/1, 34a/1

v. +ı 7b/13

v. +ıda 3a/15

vāle Far. nale, inleme

v. 32b/3

vaşiyet Ar. nasihat, öğüt, vasiyet

v. 5b/9, 6b/12

v. +leriga 7b/2

v. +im 5b/3

vefāt Ar. vefat, ölüm, ölme

v. 18a/15

velī Ar. veli, Allah'ın dostu ve sevgili kulu

v. 26b/2, 26b/3, 26b/5

v. +ge 35a/1

vīrān Far. viran, yıkık, harap

v. 23a/9, 26a/1, 28a/14

vilāyet Ar. vilayet, il

v. +ler 30b/2

vü *krş.* ü, u, vu

v. 2a/5, 2a/6, 2a/6, 2b/6, 10a/13, 14b/14, 14b/9, 16b/5, 17a/14, 17b/2, 17b/7, 18a/10, 20a/6, 20b/16, 23a/10, 23b/13, 24b/13, 25a/7, 27a/4, 30b/10, 31a/15, 31b/1, 34b/15, 38b/1, 38b/11, 39a/1, 39a/1, 39a/1, 39a/3

Y

yā veya, ya da

y. 2a/13, 3b/3, 6a/6, 8a/10, 8a/9, 8b/1, 22a/2, 26b/5

yābān Far. yaban, ıssız yer

y. +da 17a/10, 17b/3

yafrak yaprak

y. 2a/8

yağ yay

y. +ğa 3b/6

y. +ı 21a/8

yağır kürek kemiği

y. +ında (*yağırında*) 18b/15, 18b/9

y. +ısında (*yağırısında*) 9a/4

yağırılı yaralı, yarası olan

y. 9a/5

yağış iyi, güzel, üstün; tamam

y. 5b/4, 5b/6, 6b/13, 6b/4, 6b/5, 7b/6, 9a/9, 12b/5, 14a/14, 14b/9, 22b/4, 23a/9, 24b/6, 31b/11, 31b/14, 32a/2

yağışılık iyilik

y. 22b/10, 22b/12,

yaḥud Far. veya, ya da

y. 8a/11

yaқа yaka, giyeceklerin boyunun etrafına gelen kısmı ve bu kısma eklenen türlü biçimdeki parça; kıyı, sâhil

y. 17a/4,

y. +sıda 10a/3, 33a/5

y. +sığa 10a/2

yaқad bir tür zırh

y. 16b/11

yaқın yakın

y. 17a/11, 23b/4

y. +dur 29a/12

y. +ığa 26a/9

yalğan yalan, gerçeğe aykırı

y. 8a/4, 8a/6, 22a/2

y. +dur 24b/9

yalғuz yalnız, tek

y. 19b/10

yalın yalın, sade

y. 33b/8

yaman kötü

y. 5b/13, 6b/7, 14a/13, 18b/4, 23a/9, 24b/14, 31b/4, 31b/6

yamanla- kötülemek, yermek

y. -ğan 9b/14, 9b/15
y. -r 7a/2
yamanlık kötülük
y. 22b/10, 22b/12, 31a/13
y. +nı 30a/10
yana yine, gene, tekrar
y. 3a/6, 4b/1, 5b/4, 7a/1, 8b/9, 9a/1, 10a/13, 10a/5, 10b/13, 11a/11, 11a/12, 11a/13, 11a/8, 11a/9, 11b/1, 13a/2, 14b/1, 15a/11, 15a/13, 15a/15, 15a/6, 15a/9, 15b/11, 15b/14, 15b/2, 15b/4, 15b/5, 15b/9, 16a/1, 16a/13, 16a/8, 16b/1, 16b/4, 17b/2, 17b/7, 20a/2, 20a/6, 21b/10, 21b/10, 23a/3, 26a/2, 26b/11, 27a/4, 29b/15, 30a/14, 33b/10, 33b/7, 34b/15, 38a/12,
yan yan, taraf
y. +ıda 13a/1, 26a/9
y. +ıdağı 2b/6
y. +ığa 27b/2
yan-¹ yaklaşmak
y. dılar 7b/1, 7b/14, 21a/2
y. -dim 24b/5
y. -ıp 31a/1,
yan-² yanmak, kavrulmak, kaygılanmak
y. -dılar 11a/9, 23a/1, 24a/5,
ya' nī Ar. yani, demek ki
y. 23b/15, 24a/4
yapın- örtünmek
y. -ıp 13b/2
yapuş-yapışmak
y. -tı 20a/2, 20a/5
yār Far. sevgili, dost, yardımcı
y. 32b/14
y. (*yār boldı*) 23a/12
y. (*yar yoldaş*) 23a/7, 23a/13
yar ilân, duyuru, haber *krş.car*
y. (*yar sal-*) 9a/14, 27b/8
yarağ silah, araç gereç, hazırlık

y. 16b/4
y. -ın 29b/12
yarağlan- hazırlanmak
y. -dı 23b/1, 23b/10, 25a/12
y. -dılar 27b/11
yar- yarmak, bölmek
y. -alıñ 19a/7
yārān Far. yareb, dost, arkadaş
y. +lar 6a/12, 23b/6, 29a/13
yaraş- yakışmak, uymak, yaraşmak
y. -mapdur 28b/5
yaraştur- yakıştırmak
y. -up 25a/9
yarat- hoşlanmak
y. -ıp 27b/14
yarım yarım, buçuk
y. 16a/1
y. -ıda 21a/9
yarıştur- yarıştırmak
y. -dılar 17a/12
yarlıka- affetmek, bağışlamak
y. -dim 27b/7
y. -p 27b/10
y. -p 9b/13
yarı- aydınlanmak, ışımak, parlamak
y. -dı 9a/3, 19b/1, 31a/5
yaruk parlak, aydınlık, ışıık
y. +ı (yaruğı) 2b/5
yasa- yapmak, etmek
y. -dı 12b/2
y. -dılar 30b/8
y. -ap 12b/3
yaş yaş
y. +ında 18a/13
yaşar yaşında olan
y. 5a/3, 13b/4, 13b/5, 25b/15, 28b/7

yaşur- gizlemek

y. -dı 25b/14

y. -dın 14a/2

y. -dum 14a/3

y. -duñ 13b/12

y. -ğan 13a/11

y. -up 13a/7, 13b/3

y. -updur 13a/13

yat- yatmak

y. -ar 38a/3

y. -arlar 35a/9

y. -armız 23a/3,

y. -dılar 11a/9, 21a/12,

y. -ıp 18b/4, 24a/1, 29b/14, 33b/6, 33b/9

y. -ıpdur 18b/11

y. -kan 35a/6, 35a/7, 35a/8

y. -tı 32b/11

y. -tılar 11a/11, 26a/3

y. -ur 3a/8, 3b/12, 11a/2, 22a/13, 24b/13, 25a/1

y. -urmin 4a/1

yat yabancı, yad

y. 6b/14, 6b/15

yatal- < **yata al-** yatabilmek

y. -madı 17a/12

yav düşman, hasım, yağı

y. 29b/11, 29b/2

y. +dın 25b/13

yaviş- yapışmak

y. -tı 24b/3,

yavuş yakın

y. 2a/11

yay yay, kavis

y. +larımızın 8b/12

y. +ların 8b/13

yaz yaz

y. 33a/10

yaz- yazmak

y. -ıp 33b/13

yazdur- yazdırmak

y. -dı 35a/4

yê- yemek

y. -di 21a/2

y. -diler 11b/13

y. -rmen 7a/8

yêdür- yedirmek, yemesini sağlamak

y. -di (20b/6)

yêgirme yirmi

y. 35a/9, 5a/12

y. +side 25b/6

yeksân Far. yeksan, düz

y. 39a/2

yelbegey elbiseyi giymeden, sırtına atarak, iliklemeden

y. 13b/2

yenge yenge

y. +leri 6b/3

y. +miz 5b/12, 5b/13, 6a/10, 6b/11

yen- yenmek, mağlup etmek

y. -e (*yeñe almadılar*) 26a/8

yêr yer, mevki, mekâm

y. 28b/10, 28b/11, 39a/2

y. +de 10a/9, 17b/2

y. +din 27b/13

y. +dur 27b/14, 10a/9

y. +ge 10a/14, 10a/9, 20a/12, 23b/6, 28b/9, 2a/9, 30a/15

y. +ni 38b/12

yêt- yetmek, yetişmek, erişmek

y. -dim 20b/2, 20b/3

y. -ermiz 35a/1

y. -ıp 28b/4, 29b/13

y. -ıpdiler 10b/13

y. -ken 30b/15
y. -kende 34a/5
y. -kendin 19b/10
y. -künçe 20a/2, 20b/5, 6b/8
y. -se 30a/9,
y. -ti 20b/5, 28a/15, 29b/1, 29b/11,
29b/2, 33b/3, 33b/10

yetim Ar. yetim
y. 19b/8
y. +lerni 19b/12

yeti yeti
y. 19b/13, 25b/14, 25b/5, 5a/3, 5a/6

yetinçi yedinci
y. 10b/4

yeti yüz yedi yüz
y. 25b/6, 38a/1

yêtkür- yetiştirmek
y. -diler 12b/12

yêtmiş yetmiş
y. 33a/8

yêtmiş êki yetmiş iki
y. 18a/13

yêtür- getirmek, alıp gelmek
y. -se 20b/14

yêtüş- erişmek, gark olmak
y. -ti 21b/4

yığaç ağaç; sırk
y. 16a/15, 33b/1
y. +ı 16a/14, 16a/14
y. +ım 4a/12
y. +ın 14b/14,
y. +ıñ 15a/1, 15a/10, 15a/11, 15a/13,
15a/15, 15a/3, 15a/5, 15a/5, 15a/8,
15b/10, 15b/12, 15b/15, 15b/2, 15b/4,
15b/6, 15b/8
y. +қа 2a/8

yığaçlık ağaçlı
y. 10a/9

yığ- toplamak, yığmak
y. -dı 25b/1
y. -dılar 29a/8
y. -ıp 5a/14, 7b/7, 8b/10, 18b/5, 19b/13,
21b/15, 23b/10, 28b/15, 38b/12

yığdur- yığdırmak, toplatmak
y. -dı 28b/1

yıgıl- yığılmak, toplanmak
y. -ıp 9a/13

yığ/ı/- yığılmak, toplanmak *krş.* **yıgıl-**
y. -ıp (*yığlıp*) 34a/7,

yığla- ağlamak
y. -dı 11a/16
y. -ğanga 11a/16
y. -p 29a/4
y. -r 29a/12

yığlaş- birlikte ağlamak
y. -ıp 11a/16, 11a/9, 27b/4
y. -tılar 2b/7

yık- yıkmak, devirmek
y. -a 33b/6, 33b/8
y. -dı 17b/6
y. -dılar 17a/13

yıkıl- yıkılmak, düşmek
y. -a 20a/8,
y. -dı 20a/3, 33b/11

yıl yıl, sene
y. 5a/12, 5a/13, 18a/13, 18a/14, 19b/11,
24a/1, 25a/11, 25a/9, 25b/5, 30a/15
y. +da 25b/6
y. +dın 33a/8
y. +ğaça 39a/3
y. +ında 18a/12

yılan yılan
y. 26a/6, 26a/8

yılkı at, at sürüsü
y. 8b/14, 29b/10

y. +ğa 29b/10
y. +sın 6b/3
yıraq uzak, ırak
y. +dın 3a/10, 22a/13
y. +ka 20a/14
yiber- göndermek, yollamak
y. -di 11b/4, 14a/8, 18a/1, 18a/3, 18a/5, 21b/10, 21b/12, 21b/5, 22a/1, 22b/15, 24b/10, 24b/3, 24b/6, 27b/10, 31a/14, 31a/6, 31a/6, 31b/2, 33a/4, 33a/9, 38b/11
y. -diler 3a/6, 8b/6, 12a/13, 24b/8
y. -eli 12a/12
y. -gil 5a/1, 31a/2
y. -iğler 8b/4, 19a/13
y. -ür 27a/6,
yigit genç, delikanlı, yiğit
y. +ler 20a/11, 20a/13
y. +ler 7b/5, 20b/10, 20b/12, 20b/14, 20b/2, 20b/8, 21a/4
yip ip
y. +ni 32a/14
yok yok
y. 2b/15, 4a/1, 5a/15, 6a/12, 6a/5, 9b/3, 11b/9, 13b/10, 13b/6, 17b/5, 20b/3, 22a/15, 22a/6, 26b/5, 32b/12, 34a/2
y. +dur 4a/9
y. +tur 26b/9, 32a/8
yokalt- kaybetmek
y. -ıp 23a/4
yokla- yoklamak, araştırmak
y. -rsan 32a/8
yol yol, tarik
y. 4b/15, 10b/14, 11a/1, 16a/3, 21b/3, 22b/15, 22b/4, 28b/13
y. +da 22a/14, 22a/5
y. +ğa 19b/12
y. +ı 10a/1, 14a/11
y. +ın 21a/12

y. +larını 21b/7
y. +unı 21b/4
yolbars kaplan
y. 17a/11
y. +nı 17a/13, 17a/15
yoldaş yoldaş, dost
y. 21b/11, 21b/2, 21b/8, 23a/8
yoluk- yüz yüze görüşmek, buluşmak, uğramak
y. -sa 10a/14
y. -tılar 21a/9
y. -up 6a/1
y. -ur 3a/7
yorga yorga, rehvan
y. +sın 7b/5
yoruğ yol, çare
y. +ın 3b/1
yoyul- yok olmak
y. -duķ 27a/3
yulķu- hırpalamak, çekmek, silkmek
y. -p 10a/10
yul- çekmek, yolmak, sökmek, koparmak
y. -up 30a/1
yumurtķa yumurta
y. 8a/10
yunanī Yunanī, Yunanistan'la ve Yunanlılar'la ilgili
y. 37b/7
yunci inci, mücevher
y. 2a/9
yurt yurt, oba; halk, millet
y. 5a/3, 5b/4, 7a/5, 26a/10, 26a/13, 27b/13
y. +ıǵına (*yurdıǵına*) 22a/8
y. +dur 18a/2, 18a/6
y. +ı 26a/5, 28a/1, 39a/2
y. +ıdın 38b/10

y. +ığa 5a/3
y. +ın 7a/2, 9b/14, 23a/8
y. +ının 18a/14
y. +ka 3a/1, 4b/10, 4b/11, 5b/6, 6b/13, 9a/15, 9b/15,
y. +lar 23a/8
y. +larığa 7b/1
y. +larını 23a/12
y. +nın 7a/2
y. +uğunu 4b/15
yügen dizgin
y. +i 39a/6
yügrük yürük, yüğrük
y. 17b/4
y. +de 17b/4
yüg/ü/r- koşmak *krş. yügür-*
y. -üp 20a/16
yüg/ü/rüş- birlikte koşmak
y. -tiler 20a/15
yügür- koşmak *krş. yüg/ü/r-*
y. -di 20a/15
yügür/ü/ş- birlikte koşmak *krş. yüg/ü/rüş-*
y. -üp 11a/4
yügür- koşmak
y. -üp 13a/1, 20a/13, 32b/5
yük yük
y. 22a/12
y. +lerin 22b/7
yüke ıhlamur ağacı, ıhlamur *krş. çüke*
y. 16a/15
yükle- yüklemek
y. -diler 22a/12
y. -nler 22a/11
yüklet- yükletmek
y. -ip 23b/2
yüglüg hamile, gebe
y. 18b/16, 19a/2

yün yün, tüy
y. +ler 34a/9
yüğ yün, tüy *krş. yün*
y. +i 10a/4
y. +ın 10a/10
y. +ini 10a/6
y. +ni 10a/11
yür- yürümek, ilerlemek *krş. yürü-*
y. -di 38b/12
y. -diler 5b/12, 33b/3
y. -e 12b/7
y. -gen 4a/2, 10a/14, 11a/7
y. -geysin 27b/8
y. -mes 21b/3, 21b/4
y. -señ 27b/8
y. -üğ 13a/15
y. -üp 11a/1, 14b/10, 23a/11, 25a/11
y. -ür 17a/10, 22b/4
y. -ürmiz 11b/2
y. -rsizler 11a/15
yürü- yürümek, ilerlemek
y. -di 19b/11, 19b/9
y. -diler 22a/12, 23b/4, 25b/1
yürüt- yürütmek, yürütmesine yardımcı olmak
y. -ür 13b/9, 16a/3
yüz¹ yüz (sayı)
yüz 21b/2
yüz 30b/10
yüz² yüz, çehre
y. +i 32b/3
y. +ide (*yér yüzide*) 28b/11
y. +ige 27b/12
y. +ın 9a/5
y. +iniñ 13b/15
y. +üñe 2b/13
y. +üğizni 12a/5

yüzlen- yönlenmek

y. -diler 28b/13

yüz miş yüz bin

y. 14b/1

yüzlig yüzlü

y. 10a/16

yüzük yüzük

y. +in (*yüzüğün*) 10b/11, 11b/7

y. +ni 11b/6, 11b/9

yüz yèğirme yüz yirmi

y. 25b/7

Z

zā'feran Ar. safran

z. 24b/1, 24b/3

zaḥmet Ar. zahmet, sıkıntı

z. +idin 24b/13

ẓā'if Ar. zayıf, güçsüz

z. 20a/7

ẓālim Ar. zalim, zulüm eden, haksızlık yapan

z. 6b/10, 7b/4, 7b/6

z. +ler 23a/8

ẓālimlḥ Ar.+T. zalimlik

z. 6a/9

zamān Ar. zaman, vakit, süre

z. 20b/13, 22a/12, 28b/7, 33a/12

z. +da 13b/6, 23b/7, 25a/14, 26a/5, 2a/3, 34a/2, 3a/7

z. +ıda 14a/7, 26a/12, 26a/6

ẓarar Ar. zarar, ziyan

z. 21b/13

zāviye Ar. köşe

z. 26a/5, 33a/5

z. +ge 28a/1

zekāt Ar. zekat

z. 30a/8

zencir Far. zencir

z. +ni 32a/15, 32b/1

z. 18a/12

zevḥ Ar. zevk

z. 17a/9, 17b/7

zıkr Ar. zikir, anma

z. 36a/11

ziyāde Ar. ziyade, fazla, çok

z. 28b/3

ziyān Ar. ziyan, zarar; kayıp

z. 26a/7

z. +dur 30b/12

z. +ıdın 26a/12

zuhūr Ar. zuhur, görünme

z. 36b/8

zi'l-ḥicce Ar. Zilhicce ayı

z. +nıñ 25b/6

VII. ÖZEL ADLAR DİZİNİ

1. KİŞİ ADLARI

‘Abdul ‘Azîz Hân	38a/10
‘Abdul Mumin Hân	38a/15
‘Abdullâh Hân	25a/15, 25b/1, 25b/12, 25b/12, 38a/9, 38a/14, 38a/15
‘Abdullaţîf Hân	34b/5
‘Abdulmâlik Velîd	36b/5
‘Abdulmâlik Velîd	36b/5
‘Abdusettâr Hân	38b/7
Abu Müslim Merdi ‘aleyhi Raḥîm	36b/10
Abul ‘Abbâs ibn ‘Abbâs	36b/10
Abul ‘Abbâs İbn ‘Abbâs	36b/11
Aḥmed Hün Havar	37b/10,
Aksak Temür	17a/2, 18b/2, 19b/15, 19b/3, 19b/5, 19b/6, 19b/8, 19b/14, 19b/5, 19b/8, 20a/11, 20a/15, 20a/3, 20b/1, 20b/10, 20b/12, 20b/14, 20b/15, 20b/4, 20a/11, 20a/15, 20a/3, 20a/6, 20b/1, 20b/10, 20b/13, 20b/14, 20b/16, 20b/4, 21a/1, 21a/4, 21a/6, 21b/6, 21b/7, 22b/11, 22b/14, 22b/8, 22b/9, 23a/11, 23a/13, 23a/15, 23b/11, 23b/15, 24b/12, 24b/12, 25a/15, 25a/5, 26a/1, 26a/14, 26b/13, 26b/14, 26b/5, 27a/12, 27a/14, 27a/6, 27a/9, 27b/4, 28a/13, 28b/12, 28b/15, 28b/2, 28b/3, 28b/4, 28b/7, 29b/14, 29b/2, 21a/1, 21a/6, 21b/6, 21b/6, 21b/7, 22a/1, 22a/10, 22b/8, 23a/4, 22b/11, 22b/14, 22b/9, 23a/11, 23a/15, 23b/11, 23b/9, 24b/13, 23b/15, 24b/12, 24b/12, 25a/6, 25b/4, 25b/8, 25a/15, 25a/5, 26a/14, 26b/13, 26b/14, 26b/5, 26b/7, 27a/12, 27a/14, 27a/9, 27b/4, 27b/2, 22a/1, 23a/5, 23b/13, 25b/2, 27a/2, 29b/12, 28b/14, 29b/14, 29b/2, 30a/12,

	30a/3, 30a/5, 30b/1, 30b/5, 30b/6, 32b/11, 32b/15, 33a/1, 34a/2, 34b/3, 34b/4, 38a/7, 30a/3, 30b/1, 30b/6,
Alaṅḡu	10a/1, 10a/13, 10a/4, 10a/6, 11b/4, 5b/12, 5b/13, 6b/4, 6b/7, 7b/8, 8a/15, 8a/3, 8a/5, 8b/3, 9b/14, 11b/6, 5b/5, 7b/7, 8b/6, 5a/7, 6b/3, 10b/11, 12b/12, 7b/14, 8a/1, 9a/3
‘Ālī Ekber Sulṭān	34b/12
‘Ālī Ḥan	1b/12
‘Ālī ibn Abi Ṭālib	36a/15
‘Alim Bék	25b/13,
Almalig	2a/6
Almalık Körklüg/ Sılu	18b/13, 18b/6, 2b/1,2b/3,2b/5, 2b/9, 3b/13, 3b/9, 4a/1, 4a/12, 4a/5, 4a/8, 4b/14, 4b/3, 4b/5, 4b/6, 4b/7
Altun Bék	25b/13,
Altun Ḥan	2a/4, 2b/11, 5a/6,
Alvaşıq Billāh	37a/1
Amarat ‘Abdalmālik İbn Mervan	36b/5
Amarat Abdalmālik ibn Mervanan	36b/5
Amarat Ḥāiṭ Baṭn İbn Mervān Ḥakīm	36b/4
Amarat ‘Oāman	37b/11
Amat Biy	28b/136, 31b/10, 31b/7, 32a/13, 32a/3, 32a/9, 32b/13, 32b/2, 32b/5, 32b/9, 33a/10, 33a/13, 33a/7, 33b/10, 33b/11, 33b/12, 33b/13, 33b/4, 33b/8, 34b/1, 31b/9, 31b/13, 32a/12, 32a/2, 31b/12, 31b/15
Amat Şamat	29b/15
Andarcı	28a/11
Argın Bay	15b/1, 16a/7
Argun ḥan	37b/3

Arslan	1b/12
Aṭlaḳ	28a/10
Avlavçın Alav	33a/13, 33b/11, 33b/12, 33b/3, 33a/10, 33b/9
Aybaş Kara H̱an	16a/10
Baḥman İbn Asfandiyar	35b/10
Baḥram İbn Baḥram	36a/1
Baḥram İbn Hermuz	36a/1
Baḥram İbn Yazdacir	36a/3
Baḥram Sultān Sēvinç H̱oca	38b/4
Baḳī Muḥammed	38b/1
Balaş İbn Feyrüz	36a/5
Balçuman Ata	34a/12
Balın Biy	12b/2, 6a/15, 6b/2, 8a/14
Baraḳ H̱an	34b/6, 38b/6
Barhay H̱an	38a/10
Bayan Doyın	1b/6, 4b/1, 4b/12, 5a/12, 5a/13, 5a/5, 5b/10, 5b/10, 5a/8, 9b/9, 7b/10, 4b/8, 10a/15, 11a/15, 11a/7
Bêrdibêk H̱an	1b/10
Bêrdibêk Sultān	31a/5, 32a/2, 32a/2, 32b/1, 32b/4, 32b/8, 31b/2, 32a/1
Bilgüṭay	4b/11, 4b/4, 5a/5, 5b/11, 6a/14, 6a/5, 6b/11, 6b/2, 6b/5, 7b/1
Bircan Biy	15b/4, 16b/13, 17b/11, 17b/4, 17b/5
Bödenetay	4b/11, 4b/4, 5a/4, 5a/5, 5b/11, 6a/14, 6b/11, 6b/2, 6b/5, 7b/1
Bolca	21a/9
Bolcav	29a/14
Börte Koçın	13a/12, 13a/14, 13a/15, 13a/6, 13b/11, 13b/12, 13b/14, 13b/6, 14a/1, 14a/2, 14a/4,

Bozancir Ȧan	34b/14
Budağ Ȧan	38a/4, 38a/5
Budunęar	5a/10, 13a/4, 13a/8, 14b/15, 5a/9, 5b/3, 6b/9, 7b/1, 9a/1, 9a/10
Buręut Biy	15b/6, 16b/14
Burtağ Ȧan	1b/8, 10b/4
Caday	14b/8, 18b/12, 18b/13, 18b/16, 18b/3, 19a/14, 19a/7, 21b/12, 21b/15, 21b/4, 21b/5, 21b/9, 22a/13, 22a/2, 22a/3, 22a/4, 22a/6, 22a/9, 22b/1, 22b/13, 22b/3, 22b/5, 22b/6, 22b/9, 22b/9, 23a/2, 18a/1, 16b/7
Cā'fer Dīvānķı	36b/11
Cangir Ȧan	34b/10
Canıbēk Ȧan	1b/10, 30b/13, 31b/3, 31b/5, 34a/1, 34a/15, 31a/7, 31a/7, 31a/7,
Caruğ Bēk	27a/14, 27a/15
Celāluddīn Rumī	37b/9
Cemşid	35a/15
Cihāngır Ȧan	35a/7
Çingiz Ȧan	1b/1, 1b/3, 1b/6, 2a/1, 8b/14, 9a/15, 9a/7, 9a/7,9a/8, 9b/6, 18a/12, 37b/2, 38a/2, 34b/15, 11a/6, 9a/10, 9a/14, 9a/9, 10a/7, 10b/2, 10b/5, 10b/9, 11a/12, 11a/14, 11a/16, 11a/3, 11a/6, 11b/11, 11b/14, 11b/2, 11b/4, 11b/7, 12a/10, 12a/13, 12a/7, 12b/11, 12b/12, 12b/3, 12b/4, 12b/5, 13a/11, 13a/15, 13a/2, 14a/14, 14a/3, 14b/11, 14b/14, 14b/4, 14b/7, 14b/9, 15a/15, 15a/2, 16a/10, 16a/14, 16a/2, 16a/8, 16b/4, 16b/5, 17a/15, 17a/6, 17a/9, 17b/13, 17b/3, 17b/7, 18a/9, 18a/9, 18b/3, 34b/1, 34b/2, 35a/9, 38b/14, 38b/8
Cocı	1b/7, 16b/6, 34b/2 <i>krş.</i> Yucı
Cuğaş	28a/8

Cürmat	16b/12
Dara İbn Baḥman	35b/12
Dervīş	38b/6
Ebu Seyyid Ḥan	38a/11
Ebu Seyyid Ḥan	38a/11
Ebul Ḥayır Sanı	38a/1, 38b/1, 38a/13
Ebul Ḥayır Sultān	38b/6, 38a/3
Ebul Muḥammed Ḥan	38b/8
Ebul Muḥammed Ḥan	38b/8
Éknay	28a/6
El-Ḳāhir Billāh	37a/15
El-Ḳāim Billāh	37a/11
El-Maḳşad Billāh Bi‘avn	37a/5
El-Mu Tevekkül Billāh	37a/1
El-Müḳtefī Billāh	37a/5
El-Munḳir Billāh	37a/2
El-Müşfir Billāh	37a/14
El-Müstecir Billāh	37a/13
El-Müstersidullāh	37a/12
el-Muṭaḥḥar Lamrillah	37a/9
El-Mu‘tasim Billāh	37b/1
El-Mu‘temed Billāh	37a/4
El-Mu‘tezir Billāh	37a/6
El-Mütteḳī Billāh	37a/8
El-Nasreddin Billāh	37a/14

Erdeşir	35b/14
Esfendiyar	38a/15
Êşim Hân	34b/9, 35a/6
Ferīddūn ibn Cemşid	35b/2
Feyrūz İbn Yazdacir	36a/4
Fitne-yi Mervān Hırke Āhir Mülūk İbn Umaya Bud	36b/8
Haldar Biy	10b/3, 12a/14, 12b/1, 12b/2, 15b/9, 16b/15
Hālmuhammed	28a/9
Harun Er-Reşīd	36b/13
Hasan	28a/5
Hasr Sultān	38b/3
Hatay	15b/8
Havaşı Bêk	25b/10
Hazret Yafeâ	1b/2, 34b/13
Hermuz İbn Nevşirvān	36a/9
Hermuz İbn Şafūr	35b/15
Hilāfet Abu İshāk	36b/15
Hilāfet El-Kadr Billāh	37a/10
Hilāfet El-Mühtedī Billāh	37a/4
Hilāfet El-Muktedir Billāh	37a/11
Hilāfet El-Muş‘irbillāh	37a/3
Hilāfet El-Mustazhirullah	37a/12
Hilāfet El-Muṭahḥar Lamrillah	37a/9
Hilāfet El-Tāli‘ Lamrillah	37a/10
Hilāfet Hazret ‘Oāman İbn ‘Affan	36a/14
Hilāfet Hazret ‘Ömr İbn Haṭṭab	36a/13
Hilāfet Hazret ‘Ömr İbn Haṭṭab	36a/14

Ḥilāfet İbrahim Mehdī	36b/14
Ḥilāfet Mehdī Sırrı Cā'fer Dīvānķı	36b/12
Hişam	36b/7
Hocağum Ḥan	38a/12
Hocmet	28a/7
Hoşıñ Velī	35a/14
Ḥücüm Ḥan	38a/5
Ḥudābende Ḥan	37b/4
Humay Bahman	35b/11
Ḥurūc	37b/2
Hüsrev İbn Feyrüz	36a/10
Hüsrev Sulṭān	38a/14
İbn Muḥammed Ḥan	38b/8
İdiris	35a/15
İḥsān	27b/1, 27b/11, 28a/8
İmām El-Müslimin Muḥammed	36a/7
İmāmķulu Ḥan	38b/2
İnķirāz	37b/1
İsā Amat	31b/7, 31b/9, 32b/15, 34b/1
İsfandiyār ibn Keştasib	35b/10
İsfandiyār İbn Keştasib	35b/10
İskender Ḥan	38a/14
İskender Zulķarnayın	35b/13
Ķabad İbn Feyrüz	36a/5
Kabir	35a/10
Ķağınçar	13a/4, 13a/8, 15b/7, 5a/9, 6b/9, 7b/2, 9a/1, 9a/10, 5a/10

Ḳāim Ḥan	38b/3,
Ḳara Devmāl	1b/5
Ḳara Ḥan	1b/4, 16a/11
Ḳarabaş Muḥammed Bahadır Ḥan	35a/3
Ḳarabaş Muḥammed Sulṭān	34b/12, 35a/3
Ḳasım Ḥan	34b/8
Kerey Ḥan	14b/8
Kereyt Biy	10b/4, 15a/15, 16b/12, 16b/9, 18a/3
Keştasib	35b/9
Keykevs ibn Keyḳubad	35b/6
Keyḳubad	35b/5
Ḳıbçaḳ Biy	8b/7, 10b/3, 15a/11, 16b/11
Kinçaru İbn Sıyavış	35b/7
Ḳıyat	3b/7, 4a/13, 5a/9, 10b/3, 10b/8, 15a/1, 17b/9
Kiyemerâ Velî	35a/1, 35a/13
Köçkünçi Ḥan	34b/4
Köçkünçü Ḥan	38a/4, 38a/10
Ḳoṅrat Biy	10b/8, 10b/9, 12a/4, 13a/12, 13a/5, 13a/5, 13a/9, 15a/3, 15a/4, 15b/3, 16a/6, 16a/7, 17a/14, 10b/10, 16b/8
Küçüm Ḥan	1b/11
Ḳul ‘Ālî Bêk	25b/10
Künü Mergen	1b/4
Kürkeç	2a/5, 3a/1, 2b/14
Ḳurtḳa	29b/5, 29b/6, 29b/9
Ḳutelâ Abu Muslim	36b/11
Ḳuynuş	28a/5
Lahrasib	35b/8

Maḥmūd	28a/6
Maḫtum	28a/6
Mangal Bay	32b/10, 32b/11, 33a/1
Maṅğıṭay	6b/1
Maykı Biy	10b/10, 10b/3, 11b/6, 11b/8, 12b/13, 12b/7, 12b/8, 13a/1, 15a/4
Melik Eşref	37b/8
Me'mün	36b/14
Miḥayla	28b/2
Mirḫaşı Bék	25b/11,
Moytan Biy	10b/4,
Muḥammed	18a/9, 30a/6, 30a/7, 36a/7
Mülük	37b/2
Murtaẓā Ḥan	1b/11
Mūsā Peyğamber	35b/3
Musmir	24a/4
Muştafā	18a/9, 30a/7
Musta'in Billāh	37a/2
Müstekfīr Billāh	37a/8
Mutyan Biy	16b/13
Muvaviya İbn Yezīd	36b/3
Muytan Biy	15b/2
Nādir Muḥammed Ḥan	38b/3
Nev Şirvān 'Ādil	36a/6
Nevrüz Aḫmed Ḥan	38b/5
Nevrüz İbn Manuḫehr	35b/3, 35b/4
Nuḥ	1b/1, 14a/7, 14a/9, 14a/10, 34b/13,

Nür Abdāl	28a/5
Nür Devlet	28a/4,
Ocav	9a/15
Olcaytu	37b/5
‘Ömer İbn ‘Abdul ‘Aziz	36b/6
‘Ömer ibn ‘Abdul ‘Aziz Han	38b/4, 38a/10
Orda Han	2a/11, 2a/12, 2a/14, 2b/1, 2b/2, 2b/4, 6b/14
Ordaç Biy	8b/8, 15a/6, 16b/9, 17a/14, 17b/11
Orus Han	34b/7
Özbek Han	1b/9
Özhan İbn ‘oaman	37b/12
Padişah Yazdacir Ahir Mülük ‘Acem	36a/11
Pervez Beyazid İbn Gazi Murad	37b/13
Rüstem Sultān	38a/14
Şabaskur	3a/11, 3a/9, 3b/11, 3b/2, 3b/3
Şafi	23a/14
Şafur İbn Erdeşir	35b/14
Şah Muhammed Bahadır Han	35a/7
Şah Muhammed Bahadır Han	34b/11
Şah Seyyid Muhammed	35a/2
Şah Seyyid Muhammed Bahadır Han	35a/2, 35a/8
Salcı	34a/9, 34a/15,
Salcut	5a/11, 5a/9, 5b/4, 6b/9, 7b/2, 9a/1, 9a/10, 10b/8, 13a/4, 13a/8, 17a/1
Şamat Han	26a/11, 26a/4, 26b/1, 26b/11, 26b/8, 28b/13
Sanem	28a/11
Sağalı	17b/10

Sanlı	15a/3, 17a/14
Sarmat	28a/7
Sartağ Han	1b/8
Şaybağ	1b/11
Sayın Han	1b/7, 34b/3
ŞehīD Bahadır Han	37b/5
Sévinç	38b/5
Sévinç Han	34b/5
Sévinç Han	38a/5
Şeybani Han	38a/6, 38a/7
Şeyh Hasan Küçük Sır Temürtaş	37b/7
Şeyh Hasan Yunanī	37b/6
Seyyid Burhan Sultān	1b/13
Seyyid Şaḥiḥ An-Neseb	35a/10
Seyyid Şaḥiḥ An-Neseb	35a/10
Şıgay Han	34b/9, 35a/5
Siyavuş ibn Nemrud	35b/7
Subhanqulu Han	38b/4
Suḥtabérđi	31b/13
Süleyman İbn Velīd	36b/6
Süleyman İbn Velīd	36b/6
Süleyman Tevekkül Muḥammed	39a/4
Süleyman	28a/3
Sultān Maḥmūd Han	38a/6
Sultān Ulus	37b/9
Tadur	30b/8

Ṭamhasib ¹¹⁸	35b/5
Tamyan	17a/15
Taṅğıt Biy	10b/5
Taṅğut	6b/6
Tarağay	4a/13, 18b/10, 18b/16, 18b/9, 19a/1, 18b/13, 19a/3
Ṭayduh	31a/4, 31a/9, 31a/14
Ṭaymur	35a/14
Temurqulı Biy	10b/4, 15b/14
Tevāriḥ	37b/1
Tevekkül	28a/7
Tevekkül Muḥammed Bahadır Ḥan	35a/7
Tevekkül Muḥammed Bahadır Ḥan	35a/7
Tevke Muḥammed Bahadır Ḥan	34b/10
Tevke Muḥammed Bahadır Ḥan	34b/10
Tikenış	28a/12
Tınım Ḥan	38b/1
Toğay	28a/11
Toḡtabay Ḥan	1b/9
Toḡay Temür Ḥan	34b/3
Toḡmuḥammed	28a/10
Toḡşaba	15a/12, 16a/6
Toḡum Ḥan	34b/6
Ṭonçı	18b/8
Ṭoṭyan	15a/10
Toyçıman	34a/13
Tuğalı Ḥan	1b/8

¹¹⁸ Leteraturlerde *ṭamhasib* olarak geçer.

Tumavıl Mergen	1b/6, 3a/10, 3a/11, 3a/13, 3a/7, 3b/10, 3b/11, 3b/15, 3b/2, 3b/3, 3b/5, 3b/7, 4a/10, 4a/4, 4b/1, 4b/13, 4b/6, 5a/1, 5a/11
Turımtay Çeçän	1b/5, 4b/2
‘Ubayd Hān	34b/7
Uz Hān	1b/3
Vāfī	23a/14
Velī	26b/2, 26b/3, 26b/5
Velī Muḥammed	38b/1
Velī Muḥammed	38b/1
Velīd İbn Yezīd	36b/7
Vilādet Seyyid El-Mursalin	36a/7
Yazdacir İbn Baḫram Kūr Müslimān	36a/3
Yedik Hān	34b/8
Yezīd İbn Muvaviya	36b/2
Yezīd İbn Velīd	36b/8
Yucı	14b/7, 17b/15,
Ẓuhūr El-Merdān ‘Adāvet İšan	36b/1
Ẓuhūr Fitne-yi Mervān Hırke Āḫir Mülük	36b/9

2. MİLLET VE BOY ADLARI

Çerkes	31b/3
Kalmaḳ	5a/3, 5a/4, 6a/4, 5b/11, 6a/4, 5a/1, 5a/2
Orus	2a/1, 28b/2
Üyşün	10b/10, 10b/2, 11b/6, 12b/13, 12b/6

3. COĞRAFİ ADLAR

Afrasiyāb	35b/4, 39a/7
Aladimur	28a/15
Belde-yi Türkīstān	35a/8
Binā-yi İskender	23b/13
Buḥār	38b/12, 38b/14, 39a/1
Buḥārā	28b/12, 30b/1, 38b/14, 39a/2
Bulğar	25a/12, 25a/14, 25b/3, 26a/9, 28a/14, 25b/5, 25b/6,
Ēdil	27b/12, 33a/5, 33b/14
Ḥacitarḥan	25a/11
Ḥacitarḥan	34a/5, 34a/1, 34a/12, 34a/2
Hindüstān	18a/2, 18b/3, 21a/11, 21b/3, 22b/14, 23a/6, 23a/6, 23a/14, 23b/3
İşfaḥan	39a/4
İstanbul	23b/1, 23b/14, 23b/5, 23b/7, 24a/2, 24a/4
Ka‘be	30a/10
Qırım	33a/2, 33a/3
Kiyen	37b/15, 38a/3
Kuran	18a/4,
Malta	2a/3
Maskav	1b/13, 18a/6, 28a/14
Otrar	38b/10
Pirimkent	35a/6
Rüm	37b/15
æemerḳand	30b/3, 35a/5
Suyap	28b/15
Şahmazi	25a/10

Şamafî	19b/10, 19b/11
Taşken	35a/10, 35a/6
Taşkend	30b/2, 39a/7
Têkme	29b/12
Tirmiz	17b/15
Tura tağı	3a/5, 6a/4, 6a/9, 6a/8, 5a/4,
Ṭurfan	14a/7
Yarkend	30b/2
Yesî	29b/3

4. BOYLARA AİT URANLAR (ÖZEL NİDALAR)

Aқтаған	16a/7
Aқтайлақ	15a/14, 16a/7
Алаç	15a/9, 16a/6
Arma	15b/10
Arucan	15a/2, 16a/6
Barlaç	15b/12, 16a/7
Buraç	15b/7
Buruc	16a/7
Sala	15a/5, 15a/6
Şalat	16a/6
Tadur	30b/8

VIII. KAYNAKLAR

- Abdurazizova, Nazira (2012). *İstoriya Natsiyonalnoy Jurnalistiki*. t. I. – Taşkent: Sharq. 368 s.
- Açık, Fatma (2010). “Hurşid Devran’ın “Emir Timur’un Oğlunun Ölümü Hakkında Rivayat” Adlı Hikâyesinin Üslup Açısından İncelenmesi”. *Türkiyat Araştırmalar Dergisi*. Sayı 28, 171-179 ss.
- Ädibaev, H. (2001). *Oturar Oyrani: Tarihi Roman*. – Astana: Elorda Baspası. 460 s.
- Ahmedov, B.-Uvatov U. (2007). *Amir Temur va Uluübek Zamondoşlari Hotirasida*. – Toşkent: Uqituvçi.
- Ahmedov, Buriboy (1998). *Amir Temur Haqida Hikoyalar*. – Toşkent: Yozuvçi.
- Akar, Ali (2018). *Oğuzların Dili, Eski Anadolu Türkçesine Giriş*. – İstanbul: Ötügen Neşriyat.
- Alkaya, Ercan (2008). *Sibirya Tatar Türkçesi*. – Ankara: Turkish Studies. 592 s.
- Altınkaynak, Erdoğan (2007). “Cengiznâme Hakkında Bazı Değerlendirmeler”. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, Cilt: VII, Sayı 1, Sayfa: 1-20. – İzmir.
- Argunşah, Mustafa (2013). *Çağatay Türkçesi*. – İstanbul: Kesit Yayınları.
- Arslonov, Abdimurod Karamatoviç (2020). “Amir Temur Fenomenining Yozma Manbalarga Transformatsiyasi Tadqiqi”. *International Journal Of Word Art*. Sayı 2, s. 5-12.
- Ata, Aysun (2002). *Harezm-Altın Ordu Türkçesi*. – İstanbul: Kebikeç Yayınları.
- Atalay, Besim (1985). *Mâhmud Kaşgarlı Divanü Lûgat-it Türk Tercümesi*. I. cilt. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Atalay, Besim (1985). *Mâhmud Kaşgarlı Divanü Lûgat-it Türk Tercümesi*. II. cilt. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Atalay, Besim (1985). *Mâhmud Kaşgarlı Divanü Lûgat-it Türk Tercümesi*. III. cilt. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Atalay, Besim (1986). *Mâhmud Kaşgarlı Divanü Lûgat-it Türk Dizini*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Aydarov, G. (1995). *Orhon-Enesey Jäne Köne Uyğır Jazba Eskertkişteriniñ Tili*. – Almatı: Ravan Baspası.
- Baron Abraham Constantin d'Ohsson (1824). *Histoire des Mongols: depuis Tchinguiz-Khan jusqu'à Timour-Lang*. – Paris: Didot.
- Barthold, Vasiliy (1897). “O obrazovanii İmperii Çingiz-Hana”. *ZVORAO*, X. s. 105-119.
- Barthold, Vasiliy (1903). “Çingiznama”. *ZVORAO*, xv/1-4. – Petersburg. s. 226-232,.
- Barthold, Vasiliy (1963). *Turkestan v Epohu Mongolskogo Naşestviya*. – Moskova: İzdatelstvo Vostochnoy Literaturi.
- Baypakov, K. (2007). *Drevniye Goroda Kazahstana*. – Almatı: Aruna Ltd. 384 s.

- Begalin, Q. (2004). *Sübedey Bahadür. Tarih, Tulğa, Vaqıt*. – Almatı: Aruna Yayınevi. 2004. – 92 s.
- Bekjan, O. D. (1995). *Türki Külbizik Jazba Eskertkişteri Tiliniñ Semiotika-Semantikalıq Negizderi*. – Almatı: Qazıgurt Bapası.
- Bozkır, İlknur (2019). “Ötemiş Hacı’nın Çingiz Name’si ve Dil Hususiyetleri”. Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale: Kırıkkale Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Bulduk, Üçler (2015). “Timur hakkında Bilinmeyen Bir Timurname”. *Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Reşat Genç Özel Sayısı I, Temmuz 2009, cilt 29, s. 480-487.
- Caferoğlu, A. (2011). *Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü*. – Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Davlatov, Olimjan (2013). “Alişer Navoiy Temur”. *Uzbekiston Adabioti va Sanati Gazetasi*. Sayı 14, Taşkent. s. 58-68.
- Demir, Necati (2021). *Şecere-i Terākime Türklerin Soy Kütüğü. Ebulgâzi Bahadır Han*. – İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Devellioğlu, Ferit (1986). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*. – Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları.
- Doğan, Oğuz (2015). *Kazak Türkçesi Fonetigi*. - İstanbul: İleri Yayınları.
- Eckmann, János (2017). *Çağatayca El Kitabı*. (Çev: Günay Karaağaç). – İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Eraslan, Kemal (2012). *Eski Uygur Türkçesi Grameri*. – Ankara: Türk Dili Kurumu Yayınları.
- Ercilasun, Ahmet Bican (1984). *Kutadgu Bilig Grameri*. Ankara: Gazi Üniversitesi.
- Ercilasun, Ahmet Bican (2007). *Makaleler, Dil-Destan-Tarih-Edebiyat*. – Ankara: Akçağ Yayınları.
- Erdal, Marcel (1991). *Old Turkic Word Formation. A Funtional Approach to the Lexicon*, vol. II. Wiesbaden: Otto Harrassowitz.
- Ergin, Muharrem (2011). *Orhun Abideleri*. Cilt I. – İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- Gabain, A. von. (2007). *Eski Türkçenin Grameri*. – Ankara: Türk Dili Kurumu Yayınları.
- Gadjiev, N.Z.-Serebrennikov B.A. (1974). “Proyshojdeniye Affiksov S Modal’nım Znaçeniyem v Tiyurskih Yazıkah”. *Sovetskaya Tiyurkologiya* №1, s. 96-108.
- Golden, Peter B. (2002). *Türk Halkları Tarihine Giriş*. (Çev: Osman Karatay). – Ankara: Karam Yayınları.
- Grousset, René (1939). *L’empire Des Steppes: Attila, Gengis-Khan, Tamerlan*. – Paris: Editions Payot.
- Gumilev, Lev (1992). *V Poyiskah bimişlennogo Tsarstvo*. – Moskova: Tovarişestvo Klişnikov.
- Gülensoy, Tuncer (2007). *Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözlüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü*. – Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Gülensoy, Tuncer (2009). *Ötemiş Hacı. Cengiznâme*. – İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları.
- Gülsevin, Gürer (2017). *Eski Anadolu Türkçesinde Ekler*. – Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

- Hacıeminoğlu, Necmettin (1996). *Karahanlı Türkçesi Grameri*. – Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Hara-Davan, E. (1990). *Çingis-Han Kak Polkovodets i Ego Naslediye. Kulturno-Istoričeskiy Očerik Mongolskoy Imperii XII-XIV Veka*. – Elista: Kalmitskoye Knijnaya İzdatelstvo.
- Isqaqov A.I. (1991). *Qazirgi Qazaq Tili*. – Almatı: Ana Tili. – 384 s.
- İnan, Abdülkadir (1998). *Makaleler ve İncelemeler*. – İstanbul: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- İvanics, Maria; Usmanov A. Mirkasym (2002). *Das Buch der Dschingis-Legende (Dāftār-i Cingiz-nāmā). I*. – Szeged: Published by the Department of Altaic Studies, University of Szeged Printed by Quality Print.
- İvaniç, M. (2002). “Daftar-i Çingiz-Name Kak İstoçnik Po İstorii Koçevih Obçestv”. *İstočnikovedeniye İstorii Ulusa Djuçi (Zolotoy Ordı)*. Ot Kalki do Astrahani. – Kazan. s. 1223-1256.
- Jabbari, Ahmad (2021). *Farsça-Türkçe / Türkçe-Farsça / Resimli Farsça Sözlük*. – Ankara: Astana Yayınları. – 322 s.
- Jenkins, Gareth (1974). “A Note on Climatic Cycles and the Rise of Chinggis Khan”. *CAJ*, XVIII, s. 217-22.
- Kafalı, Mustafa (2009). *Ötemiş Hacı'ya Göre Cuci Ulusu'nun Tarihi*. – Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.
- Kallaur, V.A. (2011). “Drevnie Goroda, Kreposti i Kurganı Po Reke Sırdar'e v Vostočnoy Çasti Perevskogo Uezda”. *Protokolı Zasedaniy i Soobçeniye Çlenov Turkestanskogo Krıjka Liyubiteley Arheologii*. – Turkestan: İstoriko-Kulturne Pamiyatniki Kazahstana. s. 239-246.
- Kalsın, Şirvan (2004). *Harezm Türkçesinde İsim*. – Basılmamış Doktora Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Karaağaç, Günay (1997). *Lutfi Divanı (Giriş-Metin-Dizin-Tıpkıbasım)*. – Ankara: Dil Kurumu Yayınları.
- Karamanlıoğlu, Ali Fehmi (1994). *Kıpçak Türkçesi Grameri*. – Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Kasapoğlu Çengel, H. (2012). “Ermeni Harfli Kıpçak Türkçesi”. *Dil Araştırmaları*. S. 10, s. 17-81.
- Kasapoğlu Çengel, Hülya (2005). *Kırgız Türkçesi Grameri*. – Ankara: Akçağ Yayınları.
- Kawaguchi, Takushi - Hiroyuki Nagamine (2008). *Čingiz-Nāma. Ōtāmiš Hāji. Introduction\ Annotated Translation and Critical Text*. – Tokyo: Research Institute For Languages And Cultures Of Asia And Africa Ilcaa.
- Kemaloğlu, İlyas (2018). *Çengiz-Nāme. Ötemiş Hacı*. – Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Kemper, M. (2008). *Sufii i Uçenie v Tatarstane i Başkortstane [1789–1889]*. – Kazan: İslamskiy Diskurs Pod Russkim Gospodstvom. s. 429.

- Kik, Ayşe (2014). *Zafer-Nâme-i Emir Temür-Muhammed Ali Bin Derviş Ali-yii Buharî* (İnceleme-Metin-Dizin). Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü.
- Klaviho, Ruy Gonsales de (2007). *Amir Temur va Uning Saroyi Haqida Hotiralar*. – Toşkent: Gafur Gulom Nomidagi Nashriyet-Matbba İcodiy Uyi.
- Koç, Kenan ve Doğan, Oğuz (2013). *Kazak Türkçesi Grameri*. – İstanbul: İQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Korkmaz, Zeynep (2003), *Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi)*. – Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Köprülü, M. Fuad (1980), *Türk Edebiyatı Tarihi*. – İstanbul: Ötüken Neşriyatı.
- Lamb, Harold (1927). *Genghis Khan: Emperor of All Men*. – New York: Garden City Publishing.
- Marshall, Robert (1995). *Doğudan Yükselen Güç: Moğollar*. – İstanbul: Sabah Kitapları.
- Mirgaleev, İ.M.; Sayfedinova E.G. (2017). *Utemiş-Hadji. Kara Tavarıh. Faksimile*. – Kazan: İnstitut İstorii im. Ş.Mardjani AN RT, - 160 s.
- Muminova, Nilufar (2021). “Temurnoma Asarida Qullangan Fors – Tojikça İsmalar Qatlamı”. *International Journal Of Word Art*. Sayı 4, s. 65-71.
- Musaev, Gaynetdin (2008). “Mañğıstavdağı Adaylar Tiliniñ Keybir Özgeşilikleri”. *Qazaq Tiliniñ Mäseleleri*. – Almatı: Arıs Baspası.
- Nakısbekov, O. (1982). *Qazaq Tiliniñ Öñtüstik Govorlar Tobı*. – Almatı: Gılım Baspası.
- Oral, T. (1986). *Tercime-i Zafer-name'nin 154b/7-182b Varaklarının Dil Özellikleri, Transkripsiyonu ve İndeksi*. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi.
- Oral, T. (1991). *Zafer-name-i Emir Timur: Tercüme-i Zafer-name*. Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi.
- Ölmez, Zuhâl Kargı (1996). *Ebulgazi Bahadır Han. Şecere-i Terākime (Türkmenlerin Soykütüğü)*. – Ankara: Türk Dilleri Araştırmaları.
- Ömirbayev, E.; Üsenbayeva, Ş. (2019). “Eski Qazaq Jazba Eskertkişteri Leksikasında Köne Türkilik Qabat”. *Yesevi Üniversitesinin Habarısı*. №1, 2019. s. 212-218.
- Ömirbayev, E.J. (2020). *Qazaq Handığı Kezeńderindegi Jazba Eskertkişterdiñ Leksika-Semantikalıq Jäne Sözjasamdıq Ereşelikleri (XV-XVII gg.)*. – Şımkent: Qoja Ahmet Yesevi Atındağı Halıqaralıq Qazaq-Türk Univeristeti.
- Öner, Mustafa (1998). *Bugünkü Kıpçak Türkçesi*. – Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Öztürk, Abdulkadir (2018a). “Kuman, Memlük, Ermeni Kıpçak ve Karay Türkçelerindeki Kip Eklerinde Görülen Farklılıklar Üzerine”. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*. Özel Sayı 4, Ağustos. 63-74. s.
- Öztürk, Abdulkadir (2018b). “Karaycanın Fonetigi ve Morfolojisi Üzerine Notlar”. *Gazi Türkiyat Dergisi*. Sayı 23, 99-108 s.
- Öztürk, Abdulkadir (2018c). “Memlük Türkçesi Bir Kıpçak Lehçesi Midir?”. *Dil Araştırmaları*. Sayı 23, Güz, 173-203 s.

- Öztürk, Abdulkadir (2019). “Doğu Avrupa Kıpçak Türkçesinde Eski Türkçenin İzleri”. *Eski Türkçenin İzinde*. (Edit. Hüseyin Yıldız). – Ankara: Akçağ Yayınları, 91-1 s.
- Qaydar, Abduali (2014). *Gılımdağı Gumır. Qazaq Tili Etimologiyasının Gılımi-Teoriyalık Negizderi*. – Almatı: Sardar Baspa Üyi.
- Qazaq Ādebi Tiliniñ Sözdigi* (2011). XV ciltli. C. XIV. – Almatı: A.Baytursınıv Atındağı Til Bilimi İnstitutı. 194 s.
- Qazaq SSR Tarihi* (1957). I. cilt. – Almatı: Qazaq SSR Gılım Akademiyasınıñ Baspası. 608 s.
- Qoja, Muhtar; Zikiriya Jandarbek (2020). *Ābdirahman Ōzgendı. Qıssa-Dastan Şıñğıs Han*. – Almatı: Qazaq Universiteti. 182 s.
- Ravşanov, Payan (1991). *Temurnoma. Amir Temur Kuragon Cangnoması*. – Toşkent: Çulpan. – 652 s.
- Ravşanov, Payan (2013). *Amir Temur Sulolasi*. – Toşkent: Yangi Asr Avlodi. – 652 s.
- Sagaster, K. (1973). “Herrschaftsideologie und Friendensgedanke bei den Mongolen”. *CAJ*, XVII/2-4, s. 223-242.
- Serebrennikov, B.A.; N.Z.Gadjieva (2011). *Türk Yazı Dillerinin Karşılaştırmalı Tarihi Grameri*, (Çev: Tevfik Hacıyeva, Mustafa Öner). – Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Sevortyan, (1989). Etimologičeskiy Slovar Tıyurskih Yazıkov. J, C, Y. – Moskva: Nauka.
- Seyhan, Tanju Oral (2007). “Çağatayca İki Zafername Tercümesinde Kullanılan Bazı Uzunluk Ölçüsü Birimleri”. *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, Cilt 4, Sayı 2 (Haziran), ss. 116-145.
- Spuler, B. (1987). *el-Ālemu'l-İslāmī fī'l-Asri'l-Moğoli*. Çev: Halid İsa Esad. – Dimaşk.
- Sultanbekov, Kutlugzhon (2018). *Āşār-i Dāstān-ı Emir Timūr Küregen (Dil Özellikleri – Metin – Dizin)*. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Muğla: Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Şafığı, M. (2015). *Qazaq Jazbalarındağı Handar Şejiresi*. – Almatı: Gılım Ordası. – 310 b.
- Şahin, S. (2017). *Kışsa-i Témur-Nāme (İnceleme-Metin-Dizin-Tıpkıbasım)*. – Konya: Palet Yayınları, 2017. – 288 s.
- Şerefüddin Ali Yezdi. *Emir Timur (Zafername)* (2013). (Çev. Ahsen Batur). – İstanbul: Selenge Yayınları.
- Şişman, Bekir (2009). *Cengizname. Hazā Kısas-i Çingiz Han*. – Samsun: Elüt Yayınları.
- Tan, Özge (2019). *Cengizname’de Olumsuzluk ve Yokluk Şekilleri*. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Manisa: Manisa Celal Bayar Üniversitesi.
- Taş, İbrahim (2015). *Kutadgu Bilig’de Söz Yapım*. – Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Taşgıl, Ahmet (2007). “Özkent”. *İslam Ansiklopidisi*. 34. cilt. – İstanbul. s. 129-131.
- Tekin, Şinasi (1976), “Eski Türkçe”. *Türk Dünyası El Kitabı*. – Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü. s. 142-192.
- Tekin, Talat (2016). *Orhon Türkçesi Grameri*. – Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

- Tektiğül, J.O. (2012). *Qazaq Tiliniñ Tarihi Grammatikası*. – Almatı: MV-Print. 500 s.
- Togan, Zeki Velidi (1931). “Moğollar Devrinde Anadolu’nun İktisâdi Vaziyeti”. *Türk Hukuku ve İktisat Tarihi Mecmuası*, C. I. İstanbul, s. 1-42.
- Togan, Zeki Velidi (1981). *Umumî Türk Tarihine Giriş*. – İstanbul: Aksiseda Matbaası.
- Toparlı, Recep (1992). *İrşâdû'l-Mülûk Ve's-Selâtin*. – Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Toprak, Funda (2011). “Defter-i Cengiz-Nâme’de Boy Nişanları ve Damgalar”. *Turkish Studies – International Pertodical For The Languages. Literature and History of Turkish or Turkic Volume 6/1 Winter 2011*, s. 555-574.
- Toşkandiy, S. (1990). *Temurnoma*. (Haz: P.Ravşanov). – Toşkent: Çulpan. – 329 s.
- Türkmen, Erkan (2005). “Christopher Marlowe’a Göre Timur”. *Erdem Dergisi*. Cilt 15, Sayı 43, s. 1-14.
- Uğurlu, Mustafa; Sultanbekov, Kutlug (2021). “Şağatay Tilinde Jazılğan Temirnamanıñ Tildik Ereşelikleri”. *Al-Farabi Kazakh National University. Şığıstanu Seriyası*, №2 (97). s. 27-33.
- Urunbayev, A. (1972). *Zafarnoma*. – Toşkent: Academy of Sciences of the Uzbek SSR.
- Usmanov M.A. (1972). *Tatarskiye İstoriçeskiye İstoçniki. XVII-XVIII vv.* – Kazan, 97-123 s.
- Utebekov, Senbek (2020). “Divân-ı Hikmet’in Kökşetav Nüshasında Tasvirî Fiillerin Kullanılışı”, *Türkiyat Mecmuası*, Aralık. 30, 2: s. 327-354
- Utebekov, Senbek (2020). “Divân-ı Hikmet’in Ses Uyumu Üzerine (Kökşetav Nüshası)”. *Karadeniz Araştırmaları*. XVII/65: 217-233.
- Utebekov, Senbek (2020). “Diwani Hikmetiñ Kökşetav Nushası Jäne Tildik Ereşelikleri. *El-Farabi Kazak Ulıttıq Universitetiñ Habarşısı. Filologiya Seriyası*, Sayı 4 (180): s. 70-77.
- Utebekov, Senbek (2020). “Diwani Hikmetiñ Morfonologiyalıq Siypatı (Kökşetav Nushasınıñ Negizinde)”. *El-Farabi Kazak Ulıttıq Universitetiñ Habarşısı. Şığıstanuv Seriyası*, Sayı 2/93. s. 107-116.
- Utebekov, Senbek (2021). “Diwani Hikmettegi Anatomiyalıq Atavlardıñ Türki Tilderindegi Qoldanıstarına Baylanıstı Salıstırmalı-Salğastırmalı Taldav”. *Türkologia*, Sayı 1 (105), 2021. 112-140 ss.
- Utebekov, Senbek (2021). “Diwani Hikmettegi Dini Terminlerdeñ Türkilik Qabatı (Kökşetav Nushasınıñ Negizinde)”. *Yesevi Üniversitesinin Habarşısı*, Sayı 3 (121): s. 39-56.
- Utebekov, Senbek (2021). *Divân-ı Hikmet’in Kökşetav Nüshası Giriş – Gramer Özellikleri – Metin – Dizin*. – İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Utebekov, Senbek (2022). “Denominative and Deverbal Suffixes in Kökşetav Copy of Divân Hikmet”. *El-Farabi Kazak Ulıttıq Universitetiñ Habarşısı. Filologiya Seriyası*, Sayı 4 (103): s. 23-31.
- Utebekov, Senbek (2022). “Divân-ı Hikmet’in Kökşetav Nüshasında Anlam Alanları Açısından Türkçe Kökenli İsimler”. *Yesevi Üniversitesinin Habarşısı. Sayı 2 (124): s. 58-78.*
- Utebekov, Senbek (2022). “Divân-ı Hikmet’in Nüshalarında İlgi Hâli Eklere ve İsim Tamlaması Üzerine Bir Değerlendirme”. *Türkologia*, Sayı 2 (110): s. 155-186.

- Vladimirstov, B. (2002). *Raboti po İstorii i Etnografii Mongolskih Narodov*. – Moskva: Vostochnaya Literatura RAN.
- Yavuz, Orhan (2002). *Kansu Gavri'nin Türkçe Divanı*. – Konya: Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmalar Enstitüsü Yayınları.
- Yıldırım, M. İbrahim (2016). “Tarihine Dair Farsça Yeni Bir Kaynak: Zahîr-İ Mar’aşî’nin Muntahabü’t-Tevârih’i”. *Belleten*. Cilt: LXXX. Sayı 288, Ağustos, s. 372-394.
- Yudin, V.P. (1992). *Çingizname*. – Alma-Ata: Gılım. – 296 s.
- Yücel, B. (2018). “Cengizname Elyazmalarının Dili Üzerine”. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 7(1): s. 53-68.

XIX. TIPKIBASIM

اکتبی و بخار نهاده و قیدی و اداری کویری و قیدی
 قیدی برید یک قیدی انیون یک قیدی راز
 کوب بدین قیدی تور و اشد علم بالعلم
 اصفهان یادش می باشد تو که کجاست و فانی
 بخت او چون یک ن ملتیک یک قیدی یک قیدی
 قوز ارغوان کیلک تمام الکایو کانی الکایو
 آتشند در شش نین افراشید ب الوالی مشکین
 آتی نه زانوی تخت الی که چکین خان و ملک
 تا رنج است که که علی مدید الفعیق فقیر
 القوی القیفر میده که کت محبت من الدافان و الفی
 بامر علی الکبیر سلطان ظفرش زاری قوایش محمد سلطان
 شرف و صوم و نوایم و شرف علی جم
 در این عالم و شرف
 شرف و صوم و نوایم و شرف علی جم
 شرف و صوم و نوایم و شرف علی جم
 شرف و صوم و نوایم و شرف علی جم

[illegible][illegible]

[illegible][illegible]

[illegible][illegible]

حضرت میر تیموس در بیستانی نیک بیانی
حسنه و سخنان شیرین و چندی که از او در هر جا که می رفت
قبول می کردی که در هر روز او را با یکدیگر می دیدی و با یکدیگر
تور و سپید می کردی و او را با یکدیگر می دیدی و با یکدیگر
لازم می بودی و او را با یکدیگر می دیدی و با یکدیگر
دیکان می کردی و او را با یکدیگر می دیدی و با یکدیگر
انگیز می کردی و او را با یکدیگر می دیدی و با یکدیگر
انگیز می کردی و او را با یکدیگر می دیدی و با یکدیگر
پول می کردی و او را با یکدیگر می دیدی و با یکدیگر
قریب می کردی و او را با یکدیگر می دیدی و با یکدیگر
جدای می کردی و او را با یکدیگر می دیدی و با یکدیگر
آرامش می کردی و او را با یکدیگر می دیدی و با یکدیگر
تأثیر می کردی و او را با یکدیگر می دیدی و با یکدیگر
تور می کردی و او را با یکدیگر می دیدی و با یکدیگر
ایرادی می کردی و او را با یکدیگر می دیدی و با یکدیگر

سیکس و خانیق و قریه را که بخواند و غرض از این است که با او کوکبی بود
تور که از آن خلق اولی و دوم و در هر یک از اینها
اور و کسب و خیر و از خانیق و قریه و از خانیق و قریه
ایرادی و رضا و قریه و قریه و قریه و قریه و قریه
سیکس و تور و تور و قریه و قریه و قریه و قریه
دیس و اولی و قریه و قریه و قریه و قریه و قریه
هر یک از اینها که از آن خلق و قریه و قریه و قریه
و کسب و خیر و از خانیق و قریه و قریه و قریه
چند خانیق و از اینها که از آن خلق و قریه و قریه
و کسب و خیر و از خانیق و قریه و قریه و قریه
ایرادی و رضا و قریه و قریه و قریه و قریه
تور و تور و قریه و قریه و قریه و قریه
دیس و اولی و قریه و قریه و قریه و قریه
هر یک از اینها که از آن خلق و قریه و قریه
و کسب و خیر و از خانیق و قریه و قریه و قریه
چند خانیق و از اینها که از آن خلق و قریه و قریه
و کسب و خیر و از خانیق و قریه و قریه و قریه
ایرادی و رضا و قریه و قریه و قریه و قریه
تور و تور و قریه و قریه و قریه و قریه
دیس و اولی و قریه و قریه و قریه و قریه
هر یک از اینها که از آن خلق و قریه و قریه

16a

166

جہانگیر

11a

کتاب

111

10a

106

۱۸۸۸

ایردی اوردی چو کز قور لیسند هر مرتبه کلا امیک سینه
 بخان سینه کز قور لیسند هر مرتبه کلا امیک سینه
 اوان ناده ارق تر کلا امیک سینه کلا امیک سینه
 اوست نرسه کلا امیک سینه کلا امیک سینه
 اتی کو کلا امیک سینه کلا امیک سینه
 بر قینه تو خدی اتی امیک سینه کلا امیک سینه
 قور کلا امیک سینه کلا امیک سینه
 انداق سینه کلا امیک سینه کلا امیک سینه
 سینه کلا امیک سینه کلا امیک سینه
 توفی کلا امیک سینه کلا امیک سینه
 یا قور اقا سینه کلا امیک سینه کلا امیک سینه
 بر کلا امیک سینه کلا امیک سینه
 سینه کلا امیک سینه کلا امیک سینه
 اوده اوده سینه کلا امیک سینه کلا امیک سینه
 اتی کلا امیک سینه کلا امیک سینه

2a

استیک لار اوردی اوردی چو کز قور لیسند هر مرتبه کلا امیک سینه
 بخان سینه کز قور لیسند هر مرتبه کلا امیک سینه
 اوان ناده ارق تر کلا امیک سینه کلا امیک سینه
 اوست نرسه کلا امیک سینه کلا امیک سینه
 اتی کو کلا امیک سینه کلا امیک سینه
 بر قینه تو خدی اتی امیک سینه کلا امیک سینه
 قور کلا امیک سینه کلا امیک سینه
 انداق سینه کلا امیک سینه کلا امیک سینه
 سینه کلا امیک سینه کلا امیک سینه
 توفی کلا امیک سینه کلا امیک سینه
 یا قور اقا سینه کلا امیک سینه کلا امیک سینه
 بر کلا امیک سینه کلا امیک سینه
 سینه کلا امیک سینه کلا امیک سینه
 اوده اوده سینه کلا امیک سینه کلا امیک سینه
 اتی کلا امیک سینه کلا امیک سینه

2b

قصه دایمیان چیلک خان

[illegible]

اسرودی

SENBEK UTEBEKOV BEYSENBEKULI

14 Temmuz 1984 yılında Kazakistan'ın Kızılorda Eyaleti, Janakorgan İli, Karatöbe köyünde doğdu. 2001 yılında liseden mezun oldu ve aynı yıl Türkistan'daki Güney Kazakistan Üniversitesinin Filoloji fakültesini kazandı. Fakat bazı sebeplerden dolayı okulunu Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Kazak-Türk Üniversitesi'yle değiştirdi. Ahmet Yesevi Üniversitesi'ndeki birinci yılında o dönemlerde açılan Dil Öğretim Merkezi'nde okudu, 2002'de kazandığı Kazak Dili ve Edebiyatı bölümünde Rahmankul Berdibayev, Danday Iskakov, Mekemtas Mirzakmetov, Talgat Sayrambayev, Asılбек Tasimov, Kulbek Ergöbek gibi Kazak Türkologlarından ders aldı.

2007 yılında mezun olan Senbek Utebekov aynı üniversitenin yüksek lisansını kazandı ve aynı yıl şehirdeki bir liseye öğretmen olarak işe girdi. 2008'in Eylül ayından itibaren Ahmet Yesevi Üniversitesi'nin Kazak Dili bölümünde öğretim görevlisi olarak çalışmaya başladı. Yüksek lisansını 2009 yılında tamamladı. 2016-2020 yıllar arasında Türkiye'deki Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı bölümünde doktorasını yaptı. Prof. Dr. Ali Akar'ın danışmanlığında "Divân-ı Hikmet'in Dil İncelemesi - Kökşetav Nüshası - (Metin - Gramer - Dizin)" adlı tez çalışmasını hazırladı. Bu tez çalışması bazı eklemelerle 2022 yılında Paradigma Yayınlarında "Divân-ı Hikmet'in Kökşetav Nüshası" adıyla kitap olarak yayımlandı.

2017'de Prof. Dr. Ali Akar'ın Türkiye'nin birçok üniversitesinde okunan "Türk Dili Tarihi" adlı kitabını Kazak Türkçesine aktardı.

2021'de Orhan Söylemez ile Samet Azap'ın editörlüğünde yayımlanan "Türk Dünyasında İsyan ve Başkaldın" adlı kitabın Kazak Türkleriyle ilgili bölümünü Dr. Ekrem Ayan'la birlikte yazdı. Yazarın bunun dışında Kazakistan ve Türkiye'nin belli başlı dergilerinde birkaç makalesi yayımlanmıştır. 2020'de Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Kazak-Türk Üniversitesi'nin Türk Filolojisi bölümünde görevini sürdürdü. Aynı zamanda Türkoloji Araştırmaları Enstitüsü'nde araştırmacı, daha sonra müdür yardımcısı olarak çalıştı. 2022 eğitim yılının başından beri Filoloji Fakültesi'nde dekan yardımcısı olarak görevini yapmaktadır. 2014 yılında evlenen Senbek Utebekov'un iki oğlu, bir kızı vardır.